

ISSN 2227-2844

ВІСНИК

**ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

№ 7 (296) ЖОВТЕНЬ

2015

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 7 (296) жовтень 2015

Частина II

За матеріалами

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Національно-патріотичне виховання дітей і молоді
в контексті ствердження суб'єктності української держави»*

Засновано в лютому 1997 року (27)

Свідоцтво про реєстрацію:

серія КВ № 14441-3412ПР,

видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку

наукових фахових видань України

(педагогічні науки)

Наказ Міністерства освіти і науки України № 793 від 04.07.2014 р.

Журнал включено до переліку видань реферативної бази даних

«Україніка наукова» (угода про інформаційну співпрацю

№ 30-05 від 30.03.2005 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

(протокол № 3 від 30 жовтня 2015 року)

Виходить двічі на місяць

Засновник і видавець –
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – доктор педагогічних наук, професор **Курило В. С.**

Заступник головного редактора –

доктор педагогічних наук, професор **Савченко С. В.**

Випускаючі редактори –

доктор історичних наук, професор **Михальський І. С.,**

доктор медичних наук, професор **Виноградов О. А.,**

доктор біологічних наук, професор **Іванюра І. О.,**

доктор філологічних наук, професор **Галич О. А.,**

доктор філологічних наук, професор **Глуховцева К. Д.,**

кандидат філологічних наук, професор **Пінчук Т. С.,**

доктор філологічних наук, професор **Дмитренко В. І.,**

доктор педагогічних наук, професор **Харченко С. Я.**

Редакційна колегія серії „Педагогічні науки”:

доктор педагогічних наук, професор **Ваховський Л. Ц.,**

доктор педагогічних наук, професор **Гавриш Н. В.,**

доктор педагогічних наук, професор **Докучаєва В. В.,**

доктор педагогічних наук, професор **Лобода С. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Караман О. Л.,**

доктор педагогічних наук, професор **Сташевська І. О.,**

доктор педагогічних наук, професор **Хриков Є. М.,**

доктор педагогічних наук, професор **Чернуха Н. М.**

Редакційні вимоги

до технічного оформлення статей

Редколегія «Вісника» приймає статті обсягом 4 – 5 сторінок через 1 інтервал, повністю підготовлених до друку. Статті подаються надрукованими на папері в одному примірнику з додатком диска. Набір тексту здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, *.rtf) шрифтом № 12 (Times New Roman) на папері формату А-4; усі поля (верхнє, нижнє, правє й лівє) — 3,8 см ; верхній колонтитул — 1,25 см , нижній — 3,2 см .

У верхньому колонтитулі зазначається: Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № ** (***) , 2012.

Статті у «Віснику» повинні бути розміщені за рубриками.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому кутку без відступів (шрифт нежирний). Ініціали і прізвище автора вказуються в лівому верхньому кутку (через рядок від УДК) з відступом 1,5 см (відступ першого рядка), шрифт жирний. Назва статті друкується через рядок великими літерами (шрифт жирний).

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але графічно виділяти їх не треба.

Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати. Перша цифра — номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга – номер сторінки, наприклад: [1, с. 21] або [1, с. 21; 2, с. 13 – 14]. Бібліографія і при необхідності примітки подаються в кінці статті після слова «Список використаної літератури» або після слів «Список використаної літератури і примітки» (без двокрапки) у порядку цитування й оформляються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 15 рядків (українською, російською) та 22 рядки (англійською) мовами із зазначенням прізвища, ім'я та по-батькові автора, назви статті та ключовими словами (3 – 5 термінів).

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного фахівця (доктора, професора).

На окремому аркуші подається довідка про автора: (прізвище, ім'я, по батькові; місце роботи, посада, звання, учений ступінь; адреса навчального закладу, кафедри; домашня адреса; номери телефонів (службовий, домашній, мобільний).

© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015

ЗМІСТ

НАПРЯМИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

1. **Алексєєва О. Р.** Національно-патріотичне виховання підлітків на основі художньо-естетичних регіональних традицій як основа громадянської соціалізації молоді..... 6
2. **Головня В. О.** Медіація як засіб профілактики жорстокості серед учнів основної школи..... 18
3. **Гуцол А. В.** Навчальна дисципліна «Музеєзнавство» як складова системи формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму..... 25
4. **Желанова В. В.** Система психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенців із зони АТО..... 29
5. **Клочан Ю. В.** Третирування в підлітковому середовищі: сутність, соціально-педагогічні шляхи вирішення проблеми... 37
6. **Кравчук О. М.** Аналіз регіонального тексту – активний засіб національно-патріотичного виховання молоді..... 45

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

7. **Бабічев О. І., Котєнєва І. С.** Сучасні організаційно-педагогічні основи патріотичного виховання студентської молоді..... 53
8. **Баранівський В. Ф.** Національно-патріотичне виховання військових кадрів у вищих навчальних закладах України..... 59
9. **Бикадорова Н. О.** Шляхи реалізації комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ..... 67
10. **Вінтоняк В. Ф., Богайчук В. Ж.** Психолого-педагогічні аспекти формування патріотичної свідомості у курсантів вищих військових навчальних закладів..... 73
11. **Дідик Н. М.** Національно-патріотичне виховання сучасної студентської молоді..... 80
12. **Костенко С. Ю.** Проблеми військовослужбовців Збройних Сил України та шляхи їх подолання..... 88
13. **Курліщук І. І.** Проблема соціалізації студентства у контексті національно-патріотичного виховання..... 95

14.	Ливацький О. В. Фізичне виховання учнів як складова національно-патріотичного виховання.....	102
15.	Літовка Є. Ю., Літовка О. П. Патріотична спрямованість професійної позиції майбутнього вчителя як цільовий компонент процесу фахової підготовки у педагогічному коледжі.....	107
16.	Мордовцева Н. В. Вплив мови на формування національної свідомості молоді України.....	113
17.	Мороз В. П. Модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування.....	119
18.	Назмієв А. О. Студентське самоврядування як засіб реалізації патріотичного виховання студентської молоді.....	127
19.	Степаненко В. В. Формування інтернаціональних цінностей у студентів-медиків як складова національного виховання.....	133
20.	Степаненко В. І. Громадянсько-патріотичне виховання учнів на уроках історії і правознавства.....	137
21.	Сура Н. А. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ.....	142
22.	Юніна О. Є. Компетентісний підхід як основа процесу навчання іноземних мов у загальноосвітніх школах України...	150

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
ТА ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

23.	Брюховецька О. А., Сергієчко Н. В., Цимбал О. В. Психологічні механізми розвитку патріотичних почуттів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.....	157
24.	Пивоварова Г. С., Хомич О. М. Проблема національно-патріотичного виховання та усвідомлення громадянської позиції студентів вищого навчального закладу.....	163
25.	Радченко А. В. Роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання.....	169
26.	Шинкарьов С. І., Шинкарьова О. Д. Спортивні ігри як засіб патріотичного виховання студентської молоді.....	175

НАПРЯМИ І ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

27. **Аль-Хамадані Н. Д., Вдович О. М., Сидоренко Н. М.** Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти..... 180
28. **Дудник О. М.** Методи формування образу військовослужбовця у молодших школярів..... 187
29. **Єпіхіна М. А.** Патріотичне виховання молодших школярів на традиціях козацької педагогіки..... 194
30. **Починкова М. М.** Формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України в учнів початкової школи на уроках української мови та читання..... 200
31. **Федотова Т. В.** Розвиток патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку в тренінгових групах..... 204
32. **Юрків Я. І.** Формування ідеалів патріотичного виховання школярів на сучасному етапі..... 209

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ГРОМАДІ

33. **Крошка С. А., Матліна О. В.** Реалізація завдань національно-патріотичного виховання студентської молоді у Лисичанському педагогічному коледжі..... 215
34. **Міненко Г. М., Чурілова В. Є.** Досвід організації національно-патріотичного виховання у відокремленому підрозділі «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»..... 222

ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

35. **Зажарська Г. П.** Краєзнавство у національній свідомості сучасних школярів..... 229
36. **Нікітіна А. В.** Прецедентний текст як засіб національно-патріотичного виховання на уроках української мови..... 236
37. **Отрощенко Н. Л.** Лекція-презентація як один із способів формування національної свідомості та патріотизму студентської молоді Луганської області..... 244

38. **Тунтуєва С. В.** Застосування кейс-менеджменту в роботі з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї..... 250
39. **Швирка В. М.** Віртуальна екскурсія як засіб патріотичного виховання шкільної молоді..... 257

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

40. **Ваховський Л. Ц.** Репрезентативність джерельної бази історико-педагогічного дослідження..... 264
41. **Ваховський М. Л.** Діяльність Усесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти як чинник розвитку порівняльно-педагогічних досліджень..... 271
- Відомості про авторів..... 283**

НАПРЯМИ І ТЕХНОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

УДК [37.035.6+371.8-053.6]:17.022.1+316.61

О. Р. Алексєєва

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ НА ОСНОВІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ЯК ОСНОВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Актуальність потреби в переосмисленні шляхів національно-патріотичного виховання молоді в сучасних кризових умовах усіх сфер – політичної, економічної, виробничої, соціальної і культурної – українського суспільства не викликає на сьогодні жодних сумнівів. Причини ситуації, що склалася, криються перш за все в духовно-моральній дезорієнтації частини громадянського суспільства унаслідок тривалої маніпуляції історичною пам'яттю та використання її як ідеологічного підґрунтя для доведення країною-агресором думки про неспроможність незалежності України. Як наслідки – стрімка дезінтеграція соціальних груп та інститутів, втрата ідентифікації особистості як носія національно-культурних цінностей і породжене цими явищами політичне та військове протистояння в Криму та на сході країни. Тому й актуалізується проблема громадянської соціалізації, складовою якої є національно-патріотичне виховання, адже на сьогоднішній день ми маємо девальвацію традиційних моральних цінностей, їх підміну через пропаганду жорстокості, бездуховності, насильства, зокрема через ЗМК, невизначеність в оцінці подій історичного минулого народу. Усе це відбувається на фоні зростання соціально-політичної активності й водночас низького рівня національної самосвідомості, що негативно впливає на моральні та патріотичні переконання перш за все молоді, від діяльності якої значною мірою залежатиме духовний та економічний розвиток держави, і призводить до формування викривленої самоорганізації громадянського суспільства.

Беззаперечно, основою економічного, соціокультурного, матеріального й духовного розквіту будь-якої держави на кожному етапі її становлення є почуття патріотизму, яке визначає ступінь духовної розвиненості особистості і яке полягає в безкорисливій, а не прагматичній любові до рідної землі, до своєї малої й великої Батьківщини, у самовідданості державі, готовності власними переконаннями та плідною працею обстоювати інтереси держави, у моральній готовності бути вірними своєму народу, його історичним традиціям, його культурі, примножувати їх. А отже, суспільство на будь-

якому етапі його розвитку завжди потребувало громадянськи соціалізованої особистості.

Історичний досвід засвідчує, що проблема інтеграції в суспільство справжніх громадян, активних, творчих, патріотично налаштованих, споконвічна. До ідеї патріотизму як фундаментальної в різних її аспектах зверталися у своїх працях стародавні філософи Конфуцій, Сократ, Аристотель, Демокрит тощо, які вважали патріотизм найвищим благом, моральною і соціально-політичною якістю громадянина полісу, а Платон надавав великого значення мистецтву у формуванні громадянина – палкого патріота міста-держави з активною життєвою позицією. Мислителі епохи Відродження (Н. Макіавеллі) та Нового часу (К. Гельвецій, Д. Локк, І. Кант), продовжуючи ідеї античних мислителів, уточнювали поняття патріотизму, наголошуючи на багатокomпонентній складовій цього феномену цивілізованої людини такої, як гуманність, справедливість, любов до Батьківщини.

У вітчизняному історичному дискурсі проблема патріотичного виховання знаходила своє відображення в ідеї народності, до якої звертались О. Духнович, В. Антонович, Б. Грінченко, С. Русова, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Франко, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський тощо. Усі вони були одностайні в розумінні того, що людина гуманна, працьовита, з невідомим почуттям любові до рідної землі й культури рідного народу – це справжній патріот, який здатен захистити інтереси держави й обстоювати право на її власний розвиток.

У радянській педагогіці дана проблема посідала завжди чільне місце і розглядалася як основа ідейно-політичного (Л. Болотіна, Л. Спірін, П. Конанихін) і як частина морального виховання (М. Болдирев, І. Харламов, Л. Міщенко).

Серед сучасних педагогів і психологів різні аспекти зазначеної проблеми опрацьовували М. Боришевський, О. Вишневецький, Д. Дорошенко, І. Зверєва, П. Ігнатенко, О. Ковальчук, В. Москалець, В. Павленко, Ю. Руденко, І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, С. Савченко, Є. Сявавко, П. Щербань, О. Сухомлинська, К. Чорна тощо. Зазначена проблема стала предметом аналізу вчених близького (А. Беляєв, О. Газман, А. Гаязов, Т. Гусева, Ю. Танюхін, А. Фактор) та дальнього зарубіжжя (У. Баррей, Л. Колберг, П. Наторп). Упродовж останнього десятиліття окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися в дисертаційних роботах В. Ковалюка, О. Красовської, П. Онищука, І. Охріменка, Р. Петронговського, С. Рашидової тощо.

Отже, як бачимо, проблема актуальна й досліджена з різних аспектів глибоко, та загальний аналіз існуючих поглядів дає підстави для розуміння патріотизму як найвищої категорії моралі, яка вимагає любові, активності, посвяти й самопожертви на благо рідної землі й народу, й обумовлюється прагненням повноцінної самореалізації особистості, забезпечення гідних людини умов життя, творіння добра на благо свого народу й захисту його від зла. Наголошується, що патріотизм – не

пасивна, демагогічна, а дієва любов до свого народу й до власної Батьківщини.

Але реалії сьогодення знову гостро ставлять перед психолого-педагогічною теорією й практикою питання щодо оновлення й пошуку нових шляхів, умов, форм, методів та засобів формування патріотичних почуттів у підростаючого покоління з урахуванням реальної соціокультурної ситуації в країні. У цьому смислі ми одностайні з думкою С. Рашидової, яка вважає, що основою формування патріотизму є культурна спадкоємність, вірність національним традиціям [8, с. 1 – 2]. Та й на необхідності використання надбань народної культури в процесі виховання молоді наголошували вітчизняні педагоги Г. Ващенко, М. Костриця, С. Русова, О. Смоляк, М. Стельмахович, К. Ушинський, В. Сухомлинський, Є. Сявавко тощо. А проблемою виховних можливостей різних видів народної культури займалися сучасні педагоги-дослідники О. Алексійчук, Г. Карась, Ю. Ледняк, Г. Майборода, Ю. Мандрик, В. Стрельчук, І. Таран, Т. Турсунов, Т. Чернігівець тощо.

Цілком зрозуміло, що соціалізація особистості – багатоступеневий процес, який особливого значення набуває в підлітковому віці, коли дитина починає активно виконувати соціальні ролі дорослої людини.

Самовизначення підлітка засобами соціокультурних надбань виражає сутність становлення людського в людині і є абсолютно реальною, практичною дією конкретного індивіда. Тому актуальність теми статті сьогодні не викликає сумнівів.

Процес громадянської соціалізації підлітків має досліджуватися з урахуванням концепції соціальних естафет М. Розова [9], який визначає соціальні естафети як передачу досвіду від людини до людини, від покоління до покоління шляхом відтворення безпосередніх взірців поведінки та діяльності. Згідно з його теорією підґрунтям відтворення соціальних явищ є здатність індивіда та соціуму діяти за безпосередніми взірцями. Такими взірцями, вважаємо, для підлітка є норми традиційної культури, які міцно вкорінені в побуті.

Тому вважаємо, що на сьогодні традиційна культура є найкращим константним чинником формування патріотизму й національної самосвідомості молоді, оскільки забезпечує оптимізацію психічного розвитку, найкраще впливаючи на духовну сферу, на сферу почуттів, які є внутрішньою спонукальною силою, що визначає форму суспільної поведінки особистості. А надто якщо це залучення молоді до регіональної художньої культури й традиційного народного мистецтва, яке веде до гармонізації взаємин у площинах особистість – особистість, особистість – культурна спільнота, особистість – суспільство й перетворює патріотичне виховання на природний і неупереджений процес формування особистості, готової до збереження й примноження матеріально-духовних національних цінностей, свідомого громадянина України, відповідального за розвиток і розквіт власної держави.

Отже, мета статті пов'язана із визначенням суперечностей, що значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації підростаючого покоління, та в окресленні соціально-педагогічних умов використання художньо-естетичних регіональних традицій у формуванні патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості підлітка в сучасній кризовій суспільній ситуації.

Проблема соціалізації особистості далеко не нова. До неї зверталися зарубіжні дослідники: А. Бандура, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель, Ч. Кулі, Дж. Мід, Р. Парк, Т. Парсонс, Г. Тард, Т. Шибутані тощо.

У сучасних дослідженнях проблема соціалізації особистості у філософському, культурологічному та соціологічному аспектах розглядається в дослідженнях таких українських та російських науковців, як С. Батенін, А. Ковальова, М. Лукашевич, В. Москаленко, Ю. Хайрулліна та ін., у психологічному – Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, І. Кон, С. Розум тощо. Педагогічний аспект соціалізації дітей та учнівської молоді представлено в роботах В. Андрєєнкової, Н. Голованової, Н. Заверико, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Н. Лавриченко, І. Липського, Л. Міщик, А. Мудрика, С. Савченка, С. Харченка, І. Богданової, Р. Пріми, А. Рижанової, І. Рогальської, Л. Штефан тощо.

У науковій літературі визначають такі види соціалізації, як політична, етнокультурна (етнічна), гендерна (статеворольова), культурна, професійна, етнічна, громадянська тощо [6, с. 239]. Та оскільки, як уже зазначалося, передумовою гармонійного та стабільного розвитку суспільства є формування відповідального, ініціативного, творчого громадянина, здатного самостійно будувати свою життєву траєкторію, зупинимось на останньому виді соціалізації – громадянській.

Поняття «громадянська соціалізація» не має єдиного загальноприйнятого визначення. У його трактуванні часто мається на увазі активність людей в політичному та суспільному житті, причому наголошується на важливій її складовій – вихованні патріотизму. У загальному розумінні – це процес засвоєння кожним індивідом певної системи знань, норм, цінностей і традицій у трудовій, політичній і правовій сферах життєдіяльності, які дозволяють йому функціонувати як повноправному члену суспільства.

Цілком природно, що трактування цього поняття органічно впливає з більш широкого – «соціалізація», у розумінні якого ми одностайні з Г. Андрєєвою. Це двобічний процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, у систему соціальних зв'язків і відносин, а з іншого – процес активного відтворення особистістю системи соціальних зв'язків за рахунок її активної діяльності, включення в соціальне середовище [1, с. 267]. Соціалізація ґрунтується на трансляції та опануванні великого пласту соціально-культурного міжпоколінного досвіду, що й дозволяє виділяти її види (політичну, правову, художню, громадянську тощо), але це не пасивне засвоєння «культурної програми»

– важливим є перетворення соціального досвіду на власні ціннісні орієнтації.

Тож, громадянська соціалізація – складний багатогранний процес включення індивіда в громадянську практику, під час якого відбувається засвоєння, привласнення й активного творчого відтворення та ним громадянських норм і цінностей, притаманних даному суспільству, та здійснюється усвідомлене набуття індивідом такої інтегрованої якості особистості й базової цінності демократичного суспільства, як громадянськість. Результатом громадянської соціалізації є громадянськи соціалізована особистість, яка характеризується високим рівнем сформованості таких показників приналежності людини до певного громадянсько-національного державного співтовариства, як:

- громадянська самосвідомість;
- почуття національної гідності;
- громадянська позиція, найвищою мірою усвідомлення якої є патріотизм;
- розуміння національного обов'язку й відповідальності;
- громадянська мужність;
- потреба в громадянській активності, яка спонукає об'єднуватися для вирішення певних завдань або проблем, що постають перед суспільством.

Така особистість ідентифікує себе як повноправний суверенний суб'єкт соціальних відносин, визначаючи своє місце в демократичному суспільстві, свої життєві цілі та засоби їх досягнення, і здатна в процесі своєї інтеграції в суспільство до позитивної його перебудови, що і є очікуваннями сучасного суспільства.

Включення індивіда в соціальне середовище й діяльність не можлива без зовнішніх впливів, якими, безперечно, є освітні процеси, ознайомлення із соціокультурними особливостями соціуму та залучення як до традиційного, так і до сучасного соціокультурного життя. Адже саме такі впливи стимулюють внутрішній прогрес, і ефект соціалізації полягає в тому, що особистість формується і як продукт, і як суб'єкт суспільних відносин.

Гуманістичній педагогіці, яка виголошує особистісно зорієнтовану орієнтацію своїм цільовим і ціннісним пріоритетом, необхідно знайти способи і форми взаємодії особистості в її культурному самовизначенні.

Як відзначають багато дослідників, у тому числі основоположник гуманістичної психології А. Маслоу, освіта за допомогою культури, різних видів мистецтва – один із правильних способів навчання і виховання, тому що він відкриває людині шлях до самого себе, до свого духовного світу, така освіта незамінна на шляху самовизначення особистості [4, с. 112].

На неможливість виховання людини, починаючи з дитинства, поза культурою суспільства вказує М. Каган, зазначаючи, що педагогіка оперує поняттями «освіта», «виховання», «навчання», а поняття

«культура» не використовує як категорію формування людини, у той час як саме культура виступає сполучною ланкою між соціальним і генетичним в особистості і робить людину членом цивілізованого суспільства [3, с. 43].

У філософському і психологічному відношенні процес і результат пошуку і вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів самовизначення в конкретних обставинах життя виступають основним механізмом надбання і виявлення людиною внутрішньої свободи і відповідальності за свої рішення і вчинки. Особливістю педагогічного підходу до цієї проблеми у порівнянні з філософським і психологічним є її огляд не лише в онтологічному, але й організаційно-діяльнісному аспекті.

У контексті історико-культурного підходу особистісний розвиток людини та оволодіння соціальними формами буття, тобто соціалізація, відбувається засобами культури і представляється як кумулятивний процес, в якому утворюється особливий у психологічному змісті духовний рівень світосприйняття та світорозуміння, що має певний масштаб засвоєного емоційно-чуттєвого шару соціального досвіду. Соціалізація та одночасно індивідуалізація сприйняття культури відбувається шляхом активних дій та інтимно-особистісного ставлення особистості, яка засвоює та привласнює для себе, адаптуючи в індивідуальній свідомості, загальний склад накопиченого впродовж історичного розвитку людського досвіду, закладеного в соціокультурних формах [2, с. 502].

Тому одним із споконвічних механізмів соціалізації виступає культурна традиція як механізм соціальної пам'яті, певна соціальна програма, трансльована в культурі за допомогою механізму соціальних естафет, який становить ланцюжок з послідовно відтворюваних зразків діяльності чи поведінки, що ніби підхоплюється наступним актом діяльності від попереднього [7, с. 84 – 94]; як цілісне соціокультурне утворення, що склалося історично й забезпечує культурну неперервність суспільного розвитку, як культурна та соціальна спадщина попередніх поколінь, яка зберігається в певних соціальних групах протягом тривалого часу. Це ідеї, норми, правила, звичаї, обряди, ритуали, символи, стереотипи діяльності.

На актуальності залучення молоді до етнокультурних традицій наголошували видатні педагоги минулого: А. Дістервег, О. Духнович, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський тощо. На важливості використання культурних традицій нашого полікультурного регіону наголошуємо і ми.

Традиція – один з видів соціокультурної наступності, що орієнтує людину як на збереження надбань культури, так і на їхній розвиток. Властивості традицій:

- забезпечення консервації, акумуляції, поступовості в опануванні знань;
- постійне оновлення, розвиток, становлення, уведення в обіг інновацій як потенційних джерел розвитку особистості (зразків моди,

манер поведінки, оздоб житла, які до узвичаєння інновації перебувають у своєрідному очікувально-оцінному статусі).

Тут ідеться про усвідомлене ставлення до успадкованого й відтвореного, що й становить для нашої проблеми підґрунтя у визначенні умов формування патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості.

Так, дійсно, становлячи продукт акумуляції соціального досвіду, традиції є для особистості системою соціальних установок, ціннісних орієнтацій. Людина усвідомлює традицію як потребу успадкування кращого досвіду, випробуваного часом і спрямованого на задоволення життєвих потреб. Це відбувається тоді, коли основні ідеї є стрижнем традиції, стають особистісно значущими та інтегруються індивідом. Великого значення набуває не лише ідеологічний вплив, а й емоційні переживання.

І саме художньо-естетичні традиції з наявною широкою можливістю сприйняття та перетворення дійсності засобами образності є значущою для представника етнокультурної спільноти формою, представленою в художньому творі, та еталоном соціально прийнятих взірців поведінки, суджень, оцінок.

Художньо-естетичні традиції формуються й розвиваються в межах певного етнокультурного соціуму та мають розглядатися безпосередньо у зв'язку з регіональним контекстом соціально-педагогічної діяльності.

Враховуючи все вищезазначене і те, що саме в підлітковому віці відбувається розвиток самосвідомості, оформлення ідеалів, необхідних в тому числі для національної самоідентифікації та до самовизначення власної громадянської позиції, а однією з протиріч є відсутність досвіду та критичного ставлення до дій та поведінки старших, на що накладається стресова ситуація в суспільстві, з якою дитина самотужки не може впоратися і, природно, прагне до отримання позитивних емоцій, уважаємо, що значну роль у справі виховання почуття патріотизму підлітків відіграють художньо-естетичні традиції краю, які несуть позитивний досвід навколишньої дійсності, який має стати домінуючим в житті молоді людини, яка саме в цьому віці відчуває гостру потребу в самовираженні, реалізації своєї унікальності в системі соціальних зв'язків.

Не залишає сумніву той факт, що процес розширення самосвідомості повинний відбуватися на тлі позитивного емоційного ставлення до підлітка з боку значущого дорослого, який виступає в ролі посередника, що володіє ідеальною формою, для дитини. Важливо, щоб значущий дорослий поступово розширював ступінь самостійності для дитини, залучаючи її до активної участі в соціокультурному житті, бо сам стан підлітка виявляється детермінованим системою впливів і спільних діяльностей, у яких бере участь дитина.

При всіх труднощах підліткового періоду наявність спільноти, спільності в житті дитини й дорослого, співробітництва між ними, у процесі якого відбувається становлення нових способів їхньої соціальної

взаємодії – це одна з основних соціально-педагогічних умов для успішної громадянської соціалізації.

З огляду на те, що основний зміст підліткового етапу соціалізації визначається ситуацією множинних соціальних виборів, можливість яких має бути надана дитині, вважаємо, що дійсне залучення до художньо-естетичних традицій власного регіону не може бути обмежене засвоєнням певних знань та їхнім перетворенням із зовнішніх реальних дій на ідеальні внутрішні переконання та цінності. Тобто йдеться не лише про передачу готового етнокультурного змісту, який містять твори народної культури, а про розкриття молодій людині вектора культурного руху, продовжуючи який вона могла б творчо збагатити й свою культуру, і культуру соціуму.

Як геополітичний та етнокультурний складник України наш регіон має характерну особливість, що полягає в заселенні багатьма етносами й репрезентує яскраву мозаїчну картину взаємодії різних національних культур. Важливою особливістю традицій полікультурного Донбасу є взаємодія двох етносів – російського та українського, причому чисто етнічні райони виокремити неможливо. Це незаперечний факт, але в цьому й виявляється гармонійний взаємозв'язок загальнолюдського й національного. Навіть за умови втрати певною частиною населення етніфікуючих ознак у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., говорити однозначно про подібні процеси в духовній сфері неможливо, оскільки етнічна специфіка залишалась у побуті та збереглася в одязі, традиціях, мові тощо. Тож переважання ознак української культури стають очевидними в ході аналізу декоративно-ужиткового (вишивки, лозоплетіння чи гончарства); пісенного (фольклор), образотворчого (візьмімо для прикладу хоча б картини нашого земляка А. Куїнджі «Вечір на Україні», «Українська ніч», «Місячна ніч на Дніпрі») чи архітектурного, пов'язаного зі славними козацькими сторінками (Покровська церква в с. Городище Перевальського району, Свято-Троїцьким собором в Біловодську, комплексом Деркульського конезаводу) видів мистецтва тощо. Уже ці приклади демонструють смисл та цілі життєдіяльності, символізацію національної ідентичності. Тому художньо-естетичні традиції Донбасу виявляються вельми перспективними з огляду на сучасну гостру потребу в патріотичному соціальному становленні дітей та молоді.

Та в сучасній педагогічній практиці спостерігається низка суперечностей, що значно знижує ефективність процесу громадянської соціалізації і виховання почуття патріотизму підлітків як її складової на такому багатющому матеріалі засобами художньо-естетичних регіональних традицій. Це протиріччя між:

- проголошенням в урядових, освітніх документах необхідності посилення уваги до національно-патріотичного виховання молоді і відсутністю комплексного теоретико-методологічного забезпечення вирішення цієї проблеми;

- важливістю і необхідністю громадянської соціалізації та виховання почуття патріотизму у підлітковому віці у цілісному соціально-педагогічному процесі і фрагментарністю виховних впливів у реальному педагогічному процесі;

- необхідністю комплексного впливу виховних можливостей усіх соціальних інститутів для успішної громадянської соціалізації і відсутністю консолідації дій різних суб'єктів соціокультурного простору;

- акцентуванням уваги на необхідності використання регіонального культурного компоненту в патріотичному вихованні шкільної молоді й недостатньо розробленою базою технічно-ілюстративного матеріалу та недостатнім рівнем підготовки й мотивації педагогічних працівників здійснювати громадянську соціалізацію засобами художньо-естетичних регіональних традицій.

Отже, з огляду на вищесказане, окреслюється основна соціально-педагогічна умова, яка має підвищити ефективність процесу громадянської соціалізації підлітків, сформувані в них почуття патріотизму, усвідомленої активної громадянської позиції, – це консолідація зусиль школи та соціального оточення на засадах партисипативності, діалогічності, відкритості в соціокультурному просторі освітнього закладу.

Ця умова передбачає узгодження дій різних суб'єктів соціокультурного простору (родина, загальноосвітня школа, заклади культури, мистецтва та позашкільної освіти, громадські організації), які виступають носіями соціальних образів і взірців, тобто традицій, з метою вирішення завдань соціалізації підлітків.

Соціокультурний простір – це динамічна мережа взаємопов'язаних подій, які створені зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних), яка виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку [5, с. 36].

Саме соціокультурний простір з його світоглядними настановами, знаннями, нормами, цінностями, цілями, взірцями дії та поведінки, а також способами, формами та правилами самоорганізації та взаємодії людей, які утворюють певну спільність, можна розглядати як просторово-значеннєву цілісність, що створює умови для результативної активності людини.

Соціокультурний простір освітнього закладу включає взаємодію різних соціальних інститутів. Однак, згідно із провідними ідеями нашого дослідження має бути забезпечена взаємодія за типом «спільнота – спільнота» на противагу «заклад – заклад». Школі в такій взаємодії, безперечно, належить провідна роль. Але така взаємодія має бути організована не тільки за принципом додатковості, а й на паритетних засадах, оскільки соціалізаційний потенціал соціальних інститутів доволі часто дорівнює можливостям школи, а іноді й перевищує його.

Ефективність соціального партнерства також залежить від дотримання принципу партисипативності: якщо людина із зацікавленістю бере участь у внутрішньоорганізаційній діяльності, то вона, отримуючи

від цього задоволення, працює краще. При цьому слід особливо підкреслити, у своїй діяльності людина згідно із цим принципом виходить за межі власної компетенції. Відповідно, для забезпечення ефективної консолідації зусиль усіх суб'єктів соціокультурного простору саме принцип партисипативності створює підґрунтя для підвищення мотивації спільної діяльності з метою успішної соціалізації учнівської молоді. Крім того, важливою є позиція щодо залучення самих підлітків до співуправління, спільного вирішення проблем.

У такому соціокультурному просторі більш ефективно компенсуються ресурси усіх суб'єктів. Значне розширення потенціалу загальноосвітнього закладу можливе за рахунок залучення фахівців, батьків, представників громадськості, діячів культури та мистецтв, народних майстрів до позакласної роботи в школі, використання матеріальної бази позашкільних закладів, закладів культури та мистецтва для реалізації частини завдань діяльності, що програмується школою із збереженням за освітнім закладом загального керівництва.

Соціокультурний простір характеризується необхідною неперервністю, яка пов'язана насамперед не з предметною організацією навчально-виховного процесу, а з ціннісно-мотиваційною сферою, що дозволяє подолати реальну дискретність формальної освіти.

Надання відкритості соціокультурному простору забезпечує комфортну для всіх учасників атмосферу співпраці підлітків, батьків, педагогів, організаторів гурткової роботи, працівників музеїв, бібліотек, закладів освіти та співтовариства, у якому міжособистісне спілкування та художня творча діяльність відбувається на засадах взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Отже, у процесі національно-патріотичного виховання підлітків, яке є складовою громадянської соціалізації, вагомим засобом виступають художньо-естетичні культурні традиції Донбасу, які є відображенням нації, традиційною основою формування в українця національної гідності й гордості за свою Батьківщину, передумовою відмови від почуття національної меншовартості. І основною соціально-педагогічною умовою на шляху подолання суперечностей, які значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації підлітків, є консолідація зусиль школи та соціального оточення на засадах партисипативності, діалогічності, відкритості в соціокультурному просторі освітнього закладу.

Тому перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані із розробкою науково-методичних рекомендацій для загальноосвітніх шкіл щодо громадянської соціалізації підлітків з використанням художньо-естетичних регіональних традицій.

Список використаної літератури

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для высш. учеб. заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс,

2003. – 364 с. **2. Иванов С. П.** Психология художественного действия субъекта / Сергей Петрович Иванов. – М.: Издательство МПСИ; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. – 640 с. **3. Каган М. С.** Человеческая деятельность. Опыт системного исследования / М. С. Каган. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с. **4. Маслоу А.** Самоактуализация / А. Маслоу; пер. с англ. // Психология личности: тексты. – М., 1982. – С. 110 – 114. **5. Селиванова Н. Л.** Современные представления о воспитательном пространстве / Н. Л. Селиванова // Педагогика. – 2000. – № 6. – С. 35 – 39. **6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія** / за заг. ред. І. Д. Звереві. – К.: Центр учб. л-ри, 2008. – 336 с. **7. Степин В. С.** Философия науки и техники: учеб. пособие для вузов / В. С. Степин, В. Г. Горохов, И. А. Розов. – М.: Гардарики, 1996. – 400 с. **8. Рашидова С. С.** Виховання почуття патріотизму старшокласників на культурно-художніх традиціях Донбасу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. С. Рашидова. – Луганськ, 2007. – 20 с. **9. Розов М. А.** Феномен социальных эстафет / М. А. Розов. – Смоленск: СГПУ, 2003. – 205 с.

Алексеева О. Р. Національно-патріотичне виховання підлітків на основі художньо-естетичних регіональних традицій як основа громадянської соціалізації молоді

У статті на основі аналізу філософської, культурологічної, соціологічної, психолого-педагогічної літератури розкрито особливості громадянської соціалізації підлітків та національно-патріотичного виховання як її складової на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Обґрунтовано ефективність використання художньо-естетичних регіональних традицій у громадянській соціалізації підлітків. Визначено суперечності, що значно знижують ефективність процесу громадянської соціалізації й виховання почуття патріотизму підлітків засобами художньо-естетичних регіональних традицій. З'ясовано соціально-педагогічні умови використання художньо-естетичних регіональних традицій у формуванні патріотично налаштованої громадянськи соціалізованої особистості підлітка в сучасній кризовій суспільній ситуації.

Ключові слова: соціалізація підлітків, громадянська соціалізація, художньо-естетична регіональна традиція, соціокультурний простір.

Алексеева О. Р. Национально-патриотическое воспитание подростков на основе художественно-эстетических региональных традиций как основа гражданской социализации молодежи

В статье на основе анализа философской, культурологической, социологической, психолого-педагогической литературы раскрыты особенности гражданской социализации подростков и национально-патриотического воспитания как ее составляющей на современном этапе

развития украинского общества. Обоснована ефективність використання художественно-естетических региональных традицій в гражданской социализации подростков. Определены противоречия, которые значительно снижают эффективность процесса гражданской социализации и воспитания чувства патриотизма подростков средствами художественно-эстетических региональных традицій. Выяснено социально-педагогические условия использования художественно-эстетических региональных традицій в формировании патриотически настроенной граждански социализированной личности подростка в современной кризисной общественной ситуации.

Ключевые слова: социализация подростков, гражданская социализация, художественно-эстетическая региональная традиция, социокультурное пространство.

Alekseeva O. R. National and patriotic education of teenagers on the grounds of artistic and aesthetic traditions as the basis of regional civic socialization of young people

According to the analysis of the philosophical, cultural, sociological, psychological and pedagogical literature the following article describes features of the civic socialization of adolescents and national-patriotic education as part of the current development of Ukrainian society. The author characterizes specific features of adolescence that influence the course of youth socialization; defines essential characteristics of socialization of adolescents in the context of historical, cultural and subject-subjective approaches; considers a tradition as a form of social and cultural continuity with its characteristic qualities; proves the efficiency of the use of artistic and aesthetic regional traditions in the civic socialization of adolescents as a system of social attitudes, values with wide perception opportunity and reality transformation by means of imagery; determines the basic contradictions that significantly reduce the efficiency of civic education and socialization of adolescents' patriotic sentiment by means of regional artistic and aesthetic traditions; clarifies the social and educational conditions of use artistic and aesthetic regional traditions in the formation process of patriotic civic socialized individual young person in contemporary critical social situation.

Key words: adolescent socialization, civic socialization, artistic and aesthetic regional tradition, socio-cultural space.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 316.613.434

В. О. Головня

МЕДІАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОСТІ СЕРЕД УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Поширення таких негативних явищ як жорстокість, агресія та насильство серед учнівської молоді сьогодні набуває особливої актуальності. Це викликано сучасними соціальними, політичними та економічними кризовими процесами, що в останній час відбуваються в українському суспільстві: війна на Сході, і як наслідок – занепад економіки та погіршення матеріально-побутових умов життя сімей учнів, які досить часто несуть за собою стреси, нервові зриви батьків, конфлікти між членами родини; анексія Криму, яка є предметом непорозумінь та образ навіть між близькими родичами (боротьба інтересів); послаблення українських національних традицій, духу «козацького братства», що завжди пропагувало почуття взаємодопомоги, підтримки, толерантності та поваги до іншого, починаючи з молодших років. Нині, агресія та жорстокі дії, які діти постійно спостерігають на телевізійних екранах, та які є головним засобом вирішення конфліктів навіть на державному рівні – руйнівно впливають на психіку учнів основної школи, сприяючи розвитку в них тривожності, напруженості, озлобленості, ворожості та жорстокості.

За даними МВС України, статистика правопорушень, що були скоєні школярами за останні десять років, переконливо свідчить, що їх кількість збільшилась від 5653 до 7685 чоловік, тобто приріст складає 36%, та ж статистика свідчить, що більшості правопорушень, скоєних школярами, передували незначні проступки, що не підлягають кримінальній відповідальності, так, вони були лише тимчасовими, іноді навіть одноразовими проявами порушень дисципліни, виявом агресивності, які згодом, саме через відсутність відповідного втручання, переросли у жорстокість безпосередньо в освітньому середовищі, у колі однолітків [4]. Отже, відсоток учнів основної школи, схильних до жорстокості можна було б значно скоротити, якби у системі освіти і виховання існував ефективний механізм профілактики насильства серед школярів. За свідченням Л. Найдьонової: «жорстокість учнів основної школи зустрічається серед українських підлітків удвічі частіше, ніж у європейських країнах; в західноєвропейських країнах цей показник не перевищує й 15%, завдяки увазі держави до цієї проблеми та відповідного професійного рівня педагогічного колективу для успішного впровадження розроблених програм» [9]. Згідно із законодавством України щодо організації та здійснення навчально-виховного процесу у закладах середньої освіти, соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи є обов'язком соціально-

психологічної служби загальноосвітнього навчального закладу і повинна здійснюватись соціальним педагогом та психологом під час організації виховної діяльності.

Аналіз досвіду педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної практики, показав, що особливої актуальності останнім часом набуває використання інноваційних засобів профілактичної діяльності, одним з яких є медіація. Вченими вже досить змістовно розглянуто виникнення та врегулювання конфліктів за допомогою медіації, серед сучасних науковців це: Р. Безпальча, Х. Бесемер, А. Бобро, Н. Волкова, І. Гайдамашко, Н. Гайдук, Н. Грішина, Р. Коваль, Д. Олвеус, Г. Чуйко, але питаннями використання медіації, як засобу профілактики жорстокості серед учнів основної школи – наукових робіт не присвячено.

Метою статті є визначення специфіки використання медіації як засобу профілактики жорстокості серед учнів основної школи.

Медіація існувала з давніх часів у Китаї, країнах Африки, де старійшини роду чи племені виступали в якості своєрідних професійних медіаторів, забезпечуючи мирне вирішення проблемних ситуацій [2, с. 127]. Протягом багатьох століть вона успішно застосовувалася з метою врегулювання конфліктів між сім'ями, країнами, політичними партіями, релігійними громадами та різними групами. Медіація – це метод вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них [1, с. 154].

Якщо розглядати поняття «медіація», як похідне від латинського «mediate», то це «посередництво». Посередництво в конфліктах має багату історичну традицію: його практикували в античній Греції, в стародавньому Китаї і Японії, в Європі в часи середньовіччя. В античній Греції посередники допомагали вирішувати протиріччя між державами, у стародавньому Китаї та Японії їх активно залучали для досягнення компромісу в разі виникнення конфлікту між різними соціальними групами. Представники церкви та релігії також часто виступали посередниками в конфліктах. В епоху Середньовіччя в Західній Європі церква була найбільш авторитетною організацією у врегулюванні сімейних спорів, правопорушень і дипломатичних конфліктів. Сучасне розуміння медіації почало формуватися в другій половині ХХ століття в США, Австралії, Великобританії. Сам термін «медіація» вперше з'являється в 1947 році у назві американського федерального центру з врегулювання конфліктів між роботодавцями та профспілками «Federal Mediation and Conciliation Service» [2, с. 311].

У наш час медіація не лише не втратила своєї актуальності, й набула значного розвитку, нині вона є одним із розповсюджених у

світовій практиці підходів альтернативного вирішення непорозумінь та конфліктів. Так, у Німеччині діє закон про медіацію, медіація розуміється як частина судової системи. Існують різні напрямки медіації: вільна, внутрішньо-судова (застосовується в ході судових розглядів), адвокатська та експертна. У ролі медіаторів виступають адвокати, служби примирення, нотаріуси та експерти з різних сфер діяльності. У Франції медіація в основному використовується у сфері бізнесу, успішно працює Асоціація медіаторів, створена адвокатами. У ролі медіаторів виступають адвокати, нотаріуси та бізнесмени. У США медіація є частиною судового розгляду і практики ведення переговорів. Діє закон про медіацію, в країні працюють Національний інститут дозволу диспутів, американська арбітражна асоціація, різні служби медіації. У Китаї, в травні 2008 року, був прийнятий закон про медіацію, яка є частиною переговорів і вирішення виникаючих суперечок. У Росії медіація закріплена в Арбітражно-процесуальному кодексі і законі про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедура медіації), який вступив в дію з 1 січня 2011 року [7, с. 225].

В Україні медіація (вже як відпрацьована технологія) прийшла у середині 90-х років. У 1997 році у місті Одесі, її було вперше застосовано у межах цивільного судочинства. І вже кілька років у деяких областях, на рівні експериментів й апробацій, вона активно впроваджується у юриспруденції, педагогіці, економіці, та інших галузях: Групою медіації Одеси (ГМО), Харкова («Молодь за демократію»), Івано-Франківська («Віра в майбутнє»), Луганська (ЛОГМ). Найбільш довгостроковими і розробленими програмами з описаним механізмом дії і впровадження зараз є шкільна медіація [7, с. 249].

В останні роки загальноосвітні навчальні заклади проходять шлях розвитку від авторитарної до демократичної системи освіти, їх діяльність спрямована не лише на передачу знань підростаючому поколінню, але й на виховання дітей в дусі емансипації, соціальної справедливості, мирного співіснування; освітній простір стає полікультурним, в наслідок чого виникають конфлікти, зумовлені приналежністю учнів до різних культур, національностей, релігій, ціннісних систем [3, с.19]. Відповідно, змінюється і роль вчителя, який відчуває себе не достатньо впевнено через ряд змін, іноді радикального характеру, які безпосередньо торкаються його професійної діяльності, адже сьогодні рівень агресивності та жорстокості учнів зріс прямо пропорційно їх правам та свободам. Тому гостро постає потреба у новому підході до вирішенні конфліктних ситуацій між підлітками, де третьою, нейтральною, неупередженою, авторитетною для конфліктуючих сторін виступатиме саме медіатор.

Шкільна медіація – це інноваційний засіб вирішення суперечок та спорів між учасниками освітнього процесу, що виступає також в якості сучасного альтернативного способу профілактики конфліктних ситуацій. До служби шкільної медіації, яка покликана надавати допомогу всім учасникам освітнього процесу у вирішенні конфліктних ситуацій

належать педагоги, батьки та учні. Тому особливу цінність у здійсненні профілактики жорстокості серед учнів основної школи шкільна медіація становить тим, що не обмежується територією освітнього закладу, залучаючи до профілактичної діяльності батьків, попередньо навчених основам методу. Це дозволяє їм компетентно допомагати дітям у складних сімейних, потенційно конфліктних ситуаціях, що можуть породжувати жорстокість. В свою чергу, якщо батьки орієнтуватимуть дитину на медіативний підхід – шкільні конфлікти також вирішуватимуться успішніше, що забезпечуватиме ефективну профілактику на декількох рівнях.

На думку Н. Хананашвілі, Р. Максудова шкільна служба медіації – це служба, в якій медіаторами виступають, перш все, самі учні, спеціально навчені сертифікованими тренерами-медіаторами. Цей напрям діяльності формує в них повагу до себе та інших, вчить поводитися в конфліктній ситуації не з позиції фізичної сили, а через прийняття і розуміння свого опонента [10, с. 34].

Аналіз ідей І. Гайдамашко, Р. Коваль показав, що на сучасному етапі використання медіації у загальноосвітніх навчальних закладах, існує три організаційні моделі шкільної служби примирення: «адміністративно-профілактична», «виховна» і «профілактична» [5; 6]. Згідно «адміністративно-профілактичній» моделі, служба медіації, яка є частиною адміністративної системи школи, підпорядковується шкільному керівництву: погоджує з ним питання своєї роботи і звітує про її результати перед директором або його заступником. Так, служба примирення здійснює свою діяльність за запитом керівництва загальноосвітнього закладу, будучи вбудованою в загальну систему профілактики.

Інший погляд на шкільну медіацію розкрито у «виховній» моделі. Створення служби розглядається як самостійний прояв активності учнів, спосіб їх саморозвитку та самореалізації у позитивній, суспільно-корисній діяльності, яка виховує високі моральні та ділові якості учнів, шляхом залучення їх до добровільних дій. У межах «виховної» моделі, у ролі замовників виступають самі діти, які за власним бажанням займаються примиренням у службі, тим самим даючи їй замовлення на свій розвиток. Діти навчаються навичкам ведення мирних переговорів, роботі в команді, вдосконалюють свої комунікативні навички. Щодо профілактики жорстокого поведіння серед учнів основної школи, така служба не розглядається як структура, що реально здатна впливати на негативні процеси, особливо їх важкі прояви – насильство, випадки особливої жорстокості, тощо. Вона виступає як позитивно-орієнтована програма, що відноситься до системи загально-виховної роботи школи, у якості однієї з її форм або методів.

У контексті проблеми нашого дослідження особливо важливим є розгляд «профілактичної» моделі примирення, мета якої: декриміналізувати підліткове середовище, усунути причини та передумови виникнення протиправної, девіантної та зокрема жорстокої

поведінки учнів основної школи. Служба шкільної медіації, працюючи в єдиній системі з адміністрацією, соціальним педагогом, психологом та іншими шкільними фахівцями, які займаються проблемами поведінки, що відхиляється від норми, здійснюють організацію позанавчальної діяльності, спрямованої на формування позитивних, соціально-схвалюваних рис особистості учня. А також одночасно виконують профілактичну функцію, з метою попередження виникнення конфліктів, непорозумінь, спорів, ситуацій прояву агресії або жорстокості. Ефективність профілактичної роботи шкільної служби медіації оцінюється за рівнем зниження кількості випадків прояву девіантної поведінки, таких як: організація та участь у конфліктах, прояви агресії або жорстокості до інших учнів, порушення дисципліни, тощо.

Аналіз ідей авторів Н. Бочкор, Є. Дубровської, Р. Коваль показав, що шкільна медіація, як засіб профілактики жорстокості серед учнів основної школи, має багато переваг перед втручанням у процес дорослих спеціалістів [3; 6]. По-перше, коли учні допомагають своїм одноліткам вирішувати проблеми спілкування, вони мають змогу на власному досвіді переконатися у перевазі мирних шляхів вирішення конфліктів над жорстокими. По-друге, атмосфера стосунків довіри та взаємного розуміння між представниками одного покоління встановлюється набагато швидше, ніж між представниками різних вікових груп, що є важливим фактором у не допущенні виникнення непорозумінь та проявів агресивності, або навіть жорстокості. По-третє, той факт, що школярі у вирішенні конфліктної ситуації не стикаються з авторитетом дорослих, а отримують допомогу від ровесників налаштовує їх на позитивне прийняття таких послуг та надання згоди на співпрацю, і тому під час нібито простої розмови з ровесниками конфлікт часто знаходить вирішення, тим самим не доходячи до проявів жорстокості. Дані аргументи свідчать на користь впровадження медіації у навчальних закладах, як засобу профілактики жорстокості учнів основної школи, адже позитивно впливатимуть на формування учнівської взаємоповаги, взаємодопомоги та загальну атмосферу стосунків у школі.

Отже, шкільна медіація – це ще один крок до розвитку українського громадянського суспільства і залучення до цього процесу підростаючого покоління. Метою шкільної медіації, як засобу профілактики жорстокості учнів основної школи, є створення безпечного середовища, сприятливого для позитивного розвитку учня, як гуманної, толерантної, здатної до співчуття особистості, яка вміє приймати рішення і брати на себе відповідальність за власні слова та вчинки. І, незважаючи на безліч нюансів, пов'язаних з механізмом провадження медіації в школах, є підстави вважати, що її використання в освітніх установах принесе вагомий педагогічний та соціально-позитивні зміни вже в найближчому майбутньому. Подальших досліджень потребують форми роботи шкільних служб медіації з девіантними підлітками.

Список використаної літератури

- 1. Гайдук Н.** Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / Уклад. : Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. Терешко. – Львів : ПАІС, 2007. – 296 с. **2. Анцупов А.** Конфліктологія : учебник для вузов. – 3-е изд. / А. Я. Анцупов, А. И. Штипиллов. – СПб. : Питер, 2008. – 496 с. **3. Бочкор Н.** Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. – К. : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с. **4. Вирішення** конфліктів у сфері освіти // Український Центр Порозуміння. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.commonground.org.ua/ukr/cr_ed_system.shtml
- 5. Гайдамашко І.** Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики агресії підлітків : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Ірина Аркадіївна Гайдамашко. – Тернопіль, 2013 . – 20 с. **6. Коваль Р.** Шкільна служба розв'язання конфліктів: досвід упровадження : посібник / Р. Коваль, А. Горова, А. Нікітчук та ін. – К. : Видавець Захаренко В. О., 2009. – 168 с. **7. Лєко Б.** Медіація : підручник. / Б. Лєко, Г. Чуйко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. – 464 с. **8. Медіація** у школі // Інтернет-видання Прикарпаття «ПРАВДА.if.ua» [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://pravda.if.ua/news-6615.html>
- 9. Насильство** в українських школах. Звідки у дітей агресія? [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24328062.html>
- 10. Хананашвили Н.,** Максудов Р. Живая Конвенция и школьные службы примирения. Теория, исследования, методики / Под общ. ред. Н. Л. Хананашвили. – М. : Благотворительный фонд «Просвещение», 2011. – 168 с.

Головня В. О. Медіація як засіб профілактики жорстокості серед учнів основної школи

У статті аналізується історичний зарубіжний і вітчизняний досвід використання медіації, як інноваційного способу вирішення сімейних, трудових, майнових та інших конфліктів у сфері міжособистісного спілкування, зокрема у розв'язанні протиріч між суб'єктами освітньо-виховного процесу.

Автором доведено результативність та ефективність використання медіації, як одного із засобів вирішення суперечок та спорів між учнями, батьками та вчителями, що виступає в якості сучасного альтернативного способу попередження конфліктних ситуацій та найпотужніших засобів профілактики жорстокості серед учнів основної школи. Так, головною метою шкільної медіації, як засобу профілактики жорстокості учнів, автор вважає створення безпечного середовища, сприятливого для позитивного розвитку учня, як гуманної, толерантної, здатної до

співчуття особистості, яка вміє приймати рішення і брати на себе відповідальність за власні слова та вчинки.

Ключові слова: жорстокість, учні основної школи, профілактика жорстокості, медіація, медіація однолітків.

Головня В. А. Медиация как средство профилактики жестокости среди учащихся основной школы

В статье анализируется исторический зарубежный и отечественный опыт использования медиации, как инновационного способа решения семейных, трудовых, имущественных и других конфликтов в сфере межличностного общения, в частности в разрешении противоречий между субъектами учебно-воспитательного процесса.

Автором доказано эффективность использования медиации, как одного из средств разрешения споров между учениками, родителями и учителями, выступающего в качестве современного альтернативного способа предупреждения конфликтных ситуаций и результативных средств профилактики жестокости среди учащихся основной школы. Так, главной целью школьного медиации, как средства профилактики жестокости учеников, автор считает создание безопасной среды, благоприятной для позитивного развития ученика, как гуманной, толерантной, способной к сочувствию и сопереживанию личности, умеющей принимать решения и брать на себя ответственность за собственные слова и поступки.

Ключевые слова: жестокость, ученики основной школы, профилактика жестокости, медиация, медиация сверстников.

Golovnya V. O. School Mediation as a Means of prevention violent among Adolescents

In the article the author focuses on a subject of the emotional relation of participants of pedagogical process to school and the existence of problems, connected with how conflicts appear in school environment. The work defines and describes characteristics of modern approaches to the organization of psychologically comfortable and safe educational space. The author focuses on the application of technology of mediation, as a technology of child abuse preventions a pedagogical process, which gives it a chance of practical resolving of difficult and conflict situations.

The paper discusses and analyzes the traditional pedagogical approaches to conflicts resolution. The author describes one of the most effective innovative methods that can be used in modern Ukrainian schools – the method of school's peer mediation. The author concludes that the question of pedagogical approaches to conflicts resolution remains open for further consideration. Traditional teaching methods that are nowadays used in schools, do not provide with the measures concerning direct work with the conflict situation. It follows that there is a need to study and implement innovative methods of conflict resolution into the school environment in the "age mate – age mate" system. When applying any of the innovative

technologies the problem arises how to adapt them to national cultural, material and technical conditions.

Key words: violence, conflict, teenagers, violence prevention, mediation.

Стаття надійшла до редакції 24.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Рассказова О. І.

УДК [379.85+338.592]:378.014.3

А. В. Гуцол

**НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА «МУЗЕЄЗНАВСТВО»
ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ**

Наразі світ розвивається надзвичайно динамічно, що вимагає від сучасного фахівця широкого кола знань у найрізноманітніших галузях. Тим більше, це стосується фахівців сфери туризму, які поряд із сталими загальнотеоретичними знаннями, повинні мати також набір найактуальніших на сьогодні знань та навичок, аби у повній задовольнити потреби клієнта.

Однією із навчальних дисциплін, які дають можливість сформувати професійну компетентність у сфері туризму є «Музеєзнавство». Це пов'язано, насамперед, із тим, що останнім часом музеї стали знову набувати популярності, входити «в моду». Наразі все частіше музеєфікуються пам'ятки історії та культури, природні об'єкти, відкриваються нові музеї та переживають період відродження – створені давно. Відвідуючи музеї людина збагачується духовно, розширюється її світогляд, збагачується інтелект. Музейні експозиції примушують особистість замислюватися над важливими проблемами, самовдосконалюватися, відчувати та бачити світ по-іншому.

Сьогодні, коли будь-яка інформація стала доступною людям у будь-який час та у необмеженій кількості, надзвичайно важливо зацікавити туриста, відкрити йому щось нове, примусити замислитися. Саме тому навчальна дисципліна «Музеєзнавство» є важливим і актуальним компонентом підготовки майбутніх фахівців сфери туризму до професійної діяльності.

Теоретичними та практичними питаннями діяльності музеїв займалися ряд вчених. Так, книга Т. Юрєнєвої «Музеєзнавство» є одним із перших підручників, у якому викладаються не тільки теоретичні основи музеєзнавства та методика музейної роботи, а й історія музеїв світу. На великому фактичному матеріалі автор аналізує причини і обставини

виникнення музеїв в різних регіонах світу, простежує становлення і розвиток музею як соціокультурного інституту, показує його місце і роль в кожній конкретній історичній епосі. Розглядаються соціальні функції музеїв, їх науково-дослідна робота, питання фондової, експозиційної та культурно-освітньої діяльності, а також менеджменту та маркетингу.

Л. Шляхтіна у своєму посібнику «Основи музейної справи» розглядає широке коло проблем, починаючи від теоретичних положень науки «музеєзнавство» і закінчуючи питаннями практичної діяльності музею в сучасному суспільстві. У книзі розкрито специфіку науково-дослідної роботи музею, експозиційної, науково-фондової і музейно-педагогічної діяльності.

На новому історичному етапі розвитку музеєзнавства вчені знову звертаються до основних понять цієї наукової дисципліни, описуючи у своїх підручниках як теоретичні основи, так різноманітну музейну практику, що склалася на початок ХХІ століття. Отже, Е. Шулепова представила у своєму навчальному посібнику навчальний матеріал з музейного джерелознавства, який гармонічно поєднується із різноманітними сучасними технологіями. На базі територіального та тематичного підходів розкрито історію музеїв світу.

Г. Косторакова у своєму курсі лекцій «Музеєзнавство» виклала теоретичні основи музеєзнавства та методики музейної роботи, розглянула соціальні функції музею, його науково-дослідну роботу.

Таким чином, проблемами діяльності музеїв займалася значна кількість вчених, однак, питання вивчення дисципліни «Музеєзнавство» є ще недостатньо висвітленими, що обумовлює актуальність дослідження теми.

Метою статті є дослідження навчальної дисципліни «Музеєзнавство» як важливої складової системи формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму.

Дисципліна «Музеєзнавство» належить до професійно-орієнтованих дисциплін за вибором студента, які викладаються для майбутніх фахівців професійного спрямування «Туризм». Основною метою курсу є вивчення закономірностей виникнення та розвитку музеїв, їх соціальні функції, форми та способи реалізації цих функцій на різних етапах суспільного розвитку.

Викладання та оволодіння дисципліною «Музеєзнавство» повинно ставити й вирішувати певні завдання. Це, насамперед, теоретична та практична підготовка студентів професійного спрямування «Туризм» з питань: історії розвитку музейної справи, вивчення основних понять музеєзнавства, аналізу ролі культури у розвитку українського суспільства, виявлення результатів колективної діяльності людей, що реалізувалися у матеріальних предметах. Одним із завдань вивчення курсу є розгляд роботи музеїв і сучасного законодавства в цій сфері, визначення основних напрямків фондової та науково-дослідницької роботи в музейних установах, дослідження засобів передачі культурних знань тощо.

Навчальна дисципліна «Музеєзнавство» складається із 108 годин, із яких 18 годин – лекційних занять, 20 годин – практичних занять та 70 годин самостійної роботи студента. Успішне засвоєння матеріалу дозволяє студенту отримати залік.

Лекційний курс передбачає опанування музеєзнавством як наукою, вивчення музею як соціального інституту, а також дослідження розвитку музейної справи в Україні та світі. Студенти знайомляться із організацією, структурою та фондами музею, музейними експозиціями та принципами їх утворення, а також вивчають культурно-освітню та рекреаційну роботу музеїв.

За допомогою виконання практичних занять студенти вчаться аналізувати роботу музеїв, які вони відвідували, оцінювати їх роль у культурі того чи іншого міста, виділяти та аналізувати колекції, експозиції, окремі експонати. Практичні заняття спрямовано на рефлексію студентів, зворотній зв'язок та закріплення лекційного матеріалу, так, аналізуючи найбільш атрактивний експонат або складаючи карту «історії експонату», людина має змогу використати набуті теоретичні знання на практиці.

Окремі практичні заняття мають економічний та управлінський характер, так, складання маркетингового аналізу діяльності обраного студентом музею, проведення його SWOT-аналізу, виявлення позитивних і негативних сторін діяльності музею, а також розробка власних пропозицій щодо модернізації роботи музею, допоможе студентові набути знань в області керування музейною установою. Окремі заняття стосуються розробки музеїв нових профілів, атрактивних, цікавих та незвичайних експозицій, а також аналізу та шляхів удосконалення законодавства України в області музейної справи.

Самостійною роботою студентів є створення презентації на тему: «Державна музейна мережа України та її сучасний стан», що дозволяє створити цілісну картину кількості та спрямованості музеїв, що працюють на території Української держави.

Отже, навчальна дисципліна «Музеєзнавство» досить складна та багатоаспектна. З одного боку, вона вивчає матеріальні цінності, які можна побачити, до яких можна торкнутися, з іншого ж боку, ця наука вивчає вплив вказаних предметів на людину, її погляди, свідомість, почуття та настрої, а також способи такого впливу. Сукупність вказаних аспектів роблять «Музеєзнавство» важливим та актуальним компонентом професійної підготовки студентів.

Перспективою подальших досліджень буде адаптація практичної частини навчальної дисципліни «Музеєзнавство» (практичні заняття, самостійна робота) до умов дистанційної освіти.

Список використаної літератури

1. Косторокова Г. Е. Музееведение. Курс лекций / Г. Е. Косторокова. – Ростов-на-Дону, РИС ЮРГУЭС, 2003. – 66 с.

- 2. Левыкин К. Г., Хербст В.** Музееведение. Музеи исторического профиля. Учебное пособие для вузов / К. Левыкин, В. Хербст. – М.: Высшая школа, 1988. – 431 с. **3. Основы музееведения: учебное пособие** / отв. ред. Э. А. Шулепова. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 501 с. **4. Поляков Т. П.** Как делать музей? Учебное пособие / Т. П. Поляков. – М.: Издание Российского института культурологии МК РФ, 1997. – 253 с. **5. Столяров Б. А.** Музейная педагогика. История, теория, практика / Б. А. Столяров. – М.: Высш. шк., 2004. – 216 с. **6. Тельчаров А. Д.** Основы музейного дела. Введение в специальность / А. Д. Тельчаров. – М.: Омега-Л, 2005. – 218 с. **7. Шляхтина Л. М.** Основы музейного дела. Теория и практика / Л. М. Шляхтина. – М.: Высшая школа, 2009. – 184 с. **8. Шулепова Е. А.** Основы музееведения / Е. А. Шулепова. – М.: Едиториал УРСС, 2005. – 504 с. **9. Юренева Т. Ю.** Музееведение: учебник для высшей школы / Т. Ю. Юренева. – М.: Академический Проект, 2003. – 560 с.

Гуцол А. В. Навчальна дисципліна «Музезнавство» як складова системи формування професійної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму

У статті досліджено роль та місце навчальної дисципліни «Музезнавство» у структурі підготовки фахівців за спеціальністю «Туризмознавство». Вказано, що наразі музеї знову набувають популярності, що виражається у відкритті як нових музеїв, так і відродженні вже існуючих. Саме тому вивчення дисципліни «Музезнавство» надзвичайно актуальне та важливе на сьогодні завдання для майбутнього фахівця. У статті висвітлено зміст лекційних та практичних занять, які полягають у ознайомленні із організацією, структурою та фондами музею, музейними експозиціями, культурно-освітньою та рекреаційною роботою музеїв.

Ключові слова: музей, атракція, експонат, рекреаційна робота.

Гуцол А. В. Учебная дисциплина «Музееведение» как составляющая системы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов сферы туризма

В статье исследована роль и место учебной дисциплины «Музееведение» в структуре подготовки специалистов по специальности «Туризмозведение». Указано, что в настоящее время музеи снова приобретают популярность, что выражается в открытии как новых музеев, так и возрождении уже существующих. Именно поэтому изучение дисциплины «Музееведение» чрезвычайно актуально и важно.

В статье освещены содержание лекционных и практических занятий, которые заключаются в ознакомлении с организацией, структурой и фондами музея, музейными экспозициями, культурно-образовательной и рекреационной работой музеев.

Ключевые слова: музей, атракция, экспонат, рекреационная работа.

Gutsol A. V. Discipline "Museology" as a component of the formation of professional competence of future specialists in tourism

In the article the role and place of discipline "Museology" in the structure of training for the specialty "Turyzmoznavstvo (tourist activity)". Determined that the indicated discipline is a professionally-oriented sampling for students. Emphasized that currently the students who chose to study travel, hotel and restaurant wing, pushing extremely high requirements dictated by the growth vybahlyvosti consumer travel services, tourism and the intensification of information flows.

The article stated that the museum is currently gaining popularity again, resulting in the opening of new museums as well as the revival of existing ones. This trend is due to the fact that modern man seeks to generate new feeling enriched spiritually, to know the present and the past. This problem is best solved Museum. That is why the study of the subject "Museology" extremely urgent and important task today for future expert. In the article the content of lectures, which are as acquainted with the organization, structure and foundations of the museum, museum exhibits, cultural, educational and recreational work of museums. Practical exercises designed to develop skills and the ability to create museum exhibits, maps of "history exhibit," highlight the most atraktyvnyh exhibits and more. Through self-study students improve the skills of self-treatment material, its synthesis and classification, they learn to analyze the system of museums in Ukraine.

Key words: museum, attraction, exhibit, recreational robot.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.035.6

В. В. Желанова

**СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВІДУ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ІЗ ЗОНИ АТО**

Драматичні події, що відбуваються сьогодні на сході України, руйнують звичну картину світу як у частини дорослого населення країни, так – і це слід особливо підкреслити – у дітей і підлітків. Діти стали свідками військових дій, боїв і загибелі людей. Багато з них у зв'язку з переселенням сімей в західні, центральні та інші регіони змінили звичне середовище і вимушені відвідувати нові дитсадки, школи, інколи навіть опановувати іншу мову. Вантаж болю, страждань, пережитих на територіях, непідконтрольних українській владі вони принесли з собою і на мирні території.

Про масштаби цієї драми неважко судити за даними офіційної статистики. В Україні в даний час близько півтора мільйона тимчасово переміщених осіб. Дітей серед них – близько 200 000. За даними ЮНІСЕФ, до 60% наших неповнолітніх співгромадян в зоні АТО отримали різного роду психологічні травми.

Немає сумніву в тому, що центральними державними інститутами, органами влади практично всіх областей України вже реалізовано і реалізується в даний час цілий комплекс реабілітаційних заходів, спрямованих на надання допомоги громадянам, у тому числі юним громадянам України, які опинилися в непростій ситуації. У цьому контексті можна стверджувати, що останнім часом в країні склалася система соціально-економічної роботи з тими, хто на собі випробував весь драматизм зони АТО. Разом з тим, очевидно й інше: психолого-педагогічна допомога дітям і підліткам, у тому числі реалізація заходів з подолання посттравматичних синдромів, фобій, відповідна особливостям пережитого періоду корекція системи освіти – по цим і іншим складовим реабілітаційних заходів є ряд проблем, вирішення яких, вважаємо, вимагає більш пильної уваги педагогів та психологів. При цьому однією з найбільш важливих проблем є розробка системи психолого-педагогічного супроводу дітей молодшого шкільного віку, що переселилися із зони АТО.

Становлення системного підходу, розробка його філософських аспектів й обґрунтування методологічних функцій пов'язано з працями В. Афанасьєва, І. Блауберга, Н. Мойсєєва, В. Садовського, А. Уємова, Е. Юдіна. Можливості системного підходу щодо дослідження педагогічних явищ представлені у працях А. Корольова, Н. Кузьміної. Різні аспекти проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей досліджували Т. Азарова, Е. Александровська, Є. Афанасьєв, М. Битянова, Н. Васильєва, І. Гафуров, Л. Колтирева, О. Львова, О. Матвєєва, О. Рудякова, С. Щепіна та ін. Позитивну динаміку досліджень з проблеми психологічної допомоги дітям й підліткам демонструють вчені та фахівці Соціально-психологічного методичного центру з реабілітації Інституту соціальної та політичної психології, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПНУ, Української асоціації фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій і деякі інші установи та організації. Проте, слід зауважити, що проблематика, пов'язана з прогнозуванням соціальних проблем, які „діти війни” створюють суспільству, з психолого-педагогічним супроводом зазначеної категорії дітей розробляється не достатньо. Можливо позначається недостатність інформаційних масивів, обмеженість доступу дослідників у зону АТО. Утім, безпосередньо на місцях, є цікаві напрацювання фахівців органів соціального захисту населення, дитячих психологів-практиків, волонтерських та інших аналогічного характеру організацій в Лисичанську, Сєвєродонецьку, Слов'янську, цілому ряді інших міст і районів Луганської та Донецької областей. Так, в Лисичанську досить

продуктивно діє програма соціально-психологічного супроводу дітей, які потрапили в кризову ситуацію. Співробітники психологічної служби беруть активну участь у волонтерській роботі, допомагають сім'ям, постраждалим від військових дій. Крім надання психологічної допомоги, вони збирають кошти, речі для сімей вимушених переселенців. Проте окремого вивчення потребує проблема психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців молодшого шкільного віку із зони АТО.

Мета статті проаналізувати систему психолого-педагогічного супроводу дітей-переселенців молодшого шкільного віку із зони АТО.

Визначимося з ґрунтовними позиціями представленої статті.

1. Реалізація психолого-педагогічного супроводу дітей із зони АТО ґрунтується на положеннях особистісно зорієнтованого, антропологічного, гуманістичного підходів, відповідно до яких метою освіти є цілісний, різнобічний розвиток особистості; на ідеях аксіологічного й смислового підходів, що пов'язані з реалізацією ціннісно-смислового ставлення до дитини; на позиціях діяльнісного й суб'єктного підходу, що передбачають залучення дітей до різних видів діяльності, яка базується на їх суб'єктній активності та ініціативності; на ідеях системного підходу, відповідно до яких психолого-педагогічний супровід розглядається як система.

2. Відповідно до підходів Н. Кузьміної щодо сутності педагогічної системи як безлічі взаємопов'язаних структурних й функціональних компонентів [1], в структурі психолого-педагогічного супроводу ми виокремлюємо структурну складову, що пов'язана з метою, суб'єктами супровідного процесу, засобами комунікації між ними та функційну складову, що представлена гностичним, проектувальним, організаційним та комунікативним компонентами.

3. Уявляється актуальним переосмислення певних канонів вікової психології (Л. Виготський, О. Леонтьєв, Д. Ельконін), пов'язаних з кризою 7 років, з психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку, з рушійними силами та віковими можливостями їх особистісного розвитку з урахуванням, так званого «синдрому Донбасу», тобто трансформацій, що відбуваються в дитячому соціумі й, відповідно, в психіці дітей в результаті драматичних подій, травматичних ситуацій, які пережили діти і підлітки на сході України. Оскільки стратегії кризової психології суттєво відрізняються від класичної психології.

4. Етимологія терміна «супровід» пов'язана з глаголом «супроводжувати», що означає «... йти, їхати разом з кимось як супутник» [2, с. 611]. Виходячи з цього, психолого-педагогічний супровід молодшого школяра-переселенця із зони АТО – це системна діяльність вчителя початкових класів та практичного психолога, спрямована на створення комплексної системи організаційних та психолого-педагогічних умов, що сприяють ефективній реабілітації після перенесеного «військового стресу», профілактиці психічних та

поведінкових відхилень, успішній адаптації та інтеграції дітей в новий соціум, нормалізації сімейних стосунків.

Отже, базуючись на окреслених позиціях, розглянемо систему психолого-педагогічного супровіду молодших школярів-переселенців із зони АТО.

Метою цієї системи є реабілітація дитини після «військового стресу», попередження, профілактика психічних відхилень, пов'язаних зі станом тривоги й страху та дивіацій у поведінці, створення умов для ефективної адаптації до нового навчального закладу, до нової системи стосунків з однолітками та вчителем, а також умов для повноцінного розвитку особистості молодшого школяра.

Суб'єктами супровіду є педагоги, психологи, об'єктами – молодші школярі, які попали у складні життєві обставини й мають емоційні розлади та їх батьки. Проте така диференціація є умовною, оскільки відповідно до положень діяльнісного й суб'єктного підходів діти є також активними учасниками зазначеного процесу.

Засоби педагогічної комунікації як структурний складник пропонованої системи представлені індивідуальними та груповими бесідами з дітьми та їх батьками, консультаціями, психолого-педагогічною освітою, іграми. Проте найбільш ефективною формою надання допомоги молодшим школярам є проведення психолого-педагогічного консилиуму. Ця форма роботи стосується як дітей переселенців так і дітей, які навчалися в даному закладі та в яких виникли проблеми у зв'язку із сучасною соціально-політичною ситуацією. Психолого-педагогічний консилиум дозволяє об'єднати зусилля педагогів, працівників психологічної служби та інших суб'єктів навчально-виховного процесу, які зацікавлені в успішному навчанні і повноцінному розвитку дітей, намітити цілісну програму індивідуального супроводу та адекватно розподілити обов'язки і відповідальність за її реалізацію.

Такими є структурні компоненти системи психолого-педагогічного супровіду молодших школярів із зони АТО.

Розглянемо функційні складові зазначеної системи.

Гностичний компонент пов'язаний з діагностико-аналітичною діяльністю педагога та психолога, що передбачає діагностику й вивчення особистості учня; систематичне відстеження його психолого-педагогічного стану й динаміки особистісного розвитку. При цьому варто відзначити, що особливо вразливою групою вважаються жінки та діти із соціально незахищених категорій населення; сім'ї, члени яких загинули або були поранені в ході трагічних подій, зокрема, вдови, які залишилися єдиними годувальниками родин; сім'ї військовослужбовців, які стають внутрішніми мігрантами. Надзвичайної уваги потребують діти із сімей, в яких загинули їхні рідні та близькі, друзі і знайомі. Працівникам психологічної служби необхідно знати про такі сім'ї, своєчасно надати необхідну психологічну-педагогічну допомогу на підставі попередньої діагностики їх стану.

Проектувальний компонент полягає у цілепокладанні, плануванні, розробці стратегії психолого-педагогічного супроводу молодших школярів, прогнозуванні очікуваних результатів, тобто будується на антиципаційних механізмах.

Організаційний компонент представленої системи спрямований на створення умов для ефективного розвитку молодших школярів та їх успішного навчання, а також умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в психічному розвитку, навчанні в результаті перенесеного «військового стресу».

Отже, вагомою умовою успішності навчання є робота педагогів й психологів з відновлення й підвищення шкільної мотивації. Оскільки безперервна травмуюча ситуація, що пов'язана з інформацією з фронту, з блокадним побутом отруїли у частини дітей мрію про навчання у школі, про красиву шкільну атрибутику, про дорослішання з портфелем у руках. До того ж діти із зони АТО відстають у навчанні, спостерігається зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті. Тобто стрес деструктивно впливав на дитячу психіку. Утім на формування й відновлення мотивації дитини до навчання позитивно впливає реалізація індивідуального підходу та створення ситуації успіху, використання вчителем активних форм організації навчального процесу, наприклад парної роботи, ігрових вправ, а також гнучкість навчального процесу, що полягає у його можливості трансформуватися залежно від індивідуально-психологічних особливостей тих дітей, які прийшли навчатися в даний заклад.

Необхідно звернути увагу на організацію психолого-педагогічної та політичної освіти дітей та їх батьків. Проте у цій непростій ситуації дітям варто давати не стільки інформацію, скільки здійснювати їх психологічну підтримку і формувати відчуття стабільності. Найчастіше за питаннями дітей, що стосуються війни, стоїть надія отримати від дорослих безпеку і стабільність.

Бойові дії на сході України розірвали багато сімей. Наприклад, мати з дитиною їде на мирні території, а її чоловік залишається вдома, в зоні АТО. Тобто діти залишаються з одним з батьків. Рідше їх залишають на піклування бабусь, дідусів та інших найближчих родичів. Такі діти знаходяться у стані емоційної (материнської) депривації [3]. Материнська депривація виникає тоді, коли недостатньо задовольняється одна з найсильніших і яскраво виражених потреб дитини – потреба в емоційному зв'язку та в позитивному спілкуванні зі значущими для нього людьми, перш за все, з матір'ю. Тип особистості, який у цьому випадку формується у дитини, можливо представити таким чином: інтелектуальне відставання, невміння вступати у важливі стосунки з іншими людьми, млявість емоційних реакцій, невпевненість у собі, аутизм (замкнутість на собі), неадекватна самооцінка. Тобто є очевидним, що зазначена категорія дітей потребує підвищеної уваги й допомоги з боку вчителів й психологів. Тільки за такою умови можлива хоч часткова компенсація емоційної ушкодженості дитини.

Комплексної допомоги (соціальної, психолого-педагогічної, матеріальної) потребують, так звані, кризові сім'ї (А. Капська). Це категорія сімей, в яких під впливом внутрішніх або зовнішніх факторів склалися несприятливі економічні, соціальні, психологічні обставини, або існує соціальна ізоляція, що тимчасово заважають батькам виконувати обов'язками щодо виховання своїх дітей або належним чином турбуватися про них [4].

Комунікативний компонент системи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів із зони АТО пов'язаний із встановленням педагогічно доцільних, позитивних стосунків в системі «вчитель-учень», «учень-учень». Педагогічне спілкування вчителя початкових класів з молодшими школярами із зони АТО мусить бути позбавлено негативних оцінних суджень оскільки є недопустимою вторинна травматизація дітей. Не потрібно навішувати на таких дітей ярлик «проблемна» дитина. Важливо побачити в ній особистість, яка реагує на перенесену втрату й пам'ятати, що значущою психологічною особливістю молодшого школяра є розвинутість мотиву «заохочення і уникнення невдач».

У процесі спілкування з учнями вчитель та психолог мусять сприяти, щоб усі діти в класі знали про те, що в якоїсь дитини постраждали чи загинули батько чи мати. Це дає можливість навчатися дітям висловлювати співчуття і дбайливо ставитися до тієї дитини, яка втратила когось із батьків. При цьому вчителю необхідно «вмикати» свої перцептивні механізми й розпізнавати ознаки, які вказують на те, що дитина переживає втрату або має депресивні прояви.

Педагогічне спілкування вчителя з молодшими школярами із зони АТО спрямовується на надання їм емоційної допомоги у засіб використання таких комунікативних технік, як-от: активне слухання, назва почуттів, розуміння бажань дитини, постановка питань, які спонукають дитину до розмови, встановлення відносин, що базуються на довірі, надання корисного та заохочувального зворотнього зв'язку, вміння концентрувати увагу на можливостях та рішеннях проблем, а не на самих проблемах, спостереження за поведінкою дитини тривалий час, розуміння та правильне використання невербальних засобів вияву почуттів, терпиме та неупереджене ставлення, чуйність та співчуття.

Вагомою умовою успішної адаптації молодшого школяра до нового шкільного колективу, до спілкування з однолітками в системі «учень-учень» є створення емпатійного середовища (термін О. Фаст). Діти почувають себе краще, коли бачать, що дорослі створюють середовище, в якому є повага та співчуття. Цим дорослий доводить, що йому можна довіряти. Інакше діти не накопичують позитивних почуттів до свого оточення і до свого майбутнього. Інколи можна допомогти, просто вислухавши дитину. Можна запропонувати учням класу, у який прийшов «переселенець» розповісти про свій клас, школу, район чи місто. Дати можливість і дитині розповісти про себе та своє місто чи свій край, про особливості традицій, культуру та інше. Проте у багатьох дітей може

бракувати досвіду говорити про себе, і вони просто не знають слів, якими могли б описати, як і що вони відчувають. Дітям, які зазнали тяжких випробувань, зазвичай важко про них говорити. Діти, які дуже гостро відчули ворожнечу, можуть бути підозріливими, вони можуть не бажати спілкуватися тому, що побоюються, що їх за це будуть сварити. Деяким дітям буває соромно від того, що сталося. У такому випадку варто дуже тактовно запрошувати дітей до діалогу.

Педагог також може спонукати дітей, щоб вони написали про себе, про місце, звідки вони прибули, і про теперішні обставини життя, тобто вели такий щоденник або клеїли вирізки в альбом чи картинки про самих себе. Такі автобіографічні прийоми допомагають розвивати розуміння складних обставин та почуттів. Діти молодшого віку можуть малювати малюнки і разом з дорослими називати їх.

Таким чином, молодші школярі-переселенці – це особлива категорія дітей, що має фізіологічні, психологічні, педагогічні наслідки перенесеного «військового стресу». Це певні фобії, погана успішність або взагалі небажання навчатися, важка адаптація до нового соціуму, кризовий стан сім'ї, у якій виховується дитина, емоційна депривація. Є очевидним, що такі діти потребують комплексної допомоги й підтримки з боку дорослих, які їх безпосередньо оточують. Уважаємо, що запропонована система психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенців може сприяти ефективному розв'язанню окреслених у представленій статті проблем. Подальшого вивчення потребує питання психолого-педагогічного супроводу депривованих молодших школярів, що під час війни потрапили в освітні заклади інтернатного типу.

Список використаної літератури

1. Кузьмина Н. В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки / Н. В. Кузьмина // Методы системного педагогического исследования : учеб. пособие / под ред. Н. В. Кузьминой. – Л., 1980. – С. 7 – 45. **2. Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеол. выражений / С. И. Ожегов. – 4-е изд., доп. – М. : ООО «А ТЕМП», 2006. – 944 с. **3. Лангмейер Й., Матейчек З.** Психическая депривация в детском возрасте. – Прага, 1984. **4. Соціальний супровід сімей, які оказались в складних життєвих обставинах: Метод. посібник / [І. Д. Зверева та ін.].** – К. : Держсоцслужба, 2006. – 104 с.

Желанова В. В. Система психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенці із зони АТО

У представленій статті розкрито систему психолого-педагогічного супроводу молодших школярів-переселенців із зони АТО. Висвітлено сутність феномену психолого-педагогічного супроводу. Схарактеризовано структурні складники пропонованої системи, що пов'язані з метою, суб'єктами супроводу, засобами педагогічної комунікації. Проаналізовано сутність функційних складників даної системи, а саме: гностичного, що

відбиває діагностико-аналітичні аспекти психолого-педагогічного супровіду; проектувального, який пов'язаний з процесом цілепокладання, планування, прогнозування очікуваних результатів; організаційного, спрямованого на створення системи умов для успішної адаптації дітей-переселенців та надання допомоги дітям та їх батькам, що мають різні проблеми; комунікативного, що відбиває специфічні особливості педагогічного спілкування з дітьми-переселенцями в системі «вчитель-учень», «учень-учень».

Ключові слова: система психолого-педагогічного супровіду, молодший школяр-переселенець, «військовий стрес», емоційна депривація.

Желанова В. В. Система психолого-педагогического сопровождения младших школьников-переселенцев из зоны АТО

В представленной статье раскрыта система психолого-педагогического сопровождения младших школьников-переселенцев из зоны АТО. Освещена сущность феномена психолого-педагогического сопровождения. Охарактеризованы структурные составляющие предлагаемой системы, связанные с целью, субъектами сопровождения, средствами педагогической коммуникации. Проанализирована сущность функциональных компонентов данной системы, а именно: гностического, который отражает диагностико-аналитические аспекты психолого-педагогического сопровождения; проектировочного, который связан с процессом целеполагания, планирования, прогнозирования ожидаемых результатов; организационного, направленного на создание системы условий для успешной адаптации детей-переселенцев и оказания помощи детям и их родителям, имеющим различные проблемы; коммуникативного, который отражает специфические особенности педагогического общения с детьми-переселенцами в системе «учитель-ученик», «ученик-ученик».

Ключевые слова: система психолого-педагогического сопровождения, младший школьник-переселенец, «военный стресс», эмоциональная депривация.

Zhelanova V. V. Systema psychological and pedagogical support younger pupils settlers from the area counterterrorist operation

In the present article based on scientifically N. Kuzmina about the nature and structure of the education system as a set of interrelated structural and functional compon disclosed system of psychological and pedagogical support younger pupils settlers from the area counterterrorist operation. Reinterpreted certain canons of psychology related to the crisis seven years, with the psychological characteristics of children of primary school age, with drivers age and capabilities of their personal development based on the so-called "syndrome of Donbass". Deals with the essence of the phenomenon of psychological and pedagogical support as systemic activity of primary school teacher and Psychologist, aimed at creating a comprehensive system of

organizational, psychological and pedagogical conditions which promote effective rehabilitation after perenssenoho "war stress", prevention of mental and behavioral abnormalities, successful adaptation and integration children in the new society, normalization of family relations. Author determined structural components of the proposed system related to purpose entities, by means of educational communication. The essence of functional components of the system, namely the Gnostic reflecting diagnostic and analytical aspects of psychological and educational support; the design, which is associated with the process of goal-setting, planning, forecasting expected results; Organizational aimed at the creation of conditions for successful adaptation of children of immigrants and assist children and their parents with various problems; communicative, reflecting the specific characteristics of pedagogical communication with children settlers in the "teacher-student" "student-student."

Key words: system of psycho-pedagogical support, junior student-immigrant, "war stress", emotional deprivatsiya.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 37.013

Ю. В. Клочан

ТРЕТИРУВАННЯ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СУТНІСТЬ, СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Статистичні дані в засобах масової інформації, оприлюднення відеозаписів знущань над дітьми в Інтернеті, збільшення кількості випусків соціальних проєктів, програм по телебаченню («Один за всіх», «Говорить Україна», «Стосується кожного» тощо), присвячених обговоренню підліткової жорстокості, свідчать про загострення проблеми насилля в українському суспільстві. Особливо актуальна проблема третирування в підлітковому середовищі, оскільки підлітковий вік є критичним періодом життя людини. За несприятливих умов впливу найближчого оточення (сім'ї, школи, групи однолітків), трансляції в ЗМІ агресивно-активної форми поведінки особистості як нормальної, притаманні підліткам властивості у процесі становлення їх індивідуальності можуть виявитися в різноманітних негативних поведінкових девіаціях.

Явища третирування, «мобінгу», «булінгу» стали об'єктами дослідження багатьох зарубіжних (Н. Кроуфорд, Х. Лейман, Д. Ольвеус) та українських (О. Дроздов, К. Колодей, О. Корабльова) вчених. Зокрема

Д. Ольвеусом вивчено рольову структуру ситуації третирування, розроблено психодіагностичну методiku з метою моніторингу симптомів, особливостей та причин третирування, представлено програму запобігання цьому феномену, що містить комплекс інформативно-консультативних, діагностичних, корекційних, організаційних дій. Теоретико-методологічний аналіз явища третирування учнів у школі здійснено О. Дроздовим, сутність і зміст мобінгу як соціально-педагогічної проблеми – О. Корабльовою, як психолого-педагогічної – І. Філіповою. Виникає необхідність в обґрунтуванні соціально-педагогічних шляхів вирішення проблеми третирування в підлітковому середовищі, шкільному зокрема.

Отже, мета статті – проаналізувати зміст соціально-педагогічної профілактики та корекції підліткового третирування в шкільному соціально-педагогічному середовищі.

Третирування – систематичне переслідування особистості з боку однієї особи або групи; використання чийсь сили або статусу для залякування, нанесення шкоди або приниження іншої особи, яка має меншу силу чи статус. При позначенні явища третирування використовуються терміни булінг і мобінг. Булінг – ситуація, в якій учень неодноразово піддається негативним діям з боку одного чи кількох інших учнів [1]. Мобінг – це явище, коли група чи частина її членів систематично здійснює напади й чинить «цькування» когось із членів цієї групи з метою послаблення його позиції у групі чи навіть витіснення з неї [2, с. 54].

На наш погляд, діяльність шкільного соціального педагога щодо вирішення проблеми третирування в підлітковому середовищі має одночасно реалізовуватися на рівнях організації соціально-педагогічної роботи з учнями профілактичної, корекційної спрямованості та соціально-педагогічного середовища школи, якій повинна передувати діагностична робота.

Передусім соціальному педагогові важливо вміти своєчасно помічати прояви третирування, формами якого є: фізичне (побиття, стусання), вербальне (образи, погрози, ворожі насмішки або жарти), соціальне (бойкот, ворожа міміка та жестикуляція), кібертретирування (розсилання повідомлень агресивного, образливого характеру з використанням нових інформаційних та комунікаційних технологій) [1]. Це, у свою чергу, здійснюється за допомогою спостереження, соціометрії, опитування, анкетування (учнів, класних керівників, батьків), проведення психодіагностичних досліджень з підлітками, зокрема з використанням методик: OBVQ – Olweus Bully/Victim Questionnaire Д. Ольвеуса, визначення деструктивних настанов у міжособистісних відносинах В. Бойко, самооцінки форм агресивної поведінки (модифікований варіант Басса-Дарки), ворожнечі за шкалою Кука-Медлей тощо. Соціальний педагог має знати фактори, причини третирування у підлітковому середовищі з метою ефективного планування та реалізації профілактично-корекційної діяльності.

Найпоширенішими факторами є насильство в сім'ї, вплив асоціальних субкультур однолітків та засобів масової комунікації, темпераментальні та характерологічні особливості особистості [1].

Відомо, що підлітковий вік (період з 11 до 14,5 років) знаменує собою перехід до дорослості, а особливості його протікання впливають на всі подальші життєві етапи кожної особистості. Це період бурхливого фізичного і психічного розвитку, пошуку позиції серед ровесників своєї статі, пізнання тих компонентів свого Я, які пов'язані з усвідомленням своєї подібності з іншими людьми та відмінностей від них. Ст. Холл виокремив низку протиріч, притаманних підліткам, які полягають у: надмірній активності, яка може призвести до виснаження; безумній веселості, яка замінюється сумом; переході впевненості у собі у сором'язливість; чергуванні егоїзму з альтруїзмом; зміні високих моральних устремлінь низькими потягами; зміні спілкування ізольованою тощо, тобто відбувається криза самоусвідомлення, переборюючи яку, людина набуває «почуття індивідуальності» [3]. Психологи стверджують, що період 13 – 14 років – це етап сексуального збудження, тривожності, а інколи й особистісних відхилень (З. Фрейд); критичний період для психопатій, гострих проявів деяких властивостей характеру, які посилюють можливість психічних травм та девіантної поведінки (А. Лічко).

Отже, підлітковий вік характеризується специфічними особливостями розвитку особистості, сприятливими для прояву різноманітних девіацій, особливо у сукупності з впливом несприятливих умов мікро- та мезофакторів. Сім'я може вплинути на спотворення соціальної поведінки дитини у випадках недбайливого ставлення, насилля (фізичного, сексуального, психологічного, економічного), що здійснюється з дитиною, або близькими людьми на її очах; жорстокого, авторитарного стилю виховання з покараннями; девіантного способу життя батьків тощо. Оскільки для підлітка важливим є самоствердження у групі ровесників, остання може стати фактором третирування у разі своєї а-, антисоціальної спрямованості. Будучи членом такої підліткової групи, особистість може стати жертвою, агресором, помічником агресора, пасивним прибічником, пасивним прибічником можливого третирування, стороннім спостерігачем у залежності від самооцінки (рефлексії) власної поведінки в ситуаціях третирування; соціального прийняття або неприйняття (ролі); соціального статусу [1]. В школі мобінг відбувається в урочний та позаурочний час з причин недостатнього нагляду, відсутності конструктивних ігор на перервах, наявності затишних місць, що приховують антигромадську поведінку [2, с. 55], недовіри між учителями та учнями, неуваги адміністрації школи до проблеми насильства серед учнів, домінування суто навчальних цілей над проблемами особистісного розвитку дітей тощо [1]. Явища булінгу, мобінгу можуть спровокувати засоби масової інформації, якщо пропагуються культу агресивної, насильницької поведінки, розповсюджуються відеозаписи знущань в Інтернеті, що схвалюються

багатьма користувачами, пропонуються он-лайн асоціальні ігри, в які підліток безконтрольно грає, віртуально вбиваючи інших.

Зарубіжні вчені (Б. Крейхі, Д. Фарінгтон та ін.) визначили комплекс особистісних рис типових жертв та агресорів. Типовим жертвам притаманні тривожність, сенситивність, невпевненість у собі, схильність до депресивних переживань, брак спілкувань з однолітками, низький соціальний статус. Агресором є здебільшого агресивний, імпульсивний, гіперактивний, домінуючий, з низьким рівнем емпатії підліток. Хлопці (фізично розвинені) більш схильні до проявів фізичної агресії, дівчата – вербальної та соціальної [1]. Як правило, риси «жертви» характерні особистості з меланхолічним типом темпераменту, високим рівнем нейротизму, «агресора» – з холеричним.

Профілактична робота з учнями має здійснюватися з урахуванням психо-вікових особливостей розвитку, задач підліткового періоду: прийняття власної зовнішності; формування нових відносин з ровесниками; прийняття чоловічої чи жіночої соціально-сексуальної ролі; прояв бажання нести соціальну відповідальність і розвиток відповідної поведінки; оволодіння системою цінностей та етичних принципів, якими можливо керуватися у житті тощо [4, с. 77]. Установлено, що особистісні якості й соціальні навички більш важливий критерій популярності серед підлітків, а ніж успіхи у чомусь чи зовнішні характеристики. Відтак, прийнятними особливостями особистості підлітка вважаються: вміння ладнати з іншими, активність, енергійність, участь у суспільному житті, уважність, тактовність, вміння танцювати, грати в різні ігри, розважатися, гарна репутація, прояви доброти, співпереживання, розуміння, відсутність егоїзму, щедрість, привітність, оптимізм, почуття відповідальності, гумору, впевненості у собі тощо [4, с. 349 – 351].

Тому соціально-педагогічна профілактика третирування, як організаційно-виховні заходи, спрямовані на попередження або нейтралізацію основних причин, умов, які викликають соціальні відхилення негативного характеру в поведінці особистості, групи, на рівні організації соціально-виховної роботи з учнями має бути також спрямована на розвиток позитивних соціальних якостей (конструктивної соціальної активності, толерантності, відповідальності), форм поведінки підлітків, що сприятиме їх своєрідному схваленню у середовищі ровесників, дорослих людей. Методами та формами соціально-педагогічної профілактики можуть бути: консультування, тренінгові ігри та вправи, відеолекторії з подальшим обговоренням, форум-театр, організація волонтерської роботи, створення нових соціально-позитивних молодіжних субкультур (з неформальними лідерами класів), водночас привабливими для підлітків стилем відносин, типом діяльності.

При організації соціально-педагогічної корекційної роботи, під якою розуміємо організаційно-виховні заходи, спрямовані на зміну позиції особистості до себе, соціального й природного середовища, а

також зміну позиції оточуючих до індивіда, групи, необхідно зважати на темпераментальні та характерологічні особливості особистості агресора та жертви, конкретні соціальні причини, що спровокували появу третирування. Робота з агресором може бути спрямована на мінімізацію його агресивних проявів шляхом сублімації енергії в позитивне русло: зацікавлення заняттями різними видами спорту, волонтерською роботою, включення в позитивну дозвіллеву діяльність. За допомогою спеціальних розроблених ігрових методик, дібраних ігор та вправ можливо навчити керувати власною імпульсивністю, проявляти соціальну толерантність до оточуючих. Враховуючи особистісні риси типових жертв, важливо створювати умови в школі для підвищення самооцінки цих підлітків (за допомогою тренінгів, схвалювання, створення ситуацій успіху, реальної участі в шкільних, громадських заходах, учнівському самоуправлінні), розвитку їхньої соціальної активності (зокрема засобами анімаційно-дозвіллевої діяльності) тощо. Доведено, що екстраординарні цілі зближують людей, навіть ворогуючих між собою, тому важливо культивувати ситуації, діяльність, спільні для учасників третирування, де вони мають діяти разом, вирішуючи складні проблеми (наприклад, спільна справа, туристична подорож, похід).

На рівні організації соціально-педагогічного середовища школи, як відкритої соціально-педагогічної системи, мають створюватися умови для позитивного соціального розвитку особистості учня, залучення його до соціуму, моделювання реальних життєвих ситуацій, важливих для самоствердження [5, с. 284]. Передусім мається на увазі:

- удосконалення учнівського самоврядування, тобто створення/реорганізація комісій, участь в яких цікава та водночас корисна для підлітків;
- розвиток шкільних традицій (історія, свята, гімн, герб, прапор, норми одягу, вітання) як основи життєдіяльності учнівського колективу;
- залучення школярів до волонтерської діяльності – соціальної, суспільно-корисної, систематичної, вмотивованої неприбуткової діяльності, що проводиться шляхом виконання робіт, надання послуг громадянам, організаціям і суспільству загалом;
- організація змістовного дозвілля учнів, батьків, учителів (активна творча (зокрема суспільна) діяльність; самоосвіта; культурне (духовне) споживання; спорт; аматорські заняття, ігри; спілкування з іншими людьми).

Активізація цих виховних сфер уможлиблюється щільними зв'язками школи з різноманітними закладами, інституціями, установами, співпраця з якими може бути корисною у розв'язанні проблеми підліткового третирування. Зокрема через розвиток за місцем проживання учнів молодіжних субкультур; продумування форм та методів співробітництва школи з місцевими органами влади, культурно-дозвіллевими закладами, громадськими організаціями, виробничими

колективами, медичними закладами тощо для підготовки та проведення соціально-педагогічних заходів [6].

Особливої уваги потребує планування та організація соціально-педагогічної роботи з педагогічними працівниками школи та батьками учнів як вагомих суб'єктів профілактики третирування.

Зі співробітниками навчальних закладів важливо проводити дискусії, тренінги, у ході яких можливе обговорення питань вдосконалення правил поведінки учнів, особистого прикладу, як взірця наслідування учнями, алгоритму реагування на конфліктні ситуації в класних колективах, відпрацювання навичок взаємодії в конфліктній ситуації, у випадку засвідчення третирування. Корисним може стати організація наукових конференцій з запрошенням науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, співробітників служб у справах дітей, кримінальної міліції, що уможливить комплексний підхід до вирішення проблеми третирування в шкільному середовищі.

Необхідним у діяльності соціального педагога є проведення регулярних зустрічей, індивідуальних та групових консультацій, бесід з батьками учнів, зокрема втягнутих до ситуації третирування. Оскільки, як зазначалося вище, саме жорстока, девіантна поведінка батьків, невірний стиль сімейного виховання можуть спровокувати агресивність дитини або її зацькованість у школі. З метою підвищення рівня виховних можливостей батьків, зокрема позитивного батьківства, педагогічної культури, а також корекції особистісних рис, які можуть спричинити прояв насилля (тривожність, агресивність, нетерпимість тощо), важливими є наступні форми і методи роботи:

- соціальний патронаж – відвідування сім'ї на дому з діагностичними, контрольними, адаптаційно-реабілітаційними цілями задля установаження та підтримки тривалих зв'язків з сім'єю, своєчасного виявлення проблемних ситуацій та здійснення допомоги;
- батьківські вечори, які проводяться двічі на рік без присутності дітей, та передбачають обговорення проблемних ситуацій виховання дітей через обмін думками, досвідом з батьками інших дітей;
- просвіта через Інтернет, зокрема створення, вдосконалення наявних спеціальних сайтів для батьків, на яких останні мали б змогу знаходити необхідні матеріали з питань освіти та виховання;
- просвіта через літературу, а саме інформування про наявні видання (журнали «Сім'я», «Світ сім'ї», «Журнал для батьків», «Талановита дитина» тощо), в яких розглядаються проблеми виховання дітей;
- дискусії задля обговорення конкретних педагогічних ситуацій, пережитих батьками;
- соціально-педагогічні, соціально-психологічні тренінги, спрямовані на розвиток навичок комунікативності, безконфліктної, впевненої поведінки батьків тощо.

Отже, основними шляхами вирішення проблеми третирування в шкільному середовищі є організація соціально-педагогічної роботи з

учнями, що передбачає профілактично-корекційну діяльність на основі комплексної діагностики, та створення соціально-педагогічного середовища школи, сприятливого для соціального розвитку школярів, як відкритої соціально-педагогічної системи.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження питання майстерності соціального педагога в попередженні та вирішенні підліткового третирування.

Список використаної літератури

- 1. Дроздов О.** Феномен третирування у школі: шляхи вирішення проблеми / О. Дроздов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=78&c=1878> – Загол. з екрану. **2. Корабльова О. О.** Сутність і зміст мобінгу як соціально-педагогічної проблеми / О. О. Корабльова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 4. – С. 54 – 61. **3. Подростковый возраст** в свете разных концепций. – Режим доступа: http://ido.rudn.ru/psychology/age_psychology/9.html. **4. Райс Ф.** Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2000. – 656 с. **5. Максимовська Н. О.** Соціальне виховання студентської молоді у соціально-педагогічному середовищі вищого навчального закладу / Н. О. Максимовська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць: В 2 кн. Кн. 2. Вип. 12. – К., 2008. – С. 281 – 287. **6. Малько А. О.** Соціальна педагогіка в школі: культурологічний аспект / А. О. Малько // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 36 – 40.

Клочан Ю. В. Третирування в підлітковому середовищі: сутність, соціально-педагогічні шляхи вирішення проблеми

У статті представлено зміст профілактики та корекції підліткового третирування в школі на рівнях організації соціально-педагогічної роботи з учнями та соціально-педагогічного середовища школи. Визначено мету, методи, форми, особливості соціально-педагогічної профілактики та корекції третирування в підлітковому середовищі. Досліджено соціально-педагогічне середовище школи, сприятливе для соціального розвитку учнів, як відкрити соціально-педагогічну систему, в якій вдосконалюються виховні сфери, активізуються щільні зв'язки з різноманітними соціальними інституціями, установами, співпраця з якими може бути корисною у розв'язанні проблеми підліткових булінгу та мобінгу. Розглянуто сутність, зміст соціально-педагогічної роботи з педагогічними працівниками школи та батьками учнів як вагомих суб'єктів профілактики третирування учнів.

Ключові слова: підліткове третирування, соціально-педагогічна профілактика, соціально-педагогічна корекція, соціально-педагогічне середовище.

Клочан Ю. В. Третирование в подростковой среде: сущность, социально-педагогические пути решения проблемы

В статье представлено содержание профилактики и коррекции подросткового третирования в школе на уровнях организации социально-педагогической работы с учащимися и социально-педагогической среды школы. Определены цель, методы, формы, особенности социально-педагогической профилактики и коррекции третирования в подростковой среде. Исследована социально-педагогическая среда школы, благоприятная для социального развития учащихся, как открытая социально-педагогическая система, в которой совершенствуются воспитательные сферы, активизируются тесные связи с различными социальными институтами, учреждениями, сотрудничество с которыми может оказаться полезным в решении проблемы подростковых буллинга и мобинга. Рассмотрено суть, содержание социально-педагогической работы с педагогическими сотрудниками школы и родителями учащихся как важными субъектами профилактики третирования учащихся.

Ключевые слова: подростковое третирование, социально-педагогическая профилактика, социально-педагогическая коррекция, социально-педагогическая среда.

Klochan Yu. V. Teenage harassment: the essence and socio-pedagogical solutions of the problem

The content of prevention and correction of school teenage harassment is examined in this article at the levels of organization of socio-pedagogical work with the pupils and organization of the socio-pedagogical environment at the school. The purpose, methods, forms of social-pedagogical prevention and correction of harassment in school, that must based on psycho-age features of development, problems of adolescence such as the formation of new relationships with peers, mastering the system of values and ethical principle etc, are investigated. The essence of the socio-pedagogical environment at the school as the open social-pedagogical system, where should be created conditions for positive social development of the pupils' individuality and the assertion is discovered. The article also describes these conditions: the improving pupils' self-government, development of school traditions, attracting teenagers to volunteer activities, organization of substantial leisure of pupils, their parents, teachers. The importance of strengthening the close ties of the school and various social institutions, whose cooperation may be useful in solution the problem of teenage harassment, are shown. The essence of socio-pedagogical work with the teachers and the pupils' parents as important persons in the prevention of teenagers bullying and mobbing is examined. Such forms and methods as social supervision, individual and group counseling, parents' evenings, discussions, trainings are investigated as the important ones with the aim of raising the educational level of pupils' parents.

Key words: teenage harassment, social-pedagogical prevention, social-pedagogical correction, the socio-pedagogical environment.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Рижанова А. О.

УДК 821.161.2:37.035.6

О. М. Кравчук

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНОГО ТЕКСТУ – АКТИВНИЙ ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Сучасний етап розвитку методики навчання української мови характеризується пошуком ефективних шляхів навчання, орієнтованих на посилену увагу до функціонального аспекту досліджуваних мовних явищ. У цьому аспекті актуальною залишається проблема вивчення тексту та його лінгвістичного аналізу.

Методичним засобом, що служить основою створення на заняттях навчального, розвивального й виховного середовища, є текст, робота з яким допомагає відчутти красу слова. Дійсно, текст має особливу силу впливу на душу, сприймається не стільки розумом, скільки серцем. Різним аспектам вивчення тексту, його аналізу присвячено праці відомих українських і зарубіжних учених (В. Виноградов, І. Гальперін, Є. Голобородько, О. Горошкіна, І. Ковалик, І. Кочан, М. Крупа, Л. Мацько, В. Мельничайко, Г. Михайловська, А. Нікітіна, М. Пентилюк, Л. Руденко, Л. Щерба та ін.). У дослідженнях останніх років відзначено, що методичні ідеї використання в процесі навчання регіональних мовних засобів ще не знайшли повноцінної розробки та впровадження в сучасну практику викладання лінгвістичних дисциплін у ВНЗ.

Відтак проблема аналізу регіонального тексту як активного засобу національно-патріотичного виховання молоді не знайшла належного висвітлення в науковій літературі. Актуальність роботи визначається необхідністю посилити навчальний і виховний ефект у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін з використанням регіонального тексту.

Відомо, що Луганщина має яскраво виражені територіальні, природні, національні, культурно-історичні та мовні особливості, які необхідно враховувати під час навчання учнів і студентів. Такий підхід у викладанні є одним з напрямків у формуванні в особистості знань про рідний край і має виховне значення, оскільки сприяє розвитку поваги й любові до рідного краю та впливає на формування особистості-патріота.

Метою роботи є дослідження аналізу регіонального тексту як активного засобу національно-патріотичного виховання молоді.

Розумне включення регіональних текстів на практичних заняттях з лінгвістичних дисциплін представляється справою суспільно значущою, а головне – актуальною. Тому важливим у навчальній практиці викладачів ВНЗ є використання на заняттях місцевого мовного матеріалу, робота з яким сприяє кращому засвоєнню знань з історії краю, його культури, побуту, допомагає показати багатство й красу рідної мови, ґрунтовніше вивчити ті мовні явища, що розглядаються. Крім того, такий благодатний матеріал – це один з ефективних засобів національного, патріотичного й морального виховання. Така робота допомагає сформувати самостійність мислення, національний світогляд, розширити культурну пам'ять майбутніх учителів засобами української мови. Недарма М. Стельмахович визначає принцип етнічної соціалізації провідним у методиці мови.

Уважаємо, що такий принцип включає в себе два аспекти: по-перше, національно-культурний аспект, який є обов'язковою частиною курсу сучасної української літературної мови й має забезпечити залучення молоді до загальнокультурних і національно значущих цінностей, осмислення студентами національної своєрідності рідної мови, по-друге, регіональний аспект, який забезпечує осмислення мовних фактів, специфічних для кожного регіону України.

Тому систематичне й послідовне включення в навчальний процес місцевого мовного матеріалу як у тематичному плані, так і суто лінгвістичному, виховує інтерес до того, що називається малою батьківщиною, сприяє загальній гуманізації суспільства. Такий матеріал може становити лінгвістичну специфіку Луганщини: слова та фразеологізми, семантика й етимологія яких відображає світорозуміння й світовідчуття жителів місцевості, історичну ономастику, топо-і мікропоніміку регіону, живу мову й фольклор, спеціальну лексику професій, найбільш характерних для регіону, місцеве просторіччя, молодіжний жаргон, мовні особливості творів місцевих письменників, поетів, журналістів, науковців, а також містити словосполучення, тексти, тематично орієнтовані на природу, матеріальну й духовну культуру луганського краю.

Робота з регіональними мовними явищами повинна стати компонентом складної, багатоаспектної діяльності вчителя школи й викладача ВНЗ й носити не епізодичний, а постійний характер. Основним об'єктом на заняттях із сучасної української мови повинен стати текст, оскільки методика орієнтує навчати мови на текстовій основі, тобто здійснювати функціональний підхід до вивчення мови.

Текст стає повноправним об'єктом вивчення як максимально інформативна одиниця мовлення, що інтегрує значення всіх мовних засобів. Текст – семантична, смислова, тематична, стилістична єдність, що містить виховні, комунікативні, пізнавальні завдання.

З методичного погляду текст гарантує ефективне засвоєння лінгвістичних одиниць усіх структурних рівнів мови, наочно показуючи їх

функціонування. Суть текстоцентричного підходу до одиниць мови полягає в тому, що для адекватного опису мовних одиниць різних рівнів необхідним є тлумачення цих одиниць не самих по собі, а в складі цілого – тексту.

У процесі роботи з текстом на заняттях з лінгвістичних дисциплін у ВНЗ відбувається розвиток студентів, удосконалення їхнього почуття мови, прилучення до національної культури. Робота з текстом створює умови для реалізації функціонального підходу в процесі вивчення фонетики, орфоєпії, лексики, фразеології, морфології, синтаксису; формування уявлення про мовну систему, реалізації внутрішньопредметних (міжрівневих), а також міжпредметних зв'язків курсів української мови й літератури; для особистісно орієнтованого викладання української мови, формування мовної особистості; для морально-духовного виховання молоді, розвитку її творчих здібностей.

Останнім часом яскравою особливістю занять зі студентами з курсу сучасної української літературної мови є широке й різноманітне використання регіонального тексту, під яким розуміємо текст, авторами якого є вихідці зі Східної України, а саме з Луганщини.

У процесі аналізу таких текстів зливаються воєдино практичні, виховні та наукові завдання української мови: розвивається емоційна, інтелектуальна й духовна сфера особистості студента, відбувається взаємопов'язаний розвиток обох типів мислення: з одного боку, асоціативно-образного, з іншого – логічного. Місцевий матеріал дуже зручний для аналізу, корисний у процесі запису різного роду прикладів, у той же час він змушує студентів задуматися над багатьма питаннями життя, допомагає усвідомити свій громадянський обов'язок і полюбити рідний край.

На своїх заняттях віддаємо перевагу завданням, у яких залучено регіональний компонент, під яким розуміємо використання на заняттях місцевого мовного матеріалу, тематично орієнтованого на духовний і матеріальний світ регіону, його географію, економіку тощо, адже в цьому матеріалі «одухотворюється весь народ і вся його батьківщина» [1, с. 269]. Тексти такої тематики пробуджують не тільки інтерес до історичних надбань народу, а й допомагають глибше вивчити питання з історії мови, пояснити окремі мовні явища, з'ясувати стилістичне й естетичне навантаження мовних одиниць у тексті.

Досвід показує, що використання регіональних текстів сприяє створенню на заняттях комунікативних ситуацій, спонукає студентів до мовленнєвої творчості. Шлях від сприймання, розуміння, аналізу близького, знайомого, довершеного за змістом і формою тексту приводить до досконалих власних висловлювань. Тому регіональний текст вважаємо ефективним засобом реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до навчання лінгвістичного аналізу.

Для аналізу добираємо тексти письменників-земляків – Д. Боярчука, Г. Гайворонської, В. Голобородька, Б. Грінченка, А. Листопада, І. Низового, І. Савича, І. Світличного, В. Сосюри,

Л. Стрельника, М. Чернявського та ін., які відзначаються мовним багатством, естетичною виразністю й художньою довершеністю.

Такий матеріал впливає на формування мовної особистості, історично зумовленого світобачення, служить вихованню патріотичних почуттів, сприяє формуванню національної ментальності.

Тому особливо важливими є критерії відбору текстів і завдань до них. На наш погляд, варто аналізувати тексти, що розкривають природні особливості місцевості, її історію, національні традиції. Особливу роль у вихованні патріотизму, громадянської позиції сучасного студента відіграють тексти, спрямовані на духовно моральний розвиток особистості: про культуру пам'яті, про ставлення до минулого, сьогодення та майбуття, про проблеми війни та інформаційної агресії, проблеми екології і т.п. При цьому необхідно звертати увагу на емоційне звучання тексту, той настрій, який передає автор. Для сучасного молодого покоління особливо важливі тексти, що викликають світлі, добрі почуття, дають можливість відчувати себе в гармонії з навколишнім світом, допомагають сформувати оптимістичне світовідчуття.

На практичних заняттях з морфології ми віддаємо перевагу аналітичним, класифікаційним та креативно-дослідницьким вправам, що сприяє виробленню навичок аналізу ролі частин мови в текстах. В основі таких вправ є завдання типу: «Згрупуйте ...», «Розмежуйте ...», «Обгрунтуйте ...», «Визначте ...», «Простежте ...» тощо. Пропонуємо деякі з таких вправ.

Вправа 1. Прочитайте текст, дотримуючись відповідної інтонації. Визначте частиномовну належність, етимологію й роль топонімічних назв. Похідні назви згрупуйте відповідно до способів творення й виконайте їх словотвірний аналіз. З'ясуйте часове значення дієслів, поясніть їх стилістичну роль.

Розвидняється, встає сонце зі східного порубіжжя Луганщини, наповнюючи світлом спершу її доли, а потім і роздоля всієї України.

Луганщина... Земля прадавньо-сива, розбуджена й оновлена для засіву на третє тисячоліття. Приходили сюди разом із сонцем наші пращури, плакаючи в душах і серцях споконвічну віру, надію та любов. Власну сутність, мету життя й мрії вкладали вони в ті пам'ятки, котрі в усій своїй первісності дійшли до нас у назвах поселень: Богомолівка, Доля, Любівка, Новолюбівка, Світле й Світличне, Веселе й Веселогорівка, Трудове й Трудородительське, Надія й Щастя. Це духовна візитка, передана через віки в час нинішній (М. Ночовний).

Вправа 2. Прочитайте текст. Визначте, яка частина мови особливо увиразнює текст, яке смислове навантаження вона несе; обгрунтуйте свою думку. Виконайте морфологічний аналіз цих слів. Напишіть твір-опис на тему ключового слова поезії. Які легенди про назви квіток ви знаєте.

*Люби мене, збуди мене,
Як зорі візьмуться вогнем.
І як прохрипнуть всі півні,*

*Як стане місяць при вікні,
Збуди мене й люби мене,
Аж поки нічка не засне.
А потім степом поведи,
Хай проростуть мої сліди квітками,
Що цвітуть вогнем,
Під назвою «люби мене» (Г. Гайворонська).*

У статті пропонуємо також зразок аналізу регіонального тексту тематичного характеру, тобто питання й завдання об'єднані програмною темою розділу «Лексикологія». Тематичний аспект дозволяє студентам глибше засвоїти поняття й категорії даної теми, прийоми й форми їх практичної реалізації в художньому мовленні, сформувані вміння виявляти функціональні ознаки й характеристики слова в контексті конкретного художнього цілого. Такі вправи готують студентів до цілісного сприйняття художнього тексту й переходу до його лінгвістичного аналізу.

Подаємо зразок тексту й завдання до нього.

Красуня-осінь підходила помалу, спрокволу. Кинула сірої, землистої фарби на степ, потім почервонила ліс, а клени вдягла в ніжно-жовту позлотисту порфіру, і вони стояли й у лісі, і по місту такі гарні, такі вродливі й елегійні, що дивитись на них було й весело, і сумно. І душу опановував тихий і глибокий настрій.

Здавалось, що мати всього живого, невмируща природа, прощається зі своїми дітьми перед їх тимчасовою смертю, приголублює їх на прощання, споряджає в кращу одіж, із материнською ласкою виговорює їм їхні провини, вислуховує виправдання й подає надії на нове, краще, ясніше життя.

Осінь – то передусім сповідь усього, що живе й вливає в себе проміння сонця, то велична поема жалю й надії. Тому вона така вродлива й емоційна (М. Чернявський).

1. Прочитайте текст, дотримуючись відповідної інтонації й темпу.
2. Доберіть заголовки у формі епітета-порівняння.
3. Визначте стильову належність та тип мовлення тексту. Обґрунтуйте свою думку.
4. Поясніть засоби зв'язку речень у тексті (лексичні, морфологічні, синтаксичні). Які з них переважають?
5. Знайдіть ключові слова тексту. Який душевний стан людини вони передають?
6. Зверніть увагу на лексику, що входить до лексичного поля кольоровідчуття. Поясніть стилістичну роль цих слів.
7. Визначте художньо-виражальні особливості епітетів.
8. Яку роль у тексті виконують синоніми? Чи є серед них контекстуальні?
9. Назвіть вид переносного значення дієслів першого абзацу. З'ясуйте стилістичну роль цього тропа.

10. Знайдіть у тексті запозичені слова. Яка їх роль?
11. Визначте за тлумачним словником нейтральне значення слова *подавати* й поясніть внутрішню форму слова в цьому тексті.
12. З'ясуйте роль абсолютних антонімів першого абзацу.
13. Доберіть антоніми до слів *помалу, гарний, тихий, смерть, жаль, надія*.
14. З'ясуйте лексичне значення підкреслених слів.
15. Згрупуйте дієслова за належністю до часу, обґрунтуйте таке вживання часових форм. Назвіть мовні засоби міжфразового зв'язку.

Звернення до регіональних текстів допомагає викладачеві розглянути мову як культурно історичне середовище, розширити традиційні межі об'єкта вивчення, активізувати мовні риси, що відбивають специфіку національного менталітету, через мовну систему донести до студентів розуміння самобутнього національного мислення, розвивати й підвищувати інтерес до вивчення мови й духовної культури українського народу. Така орієнтація сприятиме розвитку мовного чуття майбутніх словесників, формуватиме їхні етичні й естетичні погляди.

Висловлені в статті міркування й виділені види робіт з лінгвістичного аналізу регіонального тексту репрезентують роздуми автора щодо шляхів розв'язання актуальної педагогічної проблеми й не є вичерпними, тому ця тема може бути розроблена в іншому напрямку.

Список використаної літератури

1. Ушинський К. Д. Рідне слово / К. Д. Ушинський // Твори : в 6-ти т. – К. : Рад шк. – Т. 1, 1954. – С. 268 – 280.

Кравчук О. М. Аналіз регіонального тексту – активний засіб національно-патріотичного виховання молоді

У статті розкрито проблему вивчення тексту та його лінгвістичного аналізу. Наголошено на тому, що текст служить основою створення на заняттях навчального, розвивального й виховного середовища. З'ясовано суть текстоцентричного підходу до одиниць мови. Уточнено поняття регіонального тексту. Визначено аналіз регіонального тексту як активний засіб національно-патріотичного виховання молоді. Наголошено на систематичному й послідовному включенні в навчальний процес місцевого мовного матеріалу як у тематичному плані, так і суто лінгвістичному, оскільки такий матеріал виховує інтерес до того, що називається малою батьківщиною, сприяє загальній гуманізації суспільства. Схарактеризовано критерії відбору текстів для аналізу й завдань до них. Обґрунтовано використання аналітичних, класифікаційних та креативно-дослідницьких вправ, які сприяють виробленню навичок аналізу ролі частин мови в регіональних текстах. Наведено приклади такого аналізу. Запропоновано зразок аналізу регіонального тексту тематичного характеру.

Ключові слова: аналіз, лінгвістичний аналіз тексту, регіональний текст, національно-патріотичне виховання, текстоцентричний підхід.

Кравчук О. Н. Анализ регионального текста – активное средство национально-патриотического воспитания молодежи

В статье раскрыта проблема изучения текста и его лингвистического анализа. Отмечено то, что текст служит основой создания на занятиях учебной, развивающей и воспитательной среды. Выяснена суть текстоцентрического подхода к единицам языка. Уточнено понятие регионального текста. Определен анализ регионального текста как активное средство национально-патриотического воспитания молодежи. Отмечено систематическое и последовательное включение в учебный процесс местного языкового материала как в тематическом плане, так и сугубо лингвистическом, поскольку такой материал воспитывает интерес к тому, что называется малой родиной, способствует общей гуманизации общества. Схарактеризовано критерии отбора текстов для анализа и заданий к ним. Обоснованы использования аналитических, классификационных и креативно-исследовательских упражнений, которые способствуют выработке навыков анализа роли частей речи в региональных текстах. Приведены примеры такого анализа. Предложен образец анализа регионального текста тематического характера.

Ключевые слова: анализ, лингвистический анализ текста, региональный текст, национально-патриотическое воспитание, текстоцентрический подход.

Kravchuk O. N. Analysis of Regional Text as an Active Means of National Patriotic Education of the Youth

The publication covers the issue of studying text and its linguistic analysis. The text is stressed to be the basis to create learning, developing and educating environment at the classes. The meaning of text-oriented approach to language units is found out. The concept of regional text is developed. The analysis of regional text is defined as an active method of national patriotic education of the youth. Systematic and consistent introduction of language material into the educational process both in thematic and linguistic way is emphasized, because such material develops interest to what is called small motherland, contributes to general humanization of the society, helps to form thinking independence, national world vision, expand cultural memory of teachers-to-be by means of the Ukrainian language. Attention is paid to the fact that working with regional linguistic phenomena must become the component of complex, multi-dimension activity of a school teacher and a university lecturer, must be not of sporadic, but permanent nature. The criteria of selecting texts for analysis and tasks to them are described. Usage of analytical, classification, creative-searching exercises which promote developing the skills of analyzing the role of the parts of speech in regional

texts is proved. The examples of such analysis are given. The sample of the analysis of regional text of thematic nature is provided.

Key words: analysis, linguistic analysis of text, regional text, national patriotic education, text-oriented approach.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.ф.н., проф. Нікітіна А. В.

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

УДК 37.035

О. І. Бабічев, І. С. Котенева

СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

З часу революції Гідності Україна стала на шлях побудови цивільного суспільства, становлення якого відбувається в складних умовах соціально-економічних, політичних і культурних перетворень під впливом багатьох факторів. Розвиток сучасної української держави, її багатонаціонального співтовариства, входження цього співтовариства в систему цивілізованої європейської співдружності головним чином залежать від того, наскільки кожен молодий громадянин як патріот своєї Батьківщини буде підготовлений до здійснення зазначених процесів, що зумовлює необхідність консолідації суспільства на основі демократичних цінностей, цивільного патріотизму. У зв'язку із цим особливу увагу й актуальність здобуває проблема формування патріотичних почуттів, патріотизму студентської молоді.

Патріотизм, як моральне почуття й сукупність соціально-політичних відносин є потужним соціумом, необхідною умовою для захисту національних інтересів, для досягнення успіху в міжнародній конкуренції, для збереження й зміцнення української цивілізації.

Майбутнє України залежить від ступеня готовності молодих поколінь до гідних відповідей на історичні виклики, до захисту інтересів своєї держави. Із цієї причини сучасна система патріотичного виховання, потребує удосконалюванні, відповідно до нових реалій.

Проблема модернізації патріотичного виховання в системі освіти пов'язана з виявленням і збереженням накопичених вищою школою кращих традицій патріотичного виховання, відновленням його змісту, проектуванням нових технологій, з обґрунтуванням організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності патріотичного виховання в освітніх системах. Розгляду цієї проблеми присвячена дана стаття.

Найбільш значимі для сучасності досягнення досвіду патріотичного виховання, накопиченою радянською школою, знайшли відбиття в працях О. Аронова, В. Безрідного, В. Ільїна, М. Конжисєва,

І. Видріна. Питання військово-патріотичного виховання, підготовки воїна-інтернаціоналіста розглядаються в роботах О. Базанова, О. Барабанщикова, Г. Середина, А. Вирщикова, О. Черкасова.

Для з'ясування сутності патріотичного виховання необхідно звернутися до осмислення таких понять, як «патріот» й «патріотизм». Уперше ці поняття стали вживатися в період Великої Французької революції. Патріотами тоді називали борців за народну справу, захисників республіки. Цікаве тлумачення поняттю наводить В. Даль. «Патріот»: это «любителъ отечества, ревнителъ о благе его, отчизнолюб, отечественник» [1, с. 24]. Сучасне трактування даного поняття розкривається в такому визначенні: патріот-людина, що любить свою батьківщину, віддана своєму народу, готова на жертви й здійснює подвиги в ім'я інтересів своєї батьківщини .

В історії філософсько-педагогічної думки висвітлюються різні грані цього поняття. Так, В. Соловйов відзначає, що «моральний обов'язок сучасного патріота – служити народу в людстві і людству в народі» [2, с. 150]. Російський критик-демократ В. Белінський затверджував, що патріотизм містить у собі загальнолюдські цінності й ідеали, робить особистість членом загальнолюдського співтовариства. «Любити свою батьківщину, підкреслював він, – значить полум'яно бажати бачити в ній здійснення ідеалу людства й у міру сил своїх сприяти цьому» [3, с. 289].

К. Ушинський уважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, але й могутнім педагогічним засобом. «Як немає людини без самолюбства, – писав він, – так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини й могутню опору для боротьби з його дурними природними, особистими, сімейними й родовими похилостями» [4, с. 47].

О. Беляєв розглядає патріотизм як складний соціально-моральний принцип і морально-психологічне почуття. Він вважає, що патріотизм як складова частина входить до складу поняття «громадянськість» і знаходить вираження в діяльності, спрямованій на благо батьківщини. Як соціально-моральний принцип, патріотизм служить об'єднанню, зімкненню громадян в ім'я збереження, розвитку Батьківщини – конкретно-історичного, соціального, політичного й культурного середовища. Як морально-психологічне почуття, патріотизм виражається в любові до Батьківщини, у гордості за її успіхи, у переживанні невдач, у готовності до захисту рідної землі. Цікавим для нас є визнання автором того, що в антигуманних, антидемократичних системах принцип патріотизму перекручується: «Любов до батьківщини підмінюється відданістю існуючій державно-політичній системі» [5, с. 24].

Система патріотичного виховання передбачає формування й розвиток соціально значимих цінностей, громадянськості й патріотизму в процесі виховання й навчання в освітніх установах всіх типів і видів. Масова патріотична робота здійснюється державними структурами, суспільними рухами й організаціями; діяльністю засобів масової інформації, науковими й іншими організаціями, творчими об'єднаннями. Спрямована на розгляд і висвітлення проблем патріотичного виховання,

на формування й розвиток особистості громадянина й захисника Батьківщини.

У змісті патріотичного виховання сучасної молоді виділяються два оснiвних, тiсно взаємозалежних мiж собою компонента. Перший з них характеризується бiльш широкою соціально-педагогічною спрямованістю. Він ґрунтується на таких елементах, як: позитивні світоглядні погляди й позиції з соціальної, історичної, моральної, політичної, військової й іншої проблеми. Найважливішими виступають духовно-моральні, діяльнісні якості серед яких: любов до Батьківщини; повага до законності; відповідальність за виконання конституційних обов'язків і забезпечення безпеки громадян [6, с. 85].

Соціально-педагогічний компонент змісту є домінуючим, становить його ядро. Тільки сформувавши особистість громадянина й патріота України із властивими йому цінностями, поглядами, орієнтаціями, інтересами, настановами, мотивами діяльності й поведінкою, можна розраховувати на успішне рішення бiльш конкретних завдань по підготовці до реалізації функцій захисту Батьківщини.

Сьогодні зростає значення специфічного компонента змісту патріотичного виховання молоді. Це припускає його бiльш глибоку й послідовну диференціацію, ґрунтовну й всебічну розробку відповідно до тих конкретних завдань, які покладають на громадянина.

Специфічний компонент патріотичного виховання характеризується значно бiльшою конкретною й діяльнісною спрямованістю. У сучасних умовах у змісті патріотичного виховання молоді в якості пріоритетних виділяються наступні духовно-моральні цінності: громадянськість, надкласовість, надпартійність; загальнонаціональність у державному масштабі; пріоритет суспільно-державних інтересів над особистими; лояльність до основ державного й суспільного ладу, до існуючої політичної системи; відданість своїй Батьківщині; гуманізм і моральність, почуття власного достоїнства; соціальна активність, відповідальність, нетерпимість до порушень норм моралі й права [6, с. 62].

Серед основних принципів сучасного патріотичного виховання, які є вихідними керівними положеннями при здійсненні практичної діяльності виділяють: науковість; гуманізм; демократизм; пріоритетність історичної, культурної спадщини України, її духовних цінностей і традицій; системність; наступність і безперервність у розвитку молоді, з урахуванням особливостей її різних категорій; різноманіття форм, методів і засобів, використовуваних з метою забезпечення ефективності виховання; спрямованість на розвиток можливостей, здібностей й якостей кожної особистості на основі індивідуального підходу; тiсний і нерозривний зв'язок з іншими видами виховання. Реалізація цих принципів повинна здійснюватися по наступних напрямках:

1. Духовно-моральний – усвідомлення особистістю вищих цінностей, ідеалів й орієнтирів, соціально значимих процесів й явищ реального життя, здатність керуватися ними як визначальними

принципами, позицій у практичній діяльності й поведінці. Він включає: розвиток високої культури й освіченості, усвідомлення ідеї, в ім'я якої проявляється готовність до гідного служіння Батьківщині, формування високоморальних, професійно-етичних норм поведінки, якостей честі, відповідальності.

2. Історичний – пізнання наших корінь, усвідомлення неповторності Батьківщини, її долі, нерозривності з нею, гордості за причетність до діянь предків і сучасників й історичної відповідальності за те, що здійснюється в суспільстві й державі. Він включає: вивчення багатомітової історії Батьківщини, місця й ролі України у світовому історичному процесі, розуміння особливостей менталітету, вдач, звичаїв, вірувань і традицій нашого народу, героїчного минулого різних поколінь, що вели боротьбу за незалежність і самостійність країни.

3. Політико-правовий – формування глибокого розуміння конституційного боргу, політичних і правових подій і процесів у суспільстві й державі, цивільної й військової політики, основних положень концепції безпеки країни.

4. Патріотичний – виховання найважливіших духовно-моральних і культурно-історичних цінностей, що відбивають специфіку формування й розвитку нашого суспільства й держави, національної самосвідомості, способу життя, світорозуміння й долі українців. Він включає: любов і відданість своїй Батьківщині, гордість за приналежність до українського народу, до його здійснень, випробувань і проблем, шанування національних святинь і символів, готовність до гідного й самовідданого служінню суспільству й державі.

5. Професійно-діяльнісний – формування сумлінного й відповідального відношення до праці, зв'язаній зі служінням Батьківщині, прагнення до активного прояву професійно-трудовак якостей в інтересах успішного виконання службових обов'язків. Він включає: мотиви, цілі й завдання, ціннісні орієнтації професійно-діяльнісної самореалізації особистості, професійні домагання й націленість на досягнення високих результатів діяльності, здатність результативно й з високою ефективністю виконувати обов'язки й досягати конкретних цілей, уміння прогнозувати й реалізовувати плани свого професійного росту.

6. Психологічний – формування в молоді високої психологічної стійкості, готовності до виконання складних і відповідальних завдань у будь-яких умовах. Він включає: вивчення й прогнозування соціально-психологічних процесів у військових й інших колективах, профілактику негативних явищ і проявів девіантної поведінки, зняття психологічної напруженості, подолання стресу, формування психологічних якостей з урахуванням особливостей діяльності, правил і норм поведінки, духовних цінностей [6, с. 182].

Означені напрямки органічно взаємозалежні між собою, об'єднані в процесі практичної діяльності цілями, завданнями, духовно-моральними

й світоглядними основами, принципами, формами й методами патріотичного виховання.

Мета, завдання, зміст і принципи патріотичного виховання реалізуються на практиці за допомогою функціонування складної розгалуженої системи, що включає різні ланки, структури, органи, все різноманіття шляхів, форм, методів і засобів здійснення цієї діяльності.

Система патріотичної роботи являє собою встановлений або сформований порядок, зміст виховної діяльності на всіх її рівнях, починаючи з первинного студентського колективу, групи й закінчуючи вищими органами управління. Призначення системи складається в забезпеченні на практиці комплексного обліку всіх факторів, що впливають на патріотичне виховання.

Організація й проведення патріотичної роботи припускає використання цілого комплексу відповідних форм, які можуть бути диференційовані на дві основні групи:

- перша група, обумовлена загально розвиваючим компонентом змісту патріотичного виховання, містить у собі великі й різноманітні форми загального патріотичного характеру. Вони використовуються, головним чином, в умовах здійснюваного в системі навчально-виховних закладів процесу або у вигляді його елементів, що доповнюють, (навчальні заняття) по різним навчальним дисциплінам, особливо гуманітарним, на спеціалізованих курсах, кружках, клубах й ін. Це – бесіди, вечори питань і відповідей, «круглі столи», зустрічі з ветеранами, воїнами АТО, запасу й військовослужбовцями.

- друга група, обумовлена специфікою змісту патріотичного виховання, менш різноманітна й характеризується більшою військовою й військово-прикладною спрямованістю. Ці форми, реалізуються переважно у вигляді практичних занять, включають ознайомлення молоді з життям і діяльністю військ, з особливостями служби й побуту сучасних військовослужбовців.

Здійснення патріотичного виховання припускає використання системи засобів, що включає три основних компонента: матеріально-технічний, освітній й організаційний.

В сучасних умовах основними напрямками й умовами підвищення ефективності системи патріотичного виховання є:

- інформаційно-роз'яснювальне забезпечення – твердження патріотизму, конституційного боргу, готовності до гідного служіння Батьківщині на всіх ділянках діяльності, як найважливішої цінності у свідомості й почуттях студентської молоді, особливо в тісному зв'язку з інтересами держави й суспільства; активне використання в цих цілях засобів масової інформації, подолання сформованих стереотипів і комплексів негативного плану;

- науково-теоретичне забезпечення – активізація досліджень в галузі патріотичного виховання молоді в сучасних умовах, використання результатів розробок передового досвіду в практичній діяльності з метою

її корінного поліпшення в сучасних особливих умовах суспільних змін. Відновлення й збагачення змісту виховної роботи за рахунок включення культурно-історичного та духовно-морального компонентів, найважливіших досягнень в області соціально-гуманітарних наук, сучасної педагогічної думки;

- педагогічне й методичне забезпечення – фундаментальна розробка комплексу навчальних і спеціальних програм і методик по організації й проведенню патріотичної роботи в її різних формах.

Таким чином, зміст означених напрямків є підставою для оновлення процесу патріотичного виховання студентської молоді. Змістовним наповнення організаційних форм і методів виховної роботи.

Список використаної літератури

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. / В. И. Даль. – В 4-х т. – М., 1978. – Т. 3 – С. 24. **2. Советский энциклопедический словарь.** – М.: Сов.Энциклопедия, 1983. – С. 229. **3. Белинский В. Г.** Полное собрание сочинений / В. Г. Белинский. – М., 1954. – Т. 4. – С. 489. **4. Ушинский К. Д.** О народности в общественном воспитании / К. Д. Ушинский. – Собрание соч. Т. 2. – М., Л., 1998, С.161. **5. Беляев А. В.** Социально-педагогические основы формирования гражданственности учащейся молодежи / А. В. Беляев. – Ставрополь: Изд-во СГУ, 1997. – С. 204. **6. Лутовинов В. И.** Патриотическое воспитание молодежи: концепция, программа, организационно-методические основы: Пособие для педагогов, руководителей образовательных учреждений и организаторов работы с молодежью / В. И. Лутовинов. – М.: АПК и ПРО, 2001. – М., 284 с. **7. Роцин Л. В.** Философско-социологические вопросы патриотического воспитания трудящихся / Л. В. Роцин. – М.: ВПА, 1982. – 198 с.

Бабічев О. І, Котєнєва І. С. Сучасні організаційно-педагогічні основи патріотичного виховання студентської молоді

Стаття присвячена актуальній для вищої школи проблемі в галузі виховання. Розкриває організаційно-педагогічні основи створення системи патріотичного виховання студентської молоді в сучасних умовах. У статті представлено стислий історичний та історико-педагогічний опис розвитку досліджуваного феномену. Розкрито систему роботи з патріотичного виховання студентської молоді. Схарактеризовано принципи патріотичного виховання студентів. Визначено його основні напрямки актуальні для сьогодення країни. Схарактеризовано зміст сучасного патріотичного виховання молоді у виші та його складові.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріот, патріотизм.

Бабичев А. И., Котенева И. С. Современные организационно-педагогические основы патриотического воспитания студенческой молодежи

Статья посвящена актуальной для системы воспитания проблеме в области воспитания. Раскрывает организационно-педагогические основы создания системы патриотического воспитания молодежи в современных условиях. В статье представлены краткое историческое и историко-педагогическое описание исследуемого феномена. Раскрыта система работы по патриотическому воспитанию студенческой молодежи. Охарактеризованы принципы патриотического воспитания студентов. Определены его основные направления актуальные для сегодняшнего нашего государства. Охарактеризовано содержание современного патриотического воспитания молодежи в высшей школе и его составляющие.

Ключовые слова: патриотическое воспитание, патриот, патриотизм.

Babichev A. I., Koteneva I. S. Modern organizational-pedagogical bases of patriotic education of student's youth

Article is devoted to an actual problem for an educational system in the field of education. Opens organizational-pedagogical bases of creation of system of patriotic education of youth in modern conditions. In the article are presented the short historical and historical-pedagogical description of an investigated phenomenon. The system of work on patriotic education of student's youth is opened. Leading principles of patriotic education of students are characterised. Its basic directions actual for the present day the states are defined. The maintenance of modern patriotic education of youth in the higher school and its components is characterised. The basic components of investigated concept are in details considered. The presented material allows to update the maintenance of patriotic education of student's youth. Substantially to fill its organizational forms and methods.

Key words: patriotic education, patriotism, patriot.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.035.6(477)+355.23

В. Ф. Баранівський

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ
КАДРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

Вітчизняний та світовий досвід переконливо довів, що армія (військо) є більш надійними та досягають перемог над ворогом за умов

більшої згуртованості, вищого духовного та морально-бойового потенціалу. Патріотизм є ключовою складовою такого потенціалу. Саме високий патріотизм українських козаків допомагав перемагати ворогів в період Козацько-Гетьманської держави, стояти до кінця воякам Української повстанської армії. Сьогодні патріотизм військовослужбовців Збройних Сил України допомагає їм успішно виконувати свій конституційний обов'язок по захисту територіальної цілісності країни від російського агресора та сепаратистів. Найбільш свідомою, патріотичною частиною війська завжди був офіцерський корпус. Рівень їх патріотизму, національно-патріотичної свідомості, відданості інтересам українського народу є найважливішою характеристикою, ознакою їх інтелігентності. Всі генерали та офіцери навчалися чи навчаються у військових навчальних закладах. Проблема, що виносить до розгляду актуальна всіх вищих начальних закладів України, що мають відношення до підготовки фахівців для Збройних Сил.

Мета дослідження. Обґрунтувати потребу поглиблення патріотичного виховання військових кадрів Збройних Сил України, привернути увагу до необхідності посилення національно-патріотичного виховання як ключової складової становлення українського воїна-патріота.

Завдання дослідження. Проаналізувати на теоретичному та практичному рівні стан та проблеми патріотичного виховання української військової інтелігенції; виявити головні проблеми та недоліки патріотичного виховання в системі навчальної роботи та морально-психологічного забезпечення у ВНЗ України, надати рекомендації щодо формування патріотичних якостей військових кадрів.

В наукових працях сучасних зарубіжних авторів достатньо інтенсивно висвітлюється питання щодо національно-патріотичного виховання військових кадрів. В Україні час від часу піднімається проблема військово-патріотичного виховання військовослужбовців. Водночас недостатньо аналізується питання щодо поєднання військово-патріотичного з національно-патріотичним вихованням.

У проблемі патріотичного виховання військової інтелігенції важливо, на наш погляд, звернути увагу на два її аспекти: **теоретичний** та **практичний**.

Теоретичний аспект полягає у висвітленні актуальності, сутності та особливостей патріотичного виховання військових кадрів. *Практичний* – у висвітленні проблем, шляхів та заходів його покращення в сучасних умовах.

Загальноприйнятим є розуміння патріотизму як усвідомлене почуття любові до Батьківщини та діяльність, що спрямована на служіння та захист інтересів своєї Вітчизни. Патріотизм є однією з найважливіших соціально-психологічних характеристик людини як особистості. Патріотизм належить до вищих людських почуттів, що характеризують людину як громадянина, носія певних духовних якостей.

В історичному аспекті патріотизм – одне із найбільш глибоких у світовій історії почуттів. Воно виникло та формувалося водночас з такими поняттями як рідна земля, країна, держава, батьківщина, вітчизна. Ще з прадавніх часів патріотизм, почуття національної гідності були притаманні нашому українському народові. Неможливо на сьогодні уявити дійсного інтелігента, громадянина української держави, який би не був патріотом України.

Патріотизм – це світоглядна, моральна та почуттєва якість, що поєднує людей в єдине організоване суспільство, спрямовує їх діяльність на піднесення своєї Батьківщини, на благо всіх громадян. Почуття патріотизму важливе особливо для військових людей, для військової еліти – офіцерів, генералів – для яких захист інтересів українського народу є конституційно визначене завдання.

Патріотизм у державі формується, насамперед, на національному духові, який поєднує представників титульної (корінної) нації в єдине суспільство. Для України, яка тривалий час перебувала у складі російської, а потім радянської імперії, коли цілеспрямовано нищилася етнічна та національна самосвідомість українців, в сучасних умовах особливо актуальною є проблема її реанімації, відновлення та розвитку. Одним із найважливіших соціально-психологічних механізмів, через який здійснюється відновлення та розвиток національної свідомості та самосвідомості є ідентифікація та самоідентифікація.

Процес самоідентифікації етносу чи нації є вельми складним. Його нормальний перебіг передбачає щонайменше три наступні чинники. *Перший*: здатність особистості усвідомлювати певні специфічні особливості нації, до якої вона себе відносить, тобто з якою себе ідентифікує; *другий*: усвідомлення важливості знань про те, як ставляться до нації, з якою дана особистість себе ідентифікує, представники інших національних спільнот; *третій*: усвідомлення того факту, що кожна національна спільнота завдяки лише їй притаманним специфічним особливостям, що органічно поєднуються із загальнолюдськими, служить невичерпним джерелом збагачення всіх інших етносів, націй, які разом складають людство.

Надзвичайно важливо, щоб у процесі самоідентифікації гармонійно поєднувались усі три згадані моменти. Відсутність хоча б одного з них у свідомості та самосвідомості особистості або перебільшення чи абсолютизація ролі якогось із них спричиняє вади у національній свідомості та самосвідомості. Скажімо, переоцінка чи абсолютизація третього чинника у поєднанні з нехтуванням значення двох інших за певних умов може стати причиною космополітичних збочень людини. Подібно до цього, причиною виникнення деструктивних націоналістичних тенденцій, а також шовіністичної ангажованості людини може слугувати гіперболізація ролі першого чинника у поєднанні з категоричним відкиданням значення двох інших. Це зумовлює намагання відгородитися від усього, що стосується інших

етносів, націй, уперте невизнання того факту, що усі етноси, нації – усі без винятку – є самодостатніми, неповторними цінностями і що не існує, ніколи не могло бути й не буде етносів, націй «великих», «найважливіших», «найголовніших» та тих, котрі, мовляв, «нікчемні», не варті уваги – тим паче поваги. Такі, з дозволу сказати «класифікації», а точніше – розсортування етносів та націй є, як відомо, витвором великодержавно, шовіністично налаштованої імперської політики, мета якої завжди полягає у тому, аби узаконити і забезпечити виняткове, привілейоване становище, яке в усіх імперіях посідала панівна нація. Таке становище панівної нації, наприклад, в російській та радянській імперіях посідали росіяни.

Ще однією проблемою загальнотеоретичного, а водночас і практичного характеру, що є в Україні і яка має враховуватись в роботі вищих навчальних закладів по підготовці офіцерських кадрів є й така. Поряд з низьким рівнем національної самосвідомості, патріотизму в значної частини етнічних українців є низьким рівень патріотичних почуттів до своєї Батьківщини – України і з боку значної кількості певних представників інших націй та етносів, що проживають в Україні. Деякі представники цих націй до України ставляться як до території, на якій вони проживають та задовольняють свої власні інтереси. Представники національних меншин на рівних правах мають можливість навчатися у вищих військових та цивільних закладах України, стати офіцерами її Збройних Сил. Звичайно, що інтелігентна особистість, патріот української держави має добре знати й шанувати державну мову, українську культуру, традиції українського народу. На жаль, поки що на практиці це питання є надто болючим для українського суспільства, для Збройних сил України. Наприклад, ми ще можемо зустріти таке явище коли певні офіцери, командири, начальники проводять наради, дають розпорядження, проводять бесіди зі своїми підлеглими російською мовою, ігнорують таким чином державну – українську мову.

На завершення розгляду теоретичних засад патріотичного виховання військової інтелігенції в Україні слід підкреслити наступне. Жодна нація, в тому числі і корінна (титульна), не може бути поважною, шанованою, якщо вона шануючи себе не шанує інші нації, етноси, які проживають у країні. Більш того, специфічні властивості корінної нації усвідомлюються тим виразніше, чим повнішими є знання про особливості інших національних спільнот, оскільки це дає можливість для порівняння. Поєднання інтересу до особливостей своєї нації з інтересом до характерних відмінностей інших національних спільнот є явищем цілком природнім і притаманним людям інтелігентним, з високорозвиненою національною самосвідомістю. Саме на такому методологічному підході має будуватися система національно-патріотичного виховання і у вищих навчальних закладах по підготовці військової еліти України. Звичайно у цьому процесі має бути «золота середина», суть якої полягає у тому, що громадянин України, будь-то

етнічний українець чи представник певної національної меншини усвідомлюючи себе представником своєї нації водночас повинен бути щирим патріотом української держави, збагачувати її духовні та матеріальні цінності особистою працею, вкладом у захист спільної для всіх держави – України від посягань ворогів.

Завдання системи освіти, зокрема вищої школи України, саме й полягає у забезпеченні такого виховання військової еліти. Напевно не може бути позитивним приклад із середньої школи, коли українським школярам з другого класу пропонується вивчення двох чи більше іноземних мов і це робиться за умови коли багато із них не знає рідної української, державної мови.

25-й рік Незалежності України, існування її Збройних Сил поряд з теоретичними проблемами в становленні системи вищих навчальних закладів по підготовці військових кадрів, як патріотів своєї держави, висвітлили і низку практичних проблем та недоліків.

Головна з них, найбільш загальна, полягає, на наш погляд, в необхідності підсилення та вдосконалення всієї системи патріотичного виховання військових кадрів. У 1991 році українська нація отримала унікальний шанс створити свою незалежну державу, відродити національну культуру, традиції тощо. Такій можливості передував довгий шлях боротьби, військових змагань до волі та незалежності. За волю героїчно загинули мільйони і мільйони українців. Необхідно відновити їх славні імена, усвідомити їх історичний подвиг. Є нагальною потреба в системі ВНЗ України посилити виховання на бойових та трудових традиціях українського народу, всіма заходами висвітлювати та пропагувати досягнення українців у вітчизняній та світовій науці, культурі, військовій справі, спорті тощо. Тим паче, що у більшості випадків досягнення українців принижувалися іншими державами та націями. Багато історичних та культурних цінностей українців пограбовано та загарбано іншими державами. А таких видатних українців як Березовський, Бортнянський, Ведель, Можайський, Пулюй, Корольов, Гоголь, Вернадський та багатьох інших зараховують до росіян чи поляків. Досягнення багатьох українців замовчувалися або паплюжилися. Особливо багато таких потуг було з боку Росії, Польщі, деяких інших держав та народів.

На жаль, і сьогодні історія України, її військовий та українознавчий аспект недостатньо представлений до вивчення у вищих військових закладах держави. Скорочується кількість навчальних годин для вивчення історії України, історії військового мистецтва України, українознавства, української та світової культури у вищих військових навчальних закладах України. Досвід роботи зі слухачами, курсантами військових навчальних закладів свідчить про невисокий рівень їх світоглядної, культурологічної, українознавчої підготовки.

Патріотичне виховання військових кадрів у ВНЗ має носити активний, творчий та наступальний характер. Патріотичний аспект має

бути присутнім під час вивчення всіх навчальних дисциплін, під час воєнно-ідеологічної підготовки, інформаційно-пропагандистських та культурно-просвітницьких заходів. Великі можливості щодо патріотичного виховання мають такі дисципліни як історія України, філософія, українознавство, культура, педагогіка, психологія, виховна робота, морально-психологічне забезпечення життєдіяльності військ тощо. На присутність патріотичного аспекту у ВНЗ МО України постійно мають звертати увагу як викладачі, так і організатори навчально-виховного процесу.

Звичайно, патріотична спрямованість навчально-виховного процесу забезпечується, перш за все, підбором керівного та науково-педагогічного складу навчального закладу. Привертає до себе увагу той факт, що кадрові органи на цю сторону звертають недостатньо уваги, надаючи перевагу військово-професійним, а не світоглядним якостям науково-педагогічних працівників. А тому іноді до слухачів, курсантів, студентів потрапляють люди з застарілими поглядами, які не можуть задовольнити сучасні потреби у підготовці дійсно українського військового інтелігента.

Важливим резервом у посиленні патріотичного гартування офіцерів є наукова робота. Як свідчить досвід, патріотизм, патріотичне виховання ще не проходить червоною смугою через зміст багатьох дисертацій, рефератів, магістерських робіт. Окремі праці, які були присвячені цій темі, були виконані на низькому рівні, виявили недостатній рівень знань першоджерел українських класиків, недостатнє розуміння сучасних етно-національних процесів в Україні та українському війську.

Неоціненну роль у сучасному суспільстві в справі патріотичного виховання відіграють засоби масової інформації: теле-, радіопередачі, газети, журнали, книги, брошури, навчальна література, відео- та аудіо продукція, кінофільми тощо. Незважаючи на певне засилля інформації різного гатунку в державі, в Збройних Силах відчувається недостатність інформації патріотичного спрямування. Рідкими явищами в системі виховної роботи ВНЗ України є українські вистави, кінофільми, книги, брошури, плакати, навчальна література, що за своїм змістом спрямовані на підняття іміджу України, її Збройних Сил, на піднесення патріотичного духу військовослужбовців, молоді України.

У низці військових навчальних закладів Міністерства оборони України накопичено позитивний досвід щодо підбору слухачів, ад'юнктів, проведення з ними цікавої та корисної виховної роботи шляхом культурно-мистецьких заходів за активної їх участі, а також шляхом проведення конференцій, семінарів, зустрічей з представниками української культури, науки, церкви. Серед таких ВНЗ необхідно відзначити Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Академію сухопутних військ ім. гетьмана Петра Конашевича – Сагайдачного. Хоча і в цих закладах освіти Міністерства оборони України є значні резерви для активізації національно-

патріотичного виховання особового складу. Позитивний досвід цих ВНЗ може бути використаним в інших навчальних закладах.

В якості підсумку слід зазначити, що сьогодні Україна та українське військо як ніколи потребує свідомих, високо підготовлених військових інтелігентів, які зможуть не тільки силою наказу чи матеріального заохочення, але й своїм моральним авторитетом повести за собою військо. Таких патріотів має готувати, перш за все, вищий навчальний заклад. Вищезазначені рекомендації далеко не охоплюють увесь процес патріотичного виховання у ВНЗ, але їх врахування, на нашу думку, принесе позитивний результат.

Надалі слід конкретизувати аналіз національно-патріотичного виховання військових кадрів з урахуванням досвіду антитерористичної операції в Україні.

Список використаної літератури

1. Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську: монографія / [Алещенко В. І., Баранівський В. Ф., Кобзар А. О., Кривець Л. В.]; під заг. ред. В. Ф. Баранівського – К. : «Золоті ворота», 2014. – 232 с. **2. Пальчик С. І.** Ідеологічні аспекти патріотичного виховання в Збройних Силах України / Матеріали науково-практичного семінару (Київ, 14 травня 2013 р.) / Мін-во оборони України. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. – К. : НУОУ, 2013. – С. 206, 207. **3. Сухомлинський В. О.** Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості: вибрані педагогічні твори в 5-и тт. / В. О. Сухомлинський. – К., Радянська школа, 1977. – Т. 1. – С. 177 – 184. **4. Щербань П. М.** Національне виховання в сім'ї / П. М. Щербань. – К. : Борівітер, 2000. – С. 26 – 30.

Баранівський В. Ф. Національно-патріотичне виховання військових кадрів у вищих навчальних закладах України

Висвітлюються стан та проблеми національно-патріотичного виховання військових кадрів у системі вищих навчальних закладів України. Обґрунтовуються причини недостатнього рівня національної самосвідомості українців як наслідок тривалого перебування України в колоніальній залежності від інших країн. Підкреслюється важливість вирішення цієї проблеми в Україні, зокрема в системі підготовки військових кадрів. Патріотизм є ознакою дійсного військового інтелігента. Засобами національно-патріотичного виховання військових кадрів є виховна робота, вивчення історії України та Українського війська тощо. Патріотизм у державі, війську має формуватися на засадах взаємоповаги корінної (титульної) української нації та національних меншин, які проживають в Україні. Патріотами України мають бути всі, як етнічні українці, так і інші представники українського народу.

Ключові слова: військові кадри, патріотизм, вищий навчальний заклад.

Барановский В. Ф. Национально-патриотическое воспитание военных кадров у высших учебных заведениях Украины

Освещаются стан и проблемы национально-патриотического воспитания военных кадров в системе высших учебных заведений Украины. Обосновываются причины недостаточного уровня национального самосознания украинцев как следствие их длительного пребывания в колониальной зависимости от других стран. Подчеркивается важность решения этой проблемы в Украине. Патриотизм является отличием настоящего военного интеллигента. Способами национально-патриотического воспитания военных кадров являются воспитательная работа, изучение истории Украины, Украинского войска и др. Патриотизм в государстве, армии должен формироваться на основе взаимного уважения коренной (титульной) нации и национальных меньшинств, которые проживают в Украине. Патриотами Украины должны быть все, как этнические украинцы, так и другие представители украинского народа.

Ключевые слова: военные кадры, патриотизм, высшее учебное заведение.

Baranovskiy V. F. Nationally-patriotic education of military personnel is in higher educational establishments of Ukraine

In the article the status and problems nationally – patriotic education of military personnel of higher educational establishments of Ukraine light up. Reasons of insufficient level of national consciousness of Ukrainians are grounded as a result of their protracted stay in colonial dependence on other countries. Importance of decision of this problem is underlined in Ukraine. Patriotism is the difference of the real military intellectual. The methods of national – patriotic education of military personnel are educational work, studying of history of Ukraine, Ukrainian army and others an Important place in the system of national – patriotic education of military personnel is scientific work of students, the media, cultural education. Patriotism in the state, the army should be formed on the basis of mutual respect for the indigenous (titular) nation and national minorities living in Ukraine. The patriots should be all, as ethnic Ukrainians, and other representatives of the Ukrainian people.

Key words: military personnel, patriotism, high educational institution in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.14:33:001.891

Н. О. Бикадорова

**ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСУ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ
З ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ
ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ**

Передумови розвитку вищої освіти в Україні пов'язані із необхідністю переходу до нових засад формування та розвитку економічних знань, які базуються на історико-культурних і духовно-моральних традиціях українського народу, орієнтовані на поглиблений аналіз економічних процесів, що сприяють формуванню основ соціально орієнтованої економіки; формуванням сучасних економічних поглядів у майбутніх фахівців, що сприятиме розвитку гуманізації та соціалізації суспільних процесів, національній самоідентифікації, спрямуванню економічної діяльності на підвищення рівня життя і добробуту українського народу; інтеграцією процесів навчання і виховання як складових освіти, що створюють духовно-моральні засади для формування сучасного світогляду фахівців гуманітарного спрямування [1; 2; 3; 4].

У документах, в яких відображено основні напрямки реформування системи вищої освіти в Україні, наголошується, що однією з головних парадигм вищої освіти є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Професійна підготовка сучасних фахівців гуманітарного профілю мусить передбачати розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях, у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів [5; 6; 7].

Не зважаючи на зростаючу роль економічного знання у житті суспільства в цілому та у подальшій професійній діяльності майбутніх фахівців зокрема, проблема формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей залишається на сьогоднішній день переважно поза увагою науковців, як у плані її теоретичного обґрунтування, так і у плані розробок її практичного вирішення у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Мета статті – визначити шляхи реалізації розробленого нами комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Проблема виховання майбутніх фахівців із вищою освітою на сьогоднішній день набуває особливої актуальності. Метою суспільства стає вдосконалення особистості, на що акцентовано увагу в державних нормативних документах та актах. Зокрема, Закон України «Про вищу освіту» передбачає створення таких умов навчання та виховання, які б

забезпечували «можливість інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості» [8].

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді.

Як підкреслюють сучасні вітчизняні й зарубіжні фахівці з педагогіки вищої школи (В. Гриньова, В. Євдокимов, В. Карпов, А. Реан, А. Троцько, В. Щеголев, В. Щедрін, В. Якунін та ін.), процес виховання у сучасному ВНЗ являє собою взаємопов'язану й взаємозумовлену діяльність викладачів і студентів, спрямовану на становлення майбутнього фахівця як всебічно розвиненої особистості, здатної до повноцінної самореалізації у професійній галузі й особистісному житті. Такий підхід до виховного процесу передбачає, що взаємодія вихователів і вихованців має розбудовуватися на засадах суб'єктних відносин, де кожний учасник має свободу вибору в своїх діях і здатний брати на себе відповідальність за цей вибір і його наслідки для оточуючих людей. Однак, як свідчить практика, в багатьох вітчизняних ВНЗ значущість виховної роботи або недооцінюється, або, навпаки, проведення виховних заходів відбувається за аналогією зі шкільними закладами й занадто регламентується з боку кураторів і проректорів з виховної роботи [9; 10; 11].

На основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження, враховуючи існуючий практичний досвід ВНЗ України з організації виховної роботи студентів та власний педагогічний досвід у якості викладача ВНЗ та куратора академічних груп, нами було розроблено план виховної роботи з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ на весь період їх навчання у закладі освіти із використання різноманітних форм організації цієї роботи, до яких увійшли такі:

- аукціони;
- бесіди, диспути, дискусії на економічні теми: «Економіка родини», «Економіка університету», «Економіка найближчого оточення»;
- вікторини, семінари на економічну тематику;
- зустрічі з керівниками підприємств і господарств, з передовиками виробництва, з фахівцями народного господарства з метою ознайомлення студентів з режимом економії на підприємствах, з роботою підприємств у сучасних умовах господарювання;
- вечора питань і відповідей; конференції на теми: «Природні багатства нашої Родини»; «Економіка нашого району, міста, області»;
- ділові й рольові ігри на економічну тематику, круглі столи, «мозковий штурм»;

- науково-дослідна робота з проблем економіки;
- гуртки економічних знань;
- конкурси на економічну тематику;
- виховні години «Основи економіки», «Основи бізнесу», «Історія вітчизняного підприємництва», «Курс починаючого інвестора», «Цінні папери», «Основи оподаткування», «Економетрика», «Основи споживчих знань», «Планування кар'єри», «Основи менеджменту», «Основи маркетингу», «Бухгалтерський облік», «Фінансовий аналіз», «Вивчення основних понять і термінів ринкової економіки»;
- науково-практичні й теоретичні конференції на тему «Мій дім», «Праця й професія», «Закони й міністри», «Відкриваємо музичний магазин», «Як працює банк», «Моя праця вливається в працю моєї країни», «Ощадливість», «Лицарі копійки у класичній літературі»;
- оформлення стендів «Економічний вісник» у гуртожитку;
- виробничі екскурсії;
- самостійна робота студентів з виконання індивідуальних економічних проектів, розв'язку економічних завдань та ін.
- тренінги з питань економіки;
- тематичні економічні тижні;
- тематичні виставки науково-популярних книг з економіки й економічного виховання;
- фестивалі;
- участь студентів у різних формах самоврядування;
- економічне краєзнавство й дослідна робота студентів;
- ярмарки.

Необхідно підкреслити, що визначені форми організації виховної роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей із формування їх економічної компетентності охоплювали не лише їх позааудиторну діяльність, а й широко використовувались нами у процесі організації їх навчальної, науково-дослідної та самостійної роботи.

В рамках тематичного тижня «Економіка» для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ ми готували та проводили тематичні виховні години, конкурси стінгазет, плакатів на економічну тематику, виставки творчих та дослідницьких робіт студентів.

Також нами було проведено конкурс на кращу команду-знавця економічних дисциплін. Конкурс складався з шести турів. Кожна команда у турі «Візитка» представила свою назву, девіз та емблему. В цікавій гумористичній формі, демонструючи свої акторські здібності, студенти презентували бачення своєї майбутньої професії у сучасних соціально-економічних умовах. В інтелектуальному двобої «Біті професіонали» команди блискуче давали відповіді на фахові та економічні запитання. В конкурсі «Слідство ведуть знавці» студенти швидко підібрали до визначень виробничо-економічних показників відповідні їм терміни. Капітани команд в турі «Лото-сюрприз» давали

правильні відповіді і на професійні питання, і на запитання загальної ерудиції. Добре справилися команди із домашнім завданням «Економічний ералаш», в якому необхідно було проілюструвати цікавими гумористичними зображеннями запропоновані тези з економічного і соціального життя України. У перервах між конкурсами глядачі та вболівальники насолоджувалися співом та грою на музичних інструментах студентів Інституту культури та мистецтв.

Навчально-виховні заходи, що відбулися в рамках проведення тематичного тижня «Економіка» для студентів гуманітарних спеціальностей ВНЗ, сприяли урізноманітненню та збагаченню форм і методів організації навчально-виховного процесу з формування їх економічної компетентності.

У якості прикладу виховного заходу з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей наводимо науково-практичну конференцію, яку було підготовлено та проведено силами студентів старших курсів. Темою конференції було обрано «Питання економіки та фінансів у сучасному світі». Студенти під керівництвом своїх викладачів готували доповіді та презентували їх перед своїми колегами з подальшим обговоренням. Зокрема, було підготовлено наукові повідомлення з таких тем: «Проблеми податкового компромісу», «Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України», «Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансів в Україні», «Організаційні зміни як спосіб виживання в умовах економічної кризи», «Формування людського капіталу на сучасному етапі суспільного розвитку», «Антикризове управління персоналом», «Ефективність управління кадровим забезпеченням закладів культури», «Індикатори фінансової безпеки», «Проблеми оподаткування перекладачів-фрілансерів та репетиторів» тощо.

Готуючись до участі у конференції, студенти гуманітарних спеціальностей працювали у наукових бібліотеках, здійснювали пошук необхідної інформації в електронних пошукових системах, робили презентаційний супровід своїх наукових доповідей: таблиці, діаграми, схеми, графіки тощо.

Організована у такий спосіб виховна робота з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей сприяла розвитку особистісних якостей та лідерських здібностей студентів, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності у процесі вирішення економічних завдань, формуванню позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних вмінь і навичок студентів та накопиченню достатнього досвіду економічної діяльності у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Перспективи подальших наукових розвідок в рамках досліджуваної теми ми бачимо у розробці комплексу педагогічних умов, які сприятимуть ефективному формуванню економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Список використаної літератури

- 1. Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку** : монографія / АПН України, Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи, Ін-т вищої освіти // редкол. : Р. М. Постолюк, Т. І. Поніманська, І. Д. Пасічник / за заг. ред. Р. М. Постолюка. – К. : Знання України, 2010. – 383 с. **2. Драч І.** Модернізація вищої освіти : методологічні можливості основних парадигм / І. Драч // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 5. – С. 3 – 6. **3. Ковальчук В.** Педагогічні умови модернізації фахової підготовки сучасного вчителя / В. Ковальчук // Початкова школа. – 2014. – № 10. – С. 30 – 33. **4. Бобало Ю.** Запровадження та використання болонських інструментів прозорості в європейському просторі вищої освіти / Ю. Бобало, В. Павлиш, А. Загородній, І. Бабин // Вища школа. – 2014. – № 1. – С. 19 – 31. **5. Єфремов В.** Оптимізація ВНЗ в Україні як необхідна умова підвищення їх конкурентоспроможності / В. Єфремов // Вища школа. – 2014. – № 3-4. – С. 73 – 83. **6. Зелюк В. В.** Ціннісні орієнтири та вектори трансформації післядипломної педагогічної освіти в Україні / В. В. Зелюк // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 8. – С. 3 – 5. **7. Корсак К.** Основи національної ідеї у контексті розвитку вищої освіти України / К. Корсак // Вища освіта України. – 2014. – № 4. – С. 10 – 15. **8. Закон України „Про вищу освіту”** : офіційний текст від 17 січня 2002 р. № 2984-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – С. 1 – 43. **9. Ніколаєнко С. М.** Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с. **10. Слєпкань З. І.** Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с. **11. Шелюк Л.** Якість освіти як пріоритет її розвитку в Україні / Л. Шелюк // Вища освіта України. – 2014. – № 1. – С. 72 – 78.

Бикадорова Н. О. Шляхи реалізації комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ

У статті проаналізовано шляхи реалізації розробленого автором комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ. До ефективних організаційних форм виховної роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей у процесі формування їх економічної свідомості віднесено аукціони, бесіди, диспути, дискусії на економічні теми, вікторини, ділові й рольові ігри на економічну тематику, круглі столи, метод «мозкового штурму», конкурси на економічну тематику, виховні години, тренінги з питань економіки, проведення тематичних економічних тижнів, організація тематичних виставок науково-популярних книг з економіки й економічного виховання, самостійна й науково-дослідна робота студентів.

Ключові слова: економічна свідомість, студенти гуманітарних спеціальностей, комплекс виховних заходів, навчально-виховний процес ВНЗ.

Быкадорова Н. А. Пути реализации комплекса воспитательных мероприятий по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей в учебно-воспитательном процессе вуза

В статье проанализированы пути реализации разработанного автором комплекса воспитательных мероприятий по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей в учебно-воспитательном процессе вуза. К эффективным организационным формам воспитательной работы со студентами гуманитарных специальностей в процессе формирования их экономического сознания отнесены аукционы, беседы, диспуты, дискуссии на экономические темы, викторины, деловые и ролевые игры на экономическую тематику, круглые столы, метод «мозгового штурма», конкурсы на экономическую тематику, воспитательные часы, тренинги по вопросам экономики, проведение тематических экономических недель, организация тематических выставок научно-популярных книг по экономике и экономическому воспитанию, самостоятельная и научно-исследовательская работа студентов.

Ключевые слова: экономическое сознание, студенты гуманитарных специальностей, комплекс воспитательных мероприятий, учебно-воспитательный процесс вуза.

Bykadorova N. O. Ways of Realization of Complex of Educational Activities on Formation of Economic Awareness of Students of the Humanities in Teaching and Educational Process of a Higher Educational Establishment

The article deals with the representation of the ways of the realization of a complex of educational activities aimed at the formation of economic awareness of students of the humanities in teaching and educational process of a higher educational establishment. According to the author, the work organized with the use of such educational forms and methods as auctions, disputes on economics, business and role plays, trainings and thematic weeks, exhibitions and scientific research on the problems of economy will contribute to the development of students' personal qualities, their leadership, which will ensure the efficiency of the fulfillment of their professional activity in the process of the solution of economic tasks, to the formation of their positive attitude to their future professional activity, to the development of their basic economic skills and habits and to the accumulation of the necessary experience of economic activity in the teaching and educational process of a higher educational establishment. A special attention is paid to the role of scientific research work on the problems of economy which should help in

forming the economic awareness and competence of the students of the humanities.

Key words: economic awareness, students of the humanities, complex of educational activities, teaching and educational process of a higher educational establishment.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 159.923.5:738.635

В. Ф. Вінтоняк, В. Ж. Богайчук

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ У КУРСАНТІВ ВИЩИХ
ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Актуальність національно-патріотичного виховання громадян України, у тому числі офіцерів (курсантів) ЗС України, особливо зростає на сучасному етапі розвитку нашої держави в умовах війни та жорсткої інформаційно-психологічної агресії з боку Російської Федерації, коли об'єктами такого впливу виступають свідомість, підсвідомість людини, її ціннісні орієнтації, а також емоційно-вольова, мотиваційна та інтелектуальні сфери. При цьому безальтернативним є виховання українських громадян на основі національної ідеї, яка має важливе значення для адекватного розуміння ними проблем національної безпеки.

Враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, обставини, пов'язані з російською агресією, першочергового значення набуває формування у особового складу Збройних Сил України духовної культури, почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Сучасні вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ) мають стати для кожного курсанта осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, бути готовими захищати її територіальну цілісність зі зброєю, сприяти відновленню миру та єднанню українського народу й злагоди в суспільстві.

Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і

ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможність перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні на краще. Для формування такої свідомості курсантів, має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання у всіх ВВНЗ.

Більшість сучасних науковців (В. Кротиков, Л. Снігур, І. Бех, К. Чорна, Р. Петронговський, Ю. Логвиненко, І. Нікітіна, О. Боровик та інші) розглядають патріотизм на двох рівнях: як особистісне утворення, що виявляється в свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках людей та як частину суспільної свідомості, зокрема, національної, відображеної в почуттях, настроях, цінностях, нормах. Патріотичне почуття, соціально-моральне у своїй основі, особистість набуває не лише шляхом біологічної спадковості, а неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова.

Відповідно до вищезазначеного **мета** статті полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні психолого-педагогічних аспектів формування патріотичної свідомості у курсантів на етапі професійного навчання.

Події, які переживає народ України на сьогоднішній день ще раз засвідчили, що проголошена у 1991р. державна незалежність потребує постійного захисту, глибокого розуміння та оцінки того, що відбувається навколо нас. Феномен Майдану – промовисте свідчення жертвовності заради безумовного дотримання прав людини та поваги до людської гідності, відстоювання загальнонаціональних інтересів, відмовою учасників від особистого заради досягнення спільної мети; багатомовністю, полірелігійністю. Зміст виховних заходів в вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) має позиціонувати Майдан, як форму небаченого дотепер у світовій історії мирного колективного протесту українців у відповідь на порушення базових прав людини і громадянина з боку недемократичного політичного режиму в країні.

Військово-патріотичне виховання, як один із як компонентів національно-патріотичного виховання, в ВВНЗ повинно бути спрямовано на формування у курсантів патріотичної свідомості й відповідного комплексу професійних й особистісних якостей. Найістотнішим критерієм їх сформованості можна вважати стійку готовність курсанта до ефективної майбутньої військово-професійної діяльності, сумлінного виконання свого обов'язку, прагнення професійними діями, практичними справами зміцнювати Українську державу та її Збройні Сили [8].

Специфіка військово-патріотичного виховання в ЗС України, в сучасних умовах, як і військової діяльності в цілому, викликана, передусім, великою суспільною та державною значущістю завдань, покладених на ЗС України.

Існує об'єктивна необхідність чіткого визначення психологічних компонентів в структурі особистості курсанта, які б давали можливість відповідно до умов його провідної діяльності визначати, прогнозувати та впливати на інтеріоризацію курсантами суспільних цінностей та власної соціолого-психологічної активності [6, с. 32].

Джерелом формування військово-патріотичної вихованості курсантів, їх професійного та морально-етичного становлення за своєю природою є не тільки, а можливо, і не стільки суспільно-громадські механізми, скільки психологічні (як на індивідуальному рівні, так і на груповому, колективному, суспільному) [7]. Власне психологічними і соціально-психологічними передумовами формування патріотичних відчуттів, настроїв є: рівень розвитку психічних процесів у людини, рівень розвиненості соціально-психологічних особливостей.

Через психологічні механізми в свідомості особистості «як вищої форми розвитку психіки» відбувається віддзеркалення всієї навколишньої дійсності, формуються форми її ставлень до світу в цілому, до даного суспільства, Батьківщини, народу.

Психологічним механізмам формування і розвитку особистості, на яких базується військово-патріотичне виховання, присвячені дослідження Л. Виготського, І. Гальчинського, Г. Костюка, М. Леонтьєва, М. Боришевського; психологічні засади патріотичного виховання визначено в роботах Б. Ананьєва, С. Максименка, О. Петровського, В. М'ясищева, Б. Теплова, Л. Снігур. В ряді досліджень розглядаються питання національного, патріотичного, морального виховання, формування гуманістичних цінностей в різних напрямках психолого-педагогічної діяльності (Ю. Андрєєв, А. Афанасьєв, В. Дзюба, С. Гречко, Я. Зорій, І. Колодій, Р. Петронговський та ін.), проте психолого-педагогічний аспект формування майбутнього офіцера-патріота на сьогоднішній день не достатньо досліджений.

На сьогоднішній день, соціально-психологічний портрет курсанта ВВНЗ досить складний. Це портрет особистості – носія, як загальних рис, притаманних нашій молоді, так і групових, типологічних особливостей, що відрізняють саме тих молодих людей, що вступають до ВВНЗ. Як відомо, соціальна та психологічна зрілість людини не збігається з біологічною. Безперечно, роки навчання – це роки інтенсивного соціального становлення особистості курсанта. Воно відбувається у декілька етапів: від формування власної самооцінки курсанта, до включення його у всі види соціальної активності. Справа в тому, що потреба у патріотичній діяльності формується у переважній частині людей з 25-30 до 50-55 років (Б. Додонов, С. Франк). І це лише за умови, що особистість збагачувала та практично реалізувала свій потенціал у відповідності з віковими періодами свого розвитку.

Курсантські роки, як правило, припадають на період досягнення молодими людьми повноліття (18-25 років). Саме в цей час розвивається самовизначення курсанта як суб'єкта активності [5]. Тобто, в

індивідуально-психологічному просторі людини вирішується суперечність між «Я – об'єктом» та «Я – суб'єктом», відбувається вибір між «Я – ідеальним» та «Я – реальним» [4]. Іншими словами, молодою людиною ставиться перед собою проблема усвідомлення повноцінності, успішності власного життя, правильності вибору своєї професії, і можливостей реалізації в ній. Цей процес самовизначення йде від усвідомлення курсантом власної сутності (своїх можливостей, формування установки на реалізацію своєї, а не нав'язаної, життєвої та часової перспективи), до продуктивного самовключення курсанта в реальність військової служби. Відбувається ідентифікація з особливостями соціально-психологічної, демографічної групи, якій властиві специфічні цінності, мова й норми поведінки, стиль, дозвілля, рішучість у реалізації задумів, властивої тільки їй соціальної, психологічної ситуації розвитку.

Результат самовизначення та самореалізації курсанта залежить від дії механізму смислоутворення: осмислення обраного фаху, усвідомлення сенсу майбутнього життя, своєї позиції у розбудові незалежної української держави. Це означає встановлення позитивного взаємозв'язку між можливостями курсанта та його самореалізацією у професійних, суспільно-значимих і реальних життєвих ситуаціях [1].

У цей період активно формується світогляд. На основі зміни у змісті та співвідношенні провідних мотиваційних тенденцій особистості відбувається трансформація системи потреб і світогляду. Світогляд сприяє формуванню стійкої ієрархічної системи цінностей, під впливом яких розвиваються погляди та переконання курсантів. Погляди та переконання стають регулятором бажань і перетворюються на мотиви діяльності. Відбувається формування механізму цілетворення, основними виявами якого є наявність у людини певного задуму, плану життя, життєвої мети та загального досвіду свого буття [2]. Цей механізм пов'язаний із прагненням і здатністю курсанта здійснювати самопроекцію на майбутнє. Особливістю формування патріотичної свідомості у цьому віці полягає в тому, що здійснюється відкриття курсантом свого неповторного внутрішнього світу, індивідуальності своєї особистості, усвідомлення незворотності часу, формування цілісного уявлення про себе як про невід'ємну частину суспільства та держави.

Усвідомлення плину часу, спонукає юну особистість до самооцінки, перегляду засвоєних у дитинстві цінностей, розуміння вічних цінностей (добра і зла, щастя і нещастя, справедливості і несправедливості тощо), осмислення життєвих суперечностей, криз та успіхів власного розвитку.

Роль рефлексії у цьому віці є дуже важливою, оскільки вона дає змогу проводити аналіз життя, здійснювати погляд на нього збоку. Глибоке розуміння власних зв'язків зі світом, ставлень до інших людей, правил та основ своїх вчинків і поведінки, усвідомлення моральних цінностей і потреби у духовному розвитку, визначення духовно-моральної позиції і моральних мотивів – усе це є результатом

самоаналізу та саморефлексії. Відкриття свого внутрішнього світу, індивідуальності своєї особистості, усвідомлення незворотності часу, формування цілісного уявлення про себе свідчать про перехід свідомості на якісно новий рівень. Розвиток когнітивних аспектів свідомості виявляється у підвищенні значущості системи власних цінностей, посиленні особистісного, психологічного, динамічного напрямів самовиховання [2].

Отже, для актуалізації почуття патріотизму необхідно перш за все стимулювати розвиток індивідуальності кожного курсанта. Головне завдання ВВНЗ, зокрема викладачів, всіляко сприяти розвитку потреб курсанта у самопізнанні, самоспонуванні, самовизначенні (життєвому й професійному), самореалізації всіх його потенційних можливостей [3].

Виділяють три основних етапи оволодіння курсантами професійною діяльністю:

По-перше, це формування психологічної готовності фахівця. Цей етап включає: визначення актуальних особистісних та професійних якостей курсанта та його власних перспектив як спеціаліста; вивчення накопиченого досвіду українських вчених (що активізує, на наш погляд, почуття гордості за досягнення вітчизняної науки); розвиток власного досвіду (бажано формувати ситуацію успіху для курсанта, впевненості у своїх власних можливостях, позитивне ставлення до себе, до обраного фаху, до служби в ЗС України); вивчення моделі професійної діяльності; розвиток та оволодіння функціональним станом, який відповідає цій моделі (через позитивні переживання).

По-друге, це формування психологічної адаптація фахівця, яка включає: стереотипізацію дій; прийняття професійної поведінки, стилю ділової комунікації, традицій українського війська; раціоналізація діяльності, як виокремлення груп конкретних завдань діяльності, котрі розв'язуються репродуктивно на основі накопиченого досвіду.

По-третє, формування самореалізації власної суб'єктної активності у формі різних стратегій поведінки (когнітивної, комунікативної, емоційної, конативної, аксіологічної) в різних модельованих ситуаціях (ділові ігри, тренінги, рольові та рефлексивні ігри, практика тощо) [4].

Навчально-пізнавальна діяльність курсанта, на всіх етапах професійної підготовки повинна бути тісно пов'язана з переживанням патріотичних почуттів. Цьому повинен слугувати дизайн приміщень в українському стилі, українська символіка, постійні приклади героїзму наших воїнів на Сході України. При такому підході актуалізується почуття соборності, як основи патріотизму: «ми українці», «ми майбутні українські офіцери», «наш національний університет», «наші українські вчені», «наші герої» тощо. Тобто, у формуванні патріотизму потрібно спиратись на відповідну вікову зрілість молодого людини та вести її за собою, являючи собою зразок відданого патріота Батьківщини, адже молодість за своєю природою не є ні прогресивною, ні консервативною. Вона лише потенція, готова до будь-якого починання (К. Манхейм). А це

значить, що молодь піде за тим, хто своїм життєвим прикладом, своєю відкритістю, героїкою боротьби за ідеали свободи, поведе її за собою. Вплив особистості вихователя (викладачі, начальники курсів, курсові офіцери, керівництво вузів), особливо, його соціально-політичне обличчя, являє собою таку величезну силу, яку не можуть замінити ні підручники, ні система заохочень та покарань.

Таким чином, патріотизм є складною інтегративною якістю особистості українського громадянина, що втілюється у самовідданій любові до своєї Батьківщини, дієвій потребі та прагненні практичними справами її зміцнювати і захищати. Патріотизм, який формується в особистості курсанта у процесі професійного навчання у вищому військовому навчальному закладі, обов'язково містить аналогічні почуття та ставлення не тільки до Вітчизни в цілому, але й безпосередньо до ЗС України, передбачає його прагнення сумлінно виконувати військовий обов'язок і досягнення високого ступеня професіоналізму та свідомого ставлення до збройного захисту Батьківщини.

Список використаної літератури

1. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Й. Боришевський. – К., 2000. – 63 с. **2. Боровик О. В.** Психологічні умови формування патріотичної свідомості учнів ліцеїв : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / О. В. Боровик. – Хмельницький, 2008. – 242 с. **3. Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2007. – 576 с. **4. Нікітіна І. В.** Про деякі психологічні аспекти формування патріотизму студентської молоді / І. В. Нікітіна // Актуальні проблеми виховання студентів, формування їх як особистостей у вищих закладах освіти : Міжнародна науково-практична конференція, 11-12 грудня 2002 р., К. : тези доповідей. – 2002. – С. 257 – 260. **5. Савчин Л. П.** Вікова психологія / Л. П. Савчин. – К. : Академвидав, 2006. – 360 с. **6. Уткін О. І.** Осягаючи велич і гідність Батьківщини. Духовні цінності у життєдіяльності війська України / О. І. Уткін // Віче. – 2002. – № 2. – С. 31 – 36. **7. Снігур Л. А.** Психологія становлення громадянськості особистості / Л. А. Снігур ; Одеський ін-т сухопутних військ. – Одеса : Черкаси, 2004 . – 331 с. **8. Сулятицький І. В.** Соціально-психологічні механізми громадянського виховання / Звіт про виконання складової частини науково-дослідної роботи за темою «Формування майбутніх офіцерів як громадян України та розвиток їх патріотичності». Шифр «Патріот України». – С. 37 – 65.

Вінтоняк В. Ф., Богайчук В. Ж. Психолого-педагогічні аспекти формування патріотичної свідомості у курсантів вищих військових навчальних закладів

У статті розкрито методологічну сутність поняття «патріотизм», проаналізовано особливості формування патріотичної свідомості

курсантів в процесі фахової підготовки у вищих військових закладах, специфіку організації військово-патріотичного виховання, як компонента національно-патріотичного виховання. Розкрито психологічні механізми формування патріотичної свідомості курсанта через специфіку основних етапів оволодіння професійною діяльністю. Ефективність розвитку патріотичної свідомості курсантів залежатиме від створення у вищих військових закладах розвиваючого багатовимірного освітнього простору, який виконує функцію зовнішнього ресурсного забезпечення у вигляді створення і розвитку необхідних когнітивних і ціннісно-сміслових орієнтирів.

Ключові слова: патріотизм, патріотична свідомість, курсант, військово-патріотичне виховання, професійна підготовка.

Винтоняк В. Ф., Богайчук В. Ж. Психолого-педагогические аспекты формирования патриотического сознания у курсантов высших военных учебных заведений

В статье раскрыто методологическую сущность понятия «патриотизм», проанализированы особенности формирования патриотического сознания курсантов в процессе профессиональной подготовки в высших военных заведениях, специфику организации военно-патриотического воспитания, как компонента национально-патриотического воспитания. Раскрыто психологические механизмы формирования патриотического сознания курсанта через специфику основных этапов овладения профессиональной деятельностью. Эффективность развития патриотического сознания курсантов будет зависеть от создания в высших военных заведениях развивающего многомерного образовательного пространства, который выполняет функцию внешнего ресурсного обеспечения в виде создания и развития необходимых когнитивных и ценностно-смысловых ориентиров.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое сознание, курсант, военно-патриотическое воспитание, профессиональная подготовка.

Vintoniak V., Bogaychuk V. Psychological and pedagogical aspects of higher military educational establishments cadets patriotic consciousness formation

The article deals with methodological essence of «patriotism», the features of patriot consciousness and self-consciousness of cadets during preparation in higher military educational establishments, military patriots upbringing organizational specifics as a component of national patriotic upbringing. The psychological mechanisms of cadets' patriotic consciousness formation also as profession mastery main steps are also analyzed. The effectiveness of cadets patriotic consciousness development depend upon the creation of developing multileveled educational environment as a external resources supply for the required cognitive and value-conceptual creation and development milestones.

The main feature of Ukrainian patriotism is its efficiency, capability of transformation of the feeling into actions and deeds to the benefit of the state. Patriotism in military warfare should foresee the cadets ambition to consciously perform military duties and high level of professional achievement also as conscious attitude towards the Motherland defense. The basis of cadets patriotic professional, moral and ethical consciousness formation are lying not only in social processes but also psychological (on individual and group, collective, social level). Psychological and social psychological conditions of patriotic feelings and frame of mind formation are: level of psychological processes development, social psychological features development.

Key words: patriotism, patriotic consciousness, cadet, military patriotic upbringing, professional development.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.035.6

Н. М. Дідик

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У теперішній час соціально-історичних змін значної актуальності набула проблема розвитку патріотизму і формування активного громадянина, який глибоко шанує свою Батьківщину, минуле рідного краю та будує її світле майбутнє. Це соціально свідома людина, яка усім серцем прагне покращити долю свого народу, наполегливо працює на благо незалежності рідної країни. Тому зараз велика роль надається національно-патріотичному вихованню та формуванню громадянської зрілості.

У зв'язку з цим 16 червня 2015 року Міністр освіти і науки України Сергій Квіт підписав Наказ Міністерства освіти і науки України № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» [4]. Питання патріотичного виховання сучасної молоді вивчали такі українські вчені: Л. Білий, А. Загородня, О. Мельнікова та ін. Разом з тим, ця проблема у літературі розкрита ще недостатньо. Це стало **метою** для написання статті – проаналізувати сучасний погляд на національно-патріотичне виховання молоді, опираючись на нещодавно прийняті накази МОН України.

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначено, що «патріотичне виховання – складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин» [4].

За словами великого українського педагога В. Сухомлинського, «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить людина, яка формується». На думку О. Мельнікової, патріотичне виховання – формування духовно-моральних, громадянських і світоглядних якостей особистості, які проявляється в любові до Батьківщини, до свого дому, в прагненні й умінні берегти і примножувати традиції, цінності свого народу, своєї національної культури, свої землі [5, с. 87].

Метою патріотичного виховання є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, знати свої права і обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

За словами А. Загородньої, головним завданням патріотичного виховання є формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення [2].

У Концепції зазначено, що мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника Вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, обережного ставлення до природи; формування

мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, фашизму [4].

Мети патріотичного виховання можна досягти шляхом реалізації таких виховних завдань:

- утвердження в почуттях особистості патріотичних цінностей, поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби як виду державної служби, культивування ставлення до солдата як до державного службовця;
- визнання й забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності держави і суспільства;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- формування етнічної та національної самосвідомості, любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності культурної спадщини та майбутнього;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови як духовного коду нації.

На думку О. Мельнікової, вищий рівень розвитку почуття патріотизму нерозривно пов'язаний з активною соціальною діяльністю, діями і вчинками, здійснюваними на благо Вітчизни і на основі демократичних принципів розвитку громадянського суспільства [5, с. 87].

У Концепції зазначено: національно-патріотичне виховання молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [4].

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками:

державний – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного та патріотичного виховання;

соціальний – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

військовий – передбачає вивчення військової історії України, її переможних битв, основних зразків техніки і озброєння Збройних Сил

України, набуття початкових навичок користування ними, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

психолого-педагогічний – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

правовий – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Л. Білий зауважує, що одна з особливостей патріотичного виховання у ВНЗ являє собою якісно своєрідний соціально-педагогічний процес у загальній системі виховання студентів. Друга особливість патріотичного виховання студентів полягає в тому, що порушено координацію, взаємозв'язок та наступність між всіма основними ланками системи патріотичного виховання – родиною, дитячими дошкільними установами, загальноосвітньою школою, збройними силами, вузами тощо; відсутня взаємодія між цими ланками щодо вироблення загальної мети і завдань, заходів, пов'язаних з їхнім досягненням. Наступна особливість патріотичного виховання в ВНЗ полягає в її слабкому науковому обґрунтуванні, як на державному рівні, так і на освітньому, і як наслідок – розрізненість наукових підходів до дослідження цієї проблеми та їхня розробка поза контекстом соціально-гуманітарного знання [1].

Проведене нами дослідження у студентів почуття громадянського обов'язку (за окремою шкалою опитувальника особистісної зрілості Ю. Гільбуха) показало, що патріотизм у сучасній молоді знаходиться на рівні розвитку, близького до задовільного, як і більшість показників особистісної зрілості. 55,5% респондентів (111 чоловік) мають незадовільний рівень почуття громадянського обов'язку, 13,5% студентів (27 осіб) – задовільний рівень, для 23,5% опитаних (47 чоловік) характерний високий рівень, а 7,5% (15 осіб) – дуже високий. Досліджувані із високим і дуже високим рівнем почуття громадянського обов'язку (всього 62 особи, що складає 31% респондентів) мають яскраво виражені такі якості: патріотизм, інтерес до явищ суспільно-історичного життя, почуття професійної відповідальності.

Дані дослідження доводять важливість підвищення рівня патріотизму сучасної молоді шляхом національно-патріотичного виховання. До його ефективних методів відносять: соціально-проектну діяльність, ситуаційно-рольові ігри, соціограму, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, ігри-драматизації, створення проблемних ситуацій та ситуацій успіху, аналіз конфліктів та моделей стилів поведінки.

З метою організації патріотичного виховання студентської молоді рекомендуємо:

- проводити лекції, бесіди («Я – громадянин-патріот незалежної держави України», «Пам'яті вдячні нащадки», «Моя рідна Україна»,

«Знати і поважати Герб своєї Вітчизни, її прапор і гімн», «Наша вітчизна – Україна», «Державна символіка Батьківщини», «Твої права і обов'язки», «Патріотизм – нагальна потреба України», «Моя земля – земля моїх предків» та ін.;

- залучати молодіжні громадські організації до соціального становлення молоді, розвитку духовності та зміцнення моральних засад, виховання любові та поваги до історії свого народу;

- налагодити співпрацю з органами виконавчої влади, громадськими організаціями, закладами культури і освіти щодо героїко-патріотичного виховання молоді, пропаганди кращих здобутків українського суспільства, виховання почуття гордості громадян за свою Батьківщину;

- сприяти створенню військово-патріотичних об'єднань, клубів та гуртків за інтересами, молодіжних центрів творчості, фізкультурно-спортивних та туристських клубів і підтримки їх роботи.

У Концепції описано такі шляхи реалізації патріотичного виховання молоді: удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання молоді; діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання; співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянським суспільством; інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

У «Заходах щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» наголошено про важливість створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання [3]. Для цього необхідно:

1. Популяризувати на конференціях, круглих столах і широко висвітлювати у друкованих засобах, навчально-методичній літературі, особливо у підручниках з історії для усіх рівнів освіти, факти і події, що свідчать про колективну й індивідуальну боротьбу за незалежність України у ХХ столітті, перелічених у Законі України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» (№ 25-38-1 від 7.04.2015 р.).

2. На виконання Закону України «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» (№ 2558 від 6 квітня 2015 р.) розробити нові та удосконалити відповідно до ідеології їх засудження діючі програми, навчальні посібники, підручники з питань історії у розділах, що розкривають комуністичні та націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими.

3. Організувати громадське обговорення результатів всеукраїнського медіаосвітнього експерименту та розпочати масове впровадження медіаосвіти в загальноосвітніх навчальних закладах, всебічно використовуючи її можливості для підвищення рівня медійної та інформаційної грамотності, патріотичної свідомості та критичного мислення учнівської молоді.

4. Проводити науково-дослідницьку та освітньо-просвітницьку роботу, яка передбачає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України (Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорізьке, Гетьманщина, діяльність Українських урядів 1917-1921 років, інші визвольні проекти), включно з проведенням фотовиставок, організацією музейних експозицій, проведенням дискусій, круглих столів із застосуванням регіональних традицій, свідчень усної історії національно-визвольної боротьби українського народу.

5. Забезпечити проведення тижнів правової освіти та національно-патріотичного виховання, спрямованих на розвиток у дітей та молоді почуття власної гідності, усвідомлення своїх прав і місця у суспільстві, можливості реалізації своїх прав у поєднанні з виконанням обов'язків із застосуванням рекомендацій Українського інституту національної пам'яті.

6. Провести всеукраїнську нараду осіб, відповідальних за патріотичне виховання в обласних управліннях та районних, міських відділах освіти на тему «Шляхи вдосконалення патріотичного виховання в умовах декомунізації та ліквідації наслідків тоталітаризму».

7. Проводити у освітніх закладах спеціальні уроки, конкурси, фестивалі з відзначення Дня української писемності та мови.

8. На «День знань» провести лекції, бесіди, виховні заходи з метою утвердження у свідомості молоді переконань про єдність і соборність України (Сходу і Заходу).

9. Започаткувати Всеукраїнський місячник у рамках проведення міжнародного місячника шкільної бібліотеки «Виховуємо громадянина – патріота України».

10. Комплектувати фонди бібліотек освітньо-виховних закладів літературою, спрямованою на національно-патріотичне виховання.

11. Залучати дітей, учнів, студентів та педагогічні колективи до пошуку, охорони, збереження народної культурної спадщини України (пісні, легенди, перекази тощо).

Змістом і формами національно-патріотичного виховання у вищій освіті у Концепції запропоновано [3]:

1. Запровадити факультативний курс у ВНЗ: «Народна психологія», спрямований на вивчення звичаїв українського народу.

2. Створити студентські об'єднання за мистецькими вподобаннями – вишивка, пісенна творчість, кулінарія, гончарне мистецтво, хореографічна майстерність тощо і налагодити їх роботу.

3. Впровадити практику волонтерської роботи студентів ВНЗ у будинках сиріт, інтернатах (допомога в формуванні громадянської свідомості молоді, інтеграції у суспільство).

4. Надавати організаційну та матеріальну підтримку національно-патріотичним заходам органів студентського самоврядування.

5. Започаткувати студентські олімпіади з національно-патріотичної тематики.

6. Започаткувати конкурс курсових робіт та наукових публікацій студентів вищих навчальних закладів з національно-патріотичної тематики.

7. Проводити конкурси студентських есе на тему «Що для мене патріотизм і любов до Батьківщини?».

Отже, у результаті впровадження системи національно-патріотичного виховання молоді очікується: забезпечення у молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті; зацікавленість молоді щодо служби у Збройних силах України, готовність до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів та незалежності України з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави; збереження стабільності в суспільстві, соціальному та економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки; створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання молоді; консолідація зусиль суспільних інституцій у справі виховання підростаючого покоління.

У перспективі необхідною умовою втілення Концепції національно-патріотичного виховання в практику є широке обговорення її положень і завдань, проведення конференцій, круглих столів, семінарів, що будуть актуалізувати визначені питання і поставлені завдання та спонукатимуть до розроблення конкретних заходів з їх реалізації.

Список використаної літератури

- 1. Білий Л. Г.** Особливості національно-патріотичного виховання студентів у вищих навчальних закладах недержавної форми власності [Електронний ресурс] / Л. Г. Білий // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – №4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2012_4_4.pdf.
- 2. Загородня А.** Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс] / А. Загородня // Теорія та методика управління освітою. – 2013. – №10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ttmuo_2013_10_11.pdf.
- 3. Заходи** щодо реалізації концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р., №641. – Режим доступу: mon.gov.ua/.../ministr-plan-zahodiv-16-cherwnya-ostatocnij-variant.do.
- 4. Концепція** національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р., №641. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua/content/Новини/2015/06/16/konczepczya.doc.
- 5. Мельнікова О. В.** Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді / О. В. Мельнікова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – 2 (49). – С. 83 – 89.

Дідик Н. М. Національно-патріотичне виховання сучасної студентської молоді

У статті розкрито актуальність патріотизму у теперішніх соціально-історичних умовах, подано розуміння національно-патріотичного виховання, його ролі для суспільства і нащадків. Розглянуто поняття патріотичного виховання, його мету, завдання, принципи, особливості національно-патріотичного виховання сучасної молоді як громадян України. Воно орієнтується на національні традиції, могутню історію України, національний менталітет та свідомість. Проаналізовано Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді і заходи щодо її реалізації, прийняті Міністерством освіти і науки України. Описано результати діагностичного дослідження почуття громадянського обов'язку серед молоді. Запропоновано відповідні форми і методи роботи, які сприятимуть підвищенню почуття патріотизму сучасної молоді. Подано очікувані результати після впровадження системи національно-патріотичного виховання і передбачено перспективи його оптимізації.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, сучасна молодь, концепція, заходи, форми, методи, зміст, принципи.

Дидык Н. М. Национально-патриотическое воспитание современной студенческой молодежи

В статье раскрыто актуальность патриотизма в нынешних социально-исторических условиях, подано понимание национально-патриотического воспитания, его роли, для общества и потомков. Рассмотрено понятие патриотического воспитания, его цель, задание, принципы, особенности национально-патриотического воспитания современной молодежи как граждан Украины. Оно ориентируется на национальные традиции, могучую историю Украины, национальный менталитет и сознание. Проанализирована Концепция национально-патриотического воспитания детей и молодежи и мероприятия по ее реализации, принятые Министерством образования и науки Украины. Описаны результаты диагностического исследования чувства гражданского долга среди молодежи. Предложены соответствующие формы и методы работы, которые будут способствовать повышению чувства патриотизма современной молодежи. Поданы ожидаемые результаты после внедрения системы национально-патриотического воспитания и предусмотрены перспективы его оптимизации.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, современная молодежь, концепция, мероприятия, формы, методы, содержание, принципы.

Didyk N. M. National-patriotic education of modern students

The article analyzes the basic concepts and problems of patriotic education of youth and found its role in society and posterity. Values of

contemporary youth and the notion of patriotism and its essence were analyzed. The article deals with understanding the patriotic education of the youth of today as citizens of Ukraine, which is national in nature, based on national traditions of the Ukrainian people is the ideological force of national consciousness. The article shows the relevance of patriotism in the present socio-historical circumstances, given the understanding of national-patriotic education and its role for society and future generations. The notion of patriotic education, its goals, objectives, principles, especially the national-patriotic education of today's youth as citizens of Ukraine. It focuses on national traditions, the powerful history of Ukraine, national mentality and consciousness. Analyzed the concept of national-patriotic education of children and young people and measures for its implementation adopted by the Ministry of Education and Science of Ukraine. The results of diagnostic studies sense of civic duty among young people. An appropriate forms and methods of work that will promote patriotism of modern youth. Posted expected results after the introduction of national-patriotic education provided and the prospects for its optimization.

Key words: national-patriotic education, modern youth, concept, activities, forms, methods, content, principles.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.013.42

С. Ю. Костенко

ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЇНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Головною ознакою будь якої держави є її суверенітет, тобто незалежність від втручання зовнішніх сил. Забезпеченням цієї функції займаються саме військовослужбовці Зброєних Сил України. Але на даний момент вони не можуть забезпечити виконання цієї функції на високому рівні в зв'язку з тим що самі знаходяться в значній небезпеці, не відчують захищеності своїх прав та свобод як громадян України. Відсутні налагоджені механізми процесу адаптації до служби в збройних силах. Тому, щоб забезпечити обороноздатність армії необхідно прикладати значні зусилля та кошти з боку держави, яку захищають ці патріоти та здійснювати ефективну соціально-педагогічну роботу з метою покращення життя військовослужбовців ЗСУ.

Мета даної статті – виділити основні проблеми військовослужбовців ЗСУ та обґрунтувати шляхи їх подолання.

А. Зайцев, Г. Зайцев у своїх роботах розглядають проблеми готовності молодого покоління до військової служби та виділяють певні шляхи подолання цих проблем. Дослідники Ю. Волков, Ф. Карадія, В. Добренєков, І. Савченко, В. Шаповалов приділяють увагу проблемам, які знижують престиж військової служби. А. Капська, звертає увагу на організацію соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями.

Військовослужбовці – громадяни України, які проходять військову службу у складі Збройних Сил України та інших військ, відповідно до закону України.

Згідно з Конституцією України, яка є основою військового законодавства, воїни Збройних Сил України користуються всіма правами (свободами) та обов'язками громадян України. «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону» – стаття 65 діючої Конституції України [1, с. 5].

Закон «Про оборону України» № 1932-ХІІ від 06.12.1991 року встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони [1, с. 150].

Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» прийнятий 25 березня 1992 року здійснює правове регулювання стосовно загального військового обов'язку і військової служби з метою його реалізації громадянами України [2, с. 167].

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сім'ї» № 2012-ХІІ від 20.12.1991 року розглядає права та свободи військовослужбовців, право на матеріальне забезпечення і т.д.

У цьому документі визначено види військової служби:

- строкова військова служба;
- військова служба за контрактом в залежності від звання (солдатів і матросів, сержантів і старшин, прапорщиків і мічманів, осіб офіцерського складу);
- військова служба осіб офіцерського складу за призовом;
- кадрова військова служба осіб офіцерського складу;
- альтернативна (невійськова) служба [2, с. 168].

Щодо загального військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

- допризовники – особи які підлягають приписці до призовної дільниці;
- призовники – особи, приписані до військових дільниць;
- військовослужбовці – особи, які проходять військову службу;

- військовозобов'язані – особи, які перебувають у запасі [2, с. 167].

До проходження військової служби залучаються громадяни України чоловічої статі, відповідного віку від 18 до 25 років, як найбільш продуктивний період та за наявності медичного висновку, який дозволяє проходження військової служби.

Також до лав Збройних Сил України на основі волевиявлення та добровільності можуть долучатися жінки, які за фахом мають медичну підготовку або підготовку споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю за переліками, що визначається Кабінетом Міністрів України, придатні до військової служби за станом здоров'я і віком. У військовий час вони можуть бути призваними на військову службу за рішенням Президента України. В мирний час жінки зможуть добровільно поступати на військову службу по контракту.

Незважаючи на наявність детально розробленої нормативно-правової бази, щодо військовослужбовців, почали посилюватися проблеми, які мають безпосереднє відношення до молодих людей призовного віку, в першу чергу це зменшення кількості молоді, яка здатна проходити військову службу, та посилення певної негативної тенденції, яка обумовлена такими факторами:

1. Фізичне здоров'я:

- ріст інфекційних захворювань (перш за все гепатитів, ВІЛ-інфекцій, СНІДу);
- соціально обґрунтовані патології – хвороби шкіри і підшкірної клітковини, органів дихання та шлунково-кишкового тракту;

2. Психологічне здоров'я:

- психологічні розлади;
- патологічні захворювання;
- психологічні комплекси, які можуть привести до спроби суїциду.

3. Асоціальна поведінка – вчинення протиправних дій [3, с. 62].

4. Зниження престижу військової служби. На основі результатів соціологічних досліджень, було встановлено що 80% молодих людей не бажають служити в армії.

Причини:

- зниження статусу військового службовця;
- страх проблем;
- страх перед дідівщиною;
- специфічна життєдіяльність армії, неготовність до такого стилю життя;
- марна трата часу [4, с. 468].

Людина яка відповідає всім вимогам за віком та станом здоров'я, підлягає військовій службі, що кардинально міняє її права та обов'язки на період служби. У зв'язку з набуттям нової соціальної ролі суттєво

змінюється її стиль життя. Усі ці явища пов'язані з тим, що військова служба має значні відмінності від звичного для людини життя.

Можна виділити такі особливості військової служби:

1. Ізоляція від зовнішнього світу. Молода людина значний період часу знаходиться в обмеженому просторі, що в свою чергу обмежує деякий її особистісний простір.

2. Складний психологічний стан, який впливає з замкнутості, ізоляції, обмеженості соціальних контактів з оточуючими, відсутність фактичної взаємодії з рідними та близькими.

3. Фізичне напруження.

4. Підвищений рівень дисциплінарних вимог та обов'язків, які пов'язані з тим, що молодий солдат повинен виконувати статuti та накази солдатів старших за званням та офіцерів.

5. Обмеженість вільного часу солдата [6, с. 204].

Такі складні умови та вимоги заганняють молоду людину в обмежені рамки. Ці проблеми з часом накопичуються і молода людина не в змозі самостійно подолати їх. В такій складній ситуації молодий військовослужбовець потребує допомоги та підтримки, яку йому може надати соціальний педагог.

Програма соціально-педагогічної роботи з військовозобов'язаною молоддю ставить за мету надання допомоги в вирішенні соціальних проблем шляхом надання інформаційних, психологічних і корекційних послуг.

Робота з військовозобов'язаною молоддю повинна починатися ще до призыву. У період існування СРСР в школі викладався предмет «Допризовна підготовка юнаків». Нажаль, сьогодні його виключають з програми.

Ще одним напрямом у втіленні програми підготовки молодого покоління є діяльність патріотичних клубів та об'єднань. Своє пріоритетне завдання вони вбачають в :

- сприянні громадсько-патріотичному вихованню підростаючого покоління;
- формуванні знань та умінь необхідних при поводженні у надзвичайних ситуаціях;
- вихованні соціально активної особистості через участь в суспільно-значущих масових заходах;
- пропаганді здорового способу життя.

Втілюють такі освітні програми через вивчення наступних предметів:

- військова історія;
- початкова спеціальна військова підготовка;
- школа безпеки;
- рукопашний бій;
- загальна фізична підготовка;

- психологічна підготовка [7].

Робота з призовниками та військовослужбовцями здійснюється через консультативні пункти, які діють при військкоматах та безпосередньо на місці проходження строкової служби. Ця робота спрямована на надання конкретної адресної допомоги.

Виконання завдань соціально-педагогічної роботи на консультативних пунктах при військкоматах передбачає:

- створення банку даних призовної молоді;
- проведення індивідуальних та групових діагностик, профорієнтаційних консультацій з призовниками для визначення рівня психолого-професійної підготовки до військової служби;
- за результатами діагностичних досліджень психологи надають рекомендації до призовної комісії щодо психологічної готовності призовника та його військово-професійного визначення;
- надання індивідуальних консультацій та проведення бесід психолого-педагогічного, правового, інформаційного змісту з призовниками та їх батьками;
- проведення тренінгів, лекцій та бесід з призовниками з метою стимулювання адаптаційних можливостей призовників та зняття психологічної напруги;
- проведення соціологічних досліджень з метою визначення ставлення, рівня сподівань та підготовленості призовника до військової служби;
- організація постійного листування з військовослужбовцями, що стоять на обліку в консультпункті з метою психологічної підтримки та надання їм інформаційної допомоги [4, с. 209].

При організації соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцям використовуються такі методи роботи:

1. Аналіз документів. Особова справа дозволяє отримати інформацію про біографічні дані, моральні та індивідуально-психологічні якості, військово-професійну спрямованість і загальноосвітню підготовленість військовослужбовця. Допомагає визначити головні напрямки подальшої роботи.

2. Спостереження. Воно дозволяє здійснювати цілеспрямоване й систематичне вивчення дій, вчинків, поведінки особистості в цілому, ставлення до служби і до різноманітних явищ навколишньої дійсності з метою викриття, реєстрації та аналізу фактів, які можуть характеризувати спрямованість, здібності та інші індивідуально-психологічні якості молодої людини.

3. Анкетування – з метою більш чіткого визначення основних проблем, з якими стикається допризовна молодь, її ставлення до служби в армії.

4. Біографічний метод. Спрямований на вивчення факторів розвитку людини, виявлення індивідуальних фаз життєвого шляху, аналіз особливості життя та виявлення зв'язку між життєвими періодами.

5. Психологічні методики, спрямовані на визначення основних властивостей особистості людини: вивчення рівня самоконтролю, визначення ціннісних орієнтацій особистості, оцінка комунікативних схильностей, визначення типу поведінки в конфліктних ситуаціях та визначення особливостей поведінки в групі.

6. Індивідуальна співбесіда. Вона є цілеспрямованим засобом вивчення військовослужбовців. Ефективність бесіди буде вищою за умов, коли відомо: сімейний стан молодого людини, деякі особливості поведінки, схильності, захоплення та виражені здібності.

Робота з військовослужбовцями здійснюється в таких напрямках:

- адаптація до військової служби;
- визначення соціально-психологічного клімату колективі;
- аналіз причин грубих порушень у підрозділах, частині;
- профілактика суїцидальних проявів [4, с. 215].

Адаптація до військової служби є однією з головних умов ефективного виконання обов'язку військовослужбовця. Чим триваліший процес адаптації до нових умов, тим складніше відбувається процес налагодження контактів з іншими учасниками (солдатами та офіцерами). У процесі адаптації відбувається зміна поглядів та зміна стилю життя молодого військовослужбовця. Це є досить довготривалий процес (від 2 до 7 місяців). Перший етап передбачає проведення загальної діагностики особистості солдата на визначення готовності до проходження ним строкової служби та контролю за процесом адаптації до неї, а саме: особистісних якостей, емоційно-вольової сфери, пізнавальних властивостей. За отриманими результатами визначається група ризику. Проводиться індивідуальна робота з окремими солдатами та формуються групи для корекційної роботи з метою налагодження спілкування в колективі, зняття психологічної напруги, сприяння згуртованості команди, сприяння особистісному росту. В цьому напрямку проводяться тренінгові заняття, що сприяють процесу налагодження взаємодій в колективі.

Вивчення соціально-психологічного клімату військового колективу стосується двох напрямів: а) взаємин військовослужбовців між собою; б) командирів та підлеглих різного рівня (маються на увазі відносини «Солдат-Офіцер» та «Солдат-Солдат»).

Особливе місце у соціально-педагогічній роботі з військовослужбовцями займає профілактика суїцидальних намірів. Зважаючи на те, що молода людина потрапляє в складні умови, спонукати самогубству можуть будь-які події, які викликають негативні переживання у молодого солдата. До них відносять: учбові тривоги, марші, навчання, інші заняття, пов'язані з раптовою напругою фізичних і духовних сил. Окремі люди сприймають це як належне, а дехто може

сприйняти це як трагедію, відчуває слабкість перед такими обставинами та безвихідність.

Також суїцидальні настрої можуть виникати через дідівщину.

У цілому програма профілактики суїцидальних намірів передбачає:

- виявлення групи суїцидального ризику;
- орієнтація командування підрозділу у вирішенні проблеми профілактики суїциду;
- оптимізація позитивної спрямованості, емоційних факторів середовища та життєдіяльності;
- формування переконаності у вищій цінності людського життя, у принциповому подоланні перешкод;
- проведення профілактичних та психологічних заходів;
- виявлення і вирішення суїцидогенних ситуацій;
- індивідуальна бесіда з військовослужбовцями, включеними до суїцидогенних ситуацій;
- допомога у подоланні перешкод, вирішення суперечностей [5].

Враховуючи вище сказане, категорія військовослужбовців є соціально вразливою і для рішення даної проблеми необхідно прикласти значні зусилля. В першу чергу спрямовані на покращення стану здоров'я допризовної молоді та ґрунтовна соціально-педагогічна робота з військовослужбовцями з метою підвищення ефективності виконання солдатом свого громадського обов'язку.

Список використаної літератури

- 1. Конституція** України. – Харків : Парус, 2007. – 47 с.
- 2. Правові** основи військового будівництва та військово-цивільних відносин. Збірник Законодавчих актів з питань Національної Безпеки та оборони. – К. : Парламентське видавництво, 2005. – 630 с.
- 3. Зайцев А. Г.,** Зайцев Г. К. Валеологическая готовность к воинской службе / А. Г. Зайцев, Г. К. Зайцев // Педагогіка. – 2006. – № 6. – С. 62 – 69.
- 4. Соціологія** молоді : учебное пособие / Под ред. проф. Ю. Г. Волкова. – Ростов-н/Д. : Феникс, 2001. – 530 с.
- 5. Соціальна** робота: технологічний аспект / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : ДЦССМ, 2004. – С. 204 – 221.
- 6. Административное** право Украины / Под ред. проф. Ю. П. Битняк. – Харьков : «Право», 2003. – 520 с.
- 7. Інформаційно-довідкові** документи громадської організації «Спецназ». – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

Костенко С. Ю. Проблеми військовослужбовців Збройних Сил України та шляхи їх подолання

У статті розглядаються основні проблеми військовослужбовців та причини їх виникнення. Розкриваються особливості програми соціально-педагогічної роботи з військовослужбовцями, яка включає надання інформаційних, психологічних та корекційних послуг.

Ключові слова: військовослужбовці, соціально-педагогічна робота, інформаційні, психологічні, корекцій послуги.

Костенко С. Ю. Проблемы военнослужащих Вооруженных Сил Украины и пути их преодоления

В статье рассматриваются основные проблемы военнослужащих и причины их возникновения. Раскрываются особенности программы социально-педагогической работы с военнослужащими, которая включает предоставление информационных, психологических и коррекционных услуг.

Ключевые слова: военнослужащие, социально-педагогическая работа, информационные, психологические, коррекционные услуги.

Kostenko S. Problems of the Armed Forces of Ukraine and ways to overcome them

In the article the basic problems of servicemen and their causes. Revealed features of socio-educational work with servicemen, which includes providing information, psychological and correctional services.

Key words: military, social, educational, informational, psychological, corrections services.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 316.61

І. І. Курліщук

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСТВА У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Національно-патріотичне виховання завжди відігравало важливу роль у житті суспільства. Сучасний процес національно-патріотичного виховання студентської молоді спрямований, в першу чергу, на підготовку інтелігенції з відповідною громадянською позицією, на створення умов для розвитку загальної культури студентства, збагачення естетичного досвіду, формування потреби у здоровому способі життя та, що особливо важливо в сучасних кризових умовах суспільства, – забезпечені позитивної і гармонійної соціалізації.

Події останнього року переконливо доводять, що не зважаючи на складність соціально-економічних і політичних процесів, які відбуваються в Україні, на глибоку соціальну диференціацію, девальвацію національних і духовних цінностей, значна частина

української молоді відповідально ставиться до понять громадянського боргу, суспільної діяльності, захисту Батьківщини.

Проблема соціалізації молоді з метою успішної адаптації у суспільстві, всебічного розвитку соціально активних громадян завжди вважалася актуальною для держави. Особливу роль у данному процесі відіграє національно-патріотичне виховання.

Аналіз сучасної ситуації національно-патріотичного виховання студентства дозволяє виділити ряд проблем, які суттєво впливають на соціалізаційні процеси у студентському середовищі. До них слід віднести: недостатню розробленість концептуальних основ національно-патріотичного виховання, невисокий загальний рівень національної самосвідомості, недосконалість виховної системи роботи зі студентською молоддю.

Разом з тим саме сьогоднішні соціально-політичні умови надають пріоритетного значення проблемі соціалізації студентства у контексті національно-патріотичного виховання.

Питання національно-патріотичного виховання молоді неодноразово ставали предметом дослідження науковців. Теоретичні засади національного виховання закладено у дослідженнях українських вчених, психологів та педагогів М. Боришевського, Д. Віконської, В. Москальця, І. Сікорського, Б. Цимбалістого, В. Яніва, Я. Яреми та ін.

Проблемам, пов'язаним з вихованням патріотизму молодого покоління, присвячені численні дослідження провідних українських науковців: взаємозв'язок патріотичного, громадянського та національного виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплужного, Ю. Римаренка, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.; національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмахович, М. Щербань тощо.

Ідея національно-патріотичного виховання особистості втілена в державних документах, зокрема в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, у Концепції національного виховання, наказі Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» та ін.

Серед завдань національно-патріотичного виховання студентів є і задача формування соціалізованої особистості, свідомого громадянина, активного провідника української національної ідеї свободи і незалежності.

Проблемам впливу на соціальне становлення індивіда та входження його в соціум присвятили свої праці багато закордонних учених, зокрема, Т. Адорно, Ш. Берн, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Колберг, Ч. Кулі, Р. Мертон, Д. Рісмен, Т. Парсонс, Ж. Піаже, Г. Тард, К. Хорні. Серед вітчизняних авторів, які зробили внесок у розробку проблеми соціалізації,

слід назвати таких: В. Андрущенко, В. Бех, І. Бех, Є. Бистрицький, Л. Бондаренко, В. Войтко, Г. Волинка, В. Волович, В. Горський, Л. Губерський, І. Зязюн, В. Кремень, М. Лукашевич, В. Москаленко, М. Михальченко, І. Надольний, В. Пазенок, В. Шинкарук та ін.

Студентська проблематика в соціалізаційному аспекті, зокрема, розглядалася в дослідженнях Л. Ази, Б. Ананьєва, В. Андрущенка, Л. Гордіна, Ю. Загороднього, М. Карпенка, В. Курила, В. Лісовського, Н. Осипова, Н. Рейнвальд, С. Савченка та ін.

Отже, узагальнюючий аналіз наукових досліджень стосовно проблеми соціалізації студентської молоді у контексті національно-патріотичного виховання дозволив виявити об'єктивно наявні протиріччя між: а) традиційним підходом до питання соціалізації та сучасними вимогами до організації соціалізаційної роботи з молоддю, зокрема опору на потенціал національно-патріотичного виховання; б) визнанням на державному рівні необхідності виховання громадянина і патріота і реальними показниками сформованості цих якостей у випускників вищих навчальних закладів.

Метою статті є узагальнити наявні теоретичні положення щодо питання соціалізації сучасного студентства у контексті національно-патріотичного виховання, виявити реально існуючі сьогодні протиріччя і запропонувати шляхи їх подолання.

Події останнього року дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких помітну частку складає саме студентство, як найбільш активна і мобільна демографічна група з високим ступенем громадянської активності у державотворчих процесах, виявила активну патріотичну свідомість, підтримку національної соборності та міцну громадянську позицію. Це є свідченням системної національно-патріотичної виховної роботи педагогічних колективів навчальних закладів. Тому одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи з популяризації серед молоді національної української ідеї.

Національно-патріотичне виховання є частиною освітнього процесу у вищій школі. Як складне, тривале і багатоаспектне явище воно має місце як в процесі навчання, так і у позанавчальній роботі. Наскрізно пронизуючи весь навчально-виховний процес, воно органічно поєднує національне, громадянське, правове, моральне виховання, тим самим впливаючи і на процес соціалізації студентства.

У рамках нашого дослідження доречно зупинитися на розумінні понять «соціалізація», «соціалізація студентської молоді».

Зазначимо, що дослідження проблеми соціалізації ведуться по самих різних напрямках, набуваючи міждисциплінарного характеру. Результатом роботи є велика кількість теоретичних і емпіричних даних і публікацій, але загальноприйнятої теорії щодо процесу соціалізації особистості і досі не існує.

Так, Н. Голованова [3] зазначає, що розгляд методологічних і теоретичних аспектів проблеми соціалізації виражається, щонайменше,

п'ятьма підходами: соціологічний підхід (соціалізація розглядається як трансляція культури від покоління до покоління, як загальний механізм соціального наслідування, що охоплює стихійні взаємодії й організовані – виховання й освіти); факторно-інституційний (соціалізація визначається як сукупність (складне явище, якому характерна певна автономність, а не жорстка ієрархічна система) дії факторів, інститутів і агентів соціалізації); інтеракціоністський підхід (соціалізація припускає міжособистісна взаємодія, спілкування, без якого неможливе становлення особистості і сприйняття нею картини світу); інтеріоризаційний (соціалізація являє собою освоєння особистістю норм, цінностей, установок, стереотипів, вироблених суспільством, в результаті чого у неї складається система внутрішніх регуляторів, звичних форм поведінки); інтраіндивідуальний (соціалізація є творчою самоорганізацією особистості, перетворення себе, будується як діяльнісна модель виховання).

А. Мудрик, трактуючи соціалізацію як «розвиток і самозміну людини у процесі засвоєння і відтворення культури, що відбуваються під час взаємодії людини зі стихійними, відносно спрямованими і цілеспрямовано створеними умовами життя на всіх вікових етапах» [6, с. 9], тим самим процес соціалізації подає як «сукупність чотирьох складових: 1) стихійної соціалізації людини у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст характер і результати якої визначаються соціально-економічними і соціокультурними реаліями; 2) відносно спрямованої соціалізації, коли держава приймає певні економічні, законодавчі, організаційні заходи для вирішення своїх задач, що об'єктивно впливають на зміни можливостей і характер розвитку, на життєвий шлях тих чи інших соціально-професійних, етнокультурних і вікових груп; 3) відносно соціально контрольованої соціалізації (виховання) – планомірного створення державою і суспільством правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини; 4) більш чи менш свідомо самозміна людини, яка має просоціальний, асоціальний чи антисоціальний вектор, залежно від індивідуальних ресурсів і відповідно чи в протиріччя до об'єктивних умов життя» [6, с. 15].

У роботі О. Асмолова [1] сутність процесу соціалізації представлена як перетворення соціальних відносин між людьми в індивідуальні відносини особистості, за якими стоїть механізм інтеріоризації – екстеріоризації, що функціонує в процесі спільної діяльності.

Як безперервну взаємодію особистості і суспільства, що знаходяться у протиріччій єдності, яка реалізується з боку суспільства у навчанні, вихованні і формуванні, а з боку особистості – в ідентифікації, самореалізації, створенні власного Я и Я-розвитку, розглядає процес соціалізації Р. Мінзарипов [5, с. 16].

Під соціалізацією ж студентської молоді найчастіше розуміється процес становлення і розвитку як всієї соціально-демографічної групи (студентства), так і окремо кожного студента від початку його навчання у вищому навчальному закладі і до переходу до іншої соціально-

демографічної групи. При цьому процес соціалізації розглядається як процес активного засвоєння студентами системи соціальних норм, цінностей і перетворення їх у власну систему соціальних установок, ціннісних орієнтацій, які забезпечують гармонійне входження до реального суспільного життя [2; 7].

У педагогіці процес соціалізації студентства розглядається у зв'язку з розумінням суті виховного процесу. Основними його учасниками у вищій школі є студенти і викладачі. Процес соціалізації за таких умов спрямований на формування і розвиток творчої, ініціативної особистості, якій буде притаманна висока національна самосвідомість, готовність до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності України.

Результатом соціалізації студента є: вироблення і трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісні орієнтації, формування життєвого ідеалу; засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій; формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки; опанування професійною діяльністю та формами ділового спілкування [4].

Розглядаючи проблему соціалізації сучасного студентства у контексті національно-патріотичного виховання, слід підкреслити, що успішна соціалізація має передбачати:

- сформованість у молодій людини любові до української нації, до власної історії, традицій, мови, віри, вітчизняної культури;
- формування на основі національної ідентичності, державної самоідентифікації, а разом з ними, і готовності захищати свою Батьківщину, здатності до виконання не лише професійних, а й громадянських і конституційних обов'язків. Сформованість громадянської позиції має виступати критерієм особистісної соціальної зрілості;
- виховання молоді як державотворця, популяризатора української національної культури, екологічно грамотної людини, з високим рівнем політичної та правової культури тощо.

Національно-патріотичне виховання буде виступати у якості активного стимулятора процесу гармонічної соціалізації студентської молоді за наступних умов: об'єктивного обліку особливостей попереднього і сучасного стану процесів національного, правового, морального, патріотичного виховання; своєчасного блокування факторів, що гальмують процес соціалізації; наявності науково обґрунтованої державної політики у цьому питанні.

Таким чином, розглядаючи питання соціалізації студентства через призму національно-патріотичного виховання зазначимо, що виховання гармонійно соціалізованого громадянина, адаптованого до сучасних реалій українського суспільства можливо лише за умов формування у молоді національної свідомості, любові до України, турботи про благо свого народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві.

Список використаної літератури

1. **Асмолов А. Г.** Психология личности: Культурно-историческое понимание развития человека: учебн. для вузов / А. Г. Асмолов. – 3-е изд., испр., доп. – М.: Смысл : Академия, 2007. – 528 с.
2. **Болдырев С. А.** Проблемы социализации современных студентов [Текст] / С. А. Болдырев, Л. М. Медведева, Е. Ю. Немова // Молодой ученый. – 2015. – №9. – С. 989 – 991.
3. **Голованова Н. Ф.** Социализация и воспитание ребенка / Н. Ф. Голованова. – СПб.: Речь. – 272 с.
4. **Лавриченко Н. М.** Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи: Автореф. дис. ... д-ра пед. н.: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2006. – 39 с.
5. **Минзаринов Р. Г.** Социализация личности молодого специалиста в условиях трансформации гуманитарной среды классического университета (социологическая модель): Автореф. дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.04. – Казань, 2006. – 44 с.
6. **Мудрик А. В.** Социализация и воспитание/ А. В. Мудрик. – М.: Сентябрь, 1997. – 96 с.
7. **Хизбуллина Р. Р.** Обучение в вузе как процесс социализации: методологический аспект [Текст] / Р. Р. Хизбуллина // Молодой ученый. – 2014. – №5. – С. 445 – 447

Курлищук І. І. Проблема соціалізації студентства у контексті національно-патріотичного виховання

У статті розглядаються актуальні питання соціалізації студентів вищих навчальних закладів у контексті національно-патріотичного виховання молоді в кризових умовах сучасного українського суспільства. Національно-патріотичне виховання завжди відігравало важливу роль у житті суспільства. І сучасний процес національно-патріотичного виховання студентства спрямований не тільки на формування патріотизму, активної громадянської позиції у молоді, але й на її успішну соціалізацію за умови суспільно-політичної кризи. Автор розкриває, спираючись на існуючі підходи до розуміння процесу соціалізації, її характеристику та сучасні особливості. У статті виділено ряд об'єктивно існуючих протиріч, які сьогодні характеризують процес соціалізації учнівської молоді вищих навчальних закладів України, запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: студентство, соціалізація, національно-патріотичне виховання.

Курлищук И. И. Проблема социализации студенчества в контексте национально-патриотического воспитания

В статье рассматриваются актуальные вопросы социализации студентов вуза в контексте национально-патриотического воспитания молодежи в кризисных условиях современного украинского общества. Национально-патриотическое воспитание всегда играло важную роль в жизни общества. И современный процесс национально-патриотического воспитания студенчества направлен не только на формирование

патриотизма, активной гражданской позиции у молодёжи, но и на её успешную социализацию в кризисных условиях. Автор раскрывает, опираясь на существующие подходы к социализации, характеристику, современные особенности и специфику этого процесса. В статье выделен ряд объективно существующих противоречий, которые характеризуют современный процесс социализации учащейся молодёжи высших учебных заведений Украины, предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: студенчество, социализация, национально-патриотическое воспитание.

Kurlishchuk I. I. Student's socialization in the context of national patriotic education

The article describes the main features of student's socialization in the context of national patriotic education. Building a modern national education system in Ukraine is based on the concept of formation of socially active, independent, self-sufficient person with striving for conscious attitude to their rights and obligations and pride in their country. The National Strategy of Education Development in Ukraine is focused on the fact that one of the priorities of the national education policy should be an effective system of national education construction and development of youth socialization. Among main aims of student's socialization are: formation of a positive national identity, choosing active social and civil position in society, characterized by responsibility towards nation, willing to uphold and protect its national interests. It was found that national patriotic education stimulates the processes of positive student's socialization. And the task for educators is to form the national patriotic educational space, in which a person experiences positive interaction with society. The purpose of this article is to substantiate the main ways of student's socialization in conditions of crisis of modern Ukrainian civic society, and to expose the theoretical and technical aspects of the role of national patriotic education in this process. The author analyzes different approaches to the definition of "socialization", "student's socialization". Possibilities of using national patriotic education to improve the success of personal development and socialization of student's are described.

Key words: students, socialization, national patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.037+37.035.6

О. В. Ливацький

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Одним із завдань національно-патріотичного виховання на сьогоднішній день є забезпечення створення умов фізичного розвитку молодих громадян. Діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у цій сфері передбачає сприяння спортивній і фізичній підготовці, спрямованій на утвердження здорового способу життя дітей та молоді з урахуванням принципів національно-патріотичного виховання [3]. Тому фізичне виховання молодого покоління набуває особливої актуальності та значущості.

Розвиток та формування патріотизму, національних цінностей в учнівської молоді різного віку відображені в працях О. Гевко, І. Зверєвої, В. Коваля, О. Литовченко, А. Москальової, П. Онищука, Я. Зорія, Л. Мазур та ін. Фізичне виховання як складову національно-патріотичного виховання розкрито у працях В. Іванова, Є. Ільїна, М. Ісакової, В. Клименко, А. Леоненко, О. Логвиненко, М. Манчури, С. Сінгаєвського, А. Тарасенко, Б. Шиян та ін.

Фізична культура прямо чи опосередковано охоплює якості та орієнтації особистості, які дозволяють їй досягати гармонії знань і дій, почуттів і спілкування, фізичного і духовного. Досягнення особистістю такої гармонії забезпечує їй соціальну стійкість, активну життєву позицію.

У процесі навчання і виховання учнів важливим є створення вчителем фізичної культури умов для якісного оволодіння ними знаннями та шляхами фізичного удосконалення як одного зі складових підготовки майбутнього захисника своєї країни [4, с. 147]. Вирішення цього завдання потребує організації в навчальному закладі сучасної системи для розвитку і вдосконалення фізичної підготовки та самопідготовки учнів під час навчального процесу і в позаурочний час.

Отже, метою статті є розкриття сутності та змісту фізичного виховання учнів як складової частини національно-патріотичного виховання.

Фізичну підготовку ми розглядаємо як спеціалізований процес фізичного виховання, спрямований на підготовку людини до праці і суспільно корисної діяльності. Під фізичним вдосконаленням розуміємо процес оптимізації рівня здоров'я і всебічного розвитку фізичних здібностей людини, який відповідає вимогам людської діяльності у певних умовах виробництва, військової справи тощо і забезпечує на тривалий час високу працездатність. Конкретні показники фізичного

вдосконалення визначаються реальними запитами та умовами життя і змінюються з розвитком суспільства [2].

Заняття з фізичної культури спрямовані на укріплення і підвищення рівня здоров'я дітей, всебічний розвиток їх фізичних здібностей і використання цих здібностей у суспільній практиці та повсякденному житті.

Навчальна програма з фізичної культури для учнів загальноосвітніх навчальних закладів побудована за модульною системою і складається з двох інваріантних (обов'язкових) модулів: теоретико-методичні знання і загальна фізична підготовка та варіативні модулі, де представлений практично кожен вид спорту.

Реалізація Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді відбувається на уроках з фізичної культури під час вивчення інваріантного модуля «Теоретико-методичні знання» у таких темах, як відродження Олімпійських ігор сучасності, основні цінності олімпізму, визначні спортивні досягнення олімпійців, Олімпійська Україна, Параолімпійський рух на сучасному етапі, олімпійська філософія та здоровий спосіб життя тощо.

Під час вивчення варіативних модулів учні ознайомлюються з історією виникнення та розвитку видів спорту, відомими українськими спортсменами та їх досягненнями на міжнародній арені, характеристикою видів спорту на сучасному етапі тощо.

Інваріантний модуль «Загальна фізична підготовка» та розділи варіативних модулів «Спеціальна фізична підготовка» спрямовані на вдосконалення фізичної форми учнів, їх функціональної готовності.

Враховуючи Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, у школах бажано впроваджувати такі варіативні модулі як «Хортинг», «Професійно-прикладна фізична підготовка».

Основною метою варіативного модуля «Хортинг» є: зміцнення здоров'я та всебічна фізична підготовка учнів, виховання морально-етичних якостей особистості та патріотичне виховання учнів на оздоровчих та культурних традиціях українського народу, формування постави, розвиток якостей швидкості, спритності й координації рухів, вивчення спеціальних підготовчих вправ хортингу, вивчення основних стійок і технік, методів переміщення в стійках і виконання початкових форм (комплексів) хортингу тощо. Упродовж усього навчально-оздоровчого процесу вчитель має постійно проводити виховні заходи, бесіди з учнями, у яких необхідно постійно звертати увагу на те, що хортинг започатковано на культурних традиціях українського народу [3].

В системі хортинг вдало поєднується військово-патріотичне виховання молоді зі спеціальною фізичною підготовкою. На заняттях особливу увагу звертають на оволодіння основними навичками збереження особистої та колективної безпеки, зміцнення морально-вольового стану і фізичного розвитку, ознайомлення з основами

рятувальної справи, надання базової фізичної та спеціальної фізичної підготовки тощо [4, с. 148].

Варіативний модуль «Професійно-прикладна фізична підготовка» спрямовано на підтримку та розвиток основних професійно-прикладних фізичних та психологічних якостей, формування прикладних умінь та рухових навичок, підвищення функціональної стійкості організму учнів до умов обраної професійної діяльності. Також у цей модуль включені теоретичні відомості з питань патріотичного виховання школярів у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки.

Застосування на уроках рухливих та народних ігор, розваг, естафет, козацьких забав, спортивних ігор за спрощеними правилами сприяють вихованню патріотичних почуттів, моральних та фізичних якостей, формують свідомого громадянина України. Як приклад, у зміст і форми національно-патріотичного виховання на заняттях фізичної культури в початковій школі можна включити такі українські народні ігри, як «Високий дуб», «Чаклун», «Хлібчик» та ін.

В позаурочний час особливої уваги заслуговують наступні заходи всеукраїнського рівня: гра «Котигорошко» для молодшої вікової групи, гра «Джура» для середньої вікової групи, дитячо-юнацька гра «Сокіл» (старша вікова група), Всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль школярів України «Козацький гарт» та ін.[3]

Формування в учнів фізкультурних знань, культури рухів, пріоритету здоров'я, як найвищої людської цінності і на основі цього покращення загального фізичного стану організму відбувається через удосконалення форм, засобів та методів фізичного виховання, що використовуються у процесі формування особистої фізичної культури учнів. Це удосконалення, на думку С. Жеваги, повинно торкнутись виховання патріотизму через формування основ здорового способу життя, технології формування особистої фізичної культури учнів через всебічну фізкультурну освіту, що включає в себе оволодіння широким колом рухових умінь і навичок, методикою самостійних занять фізичними вправами, розвиток кондиційних та координаційних фізичних якостей [1, с. 46 – 47].

Стосовно виховання фізичних якостей в учнів слід зазначити, що найбільш ефективно виховання фізичних якостей школярів відбувається в процесі фізичного виховання, що зумовлено об'єктивною необхідністю сучасного розвитку суспільства в забезпеченні оптимальної рухової активності людини для виконання важливих соціальних та професійних функцій. Основна мета та завдання виховання фізичних якостей школярів спрямовані на зміцнення здоров'я, вдосконалення тілобудови, гармонійний фізичний розвиток, сприяння вихованню правильної постави та тілесної краси, а також формування в школярів інтересу до занять фізичними вправами, позитивного ставлення до фізичної культури, формування ціннісних орієнтацій бути здоровим та фізично досконалим.

Основними засобами виховання фізичних якостей є заняття фізичними вправами та різними видами спорту, що мають оздоровчий ефект, позитивно впливають на стан здоров'я та рівень фізичної підготовки, набувають для кожного учня особистісної цінності як складника образу «Я» в контексті виконання важливих соціальних та професійних функцій. Виховання фізичних якостей школярів проходить у зв'язку з освітою, коли в процесі навчання особистість по-справжньому освічується на рівні формування знань, рухових умінь та навичок.

Таким чином, фізичне виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України є складовою частиною національно-патріотичного виховання, для реалізації якого необхідно створити умови постійного фізичного вдосконалення особистості засобами фізичної культури та спорту. Перспективи вивчення цієї проблеми вбачаємо у вивченні механізмів самостійного виховання фізичних якостей школярів відповідно до майбутньої професії та розробки й реалізації індивідуальних програм професійно-прикладної фізичної підготовки в контексті національно-патріотичного виховання.

Список використаної літератури

- 1. Жевага С. І.** Роль фізкультурної освіти у патріотичному вихованні молоді / С. І. Жевага // Проблеми освіти 72. – С. 46 – 50.
- 2. Максимюк С. П.** Педагогіка: [навч. посіб.] / С. П. Максимюк. – К. : Кондор, 2009. – 670 с.
- 3. Про** затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: Наказ МОН України від 16.06.2015 р. №641. – Режим доступу: <<http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068>>.
- 4. Тарасенко А. В.** До питання підвищення військово-патріотичного виховання студентів у вищих навчальних закладах України на заняттях фізичною культурою та спортом / А. В. Тарасенко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2012. – Вип. 5. – С. 147 – 150.

Ливацький О. В. Фізичне виховання учнів як складова національно-патріотичного виховання

У статті розкрито сутність та зміст фізичного виховання учнів як складової частини національно-патріотичного виховання. Розкрито форми і заходи фізичної культури учнів на уроках та позаурочний час у процесі їх фізичної підготовки та фізичного вдосконалення. Підкреслюється важливість створення вчителем фізичної культури умов для якісного оволодіння учнями знаннями та шляхами фізичного вдосконалення як одного зі складових підготовки майбутнього захисника

своєї країни. Виховання патріотизму розглядається через формування основ здорового способу життя, технології формування особистої фізичної культури учнів, всебічну фізкультурну освіту, що включає в себе оволодіння широким колом рухових умінь і навичок, методикою самостійних занять фізичними вправами, розвиток кондиційних та координаційних фізичних якостей.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичне вдосконалення, фізичні якості, учень, національно-патріотичне виховання.

Ливацкий А. В. Физическое воспитание учеников как составная часть национально-патриотического воспитания

В статье раскрыты сущность и содержание физического воспитания как составной части национально-патриотического воспитания. Рассмотрены формы и мероприятия физической культуры учеников на уроках и внеурочное время в процессе их физической подготовки и физического усовершенствования. Подчеркивается важность создания учителем физической культуры условий для качественного овладения учениками знаниями и путями физического усовершенствования как одного из составляющих подготовки будущего защитника страны. Воспитание патриотизма рассматривается через формирование основ здорового способа жизни, технологии формирования личной физической культуры учеников, всестороннее физическое образование, которое включает в себя овладение широким спектром двигательных умений и навыков, методикой самостоятельных занятий физическими упражнениями, развитие кондиционных и координационных физических качеств.

Ключевые слова: физическое воспитание, физическое усовершенствование, физические качества, ученик, национально-патриотическое воспитание.

Lyvatskiy A. V. The Physical Education of Pupils as Part of the National-patriotic Education

The article reveals the essence and content of physical education as an integral part of the national-patriotic education. Considered the forms and measures of physical culture pupils in the school their physical training and physical perfection. Highlighted the importance when teacher of physical culture creates conditions for high-quality knowledge of pupils and ways they of physical perfection as one of the components to the preparation future defender of the country.

Education of patriotism is seen through the formation of bases of a healthy way of life, technology of the formation personal physical training of pupils, comprehensive physical education, which includes the mastery of a wide range of motor skills, technique of physical exercise, development of physical qualities.

Prospects for studying problem of physical perfection individual by means physical culture and sport are seen in the study of the mechanisms of

self-education of physical qualities of pupils according to their future profession and development and implementation of individual programs of professional-applied physical training in the context of national-patriotic education.

Key words: physical education, physical perfection, pupil, physical qualities, national-patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 371.134

Є. Ю. Літовка, О. П. Літовка

**ПАТРІОТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ
ПРОЦЕСУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ
КОЛЕДЖІ**

Одним із головних завдань сучасного змісту педагогічної освіти є підготовка фахівця, здатного компетентно, відповідально і творчо здійснювати професійну діяльність, постійно прагнути до саморозвитку та самоосвіти, виступати активним суб'єктом діяльності зі сформованим почуттям патріотизму, свідомим прагненням прищеплювати учнівській молоді любов до Батьківщини і національних цінностей свого народу як підґрунтя його професійної позиції.

Професійна позиція вчителя розглядається зарубіжними та вітчизняними вченими, як: інтегральна характеристика особистості (К. Альбуханова-Славська, Л. Анциферова, А. Асмолів, Б. Братусь та ін.); спосіб трансформації особистісних цінностей в навколишнє комунікативне середовище (В. Слободчиков, А. Григор'єва та ін.); складова компетентності (А. Коршунов, А. Лебедев, В. Монтатов та ін.); рушійна сила суб'єктної активності особистості вчителя (А. Міщенко, В. Сластьонін, Є. Шиянов і ін.); система ставлень до професії, до учнів, до колег, до себе самого, як до учасника педагогічного процесу (С. Вершловський, А. Маркова, М. Боритко, А. Руденко, М. Сергєєв та ін.). Будь-які позиції людини вчені визначають через категорію «особистість», ґрунтуючись на таких її характеристиках, як активність, цілеспрямованість, мотиви, установки, погляди, інтереси і переконання (Б. Анан'єв, Л. Божович, С. Рубінштейн, С. Вершловський, Н. Гуца, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, Д. Узнадзе та ін.). Аналіз філософсько-соціологічних і психолого-педагогічних досліджень показав, що «позиція» як характеристика особистості є міждисциплінарним явищем,

що характеризує місце, яке людина займає в системі відносин і діяльності (В. Ядов, Є. Кузьмін, Е. Берн та ін.). Проблема позиції особистості, в цілому, і в різних аспектах її формування, зокрема, дозволяє зробити висновок про трансформацію позиції від світоглядного до професійного контексту через диференціацію аксіологічного потенціалу особистості; соціального запиту суспільства; переходу освітніх процесів в умови ринкових відносин, а також, – через саморозвиток як фундаментальну основу будь-якої професійної діяльності (В. Бакштановський, М. Єлютіна, В. Магун, Л. Бухліна, А. Маркова, М. Прохорова та ін.). Феномен професійної позиції особистості в педагогічному контексті («педагогічна позиція», «позиція викладача», «професійна позиція вчителя») виділяється як самостійна проблема в 90-ті роки ХХ століття (А. Гуторова, С. Нелюбов, Л. Сочень, Г. Семенова, Т. Пашкевич, О. Темченко та ін.). «Позиція» в контексті педагогічних досліджень визначається як система ставлень педагога до різних сторін професійної діяльності, що органічно поєднує в собі ціннісно-сміслову, когнітивно-діяльнісну і рефлексивну складові (І. Колеснікова, І. Мавріна, М. Целих та ін.).

Аналізуючи дефініцію «педагогічна позиція», ми з'ясували, що на сучасному етапі наукових досліджень вона визначається як «мотиваційно-ціннісне ставлення до всіх сторін педагогічної діяльності (особистісна позиція педагога)» [1, с. 80 – 84]; «розуміння педагогом своїх функцій» [2]; «орієнтація на особистісну модель взаємодії» [3]; «система ставлень особистості вчителя до професії, заснована на інформаційному полі» [4]. Позиція педагога ототожнюється з поняттям «позиція ненасильства» як провідною тенденцією гуманістичної освітньої парадигми [5, с. 3 – 8]. Крім того, існує уявлення про педагогічну позицію, як про ряд професійних позицій педагога, кожна з яких має опору на певну основу: опора на суб'єктний досвід учня [2]; опора на емоційно-моральне переживання [6, с. 267 – 269]; опора на навчальний діалог [7].

Таким чином, професійна позиція вчителя в педагогічному контексті розглядається як система ставлень педагога до світу, до педагогічної дійсності і до педагогічної діяльності, зокрема, що базується на інтелектуальному, діяльнісному, вольовому і емоційно-оцінному потенціалах особистості [8]. Ми поділяємо наукові погляди А. Маркової, яка під професійними позиціями розуміє стійкі системи ставлень учителя (до учня, до себе, до колег), що визначають його поведінку [9], і згодні з тим, що професійна позиція вчителя може розглядатися як система сформованих установок і орієнтацій, ставлень і оцінок внутрішнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер дій і поведінки [10]. Однак, слід зазначити, що цінності, устремління, потреби особистості, які складають основу позиції особистості, в цілому, в єдності являють собою спрямованість особистості. На сучасному етапі суспільних перетворень в Україні

надзвичайної актуальності набуває національно-патріотична спрямованість особистості, її життєвої, суспільної і професійної позиції; особливо гостро постає проблема патріотичної спрямованості професійної позиції педагогів та майбутніх учителів як головних носіїв просвітницької функції в державі.

Проблема патріотичної спрямованості професійної позиції майбутнього вчителя сьогодні є малодослідженою і потребує більш детального вивчення. Відповідно, метою статті є дослідження феномену патріотичної спрямованості професійної позиції майбутнього вчителя; характеристика особливостей процесу фахової підготовки у педагогічному коледжі як підґрунтя формування патріотичної спрямованості педагогічної позиції студентів, що здійснює безпосередній вплив на розвиток їх життєвих поглядів, зміст майбутньої педагогічної діяльності.

Н сучасному етапі розвитку і становлення українського суспільства формування почуття патріотизму і національної свідомості є пріоритетними напрямками виховання дітей та молоді в національній системі освіти. Актуальність патріотичного та духовного виховання молодого покоління зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Патріотизм як нагальна потреба і для людей, і для держави, дозволить забезпечити формування особистості як громадянина своєї державі, повноцінного члена суспільства.

У науковій літературі термін: «патріотизм» (у пер. з грец. *Partiotes* – земляк, співвітчизник) – суспільний моральний принцип діяльнісного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також – емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині, захищати її від ворогів» [11, с. 633].

З іншого боку, у державних документах (Конституція України, Закон України «Про громадянство України») визначаються права і обов'язки громадян України. «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» висвітлює один із пріоритетних напрямів розвитку освіти: національне і громадянське виховання, яке має здійснюватися упродовж усього процесу навчання дітей та молоді [12]. Зважаючи на це, на процес формування професійної позиції майбутніх учителів як носіїв національної свідомості, має впливати зміст фахової підготовки майбутніх фахівців у педагогічних навчальних закладах.

Фахова підготовка майбутнього вчителя являє собою процес, який не визначається часовими межами, оскільки особистості притаманне прагнення розвиватись професійно, культурно й інтелектуально; продовжувати удосконалюватись в самоосвіті і післяосвітній педагогічній діяльності; постійне бажання формувати нові професійні компетенції, що диктуються швидкозмінними освітніми вимогами.

Термін «підготовка» визначається у науковій літературі як процес навчання; формування необхідних знань для будь-чого; як запас знань,

отриманий будь-ким – як процес і результат навчання [13]. Відповідно до цього, фахову підготовку майбутнього вчителя у педагогічному коледжі слід розуміти як професійну підготовку, що ґрунтується на засадах фундаментальної освіти.

Збагачення змісту професійної позиції майбутнього вчителя патріотичною спрямованістю залежить від пошуку якісно нових підходів до організації процесу фахової підготовки у педагогічному навчальному закладі: від урахування швидкої трансформації суспільства і життя в інформаційний простір, де суб'єктні якості і мобільність; здатність швидко орієнтуватись у складних ситуаціях і творчість; неординарність і гнучкість мислення виступають на перший план; від актуалізації формування національної свідомості та патріотизму у громадян України. Відповідно, вчитель нової генерації має реалізовувати через свою професійну позицію такі важливі риси, як усвідомлення формування патріотизму у дітей як високої мети; висококваліфікованість; конкурентноспроможність; професіоналізм; відповідальність за результати своєї професійної діяльності; свідоме ставлення до майбутньої професійної діяльності; розвинені фахові компетентності як показники готовності людини до життя, професійної діяльності, постійного особистісного розвитку і зростання; прагнення до оновлення суспільства, державницького та економічного розвитку України.

Важливим аспектом змісту фахової підготовки майбутніх учителів у контексті розвитку патріотичної спрямованості їх професійної позиції має бути контекстне включення у зміст фахових навчальних дисциплін занять, що містять патріотичну тематику: організовуючи освітньо-виховну діяльність студентської молоді, важливим буде звернення до досвіду великих педагогів. Зокрема, особливої актуальності набуває концепція В. Сухомлинського. Неодноразово у своїх роботах педагог стверджував: «Ставлення до ідеї Батьківщини як до священного й найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує гідність» [14, с. 513]. У виховній роботі В. Сухомлинський вважав пріоритетним патріотичне виховання, формування громадянина, «підкування про громадянську лінію усього процесу виховання».

Не менш важливим аспектом формування патріотичної спрямованості професійної позиції майбутніх учителів у процесі фахової підготовки в педагогічному коледжі є трансформація змісту соціально-гуманітарної роботи в національно-патріотичне русло шляхом включення до планів виховної роботи заходів патріотичної тематики: «Україно, ти для мене – диво», «Природні дива України», «Українці: портрет нації», «Видатні діячі освіти України» та ін.

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що формування патріотичної спрямованості професійної позиції майбутнього вчителя в багатьох аспектах залежить від єдності всіх сторін фахової підготовки у педагогічному коледжі; від різнобічного педагогічного впливу на

особистість; від національної самосвідомості майбутнього вчителя. Відповідно, фахова підготовка майбутніх учителів має будуватись не лише на основі створення необхідних змістових освітньо-виховних умов, але й має враховувати індивідуальні, вікові особливості студентської молоді, її здатність до прийняття патріотичних ідей, національних цінностей, прагнень до розбудови держави.

Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо у дослідженні впливу на формування патріотичної спрямованості професійної позиції майбутнього вчителя таких сторін фахової підготовки у педагогічному коледжі, як наукова робота студентів, включення студентів у процес навчально-виробничої (педагогічної) практики.

Список використаної літератури

- 1. Темченко О. В.** Педагогические условия формирования профессиональной позиции учителя общеобразовательной школы: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04. «Теория и методика профессионального образования» / О. В. Темченко. – Харьков, 2010. – 24 с.
- 2. Громкова М. Т.** Психология и педагогика профессионального образования / М. Т. Громкова. – М. : Академия, 2000. – 568 с.
- 3. Сериков В. В.** Образование и личность: теория и практика проектирования образовательных систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 271 с.
- 4. Ефимова С. В.** Формирование педагогической позиции у студентов физкультурных вузов: автореф. на соиск. уч. степени канд. пед. наук: 13.00.04. / С. В. Ефимова. – Смоленск, 2004. – 24 с.
- 5. Маралов В. Г.** Психология ненасильственного взаимодействия как предмет психологического исследования / В. Г. Маралов // Психология ненасильственного взаимодействия. – Череповец, 1999. – 246 с.
- 6. Ильин Е. Н.** Искусство обучения / Е. Н. Ильин // Педагогический поиск. – М., 1987. – 322 с.
- 7. Белова С. В.** Функции учебного диалога в усвоении старшеклассниками ценностно-содержательного гуманитарных предметов : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук : 13.00.08. / С. В. Белова. – Волгоград, 1995. – 24 с.
- 8. Шиянов Е. Н.** Гуманизация профессионального становления педагога / Е. Н. Шиянов // Советская педагогика. – 1991. – № 9. – 112 с.
- 9. Маркова А. К.** Психология труда учителя: книга для учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 190 с.
- 10. Вершловский С. Г.** Общее образование взрослых: стимулы и мотивы [Текст] : монография / С. Г. Вершловский. – М. : Педагогика, 1987. – 184 с.
- 11. Енциклопедія освіти /** Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- 12. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті.** – К. : Шкільний світ, 2001. – 24 с.
- 13. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю.** Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – 4-е изд. – М., 1997. – 1295 с.
- 14. Сухомлинський В. О.** Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 3. – 670 с.

Літовка Є. Ю., Літовка О. П. Патріотична спрямованість професійної позиції майбутнього вчителя як цільовий компонент процесу фахової підготовки у педагогічному коледжі

У статті розглядається патріотична спрямованість професійної позиції майбутнього вчителя як цільовий компонент фахової підготовки у педагогічному коледжі. Характеризуються категорії «професійна позиція», «педагогічна позиція» як система ціннісно-смыслових ставлень особистості вчителя до різних сторін педагогічного процесу і його учасників. Уточнюється зміст поняття: «патріотизм». Особлива увага приділяється опису особливостей патріотичної спрямованості як єдності особистісних якостей вчителя, що визначають усвідомлене розуміння цілей і завдань педагогічної діяльності, залежних від характеру домінуючого мотиву в системі професійної мотивації майбутнього вчителя. Підкреслюється важлива роль взаємозв'язку гуманістичного та інноваційного характеру патріотичної спрямованості і професійної позиції майбутнього вчителя, що формується на її основі.

Ключові слова: позиція, професійна позиція майбутнього вчителя, патріотична спрямованість професійної позиції майбутнього вчителя.

Литовка Е. П., Литовка О. П. Патриотическая направленность профессиональной позиции будущего учителя как целевой компонент процесса профессиональной подготовки в педагогическом колледже

В статье рассматривается патриотическая направленность профессиональной позиции будущего учителя как целевой компонент процесса профессиональной подготовки в педагогическом колледже. Характеризуются категории «профессиональная позиция», «педагогическая позиция» как система ценностно-смысловых отношений личности учителя к разным сторонам педагогического процесса и его участникам. Уточняется содержание понятия: «патриотизм». Особое внимание уделяется описанию особенностей патриотической направленности как единства личностных качеств учителя, определяющих осознанное понимание целей и задач педагогической деятельности и зависящих от характера доминирующего мотива в системе профессиональной мотивации будущего учителя. Подчеркивается важная роль взаимосвязи гуманистического и инновационного характера патриотической направленности и формирующейся на ее основе профессиональной позиции будущего учителя.

Ключевые слова: позиция, профессиональная позиция будущего учителя, патриотическая направленность профессиональной позиции будущего учителя.

Litovka E. Y., Litovka O. P. Patriotic orientation of the future teacher professional positions as the target component of professional training in pedagogical college

In the article the patriotic orientation of the future teacher professional positions as the target component of professional training in pedagogical college. Characterized by the category „professional position”, „teaching position” as a system of values and personality of the teacher of semantic relations to different sides of the pedagogical process and its participants. Clarifies the meaning of the concepts of „patriotism”. Particular attention is given to the description of features patriotic orientation as the unity of personal qualities of teachers defining a conscious understanding of the goals and objectives of the pedagogical activity and depending on the nature of the dominant motive in the professional motivation of the future teacher. The important role of the relationship and the innovative nature of humanistic pedagogical orientation and formed on its basis of the professional position of the future teacher.

The important role of the relationship humanistic and innovative character of patriotic orientation and professional future teacher positions formed on its basis is emphasizes. The phenomenon of patriotic education is analyzed in comparative characterization of native and domestic scientific understanding of this concept in our college; patriotic position is presented as an interdisciplinary phenomenon broad sense which is integrated into the professional direction of the teacher.

The features patriotic education as a responsible attitude to the future teachers pedagogical work.

Key words: position, future teachers’ professional position, patriotic orientation of the future teachers’ professional positions.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 811.161.2:351.858

Н. В. Мордовцева

**ВПЛИВ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
СВІДОМОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ**

Відродження і становлення нової України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, української молоді. Тому особливе занепокоєння сьогодні викликає брак у багатьох молодих людей усвідомлення себе як частини народу, співвіднесення своєї діяльності з інтересами нації. Зарадити справі може створення такої

системи національного виховання та освіти, яка б формувала цю рису в особистості.

Головною метою національного виховання в Національній доктрині розвитку освіти визначено «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [6].

Видатний український педагог Г. Ващенко зазначав, що «національне виховання молоді є найважливішим завданням нашого народу» [2, с. 172].

Метою нашої розвідки є опис найбільш вагомих складників національного виховання молодого покоління в умовах становлення нової європейської держави.

У сучасних умовах, коли український народ вступив у нову еру свого історичного розвитку, національне виховання найбільш відповідає потребам відродження України. Воно сприяє формуванню основних компонентів духовного світу особистості.

Важливим засобом формування й розвитку патріотичних якостей молодого покоління є рідна мова, у якій «відбиваються природа, серед якої живе народ, його історія, здобутки культури, психологічні властивості й світогляд» [13, с. 155]. На основі багатьох досліджень, проведених протягом всього розвитку етнопедagogіки, етнолінгвістики, виявлено, що провідну роль з-поміж усіх цих факторів відіграє саме мова.

Мова як соціальне явище розглядається як система знаків, що слугує засобом людського спілкування, мисленнєвої діяльності, способом вираження самосвідомості особистості, передачі від покоління до покоління й зберігання інформації про навколишній світ. Мова – носій суспільної свідомості [6, с. 968–969]. Вона є специфічно людським засобом спілкування, що існує об'єктивно в духовному житті людського суспільства, а також є однією з найважливіших рис людської психіки, це ознака, що дає підстави для виділення людини зі світу тварин.

Дослідження цього питання триває вже довго, протягом всього розвитку етнопсихології та етнолінгвістики. Ще в XIX столітті філософ М. Лацарус та мовознавець Г. Штейнталь вважали мову «першим проявом» народного духу, хоча і не єдиним. Серію досліджень мови як одного з конкретних елементів народної психології продовжив В. Вундт. М. Хайдегер стверджував, що для людини світ її рідної мови – це «дім буття», «найінтимніше лоно культури». М. Унамуно писав, що мова – це кров духу [1, с. 43].

В українській науці та літературі до мови ставилися як чи не до найбільшої святості. З часів М. Костомарова і П. Куліша поширеними є твердження типу: мова – головна ознака нації, а, отже, і найважливіша заповідь її існування. Істинна любов до своєї країни немислима без любові до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови, – дикун. Вона

шкідлива за самою своєю суттю, оскільки її байдужість до мови пояснюється повною байдужістю до минулого, теперішнього і майбутнього свого народу [3, с. 59 – 60]. Найбільш радикально висловлює цю думку відомий педагог К. Ушинський: «...Доки жива мова народна в устах народу, доти живий і народ...Вимерла мова в устах народу – вимер і народ». Але ця думка є вже занадто однобічною, адже життєздатність народу залежить ще й від багатьох інших факторів. Цю думку варто сприймати як гіперболізовану і невідривну від конкретних історичних етапів українського етногенезу.

І. Франко розглядав українську мову як важливий чинник духовного розвитку народу, національного самоусвідомлення, самоідентифікації. Утвердження національної самодостатності зрештою починається з віри в «культурну будучину України як окремого етнічного організму з окремою мовою й письменством» [7, с. 144]. І. Франко виступав поборником думки, що загальноукраїнська літературна мова відіграє провідну роль у формуванні української нації.

У кінці XIX століття О. Потебня утверджував психологічну, а не соціальну основу етнічної спільності. Поняття «народність» визначається у нього насамперед мовою [5, с. 31].

І. Огієнко вивчав і досліджував мову в широкому контексті культурологічних, літературознавчих, етнографічних, релігієзнавчих студій. Визначаючи самобутній характер кожного народу, властиве йому відмінне світобачення, світосприйняття, учений своїми численними працями стверджував думку про те, що окрема мова є ознакою окремого народу, а кожен окремий народ має оригінальну, своєрідну культуру.

За оцінкою І. Огієнка, «мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... І поки живе мова – житиме й народ як національність» [4, с. 239 – 240]. Дослідник одним з перших показав роль української мови як виразника душі нації, як певного органу культури, традиції. Саме через мову зрештою визначається психічний стан, «інваріант» національного характеру українця. І поки жива мова – житиме народ, а що найголовніше – його національна «окремішність» [2, с. 419 – 420].

Відомий мовознавець і лінгводидакт сучасності В. Кононенко зазначає, що своєрідність «мовної особистості» визначається мовою, якою вона користується, національний характер формується як через національну мову, так і через спільність історичного досвіду, етнокультурних традицій, з орієнтацією на той національний ідеал, що створило українство впродовж свого існування в часі і просторі. Звернення до мовної особистості в її національній самодостатності й самоідентифікації дає новий поштовх і вносить суттєві корективи в процес вивчення рідної мови. На мотиваційному рівні мовленнєвої діяльності виявляють себе прагматичні, індивідуальні потреби й ціннісні

орієнтації особистості в їх національній специфікації. Звідси видно, що мова займає важливе місце в структурі особистості людини і тісно взаємопереплетена з іншими її елементами [2, с. 428].

Мета українського національного виховання – створення національного типу особистості, виховного ідеалу – гармонійної й усебічно розвиненої людини – українця з багатогранними знаннями, глибокою національною самосвідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно багатими й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю. Цей ідеал базується на засадах народних чеснот українців і християнської моралі, позитивних героїв літописних творів княжих часів, педагогічній думці України від «Повчання дітей» Володимира Мономаха до «Виховного ідеалу» Григорія Ващенка. Пріоритетним напрямом процесу виховання юного громадянина України є формування й розвиток у молоді національної самосвідомості, яку можна формувати і розвивати такими методами як лекція, бесіда, диспут, метод прикладу.

Найчастіше використовуваним є метод бесіди. Результативність бесід залежить від уміння педагога захоплено подати інформацію, зацікавити нею школярів, студентів. Темі для таких бесід різноманітні. Але найбільш ефективними для формування національної самосвідомості є героїчні. Як писав О. Сухомлинський, ідея вірності Батьківщині стає переконанням, коли вона постає перед дитиною в ореалі героїчного. Тому варто вдаватися до бесід про видатних борців за незалежність України (П. Сагайдачного, Б. Хмельницького, І. Виговського, І. Мазепу, П. Полуботка, П. Калнишевського), народних героїв (С. Наливайка, І. Сірка, О. Довбуша, І. Богуна та інших), наводити приклади самовідданого служіння Україні, яких немає в підручниках.

Ефективним є також метод лекції, завдяки якій учні засвоюють знання про Україну (економічні, правові, моральні, культурологічні, історичні, етнопедагогічні тощо), що є необхідним компонентом національної самосвідомості.

Ці знання варто інтегрувати в чітку систему і подавати молоді у певній послідовності й наступності. Цьому може сприяти групування матеріалу блоками:

- 1) етногенез українців;
- 2) їхня мова;
- 3) історія;
- 4) матеріальна культура;
- 5) духовна культура;
- 6) особа як представник народу та ін.

Кожен такий блок становить основу, яка групує всі інші розрізнені знання. Ці блоки найдоцільніше оформити у вигляді нарисів – розповідей, що в сукупності складатимуть своєрідну хрестоматію для педагога, вихователя, яку можна використати під час вивчення тої чи тої теми, на конкретному занятті, уроці. «Якщо ви бажаєте бути володарем

юних душ, якщо прагнете, щоб серця учнів були відкриті до вашого слова, – звертався до вчительства В. Сухомлинський, – створіть свою хрестоматію громадянського виховання».

Зміст цих нарисів-розповідей має внутрішньо сприйматися учнями, викликати у них роздуми і переживання.

Величезну роль у формуванні національної самосвідомості, громадянської позиції учнів відіграють диспути – як спонтанні, викликані якимись суспільними подіями (повідомленнями засобів масової інформації і т. п.) і спеціально організовані. Їх треба детально готувати, визначити тему, заздалегідь поставити питання, які обговорюватимуться, з тим, щоб студенти опрацювали відповідні інформаційні джерела, продумали свої виступи.

Національне виховання також сприяє формуванню національного мислення, національного характеру й темпераменту, народної моралі й етики, народної естетики, народної правосвідомості, національної свідомості та самосвідомості. Отже, формування національної самосвідомості в кожній людині здійснюється в тісному взаємозв'язку з формуванням інших громадських рис особистості, які є результатом національного виховання. А воно являє собою систему, яка створювалася протягом віків самим народом. Система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світогляд та цілісні орієнтації молоді, передати їй національний досвід, надбання попередніх поколінь.

Завдяки національному вихованню в молоді найповніше реалізуються природні нахили, формується національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд.

Отже, йдеться про необхідність систематичного й цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості та самосвідомості, чим досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури і безсмертя нації [6, с. 59].

Тож мова є провідним чинником формування національної ідентичності. Мова є носієм суспільної свідомості, способом вираження самосвідомості особистості, передачі від покоління до покоління й зберігання інформації. Знаки конкретної мови слугують своєрідними «знаряддям», оперуючи якими суб'єкт формує свій внутрішній світ, основними одиницями якого стають значення і смисли. Вони відіграють головну роль при утворенні міжфункціональних зв'язків між мовленням і самосвідомістю. Мова формує відповідне світобачення і спосіб мислення її носіїв.

Список використаної літератури

- 1. Данилюк І.** «Мовні конфлікти» та конструювання етнічної і національної ідентичності / І. Данилюк. // Соціальна психологія. – 2005. – № 3 (11). – С. 43 – 51.
- 2. Кононенко В. І.** Мова. Культура. Стиль : збірник статей. / В. І. Кононенко. – К., Івано-Франківськ, 2002. – 460 с.
- 3. Костомаров М.** Дві руські народності / М. Костомаров // Українська

мова і література в школі. – 2002. – № 1. – С. 58 – 62. **4. Огієнко І.** Українська культура. / І. Огієнко. – К., 1988. – С. 239 – 240. **5. Потебня А. А.** Мысль и язык. / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с. **6. Словарь** психолога-практика / Сост. С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 2003. – 976 с. **7. Франко І.** Зібрання творів : у 50-ти т. – К., 1976–1986. – Т. 36. – С. 144.

Мордовцева Н. В. Вплив мови на формування національної свідомості молоді України

У статті розкрито особливості формування національної свідомості молоді України у процесі вивчення рідної мови з погляду вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема Г. Ващенко, В. Вундта, В. Кононенка, М. Костомарова, П. Куліша, М. Лацаруса, І. Огієнка, О. Потебні, В. Сухомлинського, М. Унамуно, К. Ушинського, І. Франка, М. Хайдегера. Виявлено найбільш доцільні методи та прийоми в роботі педагога з визначеної проблеми, серед яких метод бесіди, диспути та блочна побудова матеріалу, які викладач має готувати заздалегідь. Проаналізовано та узагальнено основні причини низької самосвідомості юнацтва. Визначено мету українського національного виховання, яка полягає в створенні національного типу особистості, виховного ідеалу – гармонійної й усебічно розвиненої людини – українця з багатогранними знаннями, глибокою національною самосвідомістю, високими інтелектуально-творчими, духовно багатими й естетичними якостями, патріотичними почуттями та працьовитістю.

Ключові слова: національна свідомість, мова, мовлення.

Мордовцева Н. В. Влияние языка на формирование национального самосознания молодежи в Украине

В статье раскрыты особенности формирования национального сознания молодежи в процессе изучения родного языка с точки зрения отечественных и зарубежных ученых, в частности Г. Ващенко, В. Вундта, В. Кононенко, Н. Костомарова, П. Кулиша, Н. Лацаруса, И. Огиенко, А. Потебни, В. Сухомлинского, Н. Унамуно, К. Ушинского, И. Франко, М. Хайдегера. Выявлены наиболее целесообразные методы и приемы в работе педагога по определенной проблеме, среди которых метод беседы, диспуты и блочное построение материала, преподаватель должен готовить заранее. Проанализированы и обобщены основные причины низкого самосознания юношества. Определена цель украинского национального воспитания, которая заключается в создании национального типа личности, воспитательного идеала – гармоничного и всесторонне развитого человека – украинца с многогранными знаниями, глубоким национальным самосознанием, высокими интеллектуально-творческими, духовно богатыми и эстетическими качествами, патриотическими чувствами и трудолюбием.

Ключевые слова: национальное сознание, язык, речь.

Mordovtseva N. V. The Impact of Language on the Formation of National Consciousness of Youth in Ukraine

The article deals with the peculiarities of the national consciousness formation of young people during native language learning from the point of view of Slavonic and European researchers (H. Vashchenko, V. Wundt, V. Kononenko, N. Kostomarov, P. Kulish, N. Lazarus, I. Ogienko, A. Potebnja, V. Sukhomlynsky, N. Unamuno, K. Ushynsky, I. Franko, M. Heidegger. The most appropriate methods and techniques in the work of a teacher on particular problem have been identified (method of conversation, disputes, block construction of material must be prepared by a teacher beforehand). The main reasons for low consciousness of young people have been analyzed and summarized. The role of Ukrainian national education has been identified that lies in the creation of a national type of personality, educative ideal – harmonious and developed person – Ukrainian citizen with multifaceted knowledge, deep national consciousness, high intellectual, creative, spiritually rich and aesthetic qualities, patriotism and diligence.

Key words: national consciousness, language, speech.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 316.46:378.18.014.553

В. П. Мороз

**МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ**

Досліджуючи тему «Організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування», нами вже було науково обґрунтовано та розроблено ці умови та представлені в попередніх публікаціях. До них увійшли:

- створення виховного простору, що передбачає забезпечення сприятливих умов для розвитку особистості в процесі діяльності органів студентського самоврядування, системне і комплексне формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів, пролонгований контроль процесу формування формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів, підвищення управлінської компетентності керівників органів студентського самоврядування;

- поступове делегування управлінських повноважень студентам-активістам студентського самоврядування в організації різних видів суспільно-громадської діяльності;

- забезпечення цілеспрямованого формування у представників студентського активу необхідних для управлінської діяльності знань і навичок у межах роботи Школи лідерів.

Для запровадження визначених організаційно-педагогічних умов у діяльність органів студентського самоврядування була розроблена модель їх реалізації, яка охоплює всі складники цього процесу.

Метою статті стало описання ходу та результатів експериментальної роботи щодо реалізації запропонованих умов засобами моделювання.

У процесі моделювання нами було використано наукові праці О. Галуса, В. Бочарової, С. Акманова, В. Шадрикова, Я. Яхніна, присвячені студентському самоврядуванню, творчій активності, лідерству, а також розкриттю технології моделювання.

У нашому дослідженні ми пропонуємо модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування, яка визначається нами як органічне поєднання системоутворюючих елементів, що відображають процес її формування і реалізацію організаційно-педагогічних умов задля досягнення результату – сформованості лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів.

Мета запропонованої моделі – реалізація організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Модель спрямована на вирішення наступних завдань:

- 1) створення виховного простору для формування у студентів мотивації до участі в студентському самоврядуванні та розвитку лідерських якостей, соціальної активності, громадянської свідомості, взаємодопомоги, групової єдності;

- 2) сприяння оволодінню студентами знаннями про лідерство та студентське самоврядування, набуттю ними лідерських умінь, розвитку умінь роботи в команді та соціального проектування;

- 3) навчання та практичне стажування молоді для ознайомлення з основами діяльності органів місцевого та студентського самоврядування;

- 4) виховання лідерських якостей майбутніх фахівців [1, с. 112 – 120];

- 5) формування комунікативних, організаційних, управлінських умінь і навичок студентської молоді, залучення їх до самоврядної діяльності;

- 6) спонукання студентів до саморегуляції власної організаторської діяльності;

- 7) розвиток навичок рефлексії, самовиховання і самовдосконалення.

Розроблена нами модель виконує наступні функції:

- 1) організаційно-виховну – створення виховного простору для

розвитку лідерських якостей, соціальної активності, громадянської свідомості, взаємодопомоги, групової єдності);

2) пізнавальну – задоволення інформаційних та інтелектуальних потреб особистості;

3) прогностичну – розкриття творчого потенціалу студентів, їхньої готовності до соціально значущої діяльності, саморегуляції лідерської діяльності;

4) компенсаторну – усунення прогалин у знаннях із лідерства, студентського та місцевого самоврядування тощо;

5) адаптивну – навчання самоосвіті, основам самоменеджменту, умінню створювати соціальні проекти;

6) оціночно-діагностичну – вивчення сформованості у студентів лідерських якостей на різних етапах експериментальної роботи за допомогою підбраного діагностичного інструментарію.

При моделюванні процесу формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування ми спиралися на наступні підходи: суб'єктно-діяльнісний, особистісно зорієнтований, суб'єкт-суб'єктний, культурологічний, системний, акмеологічний.

При побудові моделі нами були виділені базові принципи формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування: єдності біологічного і соціального, гуманізму у формуванні лідерських якостей, створення виховуючого середовища, толерантності і комунікативної спрямованості, колективізму, діалектики у вихованні і самовихованні лідерів, включення студентів у соціально значимі відносини з позиції лідера.

У рамках моделі представлені методи (навчальна дискусія, творчі завдання, брейнстормінг, case-study, проблемні і рольові ігри та ін.), інформаційно-комунікаційні засоби (комп'ютер і проектор, мультимедійні програмні засоби (мультимедійна дошка), Інтернет-технології (технології Web-квест, електронні конференції), електронні посібники та підручники) і організаційні форми, які використовуються у процесі реалізації організаційно-педагогічних умов (аудиторні і позааудиторні: проблемні лекції, семінарські і практичні заняття, тренінги, спецпрактикуми, самостійна робота студентів та ін.).

За визначеними критеріями (когнітивним, мотиваційним, комунікативним, особистісно-операційним), показниками та рівнями здійснюється оцінка ефективності визначених організаційно-педагогічних умов [2, с. 182; 3, с. 200].

Запропонована нами модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування є невід'ємною частиною освітнього процесу, тому важливо знайти місце кожному її компоненту. При цьому формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів

студентського самоврядування буде проходити шлях від з'ясування суті основних понять, від формування знань, навичок і умінь до практичної їх реалізації, формування у студентів здатності самостійно формулювати цілі навчальної, професійної і суспільної діяльності, навчання їх способам вирішення проблемних професійних ситуацій, методиці аналізу ефективності своєї роботи на основі зіставлення результату роботи з поставленою метою, оволодіння прийомами корекції діяльності і до стимулювання самоосвіти і самовиховання студентів.

Таким чином, розроблений нами механізм формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування виглядає наступним чином: знання і уявлення підкріплюються відповідною мотивацією, що має певне емоційне забарвлення (відчуття і відносини) і закріплюється на рівні вмінь та навичок особистості, що знаходить втілення у відповідних вчинках і поведінці.

Запропонована нами модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування була впроваджена під час проведення формувального етапу експерименту.

З метою створення виховного простору в діяльності органів студентського самоврядування нами були розроблені пропозиції до Плану заходів на 2012-2013, 2013-2014 навчальні роки, які передбачали удосконалення й підвищення ефективності процесу формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування. На нарадах, які проводились у присутності керівництва органів студентського самоврядування було прийнято рішення щодо впровадження зазначених нижче пропозицій у діяльність органів студентського самоврядування. У загальному вигляді вони полягали в наступному:

- забезпечити цілеспрямоване формування у представників студентського активу необхідних для управлінської діяльності знань і навичок, лідерських якостей у межах роботи Школи лідерів;
- забезпечити системне і комплексне формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування;
- розробити програму та запровадити роботу Школу лідерів;
- постійно організовувати навчально-пізнавальні заходи, спрямовані на формування соціальної активності студентської молоді;
- організовувати спільну діяльність студентів із лідерами студентського самоврядування;
- упровадити систему інформування про участь студентів у заходах різного спрямування (студентський сайт, газета, інформаційні стенди);

- інформувати студентів про результати студентської громадської діяльності;
- систематично проводити семінари щодо особливостей діяльності студентського самоврядування, сприяння участі в студентських форумах і конференціях;
- систематично проводити пізнавальні семінари, тренінги, дебати для широкого кола студентів;
- здійснювати планування і пролонгований контроль процесу формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування;
- передбачити під час вступу на навчання діагностику рівнів сформованості лідерських якостей студентів;
- розробити і використовувати спецпрактикуми, тренінги, спрямовані на формування лідерських якостей студентів;
- постійно підвищувати управлінську компетентність керівників органів студентського самоврядування;
- створити єдину інформаційну мережу у ВНЗ «Діяльність органів студентського самоврядування»;
- у процесі діяльності органів студентського самоврядування стимулювати розвиток механізмів самовдосконалення та самовиховання у студентів.

При цьому, створення виховного простору в процесі діяльності органів студентського самоврядування, спрямованого на підвищення ефективності формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів буде стимулювати інтелектуальну, емоційну і духовно-етичну активність студентів, враховувати сучасні соціокультурні реалії, специфіку майбутньої професійної діяльності. Вплив виховного простору на студентів повинен здійснюватися за допомогою використання традиційного механізму (нормативні знання, що отримуються з сім'ї і найближчого оточення), інституціонального (суспільно-схвалюваний досвід, що засвоюється за допомогою взаємодії навчально-виховної системи навчального закладу з професійним середовищем) і рефлексії (відповідальність особистості і усвідомлення суб'єктивної приналежності до соціально-професійної групи), які будуть забезпечувати організацію процесу формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування, заснованих на пізнанні навколишнього світу, професійного середовища і своєї ролі в суспільстві в цілому, і в процесі виконання професійних функцій зокрема.

Усі зазначені заходи було впроваджено в навчально-виховний процес Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Відокремленого підрозділу «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», Східноукраїнського національного університету імені

Володимира Даля, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Результати проведеної роботи постійно обговорювалися на спільних засіданнях, вносилися відповідні корективи і позитивні напрацювання. Усі описані форми роботи, передбачені відповідними планами роботи, проводились аспірантом за місцем роботи.

Також з метою підвищення управлінської компетентності керівників органів студентського самоврядування стосовно формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування нами були проведені додаткові семінарські заняття з ними (згідно до розробленого тематичного плану):

1) Проблема формування лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів. Сутність і структура лідерських якостей студентів.

2) Підходи до вивчення лідерства [4, с. 26 – 31].

3) Теорія лідерських якостей. Концепції лідерської поведінки.

4) Концепції ситуаційного лідерства: концепція лідерської поведінки Танненбаума-Шмідта, модель ситуаційного лідерства Фідлера, модель ситуаційного лідерства Херсея і Бланшарда.

5) Роль студентського самоврядування у процесі формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів.

6) Методи і засоби формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування [5, с. 143].

Під час занять було надано рекомендації щодо подолання труднощів, пов'язаних з формуванням лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування.

Окрім того, було організовано стажування студентів у виконавчих органах місцевого самоврядування та їх участь у реалізації міських молодіжних проєктів, культурно-масових заходів, тематичних ток-шоу, круглих столів, студентських конференцій тощо. Так, активісти студентського самоврядування в межах роботи Школи лідерів систематично брали участь як у всеукраїнських науково-практичних конференціях за тематикою розвитку лідерських якостей студентів у діяльності органів студентського самоврядування («Виховання особистісних якостей майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування», «Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості у системі студентських самоврядних організацій», «Лідерство та студентське самоврядування у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів»), так і молодіжних форумах: міжнародній науково-практичній конференції «Молодь і держава», «Молодь без кордонів», всеукраїнській студентській конференції «Органи студентського самоврядування у просторі вищої освіти України», круглому столі «Студентське самоврядування сьогодні – надійний

партнер навчального закладу у покращенні якості вищої освіти та організації навчально-виховного процесу».

Таким чином, розроблена і впроваджена нами модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування стала справжнім інструментом, який може використовуватися й іншими вищими навчальними закладами.

Наступним кроком нашого дослідження буде перевірка ефективності розроблених і впроваджених організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування засобами відповідної моделі на основі використання діагностичних методик.

Список використаної літератури

1. Галус О. М. Формування творчої активності майбутніх педагогів як засіб їх професійної адаптації / О. М. Галус // Педагогічні науки. – Суми, 2004. – Ч. II. – С. 112 – 120. **2. Бочарова В. Г.** Профессиональная социальная работа: личностно-ориентированный подход / Бочарова В. Г. – М. : Ин-т пед-ки и соц. работы РАО, 1999. – 182 с. **3. Акманова С. В.** Развитие навыков самообучения у студентов университета / Акманова С. В. – Магнитогорск : МИИТ, 2004. – 200 с. **4. Шадриков В. Д.** Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26 – 31. **5. Яхнін Я. К.** Сучасні підходи до виховання лідера / Я. К. Яхнін – К. : Наук. думка, 2010. – 143 с.

Мороз В. П. Модель реалізації організаційно-педагогічних умов формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування

У статті показана модель під час участі в студентських конференціях і форумах, присвячених розвитку студентського самоврядування, вирішення важливих молодіжних проблем. Студенти не тільки набиралися досвіду діяльності в громадських об'єднаннях, а й сповнювалися позитивними емоціями, натхненням на плідну роботу в органах студентського самоврядування, ділилися своїми враженнями з іншими студентами, втілювали в університетське життя здобуті знання.

За результатами експериментального дослідження, які наведені у статті, можна констатувати, що визначені нами організаційно-педагогічні умови сприяють формуванню лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: модель, формування лідерських якостей, лідерські якості студента.

Мороз В. П. Модель реализации организационно-педагогических условий формирования лидерских качеств студентов высших учебных заведений в процессе деятельности органов студенческого самоуправления

В статье показана модель во время участия в студенческих конференциях и форумах, посвященных развитию студенческого самоуправления, решения важных молодежных проблем. Студенты не только набирались опыта деятельности в общественных объединениях, но и наполнялись положительными эмоциями, вдохновением на плодотворную работу в органах студенческого самоуправления, делились своими впечатлениями с другими студентами, воплощали в университетскую жизнь полученные знания.

За результатами экспериментального исследования, которые приведены в статье, можно констатировать, что определенные нами организационно-педагогические условия способствуют формированию лидерских качеств студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: модель, формирование лидерских качеств, лидерские качества студента.

Moroz V. Model implementation of organizational and pedagogical conditions of formation of leadership qualities of students of higher educational institutions in the normal course of business of the student government

In the article shows a model while participating in student conferences and forums dedicated to the development of the student government, solving important problems of youth, students are not only gaining experience in public organizations, but also filled with positive feelings, inspiration on the fruitful work of the student government, shared their experiences with other students, embodied in the life of the university acquired knowledge.

For the results of experimental research are presented in the article, we can state that we defined organizational and pedagogical conditions contribute to the formation of leadership qualities of students of higher educational institutions.

Key words: model, the formation of leadership skills, leadership qualities of students.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.18.035.6

А. О. Назмієв

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Сьогодні відбулися певні зміни в суспільній свідомості – це невизначеність і суперечливість у питаннях державотворчої ідеологічної доктрини, які призвели до того, що наше суспільство фактично позбавилося ціннісних орієнтирів. Суперечливими стали духовні і моральні ідеали для студентської молоді. Особливої руйнації зазнають патріотичні почуття студентів.

Загальновідомо, що національно свідома еліта у майбутньому – це студент, який вже за часів свого навчання є громадянином держави, патріотом своєї неньки-України.

У зв'язку з цим виховання патріотизму як духовно-моральної якості студентської молоді, майбутньої інтелектуальної, культурної, політичної еліти України, є сьогодні одним з пріоритетних завдань не тільки у педагогічній науці, але й у процесі державотворення.

Одним із складників виховного процесу у ВНЗ є студентське самоврядування. Воно несе в собі самовираження студентської молоді і є об'єднуючим компонентом між адміністрацією вишу та студентством. Окрім того, саме студентське самоврядування завжди визначало відомі лише їм проблеми та шукало шляхи їх вирішення.

Проблема студентського самоврядування у ВНЗ не є новою і розглядалася в психолого-педагогічних дослідженнях таких учених, як Т. Амельцева, О. Безпалько, З. Бондаренко, Л. Варламова, Г. Гарбузова, А. Давидова, К. Потопа, С. Савченко, С. Шашенко та ін.

Патріотичне виховання студентів знайшло своє відображення в працях таких дослідників, як В. Гонський, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюк, Ю. Римаренко, О. Сухомлинська, Г. Шевченко та ін.

Не зважаючи на певну ступінь дослідженості проблем студентського самоврядування та патріотичного виховання студентської молоді в науково-педагогічній літературі, студентське самоврядування як засіб патріотичного виховання студентської молоді поки що не отримало достатнього висвітлення в педагогічних дослідженнях. Тому *метою* нашої статті стало розкриття сутності й змісту діяльності студентського самоврядування як засобу патріотичного виховання молоді.

В основі досягнення мети і розкриття заявленої теми статті лежить, передусім, визначення двох базових понять – «студентське самоврядування» та «патріотичне виховання молоді». Розкриємо їх.

За думкою науковців (О. Безпалько, Г. Гарбузова, А. Давидова, К. Потопа, С. Савченко та ін.) *самоврядування у вищому навчальному закладі* – це самостійна громадська діяльність студентів, яка разом із

навчальним закладом реалізує функцію управління. Її здійснює ректорат (адміністрація), директори (деканати, факультети) та студенти відповідно до мети і завдань, що стоять перед студентськими колективами.

В основі самоврядування лежить їх культурна, трудова, волонтерська діяльність. Ці види діяльності в сукупності несуть у собі самосвідомий вибір студента визначати форми і способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства: спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади; дотримуватись законів та захищати права людини, брати на себе відповідальність, розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; виховувати в собі толерантне ставлення до інших народів, культур і традицій, утверджувати гуманістичну моральність як базову основу громадянського суспільства; розвивати кращі риси української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи, формувати мовленнєву культуру, знаходити взаємозв'язок між індивідуальною свободою, правами людини та спонукати підростаюче покоління до активної патріотичної відповідальності [1].

Патріотичне виховання сьогодні розуміється вченими (В. Гонський, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюк, В. Паплужний, Ю. Римаренко, Н. Мойсеюк, О. Сухомлинська, Г. Шевченко та ін.) як формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю.

Отже, перед нами стоїть завдання – визначити шляхи реалізації патріотичного виховання через студентське самоврядування.

Ураховуючи наведені вище визначення студентського самоврядування та патріотичного виховання, реалізація патріотичного виховання через студентське самоврядування передбачає співпрацю з адміністрацією вишу для втілення планів дій, спрямованих на реалізацію студентами інтелектуальних та творчих проектів на благо України, поліпшення професійної орієнтації, розвиток мотивації до праці. Також за допомогою студентського самоврядування відбувається залучення студентів до вивчення культури, історії України, пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, підтримка професійної та самодіяльної художньої творчості, діяльності творчих об'єднань, клубів за інтересами, фольклорних колективів. Завдяки роботі студентського самоврядування можуть розширюватися контакти студентів із різними вищими навчальними закладами (зокрема, іноземними), здійснюватися популяризація пам'яток української історії, культури та природи, історичних місць та подій, етнографії та життєписів відомих діячів; організація та проведення заходів спортивної підготовки, фізичного виховання, спрямованих на утвердження здорового способу життя студентів та створення відповідних умов.

З метою патріотичного виховання студентське самоврядування забезпечує молодь інформаційними джерелами. Це – організації теле-, радіопрограм, сайтів, постійно діючих рубрик, що популяризують українську історію, мову та культуру, досвід роботи з національно-патріотичного виховання в різних соціальних інституціях; здійснення контролю щодо недопущення серед студентів пропаганди культури насильства, жорстокості й бездуховності, що підривають суспільну мораль та національні духовні цінності, заперечують суверенність Української Держави [2].

Але не треба забувати про те, що патріотичне виховання не може здійснюватися без розуміння студентами таких понять як «патріотизм» і «патріот». У Тлумачному словнику української мови зазначено, що «патріот – той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові» [3, с. 223].

Інші словники дають подібні тлумачення поняття «патріот», додаючи нові соціальні аспекти для повноти характеристики, наприклад, такі як «відданість, здатність на подвиг заради своєї землі», «готовність на жертви і подвиги в ім'я інтересів своєї землі» тощо [4, с. 226].

На нашу думку, справжній патріот – це той, хто самовіддано любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що вона нічим не може йому віддячити, і що її народ ще не досяг рівня культури, притаманної європейським суспільствам. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу, його добробуту, розбудови культури і господарства. Він захищає честь своєї держави, примножує її багатства [5, с. 376].

Похідним від слова «патріот» є слово «патріотизм», хоча як понятійні одиниці ці слова є самостійними. Етимологічний аналіз досліджуваних понять дає змогу стверджувати, що поняття «патріотизм» як логічно оформлена загальна ідея має давнє походження. Тлумачний словник української мови визначає патріотизм як «любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги» [4, с. 223]. Патріотизм – це суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється у визначеному способі дій та складному комплексі суспільних почуттів, що загально називається любов'ю до Батьківщини. Патріотизм як культурно-історичний феномен не абсолютизує жоден з періодів безперервної вітчизняної історії; це явище синтетичне, яке відображає все незаперечно цінне, накопичене нацією [6, с. 92; 7, с. 243].

Отже, система патріотичного виховання у вищому навчальному закладі засобами самоврядування є оригінальним *ціннісним* утворенням з власними *метою, змістом, формами й методами*. Вона базується на таких *цінностях*: шанобливе ставлення до історії, культури, мови рідної країни; визнання верховенства права і справедливості в суспільстві; власна гідність людини, базові людські свободи, демократична законність, мирне співіснування, ненасильницькі способи вирішення конфліктів, неупереджений, раціональний світогляд, рівність шансів,

індивідуальна відповідальність за долю своєї країни; наявність і чітке розуміння національної ідеї, загальної мети, до якої рухається країна.

Конкретні мета, зміст, форми й методи діяльності студентського самоврядування щодо патріотичного виховання молоді визначаються в кожному вищому навчальному закладі в межах освітньої й соціально-гуманітарної роботи.

Так, у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка на засіданні вченої ради університету було прийнято *Освітньо-просвітницьку програму національно-патріотичного виховання молоді Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* [2], для реалізації якої провідне місце відведено студентському самоврядуванню.

Відповідно до Програми *метою* діяльності студентського самоврядування щодо патріотичного виховання молоді є допомога в створенні умов для забезпечення й захисту прав та інтересів студентів, сприяння їх навчальній, науковій та творчій діяльності, створення відповідних умов для проживання та відпочинку, сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об'єднань, клубів за інтересами, організація співробітництва зі студентами інших навчальних закладів та молодіжними організаціями, активізація волонтерської роботи.

Змістом діяльності студентського самоврядування як засобу патріотичного виховання молоді є система знань, умінь і навичок, спрямованих на формування світогляду, патріотичних поглядів і переконань, на підготовку до професійної діяльності.

Він спрямований на патріотичне виховання студентської молоді, усвідомлення особистістю своєї національної належності, любові до рідної мови, культури, національних свят і традицій, прагнення до вдосконалення мовленнєвої культури, дотримання засад екології мови й мовлення, знання історії своєї Вітчизни, пошану до історичної пам'яті, розуміння менталітету, самокритичне ставлення до національних вад та дій щодо самоусунення їх у власній поведінці, звичках, відчуття власної відповідальності за долю країни, народу, нації, готовність до захисту своєї Батьківщини, розуміння й сприйняття української ідеї, сприяння розбудові державної незалежності України, дотримання норм Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи, повага до культур інших народів.

Формами і методами діяльності студентського самоврядування, спрямованими на патріотичне виховання студентської молоді, можуть бути такі тематичні заходи: День рідної мови, День Конституції України, День Державного Прапора України, День незалежності України, День українського козацтва, День народження Тараса Шевченка; свято Перемоги у Другій світовій війні; проведення спортивних змагань «Осінній марафон сили й духу», «Козацькі розваги» та ін.; організація щорічних «Українських вечорниць», різдвяних вертепів [2] тощо.

Таким чином, студентське самоврядування є тим складником виховного процесу ВНЗ, який є найбільш наближеним як до студентів,

так і до адміністрації, та відіграє вирішальну роль у процесі патріотичного виховання студентської молоді.

Полею подальшого нашого дослідження буде розробка й удосконалення змісту та технологій патріотичного виховання студентів у діяльності студентського самоврядування.

Список використаної літератури

- 1. Міністерство** освіти і науки України, наказ № 641 від 16 червня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
- 2. Освітньо-просвітницька** програма національно-патріотичного виховання студентської молоді в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://luguniv.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/03/uxvala_27.03.15_prosv_prog.pdf
- 3. Тлумачний** словник української мови / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконті, 1998. – Т. 3. – 687 с.
- 4. Український** радянський енциклопедичний словник: у 3-х т. / А. В. Кудрицький та ін. – К. : УРЕ, 1987. – Т.2. – 736 с.
- 5. Словарь** иностранных слов. – М., 1981. – 750 с.
- 6. Волкова Н. П.** Педагогіка / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ «Академія». – 2002. – 575 с.
- 7. Социологический** энциклопедический словарь / Г. В. Осипов. – М., 1998. – 488 с.

Назмієв А. О. Студентське самоврядування як засіб реалізації патріотичного виховання студентської молоді

Статтю присвячено розкриттю сутності й змісту діяльності студентського самоврядування як засобу патріотичного виховання молоді. Визначено, що самоврядування у вищому навчальному закладі – це самостійна громадська діяльність студентів, яка разом із навчальним закладом реалізує функцію управління; патріотичне виховання – формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю. Змістом діяльності студентського самоврядування як засобу патріотичного виховання молоді є система знань, умінь і навичок, спрямованих на формування світогляду, патріотичних поглядів і переконань, підготовку до професійної діяльності.

Ключові слова: студентське самоврядування, патріотичне виховання, зміст, форми, методи патріотичного виховання.

Назмиев А. А. Студенческое самоуправление как средство реализации патриотического воспитания студенческой молодежи

Статья посвящена раскрытию сущности и содержания деятельности студенческого самоуправления как средства патриотического воспитания

молодежи. Определено, что самоуправление в высшем учебном заведении – это самостоятельная общественная деятельность студентов, которая вместе с учебным заведением реализует функцию управления; патриотическое воспитание – формирование гармоничной, развитой, высокообразованной, социально активной и национально сознательной личности, наделенной глубокой гражданской ответственностью, здоровыми интеллектуально-творческими и духовными качествами, патриотическими чувствами, трудолюбием, хозяйственной смекалкой, предприимчивостью и инициативностью. Содержанием деятельности студенческого самоуправления как средства патриотического воспитания молодежи является система знаний, умений и навыков, направленных на формирование мировоззрения, патриотических взглядов и убеждений, подготовку к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, патриотическое воспитание, содержание, формы, методы патриотического воспитания.

Nazmiyev A. Student Government as a means of implementing patriotic education of students

The article is devoted to the nature and content of student government as a means of patriotic education of youth. Determined that the government in higher education – is an independent social activities of students, which together with the institution implements the function of management; patriotic education – the formation of a harmonious, developed, educated, socially active and nationally conscious man endowed with great civic responsibility, healthy and creative intellectual and spiritual qualities of family and patriotic feelings, hard work, business acumen, entrepreneurship and initiative. The content of student government as a means of patriotic education of youth is a system of knowledge and skills aimed at the formation of ideology, patriotic views and beliefs, preparation for professional activities.

It is aimed at patriotic education of students, understanding the personality of citizenship, love for their native language, culture, national holidays and traditions, the desire to improve speech culture, compliance with environmental principles of language and speech, knowing the history of their homeland, respect for historical memory understanding the mentality, self-critical attitude to national action on defects and withdrawal of their own behavior, habits, sense of responsibility for the fate of the country, people, nation, willingness to defend their homeland, respect for other cultures.

Key words: student government, patriotic education, content, forms, methods of patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2015 р.
Прийнято до друку 30.10.2015 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.18.035.6

В. В. Степаненко

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Професійна підготовка майбутніх медичних фахівців ставить за мету не лише формування системи знань, умінь, навичок, розвиток особистісних якостей, що відповідають вимогам майбутньої професійної діяльності, а й розвиток самої особистості, що передбачає залучення її до системи гуманістичних, загальнолюдських цінностей, які складають основу інтернаціональних ціннісних орієнтацій. Така позиція передбачає формування у майбутніх медичних працівників професійно-особистісних якостей, власних поглядів на професію та своє місце в ній, керування відповідними ціннісними орієнтаціями, прагнення до постійного безперервного самовдосконалення, що є основою для успішного вирішення життєвих і професійних проблем.

Специфіка ціннісних орієнтацій медичних працівників досліджувалася у працях Т. Скрябіної, Г. Щербакової, Ю. Колісник-Гуменюк, Х. Мазепи та ін. Проблема формування окремих професійно-особистісних якостей майбутніх медичних працівників, що забезпечать їх ефективну професійну діяльність в умовах сучасного полікультурного світу, досліджувалася О. Андрійчук, І. Кузнецовою, М. Тараришкіною, І. Тимошук.

Правові засади професійної діяльності та ціннісних орієнтацій медичного працівника закладені у наступних нормативно-правових документах: Основах законодавства України про охорону здоров'я (1992 р.), Етичному кодексі медичної сестри України (1999 р.), Клятві лікаря України (1992 р.), Міжнародному кодексі медичної етики (1949 р.), Міжнародній клятві лікарів (1948 р.), Постанові Комітету міністрів Ради Європи «Пропозиції державам-учасницям для покращення розподілу медичної допомоги в лікарнях і поза лікарнями» (1980 р.), Декларації про незалежність і професійну свободу лікаря (1986 р.) та ін. [1].

Метою статті є розкриття основних аспектів формування інтернаціональних цінностей у студентів медичних спеціальностей.

Формування національних та інтернаціональних цінностей у майбутніх медичних працівників здійснюється за такими напрямками:

- гуманістичне поєднання професійного становлення з формуванням високоморальних рис громадянина України;
- формування всебічно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації, виховання у неї почуття відповідальності, високої духовності;

- формування цінностей у процесі усвідомлення своїх інтересів та переваг; знання джерел і рушійних сил самовизначення особистості;
- запобігання негативному впливу на свідомість студентів інформації, яка містить елементи жорстокості, бездуховності;
- впровадження у свідомість молодих людей переваг здорового способу життя, формування національної культури, соціально активної, здорової та духовно багатой особистості [2].

Важливим елементом навчально-виховного процесу є формування всебічно розвиненої, високоосвіченої особистості, здатної вносити власний вклад в реалізацію національної ідеї [3]. Концепція виховної роботи спрямована на формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, зберігає і продовжує українські культурно-історичні традиції, шанобливо ставиться до рідних святинь, української мови та історії, а також до культури та історії інших народів.

Кінцевим результатом формування інтернаціональних цінностей у майбутніх медичних працівників є сформована цілісна особистість – повноправна, самостійна та творча, яка відчуває свою співпричетність до української національної культури, ідентифікує себе з українською нацією й реалізує свої потенційні можливості на благо України, поважає особистість та права представників інших національностей, їх культуру та історію.

Організаційно-педагогічні умови виховної роботи зі студентами медичних спеціальностей було проаналізовано у дисертаційному дослідженні Х. Мазепи. Особливості виховання студентів медичних спеціальностей, на думку автора, зумовлені такими чинниками, як зміна ціннісних орієнтацій, виховних ідеалів, перехід до ринкових відносин, необхідність посилення національного виховання в поєднанні з підготовкою до інтеграції України у світовий культурний простір [4, с. 4].

До національних цінностей медичного працівника відносяться такі цінності, як: мир, безпека, суспільний порядок, праця, колективізм, соціальна справедливість, рівність, відповідальність, воля, обов'язок, повага до закону, права людини, готовність до захисту індивідуальних прав і свобод, толерантність, пошана до цінностей інших народів, творча і соціальна активність, вихованість, патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана до національних традицій, любов до рідної культури.

Національні ціннісні орієнтації визначають вибір суспільно-ціннісної діяльності, сприяють розвитку почуття відповідальності перед людьми та суспільством за результати своєї діяльності, спрямовують на виховання поваги до законів держави і прав людини. Без усвідомлення своєї належності до певної нації, дотримання її традицій неможливо стати громадянином світу.

Медицина як ніяка інша сфера людської діяльності є соціально забарвленою. Суспільство висуває підвищені вимоги до медицини і лікарства. Лікар не може стояти осторонь прогресу, збереження миру,

запобігання розв'язання воєнних конфліктів, захисту екології тощо. Водночас медицина є «позасоціальною», «позаполітичною» галуззю. Слідуючи клятві Гіппократа, лікар зобов'язаний надавати допомогу кожному, хто її потребує, незалежно від расової приналежності, політичної прихильності, віросповідання.

Професійні ціннісні орієнтації містять ставлення до засвоєння знань, здатності застосовувати ці знання у практичній діяльності, генерувати ідеї, творчо трансформувати світ і себе. Професійні ціннісні орієнтації спрямовані на цінність професії, яка складається як із самостійного її значення для розвитку і творчого самовираження особистості, так і з того, що трудова діяльність є засобом досягнення різних благ, до яких прагнуть члени суспільства.

Особливість професійних ціннісних орієнтацій лікаря в тому, що вони майже збігаються з духовними та морально-етичними ціннісними орієнтаціями. Гуманізм лікаря співпадає з соціальною функцією медицини. Він виявляється в активному прагненні допомогти хворому, використати всі можливості для охорони здоров'я. Специфічність професійних ціннісних орієнтацій медиків також полягає в об'єкті професійного впливу – людині. Людина – це об'єкт найвищого ступеня складності [5].

Отже, медик зобов'язаний докласти всіх зусиль для того, щобвилікувати хворого або полегшити його страждання незалежно від національної чи релігійної належності, суспільного становища, політичних поглядів пацієнта, не зважаючи на труднощі, а якщо це необхідно, то й на власні інтереси. Це підкреслює надзвичайну суспільну значущість медичної діяльності, від якої залежить доля людини, її життя та здоров'я [2].

Таким чином, формування у майбутніх лікарів інтернаціональних цінностей є першочерговим завданням національного виховання, яке передбачає поважне ставлення до інших народів, їх історії, культури, традицій, мови, прагнення до взаємодопомоги. Це вимагає від медичних працівників наявності певних моральних якостей, серед яких провідне місце займають гуманізм, толерантність, повага до представників інших культур, націй, рас, релігій, почуття дружби між народами, відчуття рівності усіх національностей тощо.

Незважаючи на різні соціально-економічні та політичні умови розвитку суспільства, на сучасному етапі формування інтернаціональних цінностей у майбутніх медичних працівників передбачає формування цілого ряду моральних рис особистості, насамперед, її суспільних потреб та інтересів, соціальних мотивів діяльності, світогляду та моральних переконань з відповідними навичками поведінки; спирається на принцип зв'язку інтернаціонального і патріотичного виховання та виступає органічною частиною всебічного розвитку особистості лікаря.

Метою подальших розвідок з означеної проблеми є вивчення конкурентоспроможності майбутніх медичних працівників, необхідності їх підготовки згідно з міжнародними кваліфікаційними стандартами, полікультурних аспектів взаємодії з населенням.

Список використаної літератури

- 1. Права людини в системі взаємовідносин «лікар-пацієнт» в відкритому суспільстві / [авт.-уклад. Т. К. Набухотний, В. П. Павлюк, Т. С. Макієнко, Ю. М. Скалецький]. – К. : Телеоптик, 2000. – 219 с.**
- 2. Колісник-Гуменюк Ю. І.** Особистісна характеристика медичного працівника / Ю. І. Колісник-Гуменюк, В. В. Гуменюк / Непереривна професійна освіта: теорія і практика. Педагогічні науки. – Вип. 1 – 2 (42 – 43). К. : ТОВ «Видав. п-во «Едельвейс». – 2015. – С. 72 – 77.
- 3. Дашевський І. О.** Медичний коледж. Виховна робота: Сайт Української медичної стоматологічної академії – Режим доступу: <http://www.umsa.edu.ua/fakultetmedkoledg_vihovat.html>.
- 4. Мазепа Х. П.** Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Христина Петрівна Мазепа / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 220 с.
- 5. Скрябіна Т. О.** До питання про типологію цінностей / Т. О. Скрябіна // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – №4 (51). – 2012. – С. 119 – 126.

Степаненко В. В. Формування інтернаціональних цінностей у студентів-медиків як складова національного виховання

У статті розкрито основні особливості та напрями формування інтернаціональних цінностей у майбутніх медичних працівників. Наголошено увагу на тому, що кінцевим результатом формування інтернаціональних цінностей у майбутніх медичних працівників є сформована цілісна особистість – повноправна, самостійна та творча, яка відчуває свою співпричетність до української національної культури, ідентифікує себе з українською нацією й реалізує свої потенційні можливості на благо України, поважає особистість та права представників інших національностей, їх культуру та історію. Лікар зобов'язаний докласти всіх зусиль для того, щоб вилікувати хворого або полегшити його страждання незалежно від національної чи релігійної належності, суспільного становища, політичних поглядів пацієнта, труднощів та власних інтересів медичного працівника.

Ключові слова: інтернаціональні цінності, ціннісні орієнтації, студенти-медики.

Степаненко В. В. Формирование интернациональных ценностей у студентов-медиков как составляющая национального воспитания

В статье раскрыты основные особенности и направления формирования интернациональных ценностей у будущих медицинских работников. Уделяется внимание тому, что конечным результатом формирования интернациональных ценностей является целостная личность врача – полноправная, самостоятельная и творческая, которая чувствует свою принадлежность к украинской национальной культуре, идентифицирует себя с украинской нацией и реализовывает свои

потенциальные возможности на благо Украины, уважает личность и права представителей других национальностей, их культуру и историю. Врач обязан приложить все усилия для того, чтобы вылечить больного или облегчить его страдания независимо от национальной или религиозной принадлежности, общественного положения, политических взглядов пациента, трудностей и собственных интересов медицинского работника.

Ключевые слова: интернациональные ценности, ценностные ориентации, студенты-медики.

Stepanenko V. The Formation of International Values among Medical Students as Part of National Education

The article deals with the basic features of the formation and direction of international values among future health professionals. Attention is paid to the fact that the end result of the formation of international values is the whole personality of the doctor – a full-fledged, independent and creative, who feels that they belong to the Ukrainian national culture identifies with the Ukrainian nation and to realize their potential for the benefit of Ukraine, respect for the individual and the rights of other nationalities, their culture and history. The doctor is obliged to make every effort in order to cure the patient or alleviate his suffering, regardless of ethnic or religious affiliation, social status, political views, the patient's own interests and difficulties of a health professional. This highlights the extreme importance of public health activities, on which the fate of man, his life and health. Despite the various socio-economic and political conditions of society, at the present stage of international values of future health workers involves the formation of a number of moral traits, especially its social needs and interests, social motives of activity, belief and moral convictions with relevant skills conduct; based on the principle of international communication and patriotic education and serves an organic part of all-round development of the individual doctor.

Key words: international values, medical students, value orientations.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Прошкін В. В.

УДК 37.035.6:371.32

В. І. Степаненко

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ І ПРАВОЗНАВСТВА

В Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді зазначено, що серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними

виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації [1].

Взаємозв'язок патріотичного, громадянського та національного виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплучного, О. Сухомлинської та ін. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, М. Стельмахович, М. Щербань та ін.

Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій:

- Концепція національної системи виховання (1996 р.);
- Концепція національно-патріотичного виховання (2009 р.);
- Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012 р).
- Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.;

Метою статті є розкриття основних особливостей громадянсько-патріотичного виховання у 2007-2014 рр. на локальному рівні, тобто рівні загальноосвітньої школи. Як приклад, обрано розгляд особливостей громадянсько-патріотичного виховання учнів основної школи Комунального закладу «Луганська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №16».

Спираючись на загальнодержавні, регіональні тенденції та власний досвід викладання історії та правознавства у Комунальному закладі «Луганська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №16», відзначимо, що змістове наповнення курсів історії та правознавства у школі базувалося на громадянським засадах. Воно спрямоване на виховання в особистості рис патріота своєї країни, активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями.

Громадянин – це людина, яка ідентифікує себе з певною країною, де вона наділена відповідним юридичним статусом, що є основою для користування певними правами та для додержання обов'язків [2].

Патріотизм – любов до батьківщини, до вітчизни; одне з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками. Патріотизм завжди має конкретно-історичну форму вияву причетності окремого індивіда до відповідної спільноти людей [3].

У Комунальному закладі «Луганська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №16» протягом 2007-2014 років громадянсько-патріотичне виховання здійснювалося за наступними напрямками:

- виховання особистості як громадянина;
- виховання ідеалів громадянства;
- виховання діяльнісно-активного відношення до побудови держави;
- виховання об'єктивно-історичного відношення до ціннісних пріоритетів витоків держави.

Виховання особистості громадянина передбачало виховання таких якостей у учнів, як: патріотизм, товарицькість, дисципліна, доброта, чесність, працелюбність, повага до старших, відповідальність, самостійність, активність тощо.

Виховання ідеалів громадянства на уроках історії і правознавства має на увазі свободу особистості, знання прав та виконання обов'язків громадянина.

Виховання діяльнісно-активного відношення до побудови держави включало у себе активну позицію учня на уроці, уміння чітко висловлювати і відстоювати власну думку.

Виховання об'єктивно-історичного відношення до ціннісних пріоритетів витоків держави передбачало виховання поваги до історичного минулого своєї держави, вивчення звичаїв, обрядів, традицій українського народу, формування дбайливого відношення до теперішнього і майбутнього України, об'єктивного погляду на історичні події.

Провідним етапом у патріотичному становленні учнів як громадян України є виховання пошани до Конституції – Основного Закону України, шанобливого ставлення до державних символів України. Зокрема, на уроках правознавства (практичний курс) серед учнів 9-х кл. розглядалися наступні теми: «Конституція України – Основний Закон держави», «Що таке громадянство», «Які права, свободи та обов'язки мають громадяни України» «Як громадяни беруть участь у житті демократичної держави».

Серед учнів 10 кл. на уроках правознавства розкривалися такі теми, як: «Особа, суспільство, держава», «Конституційне право», «Основні права, свободи і обов'язки громадянина України».

Курс «Вступ до історії України» в 5-х кл. спрямований на прищеплення інтересу до історії, виклик у учнів захоплення минулим України. Зокрема, вивчалися здобутки Київської Русі, козацькі клейноди, звичаї та традиції козаків, формування української державності, державні символи сучасної України, героїчні дії видатних історичних постатей нашого народу.

Викладання історії у 6-х кл. передбачало вивчення інтегрованого курсу, спрямованого на формування у учнів ідентифікації себе з українським народом, вивчення витоків зародження українців як нації, толерантного відношення до народів світу.

У 7-х кл. патріотичне виховання учнів на уроках історії здійснювалося шляхом виховання поваги до історичного минулого нашої держави, розглядається культура Київської Русі, Галицько-Волинського

князівства, українських земель у складі Великого Князівства Литовського та інших держав.

На уроках історії серед учнів 8-х кл. розглядалися питання розвитку української мови, Національно-визвольної війни, утворення української козацької держави – Гетьманщини та ін.

Патріотичне виховання на уроках історії серед учнів 9-х кл. здійснювалося шляхом засвоєння наступних понять: «українська нація», «українська народність», «український етнос»; «історична пам'ять», що є найсуттєвішим чинником формування національної свідомості; «фольклор», «етнографія», що дають можливість дослідити національні ознаки українців, їх окремішність.

Серед учнів 10-х класів громадянсько-патріотичне виховання учнів передбачало розгляд змін у побуті та звичаях українців через вплив на них інших народів, участь та подвиги українців в Першій світовій війні, формування української державності у 1917-1921 рр. та ін.

Щодо висвітлення таких питань, як Велика Вітчизняна війна, подвиги українців, наш край, сучасна Україна, зміни в законодавстві та ін., то вони розглядалися у межах тематичних Тижнів історії і правознавства, національних свят, надавалися під час уроків історії та правознавства як основна чи додаткова інформація. Патріотичне виховання проводилося на уроках історії також разом з ветеранами, на годинах Пам'яті. Школа встановила зв'язок між двома подіями – безсмертним військовим Подвигом старшого покоління в роки Великої Вітчизняної війни і тими, хто взяв за основу громадянсько-патріотичного виховання священну Пам'ять про подвиг.

Використати змістове наповнення уроків історії і правознавства для виховання громадянина-патріота досить складне завдання, яке потребує врахування міжпредметних зв'язків, використання активних та інтерактивних форм і методів роботи, формування зацікавленості учнів до навчальних дисциплін, матеріально-технічного оснащення, об'єктивності, до чого й прагнули вчителі історії, правознавства та школи в цілому.

Таким чином, особливостями громадянсько-патріотичного виховання на уроках історії і правознавства є те, що його зміст повинен будуватися на громадянознавчих засадах, які передбачають виховання в особистості рис патріота своєї країни, активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями. Така позиція передбачає роботу за чотирма основними напрямками: виховання особистості як громадянина; виховання ідеалів громадянства; виховання діяльнісно-активного відношення до побудови держави; виховання об'єктивно-історичного відношення до ціннісних пріоритетів витоків держави. Мету подальших розвідок вбачаємо у вивченні особливостей громадянсько-патріотичного виховання учнів у позаурочний час з урахуванням змін, що відбуваються на рівні суспільства та в законодавстві нашої країни.

Список використаної літератури

- 1. «Про** затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах»: Наказ МОН України від 16.06.2015 р. №641. – Режим доступу: <<http://old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068->>.
- 2. Зайчук О. В.** Теорія держави і права: Академічний курс [Підручник] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 128 с.
- 3. Освітньо-виховний** проект з громадянсько-патріотичного виховання «Моя країна – Україна»: Протокол науково-методичної ради КОПОПК №4 від 29.05.2014. – Режим доступу: <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/2-uncategorised/3632-proekt-moya-krajina-ukrajina-kijivshchina-sertse-ukrajini>

Степаненко В. І. Громадянсько-патріотичне виховання учнів на уроках історії і правознавства

У статті розкрито основні особливості громадянсько-патріотичного виховання у 2007-2014 рр. на прикладі Комунального закладу «Луганська середня загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №16». Розкрито змістове наповнення курсів історії та правознавства. Охарактеризовано напрями громадянсько-патріотичного виховання у школі: виховання особистості як громадянина; виховання ідеалів громадянства; виховання діяльнісно-активного відношення до побудови держави; виховання об'єктивно-історичного відношення до ціннісних пріоритетів витоків держави. Наголошено увагу на необхідності врахування міжпредметних зв'язків, використання активних та інтерактивних форм і методів роботи, формування зацікавленості учнів до навчальних дисциплін, матеріально-технічного оснащення, об'єктивності під час уроків історії і правознавства для виховання громадянина-патріота.

Ключові слова: громадянсько-патріотичне виховання, громадянин, патріот, загальноосвітня школа.

Степаненко В. И. Гражданско-патриотическое воспитание учеников на уроках истории и правоведения

В статье раскрыты основные особенности гражданско-патриотического воспитания в 2007-2014 гг. на примере Коммунального учреждения «Луганская средняя общеобразовательная школа I-III ступеней №16». Раскрыто содержание курсов истории и правоведения. Охарактеризованы направления гражданско-патриотического воспитания в школе: воспитание личности гражданина, воспитание идеалов гражданства, воспитание деятельностно-активного отношения к построению государства, воспитание объективно-исторического отношения к ценностным приоритетам истоков государства. Обращается внимание на необходимость учета межпредметных связей, использования активных и интерактивных форм и методов работы,

формирования заинтересованности учеников учебными дисциплинами, материально-технического оснащения, объективности во время уроков истории и правоведения для воспитания гражданина-патриота.

Ключевые слова: гражданско-патриотическое воспитание, гражданин, патриот, общеобразовательная школа.

Stepanenko V. Civil-patriotic Education of Pupils on the Lessons of History and Law

The article deals with the main features of civil-patriotic education in 2007-2014 years. The example of the Public institution "Lugansk secondary school I-III of stages №16". The content of the courses of history and law characterized by direction of civil and patriotic education in school: education of the individual citizen, the ideals of citizenship education, education activity-active attitude to state-building, training objective historical origins value priorities of the state. The education of the individual citizen involved the education of such qualities in pupils, as patriotism, camaraderie, discipline, kindness, honesty, hard work, respect for elders, responsibility, independence, activity and so on. Education ideals of citizenship on the lessons of history and law imply liberty, knowledge of rights and duties of citizens. Parenting action-active attitude to state-building included in an active position of the pupil in the classroom, the ability to clearly express and defend their own opinion. Education objectively historical value priorities related to the origins of the state implies respect for the historical past of the state, the study of customs, rituals and traditions of Ukrainian people and shaping of respect for the present and future of Ukraine, objective view of historical events. Attention is drawn to the need to consider inter-subject relationship, the use of active and interactive forms and methods of work, the formation of interest pupils' academic disciplines and objectivity during the lessons of history and law, directional to education citizen-patriot.

Key words: civil-patriotic education, national, patriot, secondary school.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378.4:811

Н. А.Сура

**ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ
МОВИ У СЕРЕДОВИЩІ НЕМОВНОГО ВІЗ**

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Починаючи з 1991

року, коли Україна набула статусу незалежної держави, з року в рік розширюються міжнародні зв'язки, відбувається інтернаціоналізація усіх аспектів суспільного життя, тому іноземна мова є реально необхідною в різних сферах діяльності людини, вона стає дійовим фактором соціально-економічного, науково-технічного та культурного прогресу суспільства.

Соціальне замовлення передбачає не тільки формування в студентів, що вивчають іноземну мову, необхідних іншомовних навичок та вмінь, але й ознайомлення через мову з культурою країни, її традиціями, історією та сучасністю. Таке завдання ставить перед собою лінгвокраїнознавство, що досліджує питання відбору та прийомів подачі студентам відомостей про країну, мова якої вивчається, з метою забезпечення їх практичного володіння даною мовою. Практично лінгвокраїнознавство спрямоване на реалізацію кінцевих цілей навчання іноземної мови, а саме, на навчання спілкуванню. Адже без прищеплювання норм адекватної мовної поведінки у відриві від знань неможливо підготувати студентів до іншомовного спілкування та сформуванню комунікативну здатність. Це визначає, що проблематика нашого дослідження є надзвичайно актуальною та важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор. Застосування лінгвокраїнознавчого підходу у практиці викладання іноземних мов було досліджено у роботах Є. Верещагіна, В. Костомарова [1], С. Ніколаєвої [2], Л. Колеватової [3], Г. Колшанського [4], Р. Міньяр-Белоручева [5], С. Мишко [6], В. Мошкова [7], А. Сікалюк, Л. Гречок [8], Н. Скляренко [9], Г. Томахіна [10] та ін. Теоретичне обґрунтування та методика застосування лінгвокраїнознавчого підходу висвітлюється не тільки в роботах вітчизняних науковців, але й у дослідженнях зарубіжних вчених, таких як Ч. Гейтскел (Ch. Gaitskell) [11], Г. Хаммерлі (H. Hammerly) [12], А. Мелей (A. Maley) [13] та ін.

Однак, якщо викладанню англійської мови загального вжитку й професійного спрямування у немовних ВНЗ останнім часом приділялася достатньо велика увага, то питання, що пов'язані із вивченням ролі та місця лінгвістичних та країнознавчих аспектів під час вивчення іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ почали культивуватися лише нещодавно.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Тому метою статті є визначення місця й ролі лінгвокраїнознавчого аспекту у вивченні іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Що ж вивчають країнознавство та лінгвокраїнознавство?

Проблема вивчення мови та культури одночасно виникла не випадково, тому це дозволяє успішно поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, які виступають не лише як засоби комунікації, але й як спосіб ознайомлення студентів з новою для них реальністю.

В процесі навчання іноземних мов застосовують два підходи до вивчення культури: суспільствознавчий та філологічний [7].

Перший підхід базується на дисципліні, традиційно пов'язаній з вивченням будь-якої іноземної мови. Країнознавство – це комплексна навчальна дисципліна, що включає в себе різноманітну інформацію фрагментарного характеру та визначається як дисципліна в системі географічних наук, що займається комплексним вивченням матеріалів країн, великих регіонів [7].

Теорія «Лінгвокраїнознавства» зазначає, що цей напрямок поєднує в собі як навчання мові, так і дає певні знання про країну, мова якої вивчається. Оскільки основним об'єктом вивчення є не країна, а фонові знання носіїв мови, їх культура у загальному вигляді, то коректніше було б говорити про «культурознавство». Однак термін «лінгвокраїнознавство» широко застосовується в практиці викладання іноземних мов і, можливо, його варто залишити. Отже, потрібно чітко визначити відмінність між традиційним країнознавством та лінгвокраїнознавством. Якщо країнознавство – це суспільна дисципліна, якою б мовою вона не викладалась, то лінгвокраїнознавство – філологічна дисципліна, яка викладається не як окремий предмет, а на заняттях по практиці мови в процесі роботи над семантикою мовних одиниць [9].

При другому підході [7] визначають [9] наступні завдання: 1) виділення інформації культурознавчого характеру з мовних одиниць (в цьому випадку перше місце серед основних завдань навчання займає культура); 2) метод використовується як домінуючий в методиці викладання іноземної мови; 3) навчання, що базується на сприйнятті чи викладанні мовних одиниць на прикладі образу, який вже існує в свідомості носія мови та культури.

Отже, головна мета лінгвокраїнознавства – забезпечення комунікативної компетенції в актах міжнародної комунікації, перш за все через адекватне сприйняття мови співрозмовника та оригінальних текстів, розрахованих на носія мови. Лінгвокраїнознавство забезпечує вирішення ряду проблем, а саме головної проблеми адекватного розуміння тексту, тому воно є лінгвістичною основою не лише лінгводидактики, але й перекладу. Адже для того, щоб перекласти, потрібно, перш за все, повністю зрозуміти іншомовний текст з усіма нюансами значення, включаючи підтекст, натяк, а вже потім, з урахуванням адресата, підбирати відповідні еквіваленти при перекладі, незнання яких викликає труднощі в спілкуванні іноземною мовою, і, як результат, погіршує комунікативну компетенцію студентів.

Лінгвокраїнознавство вивчає мовні одиниці, які найяскравіше відображають культурні особливості народу – носія мови та місце його існування. Необхідність соціального відбору та вивчення мовних одиниць, в яких найбільш яскраво виявляється своєрідність національної культури та які неможливо зрозуміти так, як їх розуміють носії мови,

відчувається в усіх випадках спілкування з іноземцями. При читанні художньої літератури, публіцистики, перегляді кіно- та відеофільмів, прослуховуванні пісень та ін. [8].

До складу лексичних одиниць, що характеризуються яскраво вираженою національно-культурною семантикою відносяться:

1. реалії – визначення предметів чи явищ, характерних для однієї культури та відсутніх в іншій;

2. конотативна лексика, тобто слова, що співпадають в основному значенні, але відрізняються культурно-історичними асоціаціями;

3. фонові лексика, яка означає предмети та явища, які мають аналоги в культурі, що вивчається, але відрізняються національними особливостями функціонування, форми, призначення предметів та ін. [8].

Для лінгвокраїнознавства також великий інтерес представляють фразеологізми, в яких відображається національна своєрідність історії, культури, традиційного образу життя народу – носія мови.

Відбір одиниць з яскраво вираженою національно-культурною семантикою є завданням тих розділів лексикології та фразеології, що виступають лінгвістичною основою лінгвокраїнознавства та можуть бути названі країнознавчо-орієнтованою лінгвістикою [8].

Лінгвокраїнознавчий аспект вивчення іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ вже на початковому етапі знаходять своє відображення як в цілях та завданнях навчання іноземної мови, так і в змісті та прийомах навчання, що дає викладачам можливість цілеспрямовано проводити роботу з формування фонових лінгвокраїнознавчих знань з перших кроків.

Метою навчання студентів немовного ВНЗ іноземної мови у межах базового курсу є оволодіння основами іншомовного спілкування, у процесі якого відбувається виховання, розвиток і освіта особистості. Оволодіння основами іншомовного спілкування передбачає досягнення студентами комунікативної компетенції, яка дозволить їм практично використовувати іноземну мову у відносно природних умовах спілкування, наприклад, читати автентичні тексти, вміти спілкуватися з носіями мови в нестандартних ситуаціях спілкування [3].

Навчання іноземної мови на старшому етапі, коли студенти володіють достатніми навичками читання, письма, аудіювання та говоріння, має будуватися як вивчення феномена культури народу, що говорить на цій мові.

Послідовна і більш широка реалізація лінгвокраїнознавчого аспекту є приватним випадком здійснення міжпредметних зв'язків.

Іноземна мова стикається з багатьма дисциплінами і, перш за все, відкриває студентам шлях до додаткових знань з географії, історії, літератури й інших предметів. Тому важливо так побудувати навчання, щоб студенти оволоділи умінням користуватися іноземною мовою для поповнення своїх знань з цих предметів.

Формування в студентів лінгвокраїнознавчої компетенції включає не тільки знайомство з історією, традиціями, видатними людьми країни мови, що вивчається, але в першу чергу має давати знання, які стануть у нагоді студенту безпосередньо в ситуаціях спілкування.

Можна виділити три загальні концепції, які мають бути включені в процес формування лінгвокраїнознавчої компетенції, а саме: міжкультурне спілкування включає знайомство з ментальністю народу країни досліджуваної мови; міжкультурне спілкування включає мову повсякденного спілкування; й щоб зрозуміти чужу культуру, потрібно, перш за все, вивчити свою власну [3].

Офіційне включення національно-культурного компонента у зміст навчання іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ тягне за собою перегляд старого статусу викладача іноземної мови: він має бути не тільки знавцем іншомовної культури в широкому обсязі (політичної, економічної, художньої, екологічної, інтелектуально-етичної, мовної тощо), але й своєї національної, оскільки процес засвоєння іноземної мови і подальше її застосування справедливо програмується як міжкультурна комунікація, як діалог культур.

Готовність учнів до сприйняття лінгвокраїнознавчої інформації слід розглядати структурно. Вона включає: 1) мотиваційну сферу діяльності і 2) мовленнєву готовність [3].

Подібне визначення готовності співвідноситься з поняттям комунікативної компетенції, яка передбачає мовленнєву компетенцію студентів поряд із засвоєнням колосальної немовленнєвої інформації, необхідної для адекватного спілкування і взаєморозуміння. Сьогодні лінгвокраїнознавча компетенція має стати невід'ємною частиною практичних занять з іноземної мови. Тобто все більш відчувається необхідність навчати не лише мовним й мовленнєвим питанням, але і тому, що «знаходиться поза мовою» – культурі країни досліджуваної мови. Використання лінгвокраїнознавчої компетенції сприяє формуванню мотивації навчання, що в умовах навчання у немовному ВНЗ є дуже важливим, оскільки саме іншомовне спілкування не підкріплено мовним середовищем. Найважливішим мотиваційним стимулом вивчення студентами іноземної мови у немовному ВНЗ є прагнення до розширення свого загального кругозору [3].

Однією з важливих проблем лінгвокраїнознавства як аспекту викладання іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ є проблема відбору лінгвокраїнознавчого матеріалу.

Навчальним матеріалом з курсу лінгвокраїнознавства є тексти іноземною мовою, які мають бути: автентичними, тобто являти собою мовні твори, породжені в реальних ситуаціях спілкування у тому соціумі, мова якого вивчається; актуальними, тобто відображати сучасну стадію соціально-рольової взаємодії комунікантів; типовими, тобто являти собою стандартизовані мовні твори, відтворювані у регулярно повторюваних ситуаціях спілкування [3].

Такі тексти та прагматичні матеріали, що їх ілюструють (листівки, мапи, меню, рекламні проспекти, розклад руху транспорту, предмети з повсякденного життя – чеки, проїзні квитки, етикетки на товарах, поштові марки, грошові одиниці тощо) сприяють реалізації на практичних заняттях важливих принципів навчання нерідної (іноземної) мови (комунікативність, наочність, новизна та функціональність).

Виявити в студентів рівень володіння країнознавчою та соціокультурною інформацією дозволяють лінгвокраїнознавчі тести, спеціально розроблені з кожної теми. Основні вимоги до лінгвокраїнознавчих тестів є такими: доступність за змістом матеріалу; простота за структурою; економність з часу його виконання; простота перевірки виконаного завдання; охоплення великої кількості студентів одночасно.

Лінгвокраїнознавчі тести доцільно використовувати на практичному занятті як засіб перевірки знання фактичного лінгвокраїнознавчого матеріалу. Такі тести можна одночасно розглядати як засіб організації різних видів позааудиторних заходів іноземною мовою (олімпіади, вікторини, КВК, Дні тижня країни, мова якої вивчається) [3].

Висновки. Таким чином, організація вивчення іноземної мови в тісному зв'язку з національною культурою народу, який говорить цією мовою, лінгвокраїнознавче «фарбування» навчання в цілому, використання різноманітного методичного арсеналу, буде сприяти посиленню комунікативно-пізнавальної мотивації студентів, розширенню загальнокультурного кругозору, дозволить різноманітними прийомами і формами робіт, апелювати до інтелекту та емоційної сфери студентів, найбільш ефективно реалізувати загально дидактичну вимогу поєднання навчання з вихованням. Реалізація лінгвокраїнознавчого аспекту у вивченні іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ дозволить підвищити активність, ініціативу студентів на практичному занятті, буде сприяти виникненню потреби в одержанні знань та оволодінні уміннями і навичками з іноземної мови найкраще за все.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Варіантом впровадження, вивчення і подальшої розробки з наукової та методичної точки зору проблеми, що досліджується, є створення у ВНЗ спеціальних навчальних програм, які сприятимуть формуванню лінгвокраїнознавчої компетенції на більш просунутому рівні, які допоможуть студентам простіше інтегруватися у сучасний ринок праці, вимоги якого передбачають не тільки вільне володіння однією або декількома іноземними мовами за фахом, але й лінгвокраїнознавчою компетенцією.

Список використаної літератури

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Высш. шк., 1979. – 168 с.

- 2. Державний** освітній стандарт з іноземної мови (загальна освіта) 5 – 9 класи / [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1998. – С. 5 – 7.
- 3. Колєватова Л. Н.** Лингвострановедческий аспект в изучении иностранного языка [Электронный ресурс] / Л. Н. Колєватова. – Режим доступу : <http://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/nemetskiy-yazyk/library/2012/11/01/lingvostranovedcheskiy-aspekt-v-0>.
- 4. Колшанский Г. В.** Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения / Г. В. Колшанський // ИЯШ. – 1985. – № 1. – С. 24 – 27.
- 5. Миньяр-Белоручев Р. К.** Лингвострановедение или иностранная культура / Р. К. Миньяр-Белоручев. // Иностранные языки в школе. – 1993. – № 6. – С. 54 – 57.
- 6. Мишко С. А.** Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови як чинник розвиваючого навчання / С. А. Мишко. – К. : Вища школа, 2002. – 153 с.
- 7. Мошков В. В.** Навчання іноземних мов в Україні / В. В. Мошков // Іноземні мови. – 2000. – №1. – С. 6 – 8.
- 8. Сікалюк А. І.,** Гречок Л. М. Лінгвістика та краєзнавчий аспект у викладанні англійської мови / А. І. Сікалюк, Л. М. Гречок. – Режим доступу : <http://intkonf.org/sikalyuk-ai-grechok-lm-lingvistika-ta-kraeznavchiy-aspekt-u-vikladanni-angliyskoyi-movi//2013/10/07/>
- 9. Скляренко Н. К.** Як викладати іноземні мови сьогодні / Н. К. Скляренко // Іноземні мови. – 1995. – №1. – С. 5 – 7.
- 10. Томахин Г. Д.** Лингвострановедение: что это такое? / Г. Д. Томахин // ИЯШ. – 1996. – № 6. – С. 97 – 102.
- 11. Gaitskell Ch.** Children and their art / Ch. Gaitskell, Hurwitz. – New York : Harcourt, Brace & world Inc., 1970. – 507 p.
- 12. Hammerly Н.** An integrated theory of language teaching / Н. Hammerly. – New York : Gordon & Breach, 1985.
- 13. Maley А.** Drama techniques in language learning / А. Maley, А. Duff. – Moscow : Prosveshenie, 1981. – 95 p.

Сура Н. А. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ

У статті визначено місце та роль лінгвокраїнознавчого аспекту у вивченні іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ. Розглянуто проблему вивчення іноземної мови та культури країни, мова якої вивчається, одночасно, що дозволяє на практиці успішно поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами. Визначено підходи до формування лінгвокраїнознавчої компетенції, охарактеризовано засади й особливості формування лінгвокраїнознавчої компетенції на початковому й просунутому етапах навчання іноземної мови у середовищі немовного ВНЗ. Висвітлено сутнісні характеристики лінгвокраїнознавчого матеріалу, що застосовується під час вивчення іноземної мови у немовному ВНЗ.

Ключові слова: лінгвокраїнознавчий аспект, викладання іноземної мови, лінгвокраїнознавча компетенція, немовний ВНЗ, лінгвокраїнознавчий підхід.

Сура Н. А. Лингвострановедческий аспект в изучении иностранного языка в среде неязыкового ВУЗа

В статье определено место лингвострановедческого аспекта в изучении иностранного языка в среде неязыкового ВУЗа. Рассмотрено проблему изучения иностранного языка и культуры страны, язык которой изучается, одновременно, что позволяет на практике успешно соединять элементы краеведения с языковыми явлениями. Определены подходы к формированию лингвострановедческой компетенции, охарактеризовано принципы и особенности формирования лингвострановедческой компетенции на начальном и продвинутом этапах обучения иностранному языку в среде неязыкового ВУЗа. Высветлены существенные характеристики лингвострановедческого материала, который используется во время изучения иностранного языка в неязыковом ВУЗе.

Ключевые слова: лингвострановедческий аспект, преподавание иностранного языка, лингвострановедческая компетенция, неязыковый ВУЗ, лингвострановедческий подход.

Sura N. A. Linguistic cultural studies aspect in foreign languages learning in the environment of non-linguistic higher educational establishment

The article defines the place of linguistic cultural studies aspect in foreign languages learning in the environment of non-linguistic higher educational establishment. The problem of foreign language learning and culture of the country, which language is studied, simultaneously, has been reviewed, that in practice allows successfully combine elements of local history with language phenomena. The author has defined approaches to the formation of linguistic cultural studies competence; described the principles and features of formation of linguistic cultural studies competence at the initial and advanced stages of teaching foreign languages in the environment of non-linguistic higher educational establishment. As it has been pointed out, linguistic cultural studies performance and communicative competence are concepts related to linguistic competence but are applied to language as it is actually used rather than as an ideal construct. And as it turned out communicative competence refers to the rules that govern the kinds of speech allowed within the cultural context. The essential characteristics of linguistic cultural studies materials are summarized, which is used during the learning of foreign languages at non-linguistic higher educational establishment.

Key words: linguistic cultural studies aspect, foreign languages learning, linguistic cultural studies competence, non-linguistic higher educational establishment, linguistic cultural studies approach.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 373.016:811.111

О. Є. Юніна

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУ
НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ
ШКОЛАХ УКРАЇНИ**

Сьогодні компетентнісний підхід до вивчення іноземних мов розглядається як спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, що забезпечує засвоєння ними змісту навчання і досягнення цілей навчання при розв'язанні певних проблемних завдань. Компетентний спеціаліст, компетентна людина – гідна перспектива для суспільства, що успішно розвивається. Тому, компетентність можна виразити у вигляді суми наступних доданків-складових: мобільність знань, гнучкість методу та критичність мислення.

Компетентнісний підхід вимагає від педагога чіткого розуміння того, які універсальні (ключові) і спеціальні (кваліфікаційні) якості особистості необхідні випускнику загальноосвітньої школи в його подальшій професійній діяльності. Це, у свою чергу, передбачає вміння педагога складати орієнтовну основу діяльності – сукупність відомостей про діяльність, яка включає опис предмета, засобів, цілей, продуктів і результатів діяльності.

Відповідно до концепції модернізації української освіти опитування комунікативного навчання іноземної мови набувають особливого значення, тому що комунікативна компетенція виступає як інтегративна, орієнтована на досягнення практичного результату в оволодінні іноземною мовою, а також на освіту, виховання і розвиток особистості школяра. Це й становить актуальність даного дослідження.

Вивчення наукової літератури показує, що теорій і варіантів про склад комунікативної компетенції досить багато. Це дослідження вчених: І. Бім, І. Зимової, Г. Ібрагімова, А. Новікова, М. Пожарською, Р. Мильруд, С. Шишова, А. Хуторського. Пошуки виділення компонентного складу комунікативної компетенції в зарубіжній дидактиці та методиці пов'язані з іменами таких вчених, як Д. Хаймз, А. Холлідей, Ван Ек і др. Д. Хаймз об'єднував поняттям «комунікативна компетенція» соціально-лінгвістичну (правила діалектної мови), граматичну компетенцію (правила мови), стратегічну (правила підтримки контакту зі співрозмовником) та дискурсивну (правила побудови сенсу висловленого) [1, с. 271].

Мета дослідження – розглянути роль формування комунікативної компетентності учнів на уроках іноземної мови.

Комунікативна компетентність учня характеризується цілою низкою здібностей, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, такими як: умінням

слухати, сприймати і відтворювати інформацію; вести діалог; брати участь у дискусіях; вести переговори; уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися.

Моделювання проблемних ситуації, постійна організація пізнавальної діяльності учнів забезпечує на уроці інтерактивне спілкування, що передбачає обмін ідеями, думками умінням мислити критично і творчо.

Компетентнісна освіта дуже суперечлива тема, яка на сьогоднішній день залишається недостатньо дослідженою. Саме поняття виникло в США в процесі вивчення досвіду роботи видатних учителів, стало результатом численних спроб проаналізувати його, розробити концептуальну основу[2].

Це пов'язано з тим, що, по-перше, школа почала катастрофічно відставати від темпу розвитку знання. Друга дуже важлива проблема, що постала перед освітою, полягає в тому, що освіта стала масовою. Для компетентнісного підходу в якості категорій, які визначають сенс виступають – «компетенція» і «компетентність» у різному співвідношенні один з одним.

Компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії по відношенню до них.

Компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності.

Формування комунікативної компетенції виступає в якості ведучої і при навчанні іноземних мов, оскільки вона найбільш точно відображає предметну область «Іноземна мова».

Мова є найважливішим засобом спілкування, без якого неможливе існування і розвиток суспільства. Сучасні зміни в суспільних відносинах та засоби комунікації вимагають підвищення комунікативної компетенції школярів, вдосконалення їх філологічної підготовки. Все це підвищує статус предмета «Іноземна мова» як загальноосвітньої навчальної дисципліни. Згідно з Державним стандартом основним призначенням предмета «Іноземна мова» є формування мовленнєвої компетентності шляхом формування та удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності, а також готовності розв'язувати проблеми особистісного і суспільного характеру [3].

Успіх будь-якої діяльності залежить від того, відзначає К. Левітан, чи володіє її суб'єкт комунікативною компетентністю, яка включає, на його думку, здатність слухати і почути, дивитися і побачити, читати і вичитувати і у всіх випадках адекватно зрозуміти текст [4, с. 89].

Деякі науковці визначають комунікативну компетентність як оволодіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь у нових соціальних структурах, знання

культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, дотримання пристойності, вихованість; орієнтацію в комунікативних засобах, притаманних національному, становому менталітету, освоєння рольового репертуару в рамках даної професії [5, с. 96].

Як бачимо, вчені включають до складу комунікативної компетенції деяку сукупність знань і умінь, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу.

Слід сказати, що зміна освітньої парадигми зі знанням на компетентнісний підхід спонукала багатьох дослідників до пошуків реалізації цієї проблеми в рамках конкретних предметних областей, як в Україні, так і за кордоном. Мова йде не тільки про розуміння цього феномену, а й про його компонентний склад.

В дослідженнях останніх років багато методистів (П. Бех, Н. Бібік, О. Бігич, І. Воробйова та ін) пропонують привести перелік компонентів предметного змісту іншомовної комунікативної компетенції у відповідність із загальноєвропейськими компетенціями. Вирішення цього питання видається нам важливим у зв'язку з Болонською угодою, яку підписала і Україна. Таким чином, пропонована на сьогоднішній день структура комунікативної компетенції не є вичерпною, і потребує доопрацювання і уточнення.

Розглянемо компонентний склад комунікативної компетенції більш докладно. Під лінгвістичною (мовною) компетенцією розуміється здатність конструювати граматично правильні форми та синтаксичні побудови, а також розуміти смислові відрізки в мові, організовані відповідно до існуючих норм іноземної мови, і використовувати їх у тому призначенні, в якому вони вживаються носіями мови в ізольованій позиції. Лінгвістична компетенція є основним компонентом комунікативної компетенції. Без знання слів і правил утворення граматичних форм, структурування осмислених фраз неможлива ніяка вербальна комунікація.

Соціолінгвістична компетенція полягає в умінні вибрати потрібну лінгвістичну форму, спосіб вираження, у залежності від умов комунікативного акту: ситуації, комунікативної мети і наміри мовця, соціальної і функціональної ролі комунікантів, взаємовідносин між ними.

Під дискурсивною компетенцією розуміється здатність використовувати певну стратегію для конструювання та інтерпретації тексту. У складі дискурсивної компетенції розглядається специфікація письмових та усних типів текстів і тактик мовної поведінки.

Соціокультурна компетенція передбачає знайомство з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки носіїв мови, з тими елементами соціокультурного контексту, які релевантні для проходження і сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови: звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, країнознавчі знання.

Соціальна компетенція проявляється у бажанні та вмінні вступати в комунікативний контакт з іншими людьми. Бажання вступити в контакт

обумовлюється наявністю потреб, мотивів, визначеного ставлення до майбутніх партнерів по комунікації, а також власною самооцінкою. Уміння ж вступати в комунікативний контакт вимагає від людини здатності орієнтуватися в соціальній ситуації і керувати нею.

Стратегічна (компенсаторна та навчально-пізнавальна) компетенція дозволяє компенсувати недостатність знання мови особливими засобами, а також мовного і соціального досвіду спілкування в іншомовному середовищі.

Уваги заслуговує діяльнісна форма представлення комунікативної компетенції А. Хуторського. Вчений підкреслює, «щоб перейти до навчання, необхідно задати компетенції в діяльній формі. У цьому випадку сама назва компетенції буде визначати суть відповідного методу навчання». Автор наводить такі приклади формулювань комунікативної компетенції в діяльній формі:

- вміти представити себе усно і письмово, написати анкету, заяву, резюме, лист, привітання;
- вміти представляти свій клас, школу, країну в ситуаціях міжкультурного спілкування, в режимі діалогу культур, використовувати для цього знання іноземної мови;
- володіти способами взаємодії з оточуючими і віддаленими людьми і подіями; виступати з усним повідомленням, вміти поставити запитання, коректно вести навчальний діалог;
- володіти різними видами мовленнєвої діяльності (монолог, діалог, читання, письмо), лінгвістичною і мовною компетенціями;
- володіти способами спільної діяльності в групі, прийомами дій в ситуаціях спілкування; вміннями шукати і знаходити компроміси; дати позитивні навички спілкування в полікультурному, поліетнічному і багатоконфесійному суспільстві, які засновані на знанні історичних коренів та традицій різних національних спільнот і соціальних груп [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що більшість учених під компетентністю людини розуміють певним чином структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і стосунків, які набуваються у процесі навчання. Вищезазначені складові комунікативної компетентності становлять комунікативний потенціал особистості, який визначає успішність її спілкування в різних сферах життєдіяльності.

Вміти аналізувати, порівнювати, виділяти основне, давати адекватну самооцінку, бути відповідальним, самостійним, вміти творити і співпрацювати, працювати без постійного керівництва, проявляти ініціативу, помічати проблеми і шукати шляхи їх вирішення на основі здорових міркувань – це ключові компетентності, які можна виділити в сучасному суспільстві. Те, з чим дитині потрібно увійти в цей світ.

Подальше «життя» підходу залежить тільки вже від самих вчителів, від їх готовності прийняти і реалізувати його.

Список використаної літератури

1. **Hymes D.** On Communicative Competence/ D. Hymes; in J. B. Pride and J. Holmes (eds.). – New York : Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269 – 293. 2. **Hutmacher W.** Key competencies for Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/16/93/92.pdf. 3. **Державний** стандарт базової і повної загальної середньої освіти: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/>. 4. **Левітан К. М.** Про зміст поняття «комунікативна компетентність». Переклад і міжкультурна комунікація / К. М. Левітан. Єкатеринбург : Видавництво АБМ, 2001. вип. 2. – С. 89 – 90. 5. **Компетентнісний** підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с. 6. **Хуторський А. В.** Технологія проектування ключових і предметних компетенцій / А. В. Хуторський // Інтернет-журнал «Ейдос». – 2005. – 12 грудня. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>.]

Юніна О. Є. Компетентнісний підхід як основа процесу навчання іноземних мов у загальноосвітніх школах України

У статті розкрито зміст понять «компетентність», «компетенція» і «компетентнісний підхід» у контексті процесу навчання іноземних мов. Розглянуто традиційні цілі навчання іноземних мов у зв'язку із сучасним компетентнісним підходом, а також ведучу роль формування комунікативної компетенції при навчанні іноземних мов, оскільки вона найбільш точно відображає предметну область «Іноземна мова». Мова є найважливішим засобом спілкування, без якого неможливе існування і розвиток суспільства. Зміни, які відбуваються сьогодні в суспільних відносинах та засоби комунікації вимагають підвищення комунікативної компетенції школярів, вдосконалення їх філологічної підготовки. Все це підвищує статус предмета «Іноземна мова» як загальноосвітньої навчальної дисципліни. Комунікативна компетентність учня характеризується цілою низкою здібностей, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, такими як: умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію; вести діалог; брати участь у дискусіях; вести переговори; уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентнісний підхід, іноземна мова.

Юнина О. Е. Компетентностный подход как основа процесса обучения иностранным языкам в общеобразовательных школах Украины

В статье раскрыто содержание понятий «компетентность», «компетенция» и «компетентностный подход» в контексте процесса обучения иностранным языкам. Рассмотрены традиционные цели

обучения иностранным языкам в связи с современным компетентностным подходом, а также ведущая роль формирования коммуникативной компетенции при обучении иностранным языкам, поскольку она наиболее точно отражает предметную область «Иностранный язык». Язык является важнейшим средством общения, без которого невозможно существование и развитие человеческого общества. Изменения, которые сегодня происходят в общественных отношениях и средства коммуникации требуют повышения коммуникативной компетенции школьников, совершенствования их филологической подготовки. Все это повышает статус предмета «Иностранный язык» как общеобразовательной учебной дисциплины. Коммуникативная компетентность ученика характеризуется целым рядом способностей, которые проявляются в скорости, глубине и прочности овладения средствами и приемами деятельности, такими как: умением слушать, воспринимать и воспроизводить информацию; вести диалог; участвовать в дискуссиях; вести переговоры; умение убеждать и отстаивать свою точку зрения, то есть общаться.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, иностранный язык.

Yunina O. E. Competence approach as a basis of the process of teaching foreign languages in secondary schools in Ukraine

The article reveals the content of the concepts "competence", and "competent approach" in the context of the process of teaching foreign languages. The traditional objectives of teaching foreign languages in connection with the modern competence approach are considered, as well as the leading role in the formation of the communicative competence of foreign language teaching, since it reflects the subject area of "Foreign Language" most accurately. Language is the most important means of communication, which is essential for the existence and development of a human society. Today public relations are changing, means of communication require to increase the communicative competence of students, improving their philological training. This raises the status of the subject "Foreign Language" as a general educational subject. Communicative competence is characterized by a range of student's abilities that are manifested in the speed, depth and strength of mastering means and methods of activities, such as: the ability to listen, accept and reproduce the information; to have a dialogue; participate in discussions; negotiate; ability to persuade the interlocutor and defend your point of view, that is to communicate.

Changes in educational paradigm from knowledge to competency approach prompted many researchers to seek the realization of this problem within specific subject areas (mother tongue, mathematics, physics, biology, foreign language, etc.) both in Ukraine and abroad. We do not speak just about understanding this phenomenon, but about its component composition.

The key competencies that can be identified in modern society are the following: to be able to analyze, compare, provide basic and adequate self-esteem, to be responsible, independent, able to create and collaborate, work without constant guidance, take the initiative, notice the problem and seek solutions based on sound reasoning.

Key words: competence, competent approach, foreign language.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Ваховський Л. Ц.

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ
ТА ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

УДК 37.018-057.87:004.738.5

О. А. Брюховецька, Н. В. Сергієнко, О. В. Цимбал

**ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ
ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Проблема патріотичного виховання як соціального явища цікавила людей з давніх часів та особливо актуальною є на сьогодні. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Патріотизм – соціально-історичне явище. Елементи його виникли як усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв [124, с. 134 – 156]. Поняття «патріотизм», «патріотичне виховання» розглядаються як у педагогічних, так і у психологічних та філософських дослідженнях. Педагогіка вивчає процес формування патріотизму як цілеспрямовану дію вчителів і вихователів щодо формування патріотичних почуттів. Патріотичне почуття за своєю природою – інтегральне, оскільки об'єднує в одне ціле всі сторони розвитку особистості: моральну, трудову, розумову, естетичну, фізичну.

Воно формується поступово під впливом навколишнього середовища та інших виховних чинників. Бути патріотом – означає любити материнську мову, свій дім, батьків і усіх людей, природу рідного краю, звичаї, шанувати традиції народу, людську працю, прагнути не лише зберігати духовні скарби народу, а й примножувати їх. Саме ці проблеми і є визначальними у громадському вихованні дітей дошкільного віку. У філософії патріотизм розглядається як явище, якість особистості. Психологія вивчає механізми інтеріоризації тих соціальних процесів та явищ, які впливають на формування патріотичних рис особистості. Період молодшого шкільного віку характеризується тим, що дитина неусвідомлено, але міцно засвоює погляди, оцінки, манери поведінки оточуючих її людей, формуються моральні риси характеру, поведінкові стереотипи та ціннісні орієнтації, закладаються основи для формування патріотичної свідомості.

Реалізація державності залежить від дієвої державницької позиції кожного громадянина. Тому найголовнішим завданням суспільства завжди було, є і буде виховання поколінь гуманістів і патріотів, для яких найвищим ідеалом є єдність особистих та національно-державних інтересів.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про достатню кількість досліджень з питання психологічних особливостей учнів-початківців. Вікові особливості дітей молодшого шкільного віку вивчали Б. Ананьєв, В. Бехтерев, П. Блонський, Л. Божович, Л. Виготський, Ю. Гільбух, Д. Ельконін, Л. Зюбін, Л. Леонтєв, А. Петровський та інші. У своєму дослідженні ми будемо спиратися на праці В. Борисова, Ю. Гапона, Г. Костюка, М. Матюхіної, Л. Ніканорової, О. Ніконенка, Е. Помиткіна та інших авторів. Проте проблема особливостей розвитку патріотичної свідомості молодших школярів залишається мало досліджуваною.

Наша Україна – молода держава, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства.

Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедagogіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання тощо.

Розробка методологічних засад формування особистості учнів є провідною проблемою української психолого-педагогічної науки. Патріотичне виховання сучасного школяра серед різноманітних теоретичних підходів у вирішенні цього питання займає одне з головних місць. В умовах становлення української держави патріотичному вихованню належить пріоритетна роль. Про це свідчать державні документи: Указ президента «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» від 27 квітня 1999 року, «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепція патріотичного виховання учнівської молоді» тощо.

Сьогодні важливо відтворити в українському суспільстві почуття істинного патріотизму як духовно-моральної та соціальної цінності, сформувати у молоді громадянсько активні, соціально значущі якості, які вона зможе проявити в усіх видах діяльності, і, перш за все, пов'язаних із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини, реалізації особистого потенціалу на благо української держави. У різні часи та епохи, в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни.

В умовах економічної кризи, спотвореного переходу до ринкових відносин, відбувається інтенсивний процес соціальної та моральної деградації значної частини учнівської молоді, тому притупляються природні потреби в пізнанні й творчості, втрачається інтерес до чесної праці, знецінюються духовні ідеали. Певна частина сучасної молоді байдуже ставиться до ідеї незалежності України.

У вирішенні важливих завдань патріотичного виховання чинне місце належить організації діяльності школи. Сучасна школа ще не змогла до кінця подолати негативні стереотипи, притаманні комуністичній системі виховання, не поставила особистість у центр виховної системи, У закладах освіти ще й досі відсутні цілісність і систематичність в організації патріотичного виховання; до кінця не вирішено проблему до навчання рідною мовою. У виховному процесі важливе місце мають посісти народна філософія, народна мудрість, національні ідеї та ідеали, що є тим підґрунтям, на якому зростає національна свідомість, гідність, самоповага.

Глибокий та системний аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури доводить, що сучасне виховання, зокрема патріотичне, має здійснюватися в умовах національного виховання. Патріотичне виховання вчені розуміють як «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» [2, с. 40].

Головним завданням патріотичного виховання є формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення.

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму.

1. Етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо. Цей термін уперше використав відомий сучасний вчений-психолог І. Кон, який писав, що «...етнопатріотизм пов'язаний з утвердженням конкретизованих, спрощених образів свого народу, як правило, наділених позитивними рисами» [7, с. 10].

2. Територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

3. Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості [9, с. 39].

Вивчивши велику кількість філософської, психолого-педагогічної та соціологічної літератури сформулюємо власне узагальнене визначення поняття патріотизм. Патріотизм – це духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. Патріотичне виховання – це виховання, яке передбачає виховання патріотичних

почуттів, означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини, вивчати бойові традиції та героїчні сторінки українського народу. його Збройних Сил.

Становлення свідомого патріота з відповідними почуттями, переконаннями та діями залежатиме від накладених на національну свідомість певних відбитків. Національна свідомість – основа патріотичного виховання, це глибинне усвідомлення своєї етнічної належності та своєрідності історичної долі, невід’ємним атрибутом кожної нації. Вона свідчить про зрілість народу як самочинного суб’єкта історичного процесу, є показником морального здоров’я, духовних та інтелектуального потенціалу особистості.

Національна свідомість включає:

- любов до України, історичного й самобутнього образу свого народу;
- віру в духовну силу народу та його призначення;
- силу волі й відповідальність за те, щоб народ України посів почесне місце в цивілізованому світі;
- уміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, обряди, символіку свого народу, нації, рідного краю;
- систему вчинків, що є наслідком любові до Батьківщини, віри, відповідальності, осмислення, готовність свідомо служити інтересам України.

Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру.

Таким чином, можна зробити висновок, що патріотичне виховання – це суспільна категорія, яка формує ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини. Це ставлення виявляється у відповідних почуттях, переконаннях, ідеях. Лише переймаючись інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами свого народу, усвідомлюючи свою національну неповторність і самобутність, людина стає зрілою, громадсько свідомою особистістю, справжнім патріотом, діяльним творцем своєї долі та долі Батьківщини.

Патріотичне виховання має бути стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки ми повинні виховати особистість, яка має почуття гордості за свою державу, сумлінно виконує громадські обов’язки, усвідомлює соціальні проблеми Батьківщини та українського народу, любить рідних та близьких людей. Без цього людина не має обличчя, вона втрачає себе.

Український патріотизм повинен стати провідною виховною ідеєю сучасної школи та дитячих садків, що реалізується в урочній та позаурочній діяльності.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Законопростір сучасного виховного процесу / І. Д. Бех // Дошкільне виховання. – № 2. – 2004. – С. 3. **2. Бех І. Д.** Виховання особистості: У 2-х кн. Кн. 1.: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання / І. Д. Бех. – К.: Знання 2003. – С. 32 – 44. **3. Богуш А. М.** Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: Підруч. для ВНЗ / А. Богуш, Н. Гавриш. – К.: Слово 2008. – С. 40 – 48. **4. Богуш А. М.** Українське народознавство в дошкільному закладі / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К.: Знання 2002. – С. 36 – 49. **5. Вишневецький О.** Громадянське виховання: благо чи небезпека? / О. Вишневецький // Освіта. – 2000. – № 44. – С. 3 – 5. **6. Газіна І. О.** Формування в дошкільників першооснов національної самосвідомості (психолого-педагогічні особливості) / І. О. Газіна // Педагогіка. – 2005. – №1. – С. 8 – 10. **7. Гонський В.** Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави: студії виховання / В. Гонський // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9 – 14. **8. Жадан І.** Проблеми громадянської освіти / І. Жадан // Педагогічна газета. – 1999. – № 11. – С. 2. **9. Ігнатенко П.** Громадянське виховання: історичний аспект / П. Ігнатенко // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 38 – 43.

Брюховецька О. А., Сергієнко Н. В., Цимбал О. В. Психологічні механізми розвитку патріотичних почуттів у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку

У статті розкрита проблема патріотичного виховання як соціального явища, яке формується поступово під впливом навколишнього середовища та інших виховних чинників. Патріотичне виховання має бути стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки ми повинні виховати особистість, яка має почуття гордості за свою державу, сумлінно виконує громадські обов'язки, усвідомлює соціальні проблеми Батьківщини та українського народу, любить рідних та близьких людей. Розкрито поняття «національна свідомість» як основа патріотичного виховання, глибинне усвідомлення своєї етнічної належності та своєрідності історичної долі, невід'ємним атрибутом кожної нації. Визначені головні завдання патріотичного виховання на сучасному етапі становлення української державності та надано характеристику різновидам патріотизму. Проаналізовані дослідження і публікації з питання психологічних особливостей учнів-початківців та вихованців дошкільних закладів.

Ключові слова: патріотизм, національна свідомість, громадянин.

Брюховецкая О. А., Сергиенко Н. В., Цымбал О. В. Психологические механизмы развития патриотических чувств у детей дошкольного и младшего школьного возраста

В статье раскрыта проблема патриотического воспитания как социального явления, которое формируется постепенно под влиянием

окружающей среды и других воспитательных факторов. Патриотическое воспитание должно быть стержнем всей учебно-воспитательной работы, поскольку мы должны воспитать личность, которая имеет чувство гордости за свое государство, добросовестно выполняет общественные обязанности, осознает социальные проблемы Родины и украинского народа, любит родных и близких людей. Раскрыто понятие «национальное сознание» как основа патриотического воспитания, глубинное осознание своей этнической принадлежности и своеобразия исторической судьбы. Определены главные задачи патриотического воспитания на современном этапе становления украинской государственности и охарактеризованы разновидности патриотизма. Проанализированы исследования и публикации по вопросу психологических особенностей школьников и дошкольников.

Ключевые слова: патриотизм, национальное сознание, гражданин.

Bryukhovetska O. A. Sergienko N. V., Tsymbal O. V. Psychological mechanisms of patriotic feelings in preschool and early school age

The article deals with the problem of patriotic education as a social phenomenon that is gradually formed under the influence of the environment and other educational factors. Patriotic education should be the core of all educational work, because we have to educate a person who has a sense of pride in their country, performing public duties conscientiously, aware of the social problems of the Ukrainian people and the motherland, love of family and friends. The concept of " national consciousness " as the basis of patriotic education, deep awareness of their ethnic identity and historical destiny, an inherent part of every nation.

The deep and systematic analysis of philosophical, psychological and educational literature proves that modern education, including patriotic, must be carried out under conditions of national education. Patriotic education scientists understand how "harmonic formation, developed, educated, socially active and nationally conscious man endowed with great civic responsibility, healthy and creative intellectual and spiritual qualities of family and patriotic feelings, hard work, business acumen, entrepreneurship and initiative".

The basic objectives of patriotic education at the present stage of Ukrainian statehood and patriotism The characteristic varieties. The analyzed studies and publications on the psychological characteristics of students, beginners and students of kindergartens.

Key words: patriotism, national consciousness, citizen.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.
Прийнято до друку 30.10.2015 р.
Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.018

Г. С. Пивоварова, О. М. Хомич

**ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
ТА УСВІДОМЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Сьогодні проблема національно-патріотичного виховання та формування активної громадянської позиції вийшла на загальнодержавний рівень. Україна розгорнула активну національно-патріотичну політику на всіх рівнях становлення особистості – починаючи з дитячого садка, школи, будь-якого соціального інституту виховання, не оминула і вищі навчальні заклади.

Актуальність формування у студентів правильної, національно-спрямованої громадянської позиції обумовлюється особливою гостротою соціальних проблем, багатоетнічним складом населення України на тлі нестійких традицій демократії і плюралізму та в першу чергу активною антиукраїнською пропагандою ззовні, інформаційною агресією. У цьому сенсі проблема сформованої громадянської позиції особистості або її відсутності може виступати одним з основних критеріїв сформованості громадянського суспільства [1, с. 102].

Теоретичні засади національно-патріотичного виховання досліджувалися в працях І. Бега, А. Бойко, В. Бондара, С. Гончаренка, П. Кононенка, В. Лозової, Н. Мосейчук, Г. Тронько, О. Савченко, О. Сухомлинської та інших науковців.

У вітчизняній науці виділяють громадянський і національний аспекти виховання, які є складовими національно-патріотичного виховання [1]. Показово, що в перші роки незалежності України найважливішим соціально-політичним завданням постала реалізація проекту творення нації, в основі якого лежала теорія «етнічного ядра» і який фактично був етнонаціональної спрямованості. З початком 1990-х років розпочався процес українізації системи освіти, як зазнає Г. Касьянов, мова йшла про її відповідність новій ролі титульної нації [3, с. 126]. В педагогічній науці та виховній практиці національно-патріотичне виховання зводилось до виховання національного, яке мало бути в основі етнічно спрямованим, громадянське виховання розглядалося як другорядне, як складова виховання національного (етнічного за змістом).

В сучасній науковій і навчальній літературі більшість визначень, які так чи інакше стосуються національно-патріотичного виховання зводяться до двох варіантів. В першому, громадянське виховання і національне (етнічне) виховання визнаються як окремі, рівноправні напрямки виховання, в другому, в залежності від теоретичного підходу, визнається підпорядкованість цих напрямків виховання одне одному.

Національна свідомість, національний менталітет, громадянська позиція повинні формуватися не лише на рівні навчальних закладів, але на рівні родини. Та, на жаль, саме на заклади освіти покладено сьогодні основне навантаження щодо національно-патріотичного виховання та формування стійкої, правильної, адекватної громадянської позиції.

Підґрунтям для формування національно свідомої особистості виступають знання з історії, права, української мови та літератури тощо. Саме усвідомлення своїх основних правових гарантій, понять, положень, дає можливість мати активну громадянську позицію. Розуміння та вміння правильно аналізувати історичний розвиток української державності, робити правильні висновки формує підґрунтя для національно-патріотичного становлення особистості. Прищеплення любові до рідної мови розвиває почуття власної ідентичності, ототожнення себе зі своєю Батьківщиною.

Для означення проблем, які треба терміново вирішувати на рівні навчального закладу, що стосуються громадянської позиції молоді було проведено психосоціальне дослідження, метою якого стало виявлення рівня сформованості громадянської позиції у студентів вищих навчальних закладів нашого регіону. В опитуванні взяли участь студенти різних академічних груп від першого по четверті курси. Дослідження складалося з двох блоків завдань: перший блок – визначення обізнаності студентів із деяких питань права, а другий – психологічний, чуттєвий аспект відношення студентів до сучасних подій в нашій державі.

Перший опитувальник складався з 15 питань, знання з яких відображають основні поняття правового аспекту громадянського становлення особистості, такі як – держава, громадянство, громадянські права, право, Конституція України та її статті тощо.

В ході дослідження виникали певні труднощі: не всі студенти бажали відповідати на завдання опитувальника, дехто відповідав недостатньо щиро, поверхнево, не вдумуючись у питання. Так були отримані наступні дані.

Студенти 4 курсів демонструють в цілому середні показники знань з права, зокрема із всіх опитаних осіб середній показник демонструють 60% респондентів (від 7 правильних відповідей і більше), низький (менше 7) – 40%. Але при цьому кількість правильних відповідей варіюється від 12 до 3 правильних. Найчастіше студенти 4 курсу плутаються в визначенні поняття «право», в статтях Конституції України (зокрема, про державні символи), не розрізняють поняття «акт» та «нормативно-правовий документ», плутають поняття «дієздатність» та «правоздатність».

При цьому студенти 4 курсу чітко визначають поняття «держава» та «громадянство», форми державного устрою та політичного режиму, статті Конституції України про мову, про суверенітет тощо.

Студенти 1 курсів демонструють достатньо низькі показники, зокрема з усіх опитаних середній показник демонструють лише 28% (від

7 правильних відповідей і більше), низький (менше 7) – 72%. При цьому кількість правильних відповідей варіюється від 9 до 1. В цілому показник складає 3-4 правильні відповіді. Ці результати свідчать про недостатній рівень правих знань і як наслідок низької громадянської позиції студентів-першокурсників.

Основні помилки: нечітке уявлення про поняття «держава», не розрізнення форм державного устрою та форм державного правління, плутання в статтях Конституції України. Деякі студенти не знають, що Україна є унітарною державою, плутають поняття «дієздатність» та «правоздатність», не розрізняють поняття «громадянство» та «національність».

Студенти 1 курсів чітко визначають поняття «демократії» та знають основні статті Конвенції про права людини.

Якщо брати за основу визначення рівнів громадянської позиції І. Молодцова (стійкий, ситуативний, фрагментарний), то у студентів 4 курсів домінуючим є ситуативний рівень громадянської позиції (наявність базових знань про громадянську позицію, громадянські права й обов'язки; нестійке позитивне ставлення до загальнолюдських і громадянських цінностей; досвід громадянської поведінки ситуативний, здійснюється у процесі зовнішнього спонукання), а у студентів 1 курсів – фрагментарний (уривчастість знань громадянського характеру; нейтральне, часом негативне ставлення до загальнолюдських і громадянських цінностей, прагнення ухилитися від участі в діяльності громадянського характеру) [2, с. 245].

Причиною таких результатів для студентів першого курсу вважаємо недостатній рівень викладання правознавчих дисциплін в школі; для студентів четвертих курсів – досить індиферентне ставлення до нової державної політики України, підсвідоме небажання визнавати себе частиною цієї держави тощо. Та в першу чергу, незалежно від позиції вищого навального закладу, рівня підготовки педагогічних кадрів та якості викладання матеріалу, дуже важко боротися із позицією, яка народжується в родині і йде від батьків.

Так другим блоком нашого дослідження стало письмове та усне опитування, а також опитування через мережу Інтернет студентів з приводу їх соціальнопсихологічного ставлення до останніх подій в Україні, виявлення стану інформаційного «зомбування» молоді через засоби мас-медіа, та виокремлення кола внутрішньородинних проблем, пов'язаних із нестійкою громадянською позицією.

Отримані результати можна проранжувати за такими шабелями: молодь, що зовсім несвідомо ставиться до проблем у нашій державі, студенти, чиї погляди є нав'язаними тими, чи іншими сторонніми людьми (батьки, друзі, родичі, через засоби мас-медіа іншими людьми) і ще не можуть бути названі носіями свідомою громадянською позицією, та група студентів, у яких є вже сформовані конкретні, свідомі погляди на ситуацію в нашій державі. Ця третя група студентів складає 34% від всіх

опитаних і з них є 22% студентів, що мають проукраїнські погляди, розвинене відчуття Батьківщини, цінності нашої держави, єдності України, а інші 12% свої погляди називають «незалежними», але вони явно побудовані на проросійській пропаганді. Саме ця категорія студентів складає для нас групу ризику в інформаційному ракурсі проблеми становлення громадянської позиції серед інших студентів. На наш погляд така ситуація об'єктивно зумовлена географічним розташуванням нашого міста, регіону, соціальним впливом ззовні, родинним ставленням до сьогодення.

Одним з найрезультативніших форм педагогічного впливу на особистості студентів, що складають групу ризику, є чітке розділення понять «Держава», як осередок влади та політики та поняття «Батьківщини», як розуміння приналежності до Землі, де ти народився.

Також доцільно проводити роз'яснювальну роботу щодо понять «нація» і «патріотизм». Треба наголосити, що, по-перше, патріотизм – явище соціально-історичне, в різні історичні епохи воно має конкретні прояви; зміст поняття «патріотизм», як і зміст поняття «нація», еволюціонує у часовому вимірі під впливом панівних філософських та ідеологічних доктрин, по-друге, якщо слово «нація» широко використовується суспільствознавством, то слово «патріотизм», як зазначає Г. Касьянов, залишається здебільшого у сфері публіцистики, літератури, побутової свідомості [1, с. 139], при цьому якщо термін «нація» викликає певні дискусії з приводу змісту поняття, то слово «патріотизм» належить до більш усталених категорій. Етимологічно слово «патріотизм» походить від латинського «patrio» – батьківщина – країна батьків, країна твого народу. В свою чергу, слово «patrio» веде родовід від «pater» – батько – кровний і духовний отець.

У словниках та енциклопедичних виданнях патріотизм визначається через любов до Батьківщини. Одне із найавторитетніших енциклопедичних видань Larousse трактує «патріотизм» як любов до вітчизни, тобто країни, міста, місця де народився, спільноти індивідів, які мешкають на одній землі, єдині у своїх культурних прив'язаностях і в прагненнях захищати свої цінності [2, с. 67].

В науковому і публічному дискурсах не заперечують такого виокремлення, суперечності можуть виникнути, коли починають з'ясовувати що повинно бути в основі патріотизму: любов до свого народу, нації чи людства в цілому, країни, міста, місця, де народився, спільноти індивідів, які мешкають на одній землі, єдині у своїх культурних прив'язаностях і в прагненнях захищати свої цінності. Як наслідок виникають різноманітні визначення патріотизму, деякі мають політичні конотації, пов'язані з ідеологією: «державницький патріотизм» (громадянській націоналізм), «державний патріотизм», «конституційний патріотизм», «громадянській патріотизм», «політичний патріотизм», «український національний державний патріотизм», «національний патріотизм», «українській патріотизм», «імперський патріотизм»,

«етнічний патріотизм», пов'язаний зі становленням етнонаціональної свідомості українців, «топологічний патріотизм», пов'язаний з місцевістю де народився, «малою Батьківщиною», «ненаціональний патріотизм» та «патріотичний націоналізм», «космополітичний патріотизм» («інтернаціоналістській націоналізм»), «особистий патріотизм». Дослідники явища патріотизму та змісту національно-патріотичного виховання, які спираються на «теорію етнічного ядра» нації, акцентують національно-культурні, природні, ментальні аспекти патріотизму та національно-патріотичного виховання

Ми вважаємо, що високий рівень національно-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі та формування національно-патріотичної культури студентів через навчальну та просвітницьку діяльність, може змінити громадянську позицію молоді на краще, але в першу чергу, така позиція повинна йти з родини, формуватися та виховуватися на рівні сім'ї.

Список використаної літератури

1. Мартинюк І. В. Національне виховання: теорія і методологія / І. В. Мартинюк. – К. : ІСДО, 1995. – 160 с. **2. Демчук В. С.** Формування громадянської компетентності студентської молоді у вищому навчальному закладі / В. С. Демчук // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лютого 2005 р.) ; [ред. кол. Белова Л. О., Гавриш В. І., Покроєва Л. П. та ін.] – Харків : ХОНМІБО, 2005. – С. 245 – 250. **3. Касьянов Г. В.** Україна 1991 – 2007: нариси новітньої історії. – К. : Наш час, 2007. – 432 с.

Пивоварова Г. С., Хомич О. М. Проблема національно-патріотичного виховання та усвідомлення громадянської позиції студентів вищого навчального закладу

У статті розкрито проблема національно-патріотичного виховання та усвідомлення громадянської позиції студентів вищого навчального закладу. Проведений аналіз щодо громадянської позиції студентів та рівня сформованості у них національно-патріотичних рис в умовах інформаційної агресії. Представлені шляхи виховного впливу на особистість студентів, що мають певні труднощі в національній ідентифікації. Розглядається думка про те, що вищій навчальний заклад є осередком формування національно-патріотичної культури студентів через навчальну та просвітницьку діяльність, під виховним впливом викладача може змінюватися громадянська позиція молоді на краще, але в першу чергу, така позиція повинна йти з родини, формуватися та виховуватися на рівні сім'ї.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, громадянська позиція, патріотизм, нація, держава, батьківщина.

Пивоварова А. С., Хомич Е. Н. Проблема национально-патриотического воспитания и осознание гражданской позиции студентов высшего учебного заведения

В статье раскрыта проблема национально-патриотического воспитания и осознание гражданской позиции студентов высшего учебного заведения. Проведен анализ гражданской позиции студентов и уровня проявления у них национально-патриотических черт в условиях информационной агрессии. Представлены пути воспитательного воздействия на личность студентов, имеющих определенные трудности в национальной идентификации. Рассматривается мнение о том, что высшее учебное заведение является центром формирования национально-патриотической культуры студентов через учебную и просветительскую деятельность, через воспитательное влияние преподавателя может меняться гражданская позиция молодежи к лучшему, но в первую очередь, такая позиция должна идти из семьи, формироваться и воспитываться в ней.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, гражданская позиция, патриотизм, нация, государство, родина.

Pivovarova A. S., Khomich H. N. The Problem of National-patriotic Education and Civic Awareness of Students of Higher Educational Institution

The article deals with the problem of national-patriotic education and civic awareness of students of higher education. The analysis on citizenship formation of students and their national-patriotic rice in information aggression. Presented by educational influence on the personality of students who have difficulties in national identity. We consider the idea that higher education institution is a center of formation of national-patriotic culture of students through training and educational activities under the educational influence the teacher can change citizenship of young people for the better, but first, this position should come from a family formed and reared at the family level.

The reason for the low results for students consider insufficient the level of teaching of legal disciplines in the school; for students of the fourth courses is quite indifferent attitude to the new government policy of Ukraine, a subconscious unwillingness to recognize themselves as part of the state, and the like. First and foremost, regardless of the position of the highest bulk of the institution, level of teacher training and the quality of teaching material, very difficult to deal with the position, which is born in the family and away from parents.

Key words: national-patriotic education, citizenship, patriotism, nation, state, home.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.011.3-051:61

А. В. Радченко

**РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ФОРМУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

«Без кореня і полин не росте», –
народна мудрість.

Національно-патріотичне виховання включає в себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти, охоплює своїм впливом усі покоління, пронизує всі сторони життя: соціально-економічну, політичну, духовну, спирається на освіту, культуру, науку, спорт, історію, право.

Патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни [5].

У дослідженнях сучасних вчених підкреслюється вирішальна роль національної ідеї у патріотичному вихованні особистості: «Національна ідея є екстремальною в умовах кризи, коли людина не знаходить можливості, щоб повною мірою реалізувати себе. І тоді національна ідея стає системою корінних переконань, остаточним поглядом людини на життя, на світ, в який вона повірила» [1; 3; 6; 7; 8].

У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» визначено стратегію розвитку освіти в Україні, її пріоритетні напрями та шляхи створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [2].

Керівними документами вчителя основ здоров'я з національно-патріотичного виховання повинні бути:

- Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи»;
- Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України»; Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України»;
- Указ Президента України від 24.09.2014 № 744 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності»;

- Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2012 року № 212;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2009 № 41 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки»;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2009 № 1494 «Про затвердження Плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини»;

- Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 № 3754/981/538/49;

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2014 № 1232 «Про затвердження плану заходів щодо посилення національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» та ін.

Оскільки, навчальна програма з шкільного предмету «Основи здоров'я» для учнів загальноосвітніх навчальних закладів складається з чотирьох розділів (обов'язкових): здоров'я людини, фізична складова здоров'я, психічна і духовна складові здоров'я та соціальна складова здоров'я, то практично реалізувати формування національної свідомості дітей і молоді можливо через останні два розділу [4].

Роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання у сучасних суспільно-політичних умовах, коли Україна зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває через організацію відповідних заходів та тематичних уроків у початкових, середніх та старших класах.

Головне завдання, яке стоїть перед вчителем основ здоров'я у національно-патріотичному вихованні це відродження духовності та моралі, що базується на системі загальнолюдських цінностей і вбирають у себе національні, культурні, професійні та інші інтереси щонайширших верст населення [4]. Вірність Україні є невід'ємною ознакою національно свідомого громадянина. Національно-патріотичне виховання учнів – це комплекс заходів по формуванню в них особистих позитивних необхідних якостей.

Мета патріотичного виховання підростаючого покоління – підготовка та виховання самовідданих, свідомих захисників Батьківщини, готових у будь-яких умовах вступити на захист територіальної цілісності та незалежності України [6].

Основними завданнями є:

- розвитку в учнів загальнолюдських цінностей, національної гордості, культури міжнародних відносин, морально-психологічних якостей громадянина-патріота;

- виховання в учнів свідомого виконання свого громадянського обов'язку, вірності Військовій присязі, формування внутрішньої необхідності суворого виконання військових атрибутів, наказів командирів і начальників;

- формування духовної і психологічної готовності майбутніх воїнів зі зброєю в руках захищати Українську державу;

- виховання морально-бойових якостей, активної реакції на бойові ситуації, готовності до суворих іспитів в ім'я України та її народу.

Отже впродовж навчального року вчитель основ здоров'я може організувати та провести такі заходи щодо формування національної свідомості: зустрічі з учасниками антитерористичної операції, ветеранами армії та флоту, особовим складом військових частин, інших військових формувань розташованих на території міста; організувати та провести шкільний конкурс дитячого малюнку у початкових класах на тему: «Як я захищатиму Батьківщину» та урок мужності на тему «Ти маленький громадянин великої держави»; організувати та провести екскурсії в історичний музей школи, та міста; організувати зустрічі з ветеранами та учасниками Другої світової війни, розповіді учасників Великої Вітчизняної війни; волонтерському загоні відвідати та привітати ветеранів ВВ війни за місцем їх проживання; провести бесіди з учнями 7-8 класів «Українські міста – герої Великої Вітчизняної війни», «Велика ціна Великої Перемоги», «Збережемо мир на планеті»; провести інтерактивний урок за темою «Мова – душа народу»; участь у акції «Напиши листа пораненим» – діти писатимуть вірші твори, побажання, звернення та багато інших заходів, що сприятимуть процесу національно-патріотичного виховання.

Патріотичне виховання повинне гармонійно поєднуватися із залученням учнів до кращих досягнень світової цивілізації. Дана система повинна сприяти виробленню наступного мислення, прихильності своїй національній спадщині і усвідомленню його ролі і місця в світовому духовному розвитку, також пошані і відвертості до всіх інших систем і традицій. Тільки глибока і усвідомлена любов до своєї спадщини спонукає людину з повагою відноситися до відчуттів інших, бути нечутливим до трагедій вітчизни і народу [8]. Все це повинно реалізовуватися через освітній процес вчителем основ здоров'я.

У підсумку роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання повинна базуватися на таких принципах і ідеях:

1. Технологія національно-патріотичного виховання учнів дає можливість формувати у майбутніх громадян патріотичне мислення, патріотичну свідомість, розвивати інтелект особистості для активної

участі в навчально-пізнавальній діяльності, виробляти активну громадську позицію, реалізовувати її в практичній діяльності.

2. Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

3. Український народ повинен зберегти своє національне надбання, адже тільки в такому випадку він може внести у світову і власну скарбницю щось своє, неповторне, без чого неможлива світова єдність. Саме в цьому і полягає національний обов'язок.

Отже роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання завжди буде актуальною, а наш науковий пошук буде накопичуватись за рахунок прогресу у цьому напрямку.

Список використаної літератури

1. Березін А. М. Психологічні чинники формування національної свідомості / А. М. Березін // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54 – 56 **2. Васянович Г. П.** Мета завдання та принципи патріотичного виховання студентської молоді / Г. П. Васянович // Вибрані твори: зб. наук. пр. в 5-ти т. – Львів : Сполом, 2010. – С. 424 – 431. **3. Гонський В.** Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави / В. Гонський // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 187 – 195. **4. Державний стандарт** початкової загальної освіти // Освіта України. – 2000. – № 50. – С. 1 – 32 (Вкладка). **5. Кремень В. Г.** Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2007. – 576 с. **6. Система** патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально-методичний посібник / авт. кол. : Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В. А. та інші. – К. : Пед. думка, 2011. – 240 с. **7. Попок А.** Розвиток політичної свідомості українців в історичному контексті тоталітарної спадщини / А. Попок // Людина і політика. – 2002. – № 1. – С. 115 – 120. **8. Ситник В. М.** Міхновський про формування національної свідомості особистості як суб'єкта українського державотворення / В. М. Ситник // Визвольний шлях. – 2006. – № 12. – С. 78 – 88.

Радченко А. В. Роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання

У статті розкривається роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання. Наш час вимагає відродження і розвитку української національної системи освіти і виховання. Молоді потрібно оволодіти не лише системою наукових знань, а насамперед цілісною

національною культурою, духовністю, не виключаючи вищі здобутки культури, духовності цивілізованих народів.

Вчитель основ здоров'я повинен усвідомлювати, що в процесі виховання кожної дитини мають застосовуватися численні вітчизняні пізнавально-виховні традиції.

Одним із найважливіших завдань теорії і практики є патріотичне виховання, яке повинно здійснюватися ще з раннього дитинства. Патріотично-наснажена громадська активність особистості повинна постійно підвищуватись в процесі виховання, самовиховання і самовдосконалення, переростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку діяльність.

Отже роль вчителя основ здоров'я у формуванні національної свідомості дітей і молоді в процесі національно-патріотичного виховання ґрунтовно продумати і систематично реалізувати в щоденній навчально-виховній роботі з дітьми цілісну систем пізнання учнями національних пріоритетів українського народу, пробудження в них глибокого інтересу до своєї нації.

Ключові слова: вчитель основ здоров'я, формування національної свідомості дітей і молоді, національно-патріотичне виховання.

Радченко А. В. Роль учителя основ здоровья в формировании национального сознания детей и молодежи в процессе национально-патриотического воспитания

В статье раскрывается роль учителя основ здоровья в формировании национального сознания детей и молодежи в процессе национально-патриотического воспитания. Наше время требует возрождения и развития украинской национальной системы образования и воспитания. Молодёжи нужно овладеть не только системой научных знаний, а прежде всего целостной национальной культурой, духовностью, не исключая высшие достижения культуры, духовности цивилизованных народов.

Учитель основ здоровья должен осознавать, что в процессе воспитания каждого ребенка должны применяться многочисленные отечественные познавательные-воспитательные традиции.

Одной из важнейших задач теории и практики является патриотическое воспитание, которое должно осуществляться с раннего детства. Патриотически насыщенная общественная активность личности должна постоянно повышаться в процессе воспитания, самовоспитания и самосовершенствования, перерасти в соответствии с возрастными особенностями, в общественно-политическую, государственную деятельность.

Итак роль учителя основ здоровья в формировании национального сознания детей и молодежи в процессе национально-патриотического воспитания основательно продумать и систематически реализовать в ежедневной учебно-воспитательной работе с детьми целостную систем

познання учасниками національних пріоритетів українського народу, пробудження в них глибокого інтереса к своїй нації.

Ключевые слова: учитель основ здоровья, формирования национального сознания детей и молодежи, национально-патриотическое воспитание.

Radchenko A. V. The teacher's role in the formation of the foundations of the health of national consciousness of children and youth in national-patriotic education

The article deals with the foundations of the teacher's role in shaping national health consciousness of children and youth in national-patriotic education. Our time requires a revival and development of Ukrainian national system of education. Youth need to learn not only a system of scientific knowledge, and above all an integral national culture, spirituality, not excluding the highest achievements of culture and spirituality of civilized nations. Master the basics of health should be aware that in the upbringing of every child should be applied numerous domestic informative - educational tradition.

One of the major problems of the theory and practice of a patriotic education, which should be carried out from early childhood. Patriotic intense social activity of the individual must be constantly enhanced in the process of education, self-education and self-improvement, to grow in accordance with the age in the socio-political and state activities. Without a sense of patriotism as a code of moral values, historical memory, ideological and philosophical principles that provide universal commitment to a particular historical community, it is hard to imagine the formation of the system of institutions capable of ensuring freedom, equality and civic dignity.

The school must develop and keep pace with the progress of life, to seek new ways of optimizing modern patriotic education. It should provide their students the possibility of expanding personal perspectives accordance with democratic and pluralistic tendencies of society. However, the school is limited potential material, organizational, cultural, technological, ideological and other social circumstances. To overcome this limitation is possible only through the establishment of school interaction with other elements of socialization - family, community, church, media production institutions.

Thus the teacher's role in the formation of the foundations of the health of national consciousness of children and youth in national- patriotic education think thoroughly and systematically implemented in daily educational work with children integrated systems of knowledge by students of national priorities of the Ukrainian people, awakening in them a deep interest in their nation.

Key words: teacher bases of health, formation of national consciousness of children and youth, national - patriotic education.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 796.3:378.18.035.6

С. І. Шинкарьов, О. Д. Шинкарьова

**СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

«Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне людина ...»

(В. О. Сухомлинський).

Національною стратегією розвитку освіти в Україні визначено мету, стратегічні напрями та основні завдання, спрямовані на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції у міжнародний освітній простір. Тому система освіти повинна забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі. Пріоритетом держави щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності [3].

Виконання вищезазначеного передбачає удосконалення фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах, зокрема, розширення кількості спортивних гуртків, секцій і клубів, що забезпечить створення системи освіти нового покоління; підвищення її якості та інноваційний розвиток відповідно до світових стандартів, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства взагалі та особистості зокрема.

Особливе значення в навчально-виховному процесі студентської молоді належить спортивним іграм (баскетболу, волейболу, гандболу та ін.), до яких з задоволенням завжди залучалася більшість студентів. Використання навчальними закладами в повному обсязі зазначеного заходу забезпечувало б виконання завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні й безпосередньо формування в студентській молоді патріотичної та національної гідності [1 – 4].

Ідеї патріотичного виховання завжди були актуальними для таких відомих українських діячів, як Г. Ващенко, Б. Грінченко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський та багато інших. Вони в наукових дослідженнях звертали увагу на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості.

Мета статті – розкрити особливості спортивних ігор, як засобу формування патріотичного виховання студентської молоді.

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту ґрунтується на засадах: визнання фізичної культури і спорту як пріоритетного напрямку гуманітарної політики держави, як важливого чинника всебічного розвитку та формування здорового способу життя особистості; як засобу досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави; забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності; гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів; сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою і спортом громадян різних вікових груп; утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури і спорту; створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури і спорту; забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості; забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян; забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і спорту; забезпечення доступу інвалідів до спортивних споруд; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері [2].

В основу патріотичного виховання покладено історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. У зв'язку з цим патріотичне виховання є важливим державним завданням й виступає, як – комплексна системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до розбудови демократії, виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, прагнення цілісності, незалежності України, сприяння єднанню українського народу, громадянському миру та злагоді в суспільстві [1 – 3].

Органічне поєднання навчання та виховання в університеті дає можливість забезпечити підготовку висококваліфікованих спеціалістів, свідомо діючу, морально зрілу, соціально не байдужу молодь, адже ідеалом виховання є гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна та національно свідомою людиною, яка наділена глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, носієм найкращих надбань національної та світової культури, здатна до саморозвитку та самовдосконалення.

Пріоритетним у виховній роботі В. Сухомлинський вважав патріотичне виховання, формування громадянина, піклування про

громадянську лінію усього процесу виховання. Майстерність виховання, на його думку, і полягає в тому, щоб громадянське, патріотичне життя зачіпало кожну ланку навчально-виховного процесу, щоб вихованці були стурбовані за те, що відбувається навколо них і поряд з ними, щоб вони хвилювалися, відчували громадянські радощі та прикрощі, щоб кожен вихованець відчув особисту причетність до долі народу, пройшов уроки громадського піклування про інтереси народу, перехворів, перестраждав за те, що особисто його ніби не стосується [5, с. 146; 6; 7, с. 554].

Вищезазначені емоції, почуття, переконання, характер притаманні грі, а зокрема, спортивним іграм. Саме через відчуття, які виникають у студентів під час гри формуються переконання, поліпшується мікроклімат колективу, збагачується духовний світ студентської молоді, створюються умови для підвищення соціальної та життєвої компетенції, полегшується адаптація особистості до навчального закладу, проявляється громадська позиція. В. Сухомлинський стверджував, що саме колектив, побудований на принципі партнерства й співробітництва, виступає основним інструментом виховання особистості [5 – 7].

Спортивні ігри є свідомою діяльністю, спрямованою на досягнення поставленої мети. Вони займають провідне місце у фізичному вихованні та спорті, дозволяючи на високому емоційному рівні ефективно вирішувати спортивно-виховні завдання. Спортивна гра має низку якостей, серед яких вагоме місце займає висока емоційність гравців. Емоції в грі мають складний характер – це і задоволення від роботи в грі всіх груп м'язів, від почуття бадьорості та енергії, від можливості дружнього спілкування, від досягнення поставленої мети та ін. Під час спортивної гри здійснюється комплексний вплив на особистісно-психологічну сферу особистості, виховується взаємоповага та взаємодопомога в колективі, формуються навички витримки та самовладання поведіння в екстремальних ситуаціях.

Останніми роками спортивні ігри (баскетбол, волейбол, гандбол та ін.) опинилися під інтенсивним впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, зумовлених здебільшого змінами соціально-політичного устрою, складним економічним станом в країні, стрімким розширенням прав спортивних федерацій і самих спортсменів, що призвело до руйнації стрункої та ефективної системи спорту. Це особливо вплинуло на стан спортивних ігор, де державне регулювання замінила нерегульована взаємодія федерацій, клубів і спортсменів із зарубіжними командами; масовий перехід спортсменів на роботу в професійні і напівпрофесійні команди та ін. Все це негативно позначилось на клубних і збірних командах молоді [4].

На сучасному етапі розвитку суспільства, деградації духовних цінностей, втрати ідеалів, дефіциту патріотизму питання залучення студентської молоді до спортивних ігор та організації їх дозвілля у формі зазначеного заходу набуває надзвичайної актуальності. Доцільно постійно звертатися до педагогічних ідей і досвіду провідних науковців сучасності та минулого, щодо збільшення бажаючих займатися одним із

видів спортивних ігор. Результативність патріотичного виховання значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюватимуть розвиток самоорганізації та самоуправління студентської молоді.

Таким чином, цілеспрямоване масове залучення студентської молоді до спортивних ігор забезпечить виховання у підростаючого покоління особистісно-психологічних якостей: сміливості, рішучості, стійкості, наполегливості, дисциплінованості та ініціативності; удосконалення фізичного розвитку молоді; виховання в учасників свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточення; формування здорового способу життя; зміцнення дружби; організацію змістовного дозвілля молоді. Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню в студентів та утвердженню в педагогів і батьків національних й загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

У перспективі подальших досліджень вважаємо доцільним розробку і впровадження до навчально-виховного процесу питань щодо організації дозвілля студентської молоді у формі спортивної гри, включення зазначеного заходу у плани виховної роботи зі студентами.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Д. Бех, К. І. Чорна. – Київ, 2014. – 29 с. **2. Закон** України «Про фізичну культуру і спорт»: Наказ Президента України від 19.05.2015 р. № 453-VIII ВВР, 2015, № 30, ст.277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>. – Загол. з екрану. – Дата звернення: 12.10.15. **3. Національна** стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Наказ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pon.org.ua/index.php?newsid=2446>. – Загол. з екрану. – Дата звернення: 12.10.15. **4. Платонов В. Н.** Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Общая теория и ее практические приложения / В. Н. Платонов. – К. : Олімпійська література, 2004. – 808 с. **5. Сухомлинський В. О.** Народження громадянина // Вибр. твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 3. – 670 с. **6. Сухомлинський В. О.** Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості // Вибр. твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 1. – 653 с. **7. Сухомлинський В. О.** Розмова з молодим директором школи // Вибр. твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 4. – 629 с.

Шинкарьов С. І., Шинкарьова О. Д. Спортивні ігри як засіб патріотичного виховання студентської молоді

В статті розкрито особливості спортивних ігор, як засобу формування патріотичного виховання студентської молоді. Доведено, що

цілеспрямоване масове залучення студентської молоді до спортивних ігор забезпечить виховання у підростаючого покоління особистісно-психологічних якостей, удосконалення фізичного розвитку молоді, зміцнення дружби, організацію змістовного дозвілля молоді. Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню в студентів та утвердженню в педагогів і батьків національних й загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

Ключові слова: патріотичне виховання, спортивні ігри, студентська молодь, освіта, навчальні заклади.

Шинкарев С. И., Шинкарева О. Д. Спортивные игры как средство патриотического воспитания студенческой молодежи

В статье раскрыты особенности спортивных игр, как средства формирования патриотического воспитания студенческой молодежи. Доказано, что целенаправленное массовое привлечение студенческой молодежи к спортивным играм обеспечит воспитание у подрастающего поколения личностно-психологических качеств, совершенствование физического развития молодежи, укрепление дружбы, организацию содержательного досуга молодежи. Патриотическое воспитание должно охватывать всех участников учебно-воспитательного процесса, способствовать формированию у студентов и утверждению у педагогов и родителей национальных и общечеловеческих ценностей, личностных качеств, присущих гражданину Украины.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, спортивные игры, студенты, образование, учебные заведения.

Shinkarev S., Shinkarev O. Sports Games as a means of patriotic education of students

In the article the features of sports, as a means of patriotic education of students. Proved that purposeful mass encourage students to provide sports training the younger generation personal and psychological qualities, improving physical development of young people, strengthening friendship, organization of leisure of youth. Patriotic education should cover all participants in the educational process, to support the creation and strengthening of students' parents and teachers in the national and universal values, personal qualities that are inherent in the citizen of Ukraine.

Key words: patriotic education, sports, college students, education, education.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

НАПРЯМИ І ЗМІСТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК 37.017.7:373.24

Н. Д. Аль-Хамадані, О. М. Вдович, Н. М. Сидоренко

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Однією з найважливіших педагогічних задач, визначених Законом України «Про дошкільну освіту» – є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу. Базовий компонент дошкільної освіти, як державний стандарт, визначає ознайомлення дітей з поняттями «держава»; «народ»; «людство», з правами та обов'язками громадян України [1]. Згідно Концепції дошкільного виховання, її програмою передбачається розвиток у дітей національної культури, яка є внеском у загальнолюдські надбання демократичності, гуманізму, совісті, честі, гідності, громадянськості; виховання дітей на історичному минулому, яке формує у них патріотизм. Саме в дитячі роки зароджується національна самосвідомість особистості, любов до рідного краю, почуття відданості Батьківщині. Окремі дослідники зауважують, що людині, яка змалку не відчуває нерозривного зв'язку зі своїм народом, важко визначитися, досягти успіху, реалізуватися в житті. Первинні уявлення утворюються вже в ранньому дитинстві, поповнюються та уточнюються в наступні роки; вони не розчиняються у часі, не зникають, хоча без належного усвідомлення можуть бути витісненими у підсвідомість. До кінця дошкільного віку через уявлення вже чітко простежується спрямованість особистості дитини як показник рівня її духовно-національного розвитку.

Дана проблема не знайшла поки належного віддзеркалення в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. Більшість авторів вказує на важливість і значущість патріотичного виховання дітей дошкільного віку, але не пропонують цілісну систему роботи в даному напрямі. Характерною особливістю досліджень, пов'язаних з вихованням патріотизму дітей дошкільного віку, є звернення до окремих аспектів проблеми. Так, в роботах Т. Доронової досить виразно простежується ідея патріотичного виховання, але поняття «виховання патріотизму» не використовується; в дослідженні С. Николаєвої патріотичне виховання розглядається в руслі екологічного виховання; Т. Комарова, Т. Ротанова,

та інші роблять акцент на залучення дітей до культурної спадщини народу. Дослідники С. Козлова і Т. Кулікова пропонують одним з рішень проблеми виховання патріотизму дітей-дошкільників пізнання ними Батьківщини.

Мета статті – розкрити зміст понять «патріотичне виховання», «патріотизм», «патріотичні почуття», важливість формування патріотичних почуттів у дітей ще з дошкільного віку, формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку.

Сьогодні багато авторів прямо і опосередковано розглядають сутність патріотичного виховання. Даній проблематиці присвячені фундаментальні праці вчених-філософів В. Бичка, О. Забужка, І. Надольного, І. Стогнія, В. Шинкарука тощо. Психологічну складову патріотизму досліджують у своїх наукових працях сучасні психологи: І. Бех, А. Богущ, М. Боришевський, В. Котирло. Майже в усіх наукових роботах, публіцистичних статтях автори дотримуються думки, що патріотичне виховання – це процес, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє [3, с. 3 – 6]. Результатом ефективного патріотичного виховання є формування патріотизму патріотичних почуттів, функція яких полягає у позитивному ставленні до свого народу, Батьківщини. Поняття «патріотизм» в різні періоди розвитку соціуму трактувалося неоднозначно. Так, радянська педагогічна наука, скована догмами марксистсько-ленінської ідеології, так і не змогла виробити єдиного підходу до розуміння суті патріотичного виховання. На думку вченого М. Савина, патріотизм – це почуття, І. Харламов вважав його моральною якістю особистості, І. Іваненко – складником комуністичного світогляду та ідейності, О. Здравомислов – моральною цінністю [5, с. 12 – 15].

У сучасній педагогічній літературі виділяють щонайменше три різновиди патріотизму [5, с. 17 – 18]:

1) Етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної мови, культури, до власної історії тощо.

2) Територіальний патріотизм базується на любові до того місця на землі (до місцевості, ландшафту, клімату тощо), де людина народилася.

3) Державний патріотизм ґрунтується на остаточній меті нації – побудові власної держави, державному самовизначенні, державницькому світогляді та державницькому почутті; це вищий патріотизм, який базується на державній ідеології та пов'язаний з почуттям громадянськості.

Отже, суб'єктом патріотизму є людина як суспільна істота, а об'єктом – народ та Батьківщина.

Спираючись на працю К. Ушинського, можна констатувати той факт, що починати виховувати у дітей патріотизм потрібно з дошкільного віку, оскільки період дошкільного віку за своїми психологічними

характеристиками є найбільш сприятливий для виховання патріотизму, так як дошкільник відповідає довірою дорослому, йому притаманне копіювання, сугестивність, емоційна чуйність, щирість почуттів [4, с. 45 – 48]. Знання, враження, пережиті в дитинстві залишаються з людиною на все життя. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання. Чим більше збагачується такими цінностями досвід дитини, тим значніше авторитет дорослих, які, на думку дитини, відповідають моральним критеріям.

Все починається з дитинства. Його часто називають «золотою» порою в житті людини. Але це ще і дуже відповідальна пора, з якою пов'язано багато проблем – як самої маленької людини, так і дорослих, які займаються її вихованням. Тож педагог повинен дати малятам уявлення про все, що їх оточує, допомогти кожній дитині сформувати своє особисте бачення світу, особисту «картину світу». Формування почуття любові до Батьківщини починається від першого усвідомлення дитиною ніжної ласки матері, чарівної заспокійливої колискової, краси природи рідного краю, навколишнього середовища. Патріотизм, як і всі інші високі громадянські почуття, народжується в пізнанні. Збагачуючи знання дітей про Вітчизну, культуру народу, традиції, народну творчість, водночас виховуємо патріотичні почуття, закріплюючи їх у практичній позитивно-емоційній діяльності. Емоційний фактор відіграє важливу роль у патріотичному розвитку дітей. Емоційна сфера формується генетично рано і дуже сильно впливає на життя та діяльність дитини. Діти переймають з оточення все: і добре, і зле, прекрасне й бридке. Саме тому й потрібно, щоб вони бачили навколо себе більше добра і краси.

Досвід роботи педагогів переконливо доводить, що дитина повинна перебувати під постійним впливом матеріальної і духовної культури свого народу. Це потрібно насамперед для найповнішого розкриття природних схильностей дитини і розвитку її здібностей, оскільки таким чином використовуються етнопсихологічні особливості дітей. Саме такий шлях приводить до виховання національно свідомих громадян. Час перебудови, утворення самостійної держави України викликав надзвичайний інтерес до проблем: вітчизняної історії, витоків національної культури.

До основних завдань патріотичного виховання дітей дошкільного віку належать:

- формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому сім'ї, дитячого садка, міста);
- формування духовно-моральних взаємин;
- формування любові до культурного спадку свого народу;
- виховання любові, поваги до своїх національних особливостей;

- виховання почуття власної гідності як представників свого народу;

- формування толерантного ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей [2].

Таким чином, головним завданням патріотичного виховання є формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності цій проблемі належить пріоритетна роль.

Для формування в дітей початкових соціальних і громадянських уявлень, моральних суджень і оцінок потрібно насамперед накопичити в них конкретні враження про навколишнє життя, збагатити їх певними знаннями про суспільні явища, події, громадянську поведінку людей. Лише на цій основі у дітей виховуються перші почуття, які поступово перетворюються в осмислене і обґрунтоване ставлення до навколишнього. Враження і уявлення про різні суспільні явища вихованці дошкільних закладів дістають двома шляхами: стихійно, індивідуально, ненавмисно – в процесі впливів всієї різноманітності навколишнього життя – і цілеспрямовано, систематично – в організованому педагогічному процесі. Перший шлях збагачує дитину яскравими, заснованими на емоціях уявленнями, другий систематизує враження і підводить до узагальнень. Збагачення дошкільників певними знаннями про явища і події суспільного життя, поглиблення їх здійснюється під час проведення спостережень та екскурсій, на заняттях з розвитку мови та ознайомлення з навколишнім. Для успішного засвоєння дітьми цих знань важливо визначити систему занять та зміст і кількість пізнавального матеріалу. З метою свідомого оволодіння дітьми знаннями, розвитку їхнього вміння аналізувати, узагальнювати, встановлювати залежність між явищами і подіями необхідно дотримуватися послідовності, поступовості ускладнення матеріалу від заняття до заняття. В цілому це сприяє розвитку розумових здібностей, правильному сприйманню ними навколишньої дійсності, усвідомленню деяких соціальних явищ і подій, моральної сторони дій і вчинків людей.

Неодмінною умовою свідомого й успішного засвоєння пізнавального матеріалу у процесі формування уявлень і початкових патріотичних почуттів є опора на власний досвід дітей. Формування знань потрібно пов'язувати з їх життєвою основою – різноманітним чуттєвим сприйманням образів, що є в дітей. Це допоможе дошкільнятам знаходити опору в знайомих уявленнях про конкретні явища і події навколишнього світу для усвідомлення нових уявлень і понять.

Ми можемо запропонувати методи формування патріотизму але слід зважати на вікові особливості. Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, його головна духовна скарбниця. Вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру. Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки. Зважаючи на вікові особливості в

молодшого дошкільного віку спочатку треба визначити ступінь володіння українською мовою хто з дітей володіє, хто розуміє її але взагалі не говорить а хто взагалі не розуміє. Для цього слід використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови. Варто також поцікавитись якою мовою розмовляють рідні і близькі дитини. Інтерес у дітей до української мови і культури можна розвивати за допомогою усної народної творчості – невичерпного джерела виховання дитини. Скарбниця усної народної творчості невичерпна, багата. Є в ній і казка і легенда, загадка і лічилка, приказки й прислів'я, скоромовки, чистомовки, колисання, забавлянки, потішки. Вона є дзеркалом життя народу його історії, мови, народної мудрості. Через народну творчість дитина дістає перші уявлення про культуру та побут свого народу. Прислів'я та приказки приваблюють дітей яскравою грою слів, барвистістю мови, ритмікою. Часто їх можна використовувати у спілкуванні з дітьми: під час сніданку, обіду, коли дитина виконує трудові доручення неохоче або відмовляється від роботи. Також на прогулянці в різних ситуаціях. Поповнювати знання і словник дітей прислів'ями і приказками краще під час спостережень в природі. Скоромовки, чистомовки, заклички доречніше використовувати під час усіх видів діяльності дітей дошкільного віку. Заучуючи їх з дітьми колективно на заняттях з розвитку мовлення, індивідуально, у повсякденному житті, в ранкові та вечірні години, з метою вправлення дітей у правильний вимові звуків. Казки, легенди та притчі, які містять в собі значний пізнавальний і виховний потенціал також історією українського народу, його традиції вони доступні до сприймання дошкільниками. Оволодіти рідною мовою допомагають дітям і народні ігри («Довга лоза», «Коза-дереза», «День та ніч», «В хороводі були», «Редька» та інші). Їх проведення супроводжується вживанням різноманітної лексики, багатої на слова, які діти засвоюють у процесі ознайомлення з довкіллям.

Варто зауважити, що неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Важливим напрямом патріотичного виховання є вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу.

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей з державними символами (Гербом, прапором, Гімном). Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися упродовж століть (український віночок, рушник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше).

Отже, пам'ятаючи, що потреба сьогодення – встановлення розірваних зв'язків з минулим, повернення втрачених народних традицій, відновлення ланки духовності й осмислення формули «минуле – сучасне – майбутнє», вихователям ДНЗ потрібно поширювати інтерес дітей до

народних традицій, формувати патріотичні почуття, залучаючи їх до джерел народної творчості, що сприятиме всебічному розвитку національного типу особистості. Аналіз в становлення та розвитку ідей патріотичного виховання в, вказує на те, що ця проблема завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній думці. Упродовж багатьох століть до неї зверталися видатні вчені, педагоги, психологи, філософи, політичні діячі.

Загалом структура патріотичних почуттів виявляється у ставленні до себе. До людей, до Батьківщини, до національних цінностей. Зміст патріотичного виховання розкривається у розділах: державному, соціальному, родинному.

У патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до людей, до своєї держави, до її минулого, майбутнього та сьогодення. Мета переконань полягає в тому, щоб підвести дитину до усвідомлення патріотизму, до внутрішнього його сприйняття. Патріотична діяльність виявляється у пошуковій, краєзнавчій роботі, в процесі пізнання, в праці тощо.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19. **2. Богуш А. М.** Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – К. : Вища школа, 2002. – 407 с. **3. Бех І. Д.** Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізації них суспільних змін : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок та ін. – К. : Пед. Думка. – 2011. – 240 с. **4. Довідник** заступника директора школи з виховної роботи в запитаннях та відповідях / Авт. упоряд. Г. Л. Вороніна, Н. В. Кочанова – Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2006. – 464 с. **5. Лозинська Є. Ф.** Українське народознавство дітям дошкільного віку: Метод. посібн. для дошк. закл. / Є. Ф. Лозинська. – Львів : Оріяна-Нова, 2008. – 208 с.

Аль-Хамадані Н. Д., Вдович О. М., Сидоренко Н. М. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку як пріоритетний напрямок сучасної національної освіти

Дана стаття присвячена проблемі патріотичного виховання дітей дошкільного віку шляхом вивчення та нагадування національних цінностей. Окреслено основні теоретичні підходи до проблеми. Розкрито сутність понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Схарактеризовано емоційний компонент виховання патріотичних відчуттів. Визначено основні завдання патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Розглянуто основні педагогічні умови патріотичного виховання малюків на етапі дошкільного дитинства. Цікавими для практиків є форми, методи та засоби патріотичного виховання дошкільнят. Представлено систему роботи з патріотичного виховання

дітей дошкільного віку: розвиток мовлення, формування знань про Батьківщину на основі власного патріотичного досвіду.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, патріотичні почуття.

**Аль-Хамадани Н. Д., Вдович А. Н., Сидоренко Н. М.
Патриотическое воспитание детей дошкольного возраста как приоритетное направление современной национальной образования**

Данная статья посвящена проблеме патриотического воспитания детей дошкольного возраста путем изучения и напоминания национальных ценностей. Очерчены основные теоретические подходы к проблеме. Раскрыта сущность понятий «патриотизм», «патриотическое воспитание». Охарактеризован эмоциональный компонент воспитания патриотических чувств. Определены основные задачи патриотического воспитания детей дошкольного возраста. Рассмотрены основные педагогические условия патриотического воспитания детей на этапе дошкольного детства. Интересными для практиков являются формы, методы и средства патриотического воспитания дошкольников. Представлена система работы по патриотическому воспитанию детей дошкольного возраста: развитие речи, формирование знаний о Родине на основе собственного патриотического опыта.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, патриотизм, патриотические чувства.

Al-Hamadani N. D., Udovich A. N., Sidorenko N. M. Patriotic education of preschool children as a priority direction of modern national education

This article is devoted to the problem of Patriotic education of preschool children by examining and reminders of national values. Outlines the basic theoretical approaches to the problem. The essence of the concepts "patriotism" "Patriotic education". The emotional component is characterized by upbringing of Patriotic feelings. The main task of Patriotic education of preschool children. Describes the main pedagogical conditions patrocinated education of children at the stage of early childhood. Interesting for practitioners are the forms, methods and means patrolling education of preschool children. The system of work on Patriotic education of preschool children: language development, formation of knowledge about the Homeland on the basis of their own Patriotic experience.

A precondition for conscious and successful mastering of educational material in the process of formation of initial views, and Patriotic feelings is the reliance on their own experience of children. Formation of knowledge should be associated with their lifeblood – a variety of sensual perception of images that children have. This will help the preschoolers to find support in familiar ideas about specific phenomena and events of the surrounding world and understand new ideas and concepts. Ukrainian national symbols has a

special significance for the education of patriotism for the modern child. So in the classroom we need to introduce children to state symbols (Emblem, flag, Anthem). In parallel, to consolidate children's knowledge about national symbols and national symbols, developed and ustanovlena centuries (Ukrainian wreath, towel, embroidery, willow, viburnum, Vinca, etc.)

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.035.7:355.1

О. М. Дудник

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У теперішній неспокійний час, що доводиться переживати українцям, постає актуальним питання військової служби, ставлення мирного населення, в тому числі і дітей, до військовослужбовців. Ми можемо спостерігати, як за такий короткий, але досить напружений, проміжок часу у картині світогляду мирного населення України кардинально змінилося ставлення до військовослужбовців з негативно скептичного до позитивного. Вагомий вплив на зміну образу й ставлення до представників Збройних сил України серед дітей та молоді має державна політика в сфері освіти. Провідна роль в цьому плані належить національно-патріотичному вихованню.

Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій:

Концепція національної системи виховання (1996);

Концепція національно-патріотичного виховання (2009);

Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.;

Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012).

Проте жодна з них не втілювалася в конкретні дії з реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти.

У 2015 році був зроблений значний крок в цьому напрямку – затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [8].

У даній концепції зазначено, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї,

освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [8].

Отже, у процесі формування образу військовослужбовців у дітей молодшого шкільного віку головну увагу необхідно приділяти тій думці, що кожен солдат, що воює за мирне життя, в очах мільйонів дітей повинен постати представником українського народу – героєм, якому випала доля захищати рідну землю.

У сучасній педагогічній науці різні аспекти патріотичного виховання було розроблено у студіях І. Беха, Ю. Завалевського, П. Ігнатенко, О. Сухомлинської, К. Чорної та інші. За останні роки окреслені проблеми у контексті вікових особливостей школярів досліджувалися в дисертаційних роботах Т. Гавлітіної, В. Коваля, О. Коркішко, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, Р. Петронговського, С. Рашидової та ін.

Дослідженню проблеми патріотизму молодших школярів у позаурочній діяльності присвячено дослідження О. Коркішко. Вона розглядає патріотизм як духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. Дослідницею розроблений орієнтовний зміст патріотичного виховання, де виділено такі розділи: державний, соціальний та родинний, які в свою чергу становлять визначені автором критерії патріотичної вихованості учнів 1-4-их класів [4].

Заслугує на увагу психологічне дослідження Н. Михальченко, присвячено розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів. Автором була запропонована психокорекційна програма, в основі якої реалізовано спеціально побудовану модель розвивальних впливів на учнів початкової школи (поєднання навчальних, ігрових, практичних процедур тощо), що позитивно вплинула на рівень сформованості патріотичної самосвідомості учнів 1-4-их класів [5].

За останні роки проблемою дослідження образу армії займалися такі вчені, як О. Бушков, О. Обознов, В. Пономаренко та інші. Дослідженням образу військового офіцера займалися: Б. Агєєв, Г. Андрєєва, С. Василевич, Д. Кабанов, О. Калюжний, К. Кіткін, Д. Крутілін, І. Рудської, А. Цилько та інші. Дослідження Я-образу військовослужбовців знайшли відображення в працях таких військових психологів, як О. Караяні, В. Каршин, П. Корчемний, С. Петер, Є. Утлік та інші.

Разом з тим, не дослідженим залишилося питання особливостей формування образу військовослужбовця Збройних Сил України у молодших школярів в умовах навчально-виховного процесу. Хоча існує наукова думка, а саме, І. Беха, що процес патріотичного виховання розпочинається з першого року її навчання у школі [2, с. 99 – 100]. При цьому слід обов'язково спиратись на морально-духовний фундамент, здобутий особистістю в дошкільному закладі та в родині.

Метою статті є з'ясування найбільш ефективних методів формування образу військовослужбовця Збройних Сил України у дітей молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного процесу.

Вихідними позиціями цієї статті є такі:

1. Положення психологів щодо сензитивності молодшого шкільного віку до формування образу військовослужбовця. У цьому переконують дослідження психологів, у яких сказано, що діти шести – дев'яти років, як правило, слухняні, з готовністю виконують вимоги дорослих. У них яскраво виявляється наслідувальність. Молодші учні схильні до приучування та емоційного сприймання. Особливістю їхньої розумової діяльності є те, що вони часто обмежуються сприйняттям зовнішніх ознак, понять, процесів [3, с. 32].

2. Розуміння поняття «образ» як, по-перше, зовнішній вигляд кого або чого-небудь; по-друге, вигляд, відтворений у свідомості, пам'яті або створений уявою; і по третє, те, що вимальовується, постає в чий-небудь уяві [1].

Зауважимо, що розрізняють три види ставлення молодшого школяра до образу героя:

1) емоційне ставлення, усвідомлюване, що довільно виражається у словесній формі «подобається – не подобається»;

2) інтелектуально-оцінне, усвідомлюване, що довільно виражається у словесній формі «гарний – поганий»;

3) ставлення, яке може не усвідомлюватися дитиною, але мимоволі виражається в її діяльності – грі [9, с. 85].

Ми переконані, що завдання вчителя полягає в тому, щоб домогтися від дитини позитивного ставлення до образу військовослужбовця на кожному із етапів його формування та на всіх рівнях. Це можливо за умови проведення системи відповідних виховних заходів спрямованих на формування істинного образу військовослужбовця, а саме як персонажу, якому притаманні наступні особистісні якості такі, як сила, мужність, відвага, доброта, справедливість, чесність, товариськість, впевненість, незворушність; здатного обороняти та захищати свою країну.

Як відомо, важливими ділянками навчально-виховного процесу школи є урочна та позаурочна діяльність, які забезпечують гнучкість та цілеспрямованість навчально-виховної роботи в цілому. Вміле їх поєднання сприяє практичному оволодінню дітьми знань. Це стосується і

реалізації завдання щодо формування цілісного і соціально привабливого образу військовослужбовця у молодших школярів.

Провідними форми та методи в цьому напрямку мають стати розповідь учителя, бесіда, міні-дискусія, опитування, інтерв'ювання, анкетування учнів, інтерактивні технології (мозковий штурм, акваріум, обговорення по групах, робота в парах); метод проектів; ігрові методики (ігри-мандрівки, козацькі забави, історичні подорожі у часі, змагання тощо); творчі завдання та роботи учнів (вікторини, складання ребусів, кросвордів, конкурси малюнків, міні-оповідань, казок); тренінги, зустрічі з представниками Збройних Сил України.

Разом з тим, практика доводить, що більшість учителів початкових класів в своєму арсеналі не мають і половини зазначених методів, а виховний вплив здійснюється переважно в умовах класно-урочної системи. Однак, у сучасних умовах, коли реалізується гуманістичний та особистісно-орієнтований підходи у вихованні не можна не враховувати участі самого вихованця в цьому процесі. У школі поняття «метод виховання» має означати спосіб спільної діяльності, спільний шлях партнерства, співробітництва між вихователем і вихованцем, досягнення бажаної мети виховання. При цьому, слід погодитися з точкою зору Н. Мойсеюк, яка зазначає, що під методами виховання слід розуміти найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, які спрямовані на усвідомлення школярами сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, вироблення відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію і вдосконалення, підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості [6, с. 458 – 459].

На жаль, у початковій школі неповністю використовується потенціал таких новітніх методів як метод проектів, міні-диспутів, міні-дискусій, колективно творчих справ, ігрових подорожей тощо. Зупинимося на аналізі деяких з них.

Так, на уроках рідної мови, відповідно до програми та календарних планів, враховуючи текстоцентричний принцип навчання, доречно пропонувати учням різноманітні тексти виховного і повчального змісту. Наприклад, «Слава Україні! Героям слава!», «Вірні сини України», «Герої не вмирають ...», «Життя під кулями», «Їх подвиги завжди будуть жити в наших серцях» та інші. Саме через тексти (аналіз їх змісту) доцільно виховувати у молодших школярів любов до рідного краю і своєї Батьківщини, повагу до національних традицій і символів українського народу, формувати образ військовослужбовця – героя.

Усвідомлене та систематичне використання на практиці методу морального оцінювання вчинків представників Збройних Сил України (що були відображені у спеціально підібраних або створених текстах), і особливо рефлексивна оцінка вчинку героя (із примірянням на себе), формує систему моральних цінностей, під впливом яких учень надалі вибирає індивідуальну життєву позицію з опорою на той позитивний образ, який цілеспрямовано був створений у його уяві.

З огляду на зазначене, невід'ємними складниками уроків української мови та літературного читання мають бути виховні бесіди, пізнавальна інформація про Україну, її людей і події, пов'язані з ними, складання усних і письмових текстів на патріотичні теми, підготовка і презентація посильних проектів патріотичного змісту (наприклад, написання творів, оповідань, казок про земляків, які прославили рідний край, вітальних листівок захисникам Вітчизни) тощо.

Аналізуючи можливості навчального предмету «Я у світі» щодо формування образу військовослужбовця, слід підкреслити, що у ході міні-дискусій, міні-диспутів стосовно видатних постатей, успішних людей, патріотично спрямованих, що уміють переборювати життєві труднощі і йдуть до власної мети, стає можливим надання прикладу, зразка для вироблення у учнів власних життєвих стратегій.

Головним завданням курсу «Образотворче мистецтво» є формування у молодших школярів культури почуттів, основ національної та громадянської свідомості. Разом з тим, пропонуємо проводити конкурси дитячої зображувальної творчості та колективно творчі справи «Слава українським військовим», «Герої наших днів», «Славному роду немає переводу» та інші. Творчий колективний вид діяльності створює сприятливу невимушену атмосферу для закріплення у свідомості дітей позитивного персонажу представника Збройних сил України.

Враховуючи основні напрямки національно-патріотичного виховання, позаурочний час слід присвячувати проведенню тематичних виховних годин, бесід за темами «Славетні українці», «Хто вони герої?», «Герої серед нас» у формі зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій. Доцільно практикувати залучення дітей та батьків до майстер-класів з виготовлення сувенірів, оберегів, подарунків для бійців української армії.

З метою вирішенню наступного аспекту з даного питання: виховання поваги, шанобливого ставлення як до героїко-патріотичного минулого, так і сучасного українського народу можуть бути організовані екскурсії до краєзнавчих музеїв, де головна увага приділятиметься ознайомленню з історією козаччини. Провівши паралель між козаками та представниками сучасної армії, у свідомості дітей буде формуватися образ мужнього, хороброго, сильного, відважного захисника Батьківщини.

Під час тижнів здоров'я доцільно проводити історичні подорожі у часі, ігри-мандрівки та козацькі забави. За спеціально розробленими сценаріями через гру діти матимуть змогу здобувати досвід взаємодії, ведення бою, а також розвивати кмітливість та інші якості необхідні в бою. Забави досить насичені мовними формулами, жартами; збагачені відповідними атрибутами (герб, прапор, одяг, макети зброї), що приваблює увагу молодших школярів і дозволяє в природних умовах закріплювати у свідомості дітей образ військовослужбовця-героя. В якості організаторів та учасників даних дійств доречним буде запросити представників Збройних сил України, мешканців даного населеного

пункту, які безпосередньо приймали участь в бойових діях або мають відношення до захисту рідної землі, що підсилить виховний вплив.

Відповідно до методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, для ефективного формування в учнів початкових класів позитивного образу військовослужбовця-героя необхідним є застосування вчителем на уроках та у позаурочний час емоційно-естетичного фону, створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння відповідними цінностями, усвідомлення знань про національні подвиги, орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та в школі [8].

Беручи до уваги зазначене, можна представити механізм формування образу військовослужбовця в такому алгоритмі:

- 1) морально-етичне оцінювання вчинку героя (його рефлексивна оцінка);
- 2) формування системи моральних цінностей молодшого школяра;
- 3) визначення себе, свого «Я» у системі ціннісних орієнтацій, власного ставлення до моральних цінностей;
- 4) вироблення й усвідомлення власної ціннісної позиції;
- 5) вибір майбутнього стилю життя, власного життєвого шляху.

Таким чином, молодший шкільний вік є сензитивним щодо формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України. Найбільш ефективними при цьому є такі методи, як розповідь, бесіда, міні-дискусія, міні-диспут, метод морального оцінювання вчинків, метод проєктів, колективно творча справа, що реалізуються у формі виховних тематичних годин, зустрічей, благодійних акцій, екскурсій, подорожей у часі, ігр-мандрівок, козацьких забав. Позитивною умовою також є алгоритмізація зазначеного процесу. Ми наполягаємо, що вагомою умовою оптимізації формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України є реалізація принципу єдності поглядів сім'ї, освітніх установ та суспільства в цілому. Саме цей аспект зазначеної проблеми буде предметом наших подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. **Академічний** тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
2. **Бех І. Д.** Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 271 с.
3. **Волков Б. С.** Психологія молодшого школяра. / Б. С. Волков. – М.: Просвітництво, 2002. – 125 с.
4. **Коркішко О. Г.** Патріотичне виховання молодших школярів: методичний посібник / О. Г. Коркішко / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – 99 с.
5. **Михальченко Н.** Психокорекція патріотичної рефлексії молодших школярів / Н. Михальченко // Психологія і суспільство. – 2006. – № 1. – С. 121 – 126.
6. **Мойсеюк Н. Є.** Педагогіка: [навч. посіб.] / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
7. **Прайсман Б. Д.** Розуміння

молодшими школярами мотивів поведінки літературних персонажів / Б. Д. Прайсман // Наукові зап. НДІ психології УРСР. – К., 1956. – Т. 5. – 512 с. **8. Про** затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068>. **9. Рижкова Т. В.** Літературний розвиток молодшого школяра: навч. посібник для студ. пед. вузів / Т. В. Рижкова. – СПб. : Вид-во РГПУ ім. А. І. Герцена, 2006. – 140 с.

Дудник О. М. Методи формування образу військовослужбовця у молодших школярів

У представленій статті доведена актуальність формування образу військовослужбовця у дітей та молоді, а також показана сензитивність саме молодшого шкільного віку щодо формування зазначеного феномену. Розкрито методи формування образу військовослужбовця у молодших школярів, якими є розповідь, бесіда, міні-дискусія, міні-диспут, метод морального оцінювання вчинків, метод проектів, колективно творча справа, що реалізуються у формі виховних тематичних годин, зустрічей, благодійних акцій, екскурсій, подорожей у часі, ігр-мандрівок, козацьких забав. Розроблено алгоритм формування образу військовослужбовця у молодших школярів, що представлений певною послідовністю дій.

Ключові слова: образ військовослужбовця, сензитивний період, методи виховання молодших школярів.

Дудник О. Н. Методи формирования образа военнослужащего у младших школьников

В представленной статье доказана актуальность формирования образа военнослужащего у детей и молодежи, а также показана сензитивность именно младшего школьного возраста в отношении формирования указанного феномена. Раскрыты методы формирования образа военнослужащего у младших школьников, которыми являются рассказ, беседа, мини-дискуссия, мини-диспут, метод нравственного оценивания поступков, метод проектов, коллективно творческое дело, реализуемых в форме тематических воспитательных часов, встреч, благотворительных акций, экскурсий, путешествий во времени, игр-путешествий, казацких забав. Разработан алгоритм формирования образа военнослужащего у младших школьников, представленный определенной последовательностью действий.

Ключевые слова: образ военнослужащего, сензитивный период, методы воспитания младших школьников.

Dudnik O. N. Methods of formation of the image of the soldier in primary school

In the article the urgency of formation of the image of the soldier in children and young people, and also shows the sensitivity it is of primary school age in relation to the formation of the phenomenon. Disclosed methods of forming the image of the soldier in primary school, which are story, a conversation, a discussion, a mini debate, the method of moral evaluation of actions, method of projects, collectively creative case implemented in the form of thematic educational hours, meetings, fundraisers, trips, time travel, games-travel cossack amusements.

The algorithm of formation of the image of the soldier among primary school children, presents a certain sequence of actions: morally-ethical estimation of the act of a hero; the formation of a system of moral values of the younger school student; a definition of yourself, your "I" in the value orientation to moral values; to develop and awareness of their own values; the choice of the future style of life, your own way of life.

Key words: the image of the soldier, sensitive period, methods of education of junior schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 37.035.6

М. А. Єпіхіна

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА ТРАДИЦІЯХ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ**

З утворенням української держави змінилися вектори патріотичного виховання. У своїй основі таке виховання відбиває дух та інтереси української нації і має бути чи не найважливішою частиною національного виховання. Засобами даного виховання педагог має розкрити учням правдиві сторінки історії українського народу, його звитяги і військові доблесті, боротьбу за українську землю, за волю, за честь і славу [1].

На кожному етапі розвитку українське національне виховання вибирало кращі здобутки світової культури, акумульовані в народних традиціях і звичаях, що стверджують добро, любов, справедливість в усіх сферах життя. Правильно організоване національне виховання формує повноцінну особистість, яка цінує свою національну й особисту гідність, честь, та індивідуальність.

Запорізьке козацтво стало справжнім феноменом патріотизму в історії України. Воно глибоко і різнопланово вплинуло на історичну долю українського народу, на формування національної свідомості. Багатовіковий визвольний козацький рух зумовив унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку.

Отже, саме сьогодні нам необхідно звернутися до витоків виховних ідеалів козацької педагогіки й відродити козацькі виховні традиції.

Однією з найважливіших рис усебічно розвиненої особистості є патріотизм. Патріотизм (грец. *patris* – батьківщина, Вітчизна) – це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Патріотизм передбачає гордість за матеріальні і духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання збереження її характерних особливостей, її культурного надбання та захист інтересів своєї громади, народу в цілому [2].

Першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка. Вони висвітлювали ідеал давньо-руської епохи, складовою частиною якого виступало патріотичне виховання. На думку В. Сухомлинського, А. Макаренка, О. Вишневського, І. Беха та інших, патріотичне виховання завжди було і є одним з найважливіших напрямків освіти й виховання особистості. Бути патріотом означає духовно піднятися, усвідомити безперечну цінність своєї країни, яка справді й об'єктивно притаманна їй, і приєднатися до неї волею та почуттями [3, с. 41].

Педагогічна система кожного народу, кожної нації має свій тип досконалої людини. У народів Кавказу – витязь, джигіт, в англійців – джентльмен, у росіян – добрий молодець, у японців – самурай. В українській народній педагогіці, починаючи з XV ст., ідеал доведеної людини репрезентується образом українського козака, потім – січового стрільця, потім – самовідданого борця за самостійну Українську державу [4, с. 30]. Цілісна система тіловиховання (фізичного виховання) доби козацтва в Україні і сьогодні заслуговує на увагу. Історики зазначають, що козаки були високими на зріст і надзвичайно сильними. Вони прагнули розвивати в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів. Фізично розвинені козаки володіли різними видами зброї і своїм тілом. Постійно самовдосконалюючись, вони зокрема виконували специфічні вправи, доводячи невичерпні можливості свого організму. Тілесне і психофізичне загартовування козаків було складовою різнобічного виховання козацької молоді [4, с. 73]. Великий вплив козацька педагогіка мала і на патріотичне виховання.

Козацька педагогіка – це наука про виховання мужності, патріотизму, доброти, всевітнього братерства, взаємодопомоги, фізичної досконалості, віри у свої сили й можливості. Головна мета козацької педагогіки – виховати волелюбну і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання козацької педагогіки

– виховувати у підростаючих поколіннях національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Метою нашої статті є висвітлення форм і методів виховної роботи, які базуються на ідеях козацької педагогіки.

В різні часи та епохи в усіх цивілізованих державах сім'я, школа, суспільство ставили перед собою завдання виховати громадянина, патріота своєї країни. У вирішенні важливих завдань патріотичного виховання роль школи неможливо переоцінити.

Вагомою ділянкою навчально-виховного процесу школи є позаурочна діяльність, яка забезпечує гнучкість та цілеспрямованість навчально-виховної роботи як в цілому, так і в умілому її поєднанні з навчальною складовою, сприяє практичному засвоєнню дітьми знань, яких вони набувають на уроках. Це безпосередньо стосується і реалізації завдань патріотичного виховання.

14 жовтня 2014 року указом Президента України Петра Порошенка з метою вшанування мужності та героїзму захисників України було встановлено свято – День захисника України, яке з 2015 року є державним святом [5]. Це свято відзначається 14 жовтня у день святої Покрови Пресвятої Богородиці – найвизначнішого свята запорозьких козаків. Цього дня на Січі відбувалися вибори нового отамана. Козаки вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю вважали заступницею і покровителькою православного воїнства. Тож не дивно, що через століття це свято здобуло в Україні ще й другу назву – Козацька Покрова [6].

Цього року День захисника Вітчизни вперше урочисто святкуватимуть у кожній школі країни. Провідною ідеєю свята є повчальність, яка представляє нащадкам історичний досвід виховання національної самосвідомості, патріотичних почуттів, бажання примножувати родинні традиції, розуміння своєї причетності до подій, що відбувались в історії України.

На честь свята у школах можна провести тиждень українського козацтва під гаслом «Наша слава козацька не вмере, не загине!», в рамках якого відбуватимуться ряд цікавих заходів.

Орієнтовна тематика

Перший день. Відкриття тижня Українського козацтва. Урочиста лінійка. Урок мужності.

Другий день. Конкурс козацької пісні.

Третій день. Конкурс читців.

Четвертий день. Виставка дитячих малюнків на тему «Моя улюблена країна – Україна» (1-3 клас); підготовка і презентація проєктів на тему «Гей ви, хлопці, славні Запорозжці» (4 клас).

П'ятий день. «Козацькі розваги»(свято спортивного характеру).

Метою цих заходів є ознайомлення учнів 1-4 класів зі славними

сторінками історії українського козацтва; розвиток комунікативності та соціальної компетентності учнів; сприяння патріотичному вихованню кожного школяра, осмисленню себе як частини великого українського народу, а також виховання поваги до звичаїв та традицій українського народу.

Розпочати свято Дня Українського козацтва можна з **урочистої лінійки**, де будуть присутні військовослужбовці Збройних сил України. Після лінійки доречним було б провести **«Урок мужності»**, на якому важливою темою для обговорення стане мужність українців, які стали на захист Батьківщини, їхня вірність своєму народові, готовність віддати життя за мир і спокій у рідній державі.

Конкурс козацької пісні. Для української культури козацькі пісні мають величезне значення. Основною тематикою українських козацьких пісень виступає бій воїна з ворогом-чужинцем. Такі українські пісні створювалися на підставі реальних подій, де зображувалися справжні історичні битви. Вивчаючи козацькі пісні молодші школяри відновлюють зв'язок поколінь, відчувають унікальність козацької культури. (Наприклад, «Розлилися круті бережечки», «Пісня про Байду», «Ой, Морозе, Морозенку», «Гей, не дивуйтесь добрі люди»).

Конкурс читців. Читання творів сучасних українських авторів на патріотичну тематику не тільки вдосконалює виконавську майстерність учнів, а й через художнє слово виховує у молодших школярів любов до рідного краю і своєї Батьківщини, повагу до національних традицій, символів українського народу.

Підготовка і презентація посильних проектів на тему «Гей ви, хлопці, славні запорожці» передбачає самостійне здобування і систематизацію знань з історії козацтва. Враховуючи рівень розвитку самостійності молодших школярів, вчитель обирає певний характер координації: допомагає у підборі літератури та інших джерел інформації з теми, у визначенні цілей, яких треба досягти, в обговоренні зібраного матеріалу, підготовці тексту виступу. Використання цієї технології створює умови для всебічного розвитку особистості у процесі організації творчої діяльності, підвищує пізнавальний інтерес учнів до навчання.

Виставка дитячих малюнків на тему «Ми всі українці – єдина сім'я» стане справжньою окрасою тижня. Під час проведення такого конкурсу проявляються не лише творчі здібності юних художників, а й зображуються дитячі переживання, особисте ставлення до тих подій, які відбуваються в сучасній Україні. Такі малюнки завжди майорять національними кольорами, на них зазвичай зображується українська символіка, узори вишиванки та чисте мирне небо. Україна в очах дітей завжди виступає квітучою та незалежною державою, в якій панує щастя і спокій.

Враховуючи вікові особливості молодших школярів, їхній потяг до ігрової діяльності, з метою формування патріотизму дітей даної вікової групи завершити свято можна **святковою ігровою програмою**

«Козацькі розваги». Розпочати свято можна розповіддю про засади Запорізької Січі, про те, які змагання влаштовували козаки на свята народного календаря. До ігрової програми варто включити цікаві спортивні жартівливі ігри, конкурси, розваги «Метання ядра» (влучання картоплею в казан), «Біг у валянках», «Переправа», гра «Запорожець на Січі» та ін. Під час таких ігор-змагань молодші школярі переконуються у необхідності дисципліни, дотриманні інтересів своєї команди, спільних дій, взаємної виручки, підтримки, винахідництва.

Проведення будь-якого святкового заходу вимагає великої підготовчої роботи як від самого вчителя, так і від його учнів. Вчителем заздалегідь проводяться бесіди і розповіді про козацький ідеал досконалої людини, про славу і велич українських козаків. Діти відвідують художні виставки, музеї. Пропонуючи учням підготувати малюнки до майбутньої виставки, вчитель розповідає основні вимоги щодо оформлення своїх робіт. Вчитель музики добирає та вивчає з дітьми пісні козацької тематики, які співатимуться на конкурсі, готує музичний супровід. Вчитель фізичної культури готує сценарій спортивного заходу, враховуючи фізичну підготовку дітей, рівень їхніх практичних умінь та стан здоров'я. На уроках з фізичної культури діти знайомляться з правилами рухливих ігор, які будуть проводитися на спортивному святі.

Отже, патріотично-національне виховання дітей не повинно проводитись епізодично, воно має бути глибоко продуманим, систематичним, цілеспрямованим. Досягти оптимальних результатів у національному вихованні можна за умови широкого використання в навчально-виховному процесі занять-комплексів, що мають інтегрований зміст, завдання інтегрованого характеру.

Провідною ідеєю цього святкового заходу є повчальність, яка представляє нащадкам історичний досвід виховання самосвідомості, патріотичних почуттів в учнів, бажання примножувати родинні традиції, розуміння своєї причетності до подій, які відбувалися в історії України і відбуваються зараз. Саме такі виховні заходи спонукають дітей до патріотичних вчинків, виховують почуття гідності, зумовлюють прагнення до творчості на благо Вітчизни в майбутньому, здорового способу життя сьогодні й завтра.

Список використаних літератури

- 1. Коломоєць Г. А.** Всеукраїнська військово-спортивна гра «Джура» («Сокіл»): метод. посіб. / Г. А. Коломоєць, О. С. Бондарчук, А. М. Грива, А. А. Ребрина, В. Я. Тимофєєв, М. Б. Бігус. – К., 2013. – 216 с.
- 2. Патріотизм.** – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм>
- 3. Коломоєць Г. А.** Всеукраїнська гра «Джура»: патріотичне виховання старших підлітків / Г. А. Коломоєць // Фізичне виховання в рідній школі. – 2014. – №3. – С. 41.
- 4. Мосіяшенко В. А.** Українська етнопедагогіка: Навч. посіб. /

В. А. Мосіяшенко. – Суми, 2005. – 176 с. **5. День** захисника України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/День_захисника_України **6. В** Україні відзначають свято Покрови і День козацтва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/v-ukrayini-vidznachayut-svyatopokrovi-i-den-kozactva.html> **7. Концепція** національно-патріотичного виховання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-67DEEC287CD4D/list-A863690726>

Єпіхіна М. А. Патріотичне виховання молодших школярів на традиціях козацької педагогіки

Стаття присвячена актуальній проблемі сьогодення – вихованню патріотичних почуттів у молодших школярів. В роботі розкривається проблема формування громадянина держави, наголошується на особливості ролі національного виховання у становленні особи як громадянина-патріота; зосереджується увага на козацькій педагогіці як складовій народної педагогіки; окреслюється важливість і необхідність повернення до витоків виховних ідеалів козацької педагогіки й впровадження їх у виховний процес початкової школи як однієї з найефективніших систем на даному етапі національно-патріотичного виховання молодших школярів. У роботі подано практичні рекомендації щодо проведення виховної роботи патріотичного характеру в початковій школі; описано форми і методи роботи, які можна застосовувати під час святкування Дня Українського козацтва.

Ключові слова: патріотичне виховання, національне виховання, козацтво, козацька педагогіка, День Українського козацтва.

Епіхіна М. А. Патриотическое воспитание младших школьников на традициях казачьей педагогики

Статья посвящена актуальной проблеме современности – воспитанию патриотических чувств у младших школьников. В работе раскрывается проблема формирования гражданина государства, отмечаются особенности роли национального воспитания в деле становления личности как гражданина, патриота; сосредоточивается внимание на казачьей педагогике как составляющей народной педагогики; определяется важность и необходимость возвращения к истокам воспитательных идеалов казачьей педагогики и внедрение их в воспитательный процесс начальной школы как одной из наиболее эффективных систем на данном этапе национально-патриотического воспитания младших школьников. В работе даны практические рекомендации по проведению воспитательной работы патриотического характера в начальной школе; описаны формы и методы работы, которые можно применить во время празднования Дня Украинского казачества.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, национальное воспитание, казачество, казачья педагогика, День Украинского казачества.

Epikhina M. A. Patriotic education of junior schoolchildren on the traditions of Cossack Pedagogy

The article is dedicated to an actual problem of the present - cultivating patriotic feelings in junior schoolchildren. The paper reveals the problem of forming a citizen of the state, the role of the marked features of the national education in the process of bringing up an individual as a citizen, a patriot. It focuses the attention on Cossack pedagogy as a part of the folk pedagogy. The article emphasizes the importance and the necessity of returning to origins of educational ideals of Cossack pedagogy and introduction them into the educational process of the elementary school as one of the most effective systems at this stage of the national and patriotic education of junior schoolchildren. The paper reveals the value of extracurricular activities that promote assimilating practically the patriotic knowledge by junior schoolchildren. It describes the value of the most important holiday of Zaporozhye Cossacks a Cover holiday; presents practical patriotic recommendations; describes the complex of integrated activities (reading, drawing, singing, physical training), dedicated to the Day of Ukrainian Cossacks and the forms and methods of work that can be used during the celebration of the Day of Ukrainian Cossacks.

Key words: patriotic education, national education, the Cossacks, Cossack pedagogy, Day of Ukrainian Cossacks.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 32.18.12

М. М. Починкова

**ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ТА ЧИТАННЯ**

Політична ситуація, що склалася на сьогодні в Україні вимагає переорієнтації змісту громадянського виховання в процесі навчання. Необхідним стає активне формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України у дітей. Так, формування має відбуватися цілеспрямовано та систематично протягом усього навчання, на всіх дисциплінах. Адже першочергове завдання загальноосвітньої школи – це виховання свідомого громадянина країни, щоб учні пишалися тим, що живуть і працюють у великій прадавній європейській державі.

Формувати позитивний образ військовослужбовця можна й на уроках української мови й читання в початковій школі. Це можуть бути різні форми роботи: класна й позакласна, а також на різних типах уроків: уроки розвитку мовлення, уроки закріплення вивченого матеріалу, уроки позакласного читання тощо.

Наведемо фрагмент уроку з розвитку мовлення (усний переказ) для 4 класу. Такий урок доцільно проводити напередодні Дня Збройних Сил України.

Розпочинаючи роботу, доречним буде проведення словникового диктанту, який, крім іншого, дозволить повторити й закріпити правопис слів іншомовного походження, уживання великої літери, правопис словникових слів тощо, і дозволить підготувати дітей до переказу тексту:

Словниковий диктант

Збройні Сили України, артилерія, військовослужбовець, армія, Повітряні сили, Сухопутні війська, Військово-морські сили, офіцер, солдат, адмірал, генерал, аеромобільні війська, механізовані війська, танкові війська, ракетні війська, авіація, Президент України.

Мета: продовжувати вчити докладному усному переказу, розширювати словниковий запас, формувати у дітей позитивний образ військовослужбовця Збройних Сил України, виховувати любов до Вітчизни.

Підготовча бесіда:

- Хто знає, що відзначають 6 грудня?
- Що таке Збройні Сили України?
- Які сили та війська входять до складу Збройних Сил України?
- Хто такі Миротворці?

Учитель читає текст:

Шосте грудня День Збройних Сил України

Хто є захисником Батьківщини від злих ворогів та ворожих недругів? Хто не дає образити честь і гідність своєї країни? Звичайно ж, це її Збройні Сили.

Захисники нашої Вітчизни відзначають своє професійне свято День Збройних Сил України шостого грудня.

Святкувати його почали з 1993 року. Та незважаючи на невелику історію українського війська і його професійного свята, справжній вік української армії сягає кількох століть, а її бойові традиції формувалися у важких війнах і конфліктах від Київської Русі до Великої Вітчизняної війни. І до сьогодні солдати й офіцери Збройних Сил України гідно продовжують традиції своїх дідів і батьків.

Сьогодні українські військові виконують бойові завдання з охорони миру та спокою у найрізноманітніших куточках планети. Миротворча діяльність – одна з пріоритетних нашої держави.

Прапор України в гарячих точках давно вже став символом миролюбності, стабільності та відповідальності.

У цей день військовослужбовці та прості громадяни покладають квіти до могили Невідомого солдата, відбувається церемонія вручення державних нагород та святковий концерт, Президент України та Міністр оборони вітають усіх військовослужбовців української армії (За матеріалами Інтернету).

Перевірка первинного сприйняття тексту:

- Хто захищає нашу країну?
- Коли почалась історія наших Збройних Сил?
- Чим іще займаються наші Збройні Сили?
- Як святкують 6 грудня в Україні?
- Хто вітає військовослужбовців у цей день?

Отже, така цілеспрямована робота сприятиме формуванню позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України в учнів початкових класів, сприяє виробленню патріотичного мислення, прихильності до своєї національної спадщини, також пошані і відвертості до всіх інших систем і традицій.

Список використаної літератури

1. Апраксина О. А. Позакласна робота в школі. / О. А. Апраксина. – К. : Освіта, 2007. – 130 с. **2. Гоман П.** Важливе джерело поглиблення національної самосвідомості учнів. / П. Гоман. // Українська мова і література в школі. – 2001. – № 2. – С. 9-11. **3. Концепція** громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.

Починкова М. М. Формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України в учнів початкової школи на уроках української мови та читання

У статті розкрито засоби формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України в учнів початкової школи на уроках української мови та читання.

Шляхами формування позитивного образу військовослужбовця на уроках української мови та читання автори вбачають у використанні текстового матеріалу про українських військових у змісті різних видів вправ, зокрема, словникові диктанти, робота над текстом, переказ тексту, бесіда за змістом тексту тощо.

У статті наголошено на тому, що тільки систематична цілеспрямована робота сприятиме формуванню позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України в учнів початкових класів, виробленню патріотичного мислення, прихильності до своєї національної спадщини.

Ключові слова: позитивний образ військовослужбовця, учні початкової школи, уроки української мови та читання.

Починкова М. Н. Формирование позитивного образа военного Вооруженных Сил Украины у учащихся начальной школы на уроках украинского языка и чтения

В статье раскрыты способы формирования позитивного образа военнослужащего Вооруженных Сил Украины у учащихся начальной школы на уроках украинского языка и чтения.

Пути формирования позитивного образа военнослужащего на уроках украинского языка и чтения авторы видят в использовании текстового материала об украинских военных в содержании различных видов упражнений, например, словарные диктанты, работа над текстом, пересказ текста, беседа по содержанию текста и т.д.

В статье обращено внимание на то, что только систематическая целенаправленная работа способствует формированию позитивного образа военнослужащего Вооруженных Сил Украины у учащихся начальных классов, развитию патриотического мышления, позитивного отношения к своему национальному наследию.

Ключевые слова: позитивный образ военнослужащего, учащиеся начальной школы, уроки украинского языка и чтения.

Pochinkova M. The formation of a positive image of the military Armed Forces of Ukraine in elementary school students at the lessons of Ukrainian language and reading

In the article the ways of forming a positive image of the serviceman of Armed Forces of Ukraine in elementary school students at the lessons of Ukrainian language and reading.

Ways of formation of positive image of the serviceman at the lessons of Ukrainian language and reading, the authors see in the use of text material about the Ukrainian military in the content of different types of exercises, for example, vocabulary dictations, work on the text, retelling the text, the conversation of the content of the text, etc.

The author draws attention to the fact that only systematic purposeful work helps to create a positive image of the serviceman of Armed Forces of Ukraine among primary school pupils, the development of Patriotic thinking, a positive attitude towards their national heritage.

Key words: positive image of the soldier, primary school students, the lessons of the Ukrainian language and reading.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 37.035.8

Т. В. Федотова

РОЗВИТОК ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ТРЕНІНГОВИХ ГРУПАХ

Стан, у якому опинилася наша країна, викликає в українців неоднозначні оцінки, а серед молоді високий відсоток «космополітизованих» молодих людей, готових виїхати з України в іншу країну на постійне місце проживання. Складна і суперечлива ситуація дозволяє громадянам України по новому подивитися на свою Батьківщину. Про жахи і нестатки, які переживають прості люди, раніше можна було прочитати на сторінках різноманітних книг або подивитися в кіно, тепер же ми дивимося їм прямо в обличчя. Рідненька Ненька потребує допомоги – це повинен розуміти кожен: і старий, і малий.

Теоретичний аналіз літератури, що зачіпає патріотичну тему, показав, що розробці даної проблеми у вітчизняній науці завжди приділялася велика увага. Питання патріотичного виховання в останньому десятилітті розглядалися в роботах (І. Валієва, Л. Каменкової, Г. Коновалової, В. Кривих, М. Крома, В. Лутовинова, Н. Максименко, С. Полякова та ін.), в дослідженнях (Г. Васильєва, Є. Корнеєвої, С. Марзоева та ін.).

Одне з пріоритетних завдань виховання на сучасному етапі – це виховання таких громадян суспільства, які люблять свою Батьківщину, поважають державу і її закони, прагнуть працювати на її благо, для процвітання Вітчизни, пишаються досягненнями країни і свого народу.

При цьому постає проблема: як, за яких педагогічних умов, завдяки яким психологічним механізмам той чи інший виховний вплив перетворюється на дійсно розвиваючий фактор.

Об'єкт дослідження – патріотичні почуття у дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – умови і психологічні механізми, які лежать в основі розвитку почуття патріотизму у молодших школярів.

Мета дослідження: вивчити особливості інтеріоризації патріотичного змісту виховних впливів учнями з різними рівнями розвитку патріотичних почуттів.

Рівень патріотичного виховання людини визначає характер взаємовідносин особистості і суспільства. В основі патріотичного виховання підрастаючого покоління лежать як загальнолюдські цінності, моральні норми, вироблені людьми в процесі історичного розвитку суспільства, так і нові принципи і норми, що виникають на сучасному етапі розвитку.

Створення сучасної системи патріотичного розвитку молодших школярів не може бути спонтанним процесом, для цього потрібен науково-

обґрунтований підхід, який враховував би особливості української ментальності, а також соціальні, історичні, економічні фактори.

При вирішенні даної проблеми необхідно взяти до уваги психологічні механізми формування моральності. Внутрішню сторону формування моральності становить організований процес засвоєння дітьми соціального морального досвіду і його інтеріоризації у внутрішній моральний план особистості, в моральні якості [4, с. 135].

Б. Ломов для обґрунтування психологічних механізмів реалізації ціннісного змісту в процесі патріотичного виховання розробив концепцію, в якій, формулюючи принципи системного підходу до аналізу психологічних явищ, стверджував, що система психічних явищ володіє багаторівневим і ієрархічним характером. Вона включає в себе ряд взаємопов'язаних підсистем, які володіють різними функціональними властивостями: когнітивну – реалізує функцію пізнання; регулятивну – забезпечує регуляцію діяльності і поведінки; комунікативну – формується і реалізується в процесі спілкування; креативну – виявляється в творчому самовизначенні і самовираженні особистості [6].

Молодший шкільний вік, на думку ряду дослідників (Л. Божович, В. Мухіна, Д. Фельдштейн та ін.), характеризується підвищеною сприятливістю до виховних впливів. Це обумовлено такими віковими особливостями молодших школярів як довірливість, бажання наслідувати, висока пізнавальна активність, емоційність. Головне, що, на думку Л. Божович, характеризує емоційну сферу школяра, це те, що саме в даний період розвитку відбувається особливо інтенсивне формування моральних почуттів дитини. Саме в цьому віці виникають великі можливості для розвитку у дітей почуття патріотизму, любові та відданості своїй Батьківщині [1, с. 264].

У молодшому шкільному віці у дитини відбувається формування духовно-моральних основ, механізмів соціалізації, починається процес усвідомлення себе в навколишньому світі. Даний відрізок життя людини є найбільш сприятливим для емоційно-психологічного впливу на дитину, так як його образи сприйняття дуже яскраві і сильні і тому вони залишаються в пам'яті надовго, а іноді і на все життя, що дуже важливо у вихованні патріотизму.

Згідно концепції Л. Виготського про зони найближчого розвитку, розвиток всякої вищої психічної функції має будуватися з урахуванням її актуального рівня, характеру подальших дій на особистість, і спиратися на відповідні психологічні механізми [2, с. 379].

Як і всяка психологічна якість, патріотизм включає в себе когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти, центральним з яких є емоційний компонент або почуття патріотизму. Почуття патріотизму – це переживання людиною свого позитивного ставлення до Батьківщини.

Когнітивний компонент утворюють знання учнів з історії та культури своєї країни Батьківщини: про подвиги героїв; досягнення

вчених, діячів культури, які прославили рідний край; знання про успіхи сучасників і т.д. Тому, формуючи почуття патріотизму, ми повинні привести молодших школярів до такого його усвідомлення, згідно з яким бути патріотом своєї Батьківщини значить: приймати і любити свою Батьківщину; знати історію своєї країни, пишатися її великим минулим і сьогоденням, активно брати участь у збереженні та примноженні її кращих надбань і традицій; любити й оберігати природу, бути її господарем і другом.

Емоційний компонент характеризується системою переживань, пов'язаних зі сприйняттям всього, що відноситься до поняття Батьківщини.

Поведінковий компонент передбачає досвід особистісної патріотичної інноваційної поведінки, яка породжує, поглиблює і закріплює у молодших школярів певні переживання і відносини. Тому, поряд з формуванням почуття прийняття Батьківщини як нашої, моєї, потрібно сприяти активній, добровільній участі школярів у збереженні та примноженні всього кращого, що накопичено попередніми поколіннями.

Провідна роль почуття патріотизму в структурі патріотичного ставлення підтверджується наступними спостереженнями. Патріотичні знання учнів без відповідних переживань, як правило, є формальними, а патріотична поведінка, якщо така і демонструється, – лицемірною. З іншого боку, і патріотичні переживання без належного усвідомлення і співвіднесення зі своїм предметом (Батьківщиною) виявляються обмеженими і ситуативними, а поза відповідної поведінки вони вироджуються в звичайну сентиментальність.

Розвиток і оцінка патріотичних почуттів повинна вестися в рамках цілісного патріотичного ставлення, компонентом якого вони є.

Успішний розвиток почуття патріотизму в учнів початкових класів можливий на основі типологічного підходу, який передбачає вибір виховних впливів з урахуванням початкових рівнів розвитку патріотичних почуттів і відповідних їм психологічних механізмів [3, с. 136].

На базі благодійного фонду «СОС «Дитяче містечко»», створена тренінгова група для дітей молодшого шкільного віку «РостОК». Психоемоційний стан дитини, задоволення її базових потреб – одна з основних пріоритетних завдань фонду.

З метою формування основ патріотизму (виховання якостей людини, які складають основу його комунікативної, громадянської та соціальної активності, розвиток творчих здібностей, виховання поваги до культури та історії країни), був розроблений цикл психокорекційних занять.

Основні завдання, які ми перед собою ставили: розкрити в кожного школяра творчий потенціал, розвиток його потреб, здібностей і самого себе; пробудити початок діяльності, який пронизував би всі ступені навчання і всі форми роботи, завдяки чому з'явилась потреба будувати освітній процес у формі діалогу і творчості, як для вчителя, так і для учня

і батьків; мобілізувати здатність молодших школярів до саморозвитку, самостійного засвоєння знань, можливість розвитку в ньому необхідних умінь, оволодіння продуктивними типами діяльності; перетворення морально-патріотичного виховання молодших школярів на основі вмілої організації освітньо-інноваційних процесів, які сприяють розробці і впровадженню якісно-нового змісту розвитку і виховання.

Враховуючи вікові особливості дітей молодшого шкільного віку, їх тягу до ігрової діяльності, ми у своїй роботі з метою розвитку всіх компонентів патріотизму дітей даної вікової групи використовували різні види ігор: історичні ігри-подорожі в часі, спортивні ігри-змагання «Козаки та козачки», ігри-драматизації «за змістом казок», навчальні ігри на заняттях з виховним потенціалом патріотичного характеру, арттерапевтичні методи.

Завдяки застосуванню циклу занять в учнів виховуються такі якості, особливості характеру, як повага і відданість батькам, родині, готовність до взаємодопомоги, поваги традицій, звичаїв свого народу, культивується усвідомлення власної національної гідності, честі, внутрішньої свободи, гордості за свою землю і народ, формується високоморальна культура.

У формуванні патріотичних якостей молодших школярів були помічені позитивні зрушення: значно зросла активність, ініціативність дітей, позитивна мотивація до даного виду діяльності; діти навчилися працювати як в групі, так і самостійно; навчилися прислухатися до порад членів групи, дорослих в ході обговорення етапів виконання завдань; навчилися робити власний вибір щодо вибору об'єктів для дослідження; нести відповідальність за взяті зобов'язання. У молодших школярів поступово намітилися позитивні тенденції в вихованні ціннісного ставлення до своєї рідної землі, країні, державі, почуття гордості за свій народ, шанобливе ставлення до його історії та культури, бажання дбайливо ставитися до них, значно поповнюючи свої знання про Україну.

Список використаної літератури

1. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович – М. : Просвещение, 1968. – 464 с. **2. Выготский Л. С.** Кризис семи лет. Собр. Соч.: В 6 т. Т. 4. – М. : Педагогика, 1982. – С. 376 – 385. **3. Левина Н. А.,** Косырев В. Н. Особенности интериоризации патриотического содержания воспитательных воздействий младшими школьниками с разными уровнями развития патриотизма / Н. А. Левина, В. Н. Косырев // Проблемы государства, права, культуры и образования в современном мире. Материалы международной научно-практической конференции – Тамбов : Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2004. – С. 137 – 139. **4. Ломов Б. Ф.** Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М., 2004. – 123 с.

Федотова Т. В. Розвиток патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку в тренінгових групах

Виховання громадянина-патріота сьогодні – є запорука гарантованого майбутнього для всього українського суспільства. Патріотизм припускає, в першу чергу, любов до рідної землі і тієї самобутньої культури, яку створили народи, що проживають в її межах. Молодший шкільний вік є найбільш підходящим для виховання інтересу до явищ в суспільстві, до життя своєї країни. Діти молодшого шкільного віку повинні мати реальні можливості приймати активну позицію при організації колективної діяльності: для визначення її мети, планування, пошуку способів і засобів її виконання, аналізу та оцінці результатів.

Ключові слова: патріотичні почуття молодших школярів, тренінгова група, вікові особливості, активність, ініціативність, позитивна мотивація.

Федотова Т. В. Развитие патриотических чувств у детей младшего школьного возраста в тренинговых группах

Воспитание гражданина-патриота сегодня – есть залог гарантированного будущего для всего украинского общества. Патриотизм предполагает, в первую очередь, любовь к родной земле и то самобытной культуре, которую создали народы, проживающие в её пределах. Младший школьный возраст является наиболее подходящей для воспитания интереса к явлениям в обществе, к жизни своей страны. Дети младшего школьного возраста должны иметь реальные возможности принимать активную позицию при организации коллективной деятельности: для определения ее цели, планирования, поиска способов и средств ее выполнения, анализа и оценке результатов.

Ключевые слова: патриотические чувства младших школьников, тренинговая группа, возрастные особенности, активность, инициативность, положительная мотивация.

Fedotova T. V. Development of patriotic feelings among primary school children in the training group

Raising citizen-patriot today – is a pledge of guaranteed future for the Ukrainian society. Patriotism assumes, first, love for the native land and culture of the original, which was created by the peoples living within it. Primary school age is the most appropriate for the education of interest to the phenomena in the society, to the life of their country. Children of primary school age should have a real opportunity to take an active position in the organization of collective action: to define its objectives, planning, find ways and means of implementation, analysis and evaluation.

Key words: patriotic feelings of younger pupils, training groups, age characteristics, activity, initiative, positive motivation.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 37.015.31:022.1

Я. І. Юрків

ФОРМУВАННЯ ІДЕАЛІВ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проблеми патріотичного виховання громадян України і, зокрема, школярів є надзвичайно актуальними на сучасному етапі розвитку нашої держави. У контексті подальшої розбудови суспільства виникає потреба у формуванні активної, творчої особистості школяра-патріота, від діяльності якого у майбутньому значною мірою залежатиме духовний розвиток і добробут Української держави. Чітке визначення ідеалів патріотичного виховання школярів сприятиме оптимізації цього важливого напрямку виховання та подоланню негативних явищ у суспільній свідомості, зокрема відсутності у молодих людей чітких світоглядних основ поведінки і діяльності, байдужості до державних проблем, низького рівня моральності та культури тощо.

Проблеми національного, громадського та патріотичного виховання України є предметом досліджень багатьох учених, зокрема І. Беха, А. Бойко, М. Боришевського, О. Вишневського, С. Карпенчук, О. Киричука, Б. Ковбаса, В. Костіва, Ю. Римаренка О. Сухомлинської, Г. Філіпчука, П. Щербаня та ін., в яких, зокрема, розглядаються ідеали та цінності патріотичного виховання.

Зазначимо, що проблема патріотизму, сутності патріотичної свідомості, почуттів індивідів, зокрема й любові до батьківщини, знайшла своє відображення у вітчизняній (В. Бичко, Л. Буєва, Л. Сохань, І. Стогній) та зарубіжній (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) філософії. В Україні проблеми патріотизму школярів досліджували А. Бондар, В. Бондар, І. Зязюн, А. Дем'янчук, О. Мороз, І. Ткаченко, О. Рудницька, Т. Шашло, М. Шкіль, М. Ярмаченко та ін.

Проблеми патріотизму різних вікових груп дітей та шкільної молоді досліджують Н. Баєрська, М. Вишняк, В. Ганський, С. Гуменюк, І. Мартинюк, М. Касиль, О. Кононко, Р. Осипець, Ю. Руденко, Ю. Черножук.

Мета статті – проаналізувати формування ідеалів патріотичного виховання школярів на сучасному етапі.

Аналіз сучасного стану патріотичного виховання показує, що його чітка система формування, на жаль, не склалася. Зокрема, немає чіткого понятійно-категоріального апарату та відповідної нормативно-правової бази. Незважаючи на значну кількість праць, поняття «ідеал патріотичного виховання» та «національне виховання» недостатньо досліджені.

Головна мета національного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних

взаємин, формування у молоді незалежно від національної приналежності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [3, с. 74].

У Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні зміст виховання визначається системою загальнокультурних і національних цінностей і сукупності соціально значущих якостей особистості, що характеризують її відповідні відношення-ставлення: до суспільства й держави, до людей і себе, свого фізичного «Я», до природи, праці й мистецтва. У цьому документі конкретизується система таких ставлень, які передбачають «поєднання інтересів особистості – вільного саморозвитку й збереження своєї індивідуальності; суспільства – саморозвиток особистості має здійснюватись на моральній основі; держави, нації – діти мають зростати національно свідомими громадянами, патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у цивілізованому світі.

Основу виховання громадян, у тому числі патріотичного виховання школярів, становлять моральні ідеали, які домінують в українському суспільстві. Моральність як одна з найважливіших форм суспільної свідомості «пронизує» весь процес життєдіяльності суспільства, регулюючи людську поведінку.

Національне виховання в Українській державі має бути спрямоване на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, інших соціально значущих надбань вітчизняної і світової духовної культури.

П. Щербань розглядає складові національної самосвідомості особистості такі як:

- любов до рідної землі і свого народу;
- повага до батьків, культури та історії, традицій, звичаїв рідного народу;
- патріотизм і готовність захищати українську державу;
- працелюбність, бажання працювати задля розквіту держави;
- досконале володіння українською мовою;
- культура міжособистісного спілкування;
- морально-етична культура;
- духовна культура;
- політична, правова, фізична та екологічна культура;
- повага до Конституції, законодавства і державної символіки України;
- глибоке усвідомлення громадської відповідальності;
- художньо-естетичне виховання;
- сформовані почуття національної самосвідомості, гідності та гордості за свою Батьківщину [3, с. 85].

Як зазначалося, серед учених нині немає єдиного бачення виховного ідеалу українських громадян, зокрема ідеалу патріотичного виховання школярів, а в існуючих підходах майже зовсім не згадується патріотичний компонент. Наприклад, в «Основах національного виховання» узагальненим ідеалом українця вважається «... людина лагідна і щира, правдолюбна і доброзичлива, дотепна і жартівлива, талановита і працююча, витривала тощо» [1, с. 119]. І. Підласий під виховним ідеалом розуміє сукупність таких понять, як Людина, Любов, Доброта, Справедливість, Пізнання Бога і себе, Воля, Здоров'я, Родина [2, с. 13].

Ідеалом патріотичного виховання школяра є особистість із науковим світоглядом, сформованою патріотичною самосвідомістю, стійкими, позитивно спрямованими та соціально значущими поглядами, почуттями, ставленнями й нормами поведінки та діяльності, яка глибоко усвідомлює соціальні вимоги держави, що містяться у відповідних нормативно-правових актах, переконана в необхідності їх безумовного дотримання й усебічно готова до цього, сумлінно виконує громадянський обов'язок і, зокрема, обов'язки школяра, прагне зміцнити практичними справами Українську державу та суспільство загалом і готова стати на їх захист.

Враховуючи специфіку навчально-виховного процесу навчальних закладів, систему ідеалів і цінностей патріотичного виховання старшокласників можна уявити як сукупність двох взаємопов'язаних підсистем. Це, по-перше, ті ідеали та цінності, які мають національний та загальнолюдський характер і пов'язані з національно-історичними традиціями та звичаями українського народу тощо. По-друге, такі, що зумовлені соціальним статусом школярів і специфікою їхньої діяльності.

Перша підсистема цінностей є єдиною щодо всіх громадян України і базовою щодо патріотичного виховання старшокласників. Вона охоплює кращі національні та загальнолюдські цінності. При цьому, як ішлося вище, безальтернативною є пріоритетність національних цінностей, оскільки вони охоплюють усі компоненти українського народу, як і його матеріальної культури, і є серцевиною освіти і виховання.

Обґрунтовуючи цю систему цінностей, необхідно, наголошуючи на пріоритетності, неповторності й унікальності духовних цінностей українського народу, звертати увагу на їх принципові відмінності від цінностей інших народів. Цікавими в цьому плані є погляди О. Вишневського, який розглядає цінності виховання у їхньому зв'язку з відповідними стратегіями виховання. Виділяючи в своїй класифікації три таких стратегії (християнсько-ідеалістичну, антихристиянсько-ідеалістичну та прагматичну (антропоцентричну), він вважає першу з них адекватним орієнтиром для побудови української системи виховання.

Основоположною цінністю українських громадян і, зокрема, школярів є національна ідея, що має бути покладена в основу патріотичного виховання. За своєю сутністю її можна вважати одвічним прагненням українців мати свою самостійну, незалежну соборну державу й щасливе, процвітаюче і демократичне суспільство та зберегти себе як

націю з власною культурою, освітою, системою виховання, духовністю. У її структурі обов'язково мають бути не лише емоційно-почуттєвий та естетичний, а й мотиваційний та діяльнісний компоненти, які б забезпечували участь громадян, зокрема школярів, у патріотичній діяльності.

Національна ідея становить основу таких патріотичних цінностей громадян, як національна гордість, любов до України, прагнення до усвідомленої патріотичної діяльності заради неї. Маючи надзвичайно велике значення для виховання школярів і стабільного розвитку суспільства в цілому, національна ідея не є якимось «допоміжним», «бажаним» атрибутом світогляду, а найважливішим чинником, від якого безпосередньо залежить рівень свідомості, самосвідомості та позитивно спрямованої соціальної активності населення. У зв'язку з цим подальше наукове обґрунтування національної ідеї з урахуванням цінностей українського народу необхідно розглядати як актуальне завдання.

Пріоритетними напрямками реформування патріотичного виховання вважали:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу;
- забезпечення духовної єдності поколінь;
- формування високої мовної культури;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів України;
- виховання духовної культури особистості;
- фізичний розвиток дітей і молоді;
- виховання поваги до Конституції, законодавства, державної символіки України;
- усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами та громадянською відповідальністю;
- художньо-естетична освіченість і вихованість особистості;
- формування екологічної культури людини;
- розвиток індивідуальних здібностей і талантів;
- навички міжособистісного спілкування та підготовка молоді до життя в умовах ринкових відносин;
- основу національного виховання мають становити принципи гуманізму, демократизму, єдності сім'ї і школи, наступності та спадковості поколінь [3, с. 83].

Таким чином, ідеал патріотичного виховання і ціннісні орієнтації школярів є важливими педагогічними категоріями, які визначають засади, спрямованість і зміст цього важливого напрямку виховання та акумулюють в собі духовні пріоритети нашого народу. Тому в основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції та звичаї нашого народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України.

Список використаної літератури

1. Основи національного виховання : Концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук. [В 2-х ч.]. – К. : Інформ.-вид. центр «Київ», 1993. – 152 с. **2. Підласий І. В.** Реалії сучасного українського виховання / І. В. Підласий // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 4 – 13. **3. Щербань П. М.** Прикладна педагогіка [Навч.-метод. посіб.] / П. Щербань – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.

Юрків Я. І. Формування ідеалів патріотичного виховання школярів на сучасному етапі

У статті розглядаються поняття «ідеали патріотичного виховання», «національне виховання». Аналізуються складові національної самосвідомості особистості: любов до рідної землі і свого народу; повага до батьків, культури та історії, традицій, звичаїв рідного народу; патріотизм і готовність захищати українську державу; працелюбність, бажання працювати задля розквіту держави; досконале володіння українською мовою; культура міжособистісного спілкування; морально-етична культура; духовна культура; політична, правова, фізична та екологічна культура; повага до Конституції, законодавства і державної символіки України; глибоке усвідомлення громадської відповідальності; художньо-естетичне виховання; сформовані почуття національної самосвідомості, гідності та гордості за свою Батьківщину. Розкриваються пріоритетні напрямки реформування патріотичного виховання. Наголошується на важливості національних цінностей у вихованні школярів на сучасному етапі.

Ключові слова: патріотичне виховання, школярі, ідеал, ціннісні орієнтації, національне виховання, самосвідомість.

Юрків Я. И. Формирование идеалов патриотического воспитания школьников на современном этапе

В статье рассматриваются понятия «идеалы патриотического воспитания», «национальное воспитание». Анализируются составляющие национального самосознания личности: любовь к родной земле и своему народу; уважение к родителям, культуры и истории, традиций, обычаев родного народа; патриотизм и готовность защищать украинское государство; трудолюбие, желание работать для расцвета государства; совершенное владение украинским языком; культура межличностного общения; морально-этическая культура; духовная культура; политическая, правовая, физическая и экологическая культура; уважение к Конституции, законодательству и государственной символики Украины; глубокое осознание общественной ответственности; художественно-эстетическое воспитание; сформированы чувства национального самосознания, достоинства и гордости за свою Родину. Раскрываются приоритетные направления реформирования патриотического воспитания. Подчеркивается важность национальных ценностей в воспитании школьников на современном этапе.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, школьники, идеал, ценностные ориентации, национальное воспитание, самосознание.

Юрків Я. І. Формирование идеалов патриотического воспитания школьников на современном этапе

В статье рассматриваются понятия «идеалы патриотического воспитания», «национальное воспитание». Анализируются составляющие национального самосознания личности: любовь к родной земле и своему народу; уважение к родителям, культуре и истории, традициям, обычаям родного народа; патриотизм и готовность защищать украинское государство; трудолюбие, желание работать для расцвета государства; совершенное владение украинским языком; культура межличностного общения; морально-этическая культура; духовная культура; политическая, правовая, физическая и экологическая культура; уважение к Конституции, законодательству и государственной символике Украины; глубокое осознание общественной ответственности; художественно-эстетическое воспитание; сформированы чувства национального самосознания, достоинства и гордости за свою Родину. Раскрываются приоритетные направления реформирования патриотического воспитания. Подчеркивается важность национальных ценностей в воспитании школьников на современном этапе.

Ключевые слова: патриотическое воспитание, школьники, идеал, ценностные ориентации, национальное воспитание, самосознание.

Yurkiv Ya. I. the Formation of ideals of Patriotic upbringing at the present stage

The article discusses the concept of "ideals of Patriotic education", "national education". Analyzes the components of national consciousness of personality: love to the native land and its people; respect for parents, culture and history, traditions and customs of the native people; the patriotism and readiness to defend the Ukrainian state; the diligence, desire to work for the flourishing of the state; mastery of the Ukrainian language, culture and interpersonal communication; ethical culture; spiritual culture; political, legal, physical and ecological culture; respect for the Constitution, legislation and state symbols of Ukraine; awareness of social responsibility; art and aesthetic education; formed national identity, dignity and pride for their country. Reveals the priority directions of reforming of Patriotic education. Stresses the importance of national values in the education of pupils at the present stage.

Key words: Patriotic education, students, ideal, value orientation, national education, consciousness.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ ТА ГРОМАДІ

УДК 37.017

С. А. Крошка, О. В. Матліна

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЛИСИЧАНЬСЬКОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Україна – незалежна держава і це визначає характер навчання і виховання молодого покоління, потребує докорінного реформування. В нашій державі, що сповідує європейські цінності, патріотичне виховання має бути спрямоване на формування у молоді національної свідомості, любові до України, турботи про благо свого народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права й свободи, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві [4, с. 17]. Патріотичне виховання має спонукати до формування і розвитку такої особистості, якій буде притаманна висока національна самосвідомість, готовність до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності та цілісності України, утвердження національного суверенітету держави.

Формування творчої, ініціативної, національно свідомої особистості вимагає наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би відображав об'єктивну історію, мистецтво, культуру, символіку, природу рідного краю, всієї України та забезпечував можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування її інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності суспільства.

На теренах України першооснови патріотичного виховання були закладені ще в народній педагогіці – в легендах, казках, міфах, літописах, повчаннях, прислів'ях [1, с. 65]. Питання патріотичного виховання хвилювало літописців, державних і громадських діячів, письменників: Н. Літописця, Я. Мудрого, В. Мономаха, П. Орлика, Г. Сковороду, Т. Шевченка, П. Куліша, Л. Українку, І. Франка, М. Грушевського. Багатогранні аспекти патріотичного виховання особистості знайшли своє відображення у працях педагогів Х. Алчевської, Г. Ващенко, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, які велику увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості, поваги до історичного минулого. В. Сухомлинський радив прищеплювати молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині. Психологічні засади патріотичного виховання

досліджували П. Блонський, Л. Виготський, Г. Костюк, П. Якобсон. У сучасній педагогічній науці окремі аспекти патріотичного виховання розробляють О. Бандура, А. Капська, Є. Пасічник, Б. Степанишин.

Ідея національно-патріотичного виховання особистості втілена в державних документах, зокрема в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта(Україна ХХІ століття)», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, у Концепції національного виховання.

Мета статті: проаналізувати досвід роботи з патріотичного виховання студентської молоді у Відокремленому підрозділі «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» (далі ВП «ЛПК ЛНУ імені Тараса Шевченка»).

Основними завданнями національно-патріотичного виховання студентів у Лисичанському педагогічному коледжі є формування свідомого громадянина – патріота своєї держави, активного провідника української національної ідеї, людини, що зберігає та пропагує духовні надбання нашого народу минулих століть. Тут створена цілісна система, яка дає можливість впливати на розвиток особистості всіх студентів.

Одним із пріоритетних напрямків організації соціально-гуманітарної роботи у ВП «ЛПК ЛНУ імені Тараса Шевченка» є активне формування у молодій людини відчуття патріотизму, любові до власної Вітчизни та рідного краю. Патріотичне виховання покликане виховувати у молодій людини високі моральні ідеали, почуття жертвовного служіння Батьківщині. Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці під впливом загальнонародних цінностей, у взаємодії особистості з суспільством, яке на кожному етапі репрезентують родина, школа та різноманітні колективи. Справжній патріот любить Батьківщину, не відвертаючись від неї через те, що їй нічим заплатити йому за це і що її народ не досяг рівня культури характерної для європейських суспільств. А головне – патріот не обмежується пасивною любов'ю до рідного краю, він активно працює для свого народу.

Основна мета соціально-гуманітарного процесу коледжу – формувати особистість, наділену громадянською відповідальністю, національною самосвідомістю, високими духовними цінностями, родинними і патріотичними почуттями; створювати умови для розвитку творчо обдарованої молоді, її індивідуальних якостей, набуття за час навчання молоді людиною соціального досвіду.

Виховний процес відбувається через проведення інформаційно-просвітницьких годин, годин спілкування (один раз на тиждень), зустрічей з цікавими людьми, залучення студентів у роботу «Молодіжного медіацентру.ua» (медіацентр – сучасна бібліотека, гуртки, секції, музейний комплекс: «Історії коледжу», «Музей українознавства», «Історії освіти та педагогіки»), який є складовою частиною системи соціально-гуманітарної роботи (далі СГР) «ЛПК ЛНУ імені Тараса Шевченка».

Мета «Молодіжного медіацентру.ua» – виховання духовно багатой, розвиненої особистості, громадянина України, підготовка до організації роботи в освітянських закладах; формування вчителя, здатного до творчої активної діяльності з виховання учнівської молоді; професійної підготовки фахівців на матеріалах медіаосвіти.

Вона може бути ефективною за умов: реалізації основних завдань законодавчих та нормативних актів; традицій та можливостей навчального закладу щодо реалізації діяльності центру; забезпечення пріоритетності інтересів особистості студента, що є найвищою цінністю педагогічного коледжу; орієнтації на професійний розвиток членів центру, що сприятиме всебічному розвитку студентської молоді через інформаційний простір; органічного зв'язку зі світовою та національною історією, культурою, традиціями.

Макросегментом з реалізації завдань патріотичного виховання є діяльність музейного комплексу, на базі якого функціонують лабораторії, проводяться конференції, музейні уроки, тематичні лекції, виховні та інформаційно-просвітницькі години, присвячені ювілейним датам та роковинам, години пам'яті, зустрічі з письменниками, ветеранами війни, ветеранами педагогічної праці, організовуються педагогічні дайджести.

Сьогодні музейний комплекс ЛПК є освітнім центром, який поєднує науково-методичні дослідження з практикою музейної роботи та сприяє консолідації педагогів у використанні музейного потенціалу в освітньому процесі. В навчально-виховному процесі використовуються професійно-педагогічні можливості музейного комплексу, а саме: організація науково-дослідної діяльності з метою розвитку пізнавальної активності, формування духовних цінностей, національної самосвідомості майбутнього вчителя; формування творчого, новаторського підходу, володіння основами аналізу і самоаналізу; проектування педагогічної діяльності, забезпечення педагогічної і психологічної підготовки до виховної діяльності майбутніх учителів.

Діяльність музею «Історії коледжу» присвячена збору та збереженню інформації про тих, ким по праву пишається коледж, – наших випускників. Це зустрічі з ветеранами війни та ветеранами педагогічної праці, систематизація матеріалів та створення сторінки Web-сайту «Наші випускники – наша гордість», проведення профорієнтаційної роботи з учнями шкіл міста.

Окрему місію в реалізації завдань національно-патріотичного виховання займає музей українознавства, на базі якого діє обласна наукова лабораторія. Результатом діяльності лабораторії став мультимедійний проект з елементами телекомунікації «200 років тернового шляху», присвячений 200-річчю з дня народження Тараса Шевченка. Студентська молодь знайомиться з видатними постатями української культури, усвідомлює самотність українського народу.

Волонтерський загін «Милосердя» – активний учасник міських, обласних, Всеукраїнських акцій «Подаруй дітям книгу»,

«Чорнобильський дзвін», «Увага інвалідам», «Ветеранам присвячується», «Масляна героям!», «Марш миру», «Лист солдату», «Зустріч з учасниками АТО». Члени волонтерського загону часто залишаються непомітними, не афішують свою діяльність, але її вплив величезний. Волонтерський загін – складова сила суспільства, яка надає допомогу тим, хто її потребує.

Громадянське виховання у сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Повноцінне формування особистості не може позитивно реалізовуватися без громадянської основи.

Сьогодні як ніколи важливо спрямовувати молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Всебічне виховання підростаючої особистості в наш час не має сенсу без громадянського компонента. Ефективність виховання громадянськості, як і багатьох інших особистісних характеристик, значною мірою визначається реалізацією у виховному процесі діяльнісного підходу, відповідно до якого в структурі особистості виникають і закріплюються передусім ті новоутворення, у конструюванні яких індивід вкладає свої почуття, власну працю, енергію, конкретну дію, проявляючи цілеспрямовану активність.

Протягом серпня – першої половини вересня 2015 року в коледжі серед студентів 1-4 курсів вибірково було проведено опитування (анкетування) щодо аналізу рівня сформованості громадянської та національно-патріотичної свідомості. Всього взяли участь у опитуванні 78 респондентів, з них студентів 1 курсу – 39 осіб, інші студента 2-4 курсів. Анкета складалася із запитань, які стосуються сфери громадянської позиції студента, свідомого ставлення до своєї національності, нації та правових аспектів життя.

Результати анкетування дали можливість зробити висновок, що у студентів коледжу вже сформовані певні погляди на політичну ситуацію в країні, але висновки здебільшого упереджені. Більшість студентів проявляє свідоме негативне ставлення до останніх подій в нашій державі. Виражає яскраве перенесення внутрішньо сімейної позиції на ставлення до подій в країні взагалі.

Моніторинг визначення рівня сформованості громадянських компетентностей у студентів такий: високий – 6%, середній – 42%, низький – 37%, дуже низький – 15%.

Працюючи з молоддю ми констатуємо, що негативні тенденції впливу родини на цей, вкрай важливий, соціальний прошарок українського суспільства. Батьківщина починається з родини, і якщо арсенал родинного виховання є недостатнім, то відповідно тих необхідних – психологічних, моральних зв'язів з рідною землею, Батьківщиною, державою, Україною вкрай замало для формування патріотичних якостей.

В «ЛПК ЛНУ імені Тараса Шевченка» завжди приділялася значна увага становленню громадянських, патріотичних компетентностей. Цій задачі підпорядкована уся сфера СГР, починаючи з виховного впливу

навчального заняття, дозволяючи студентів, їх участі у Молодіжному медіа-центрі. І як результат, участь у Всеукраїнських, обласних, регіональних, міських, університетських заходах: конкурсах комп'ютерних програм, патріотичної пісні, проведенні інформаційно-просвітницьких годин.

Традиційними стали спортивні свята: «Козацькі забави», «З України в серці спорт прославляємо», «Тюльпан слави», Студентський флешмоб «Маки пам'яті. Схиляємо голови», які допомагають формуванню власної ідентифікації з українським народом.

Інтеграція наукової, навчальної та соціально-гуманітарної роботи стала детермінантом для створення електронних тематичних програм. Розроблено програму-меседж заходів «Скарби твої безцінні, Україно!», яка була апробована протягом II семестру 2014-2015 н.р.

Учасники творчого, феліксологічного, екологічного, соціокультурного рухів отримують знання на народознавчому потенціалі, долучаються до вивчення скарбів українського народу, через проведення народознавчих та спортивних свят, організації пошуково-дослідної роботи.

Важливо, щоб педагогічний і навчальний заклад став для студента осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української нації.

Таким чином, проаналізований досвід свідчить про, те що у ВП «ЛПК ЛНУ імені Тараса Шевченка» здійснюється значна робота із патріотичного виховання студентської молоді. Змістом патріотичного виховання в коледжі є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, прагнучої розбудови демократичної, незалежної української держави. Студенти впродовж навчання у коледжі усвідомлюють свою приналежність до українського народу, проймаються почуттями поваги до національної історії культури, традицій, звичаїв.

У коледжі звертається увага на дієвому служінні Батьківщині, що передбачає не тільки визнання поваги і любові до всього рідного, а й готовність самовіддано працювати в ім'я і на благо України. Визначений зміст патріотичного виховання реалізуються у ході проведення системи культурно-просвітницьких заходів.

Проблема застосування медіа-засобів у соціально-гуманітарній роботі коледжу з патріотичного виховання має широкі перспективи для подальших досліджень.

Список використаної літератури

- 1. Агадулін Р. Р.** Позанавчальна виховна робота у ВНЗ: досвід формування полікультурної компетенції сучасного вчителя / Р. Р. Агадулін // Педагогіка та психологія. – 2007. – №3. – С. 64 – 72.
- 2. Кухаренко П. М., Резнікова О. О.** Формування громадської позиції сучасної молоді / П. М. Кухаренко, О. О. Резнікова // Україна на зламі

тисячоліть – 20 років незалежності (1991-2011): зб. наук. пр. / Ред. кол.: Кобець А. С. (відп. ред. та ін.). – Д. : Вид-во «Придніпров'я», 2011. – Вип. 3. – С. 169 – 174. **3. Оржехівський В.** Громадянська освіта формує громадянина / В. Оржехівський // Відродження. – 1998. – № 2. – С. 2 – 4. **4. Проект** національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – К., 2011. – С. 17 – 20. **5. Фіцула М. М.** Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – 3-тє вид., перероб і доп. / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга: Богдан, 2007. – 232 с. **6. Щербань П. М.** Національне виховання в сім'ї / П. М. Щербань. – К. : Культурологічне ПП «Борівітер». – 2000. – 260 с.

Крошка С. А., Матліна О. В. Реалізація завдань національно-патріотичного виховання студентської молоді у Лисичанському педагогічному коледжі

У статті розкрито досвід роботи у ВП Лисичанського педагогічного коледжу. Встановлено, що здійснюється значна робота із патріотичного виховання студентської молоді. Основна мета соціально-гуманітарного процесу коледжу – формувати особистість, наділену громадянською відповідальністю, національною самосвідомістю, високими духовними цінностями, родинними і патріотичними почуттями; створювати умови для розвитку творчо обдарованої молоді, її індивідуальних якостей, набуття за час навчання молодого людиною соціального досвіду. Виховний процес відбувається через проведення інформаційно-просвітницьких годин, годин спілкування, зустрічей з цікавими людьми, залучення студентів у роботу «Молодіжного медіацентру.ua» та залучення студентів до роботи. Макросегментом з реалізації завдань патріотичного виховання є діяльність музейного комплексу, на базі якого функціонують лабораторії, проводяться конференції, музейні уроки, тематичні лекції.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національна свідомість, громадянськість, досвід соціально-гуманітарної роботи.

Крошка С. А., Матлина Е. В. Реализация задач национально-патриотического воспитания студенческой молодежи в Лисичанском педагогическом колледже

В статье раскрыт опыт работы в ОП Лисичанского педагогического колледжа. Установлено, что осуществляется значительная работа по патриотическому воспитанию студенческой молодежи. Основная цель социально-гуманитарного процесса колледжа – формировать личность, наделенную гражданской ответственностью, национальным самосознанием, высокими духовными ценностями, родственными и патриотическими чувствами; создавать условия для развития творчески одаренной молодежи, ее индивидуальных качеств, приобретение за время обучения молодым человеком социального опыта. Воспитательный процесс происходит через проведение информационно-

просветительских часов, часов общения, встреч с интересными людьми, привлечение студентов в работу «Молодежного медиа.центра.ua» и привлечения студентов к работе. Макросегментом по реализации задач патриотического воспитания является деятельность музейного комплекса, на базе которого функционируют лаборатории, проводятся конференции, музейные уроки, тематические лекции.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, национальное сознание, гражданственность, опыт воспитательной работы.

Kroshka S., Matlina E. Performance of the tasks of the national - patriotic education of students in Lisichanskom Teachers College

In the article the experience in Lysychansk Teachers College. Established carried out significant work of patriotic education of students. The main goal of social and humanitarian college process – to form personality endowed with civic responsibility, national consciousness, high spiritual values, family and patriotic feelings; create conditions for creatively gifted young people, their individual qualities, acquisition during training young person social experience.

Educational process is by conducting information and education hours, hours of communication, meetings with interesting people and involve students in the "Youth mediatsentru.ua" and attract students to work. Makrosehmentom with the objectives of patriotic education is an activity of the museum complex, on which there are laboratories, holds conferences, museum lessons, thematic lectures.

Participants creative, feliksolohichnoho, environmental, socio-cultural movements get knowledge on ethnology potenschali attached to the treasures of the study to the Ukrainian people, through conducting ethnology and sporting events, organization of search and research.

Thus, analyzed experience shows, what in the OP LNU is carried out significant work on patriotic education of students. The content of patriotic education in college is the formation of personality oriented towards national values, trying to build a democratic, independent Ukrainian state. Students for College aware of their belonging to the Ukrainian people, operating under the national feelings of respect for the history of culture , traditions and customs.

Key words: patriotism, patriotic education, national identity, citizenship, educational work experience.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.035.6:37.013.73

Г. М. Мінєнко, В. Є. Чурілова

**ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ У ВІДОКРЕМЛЕНОМУ ПІДРОЗДІЛІ
«ЛИСИЧАНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ
ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

Світова суспільствознавча думка впродовж декількох століть обмірковує поняття «патріотизм», його сутність та історичну феноменальність у суспільній, культурній, політичній організації народів. Слід зазначити, що інтелектуальна дискусія не завжди була коректною і не завжди відповідає науковому досвіду.

Упереджене, неконструктивне ставлення до поняття «патріотизм» поряд із поняттям «націоналізм» перейшло в українське суспільство і, що прикро, має стійку тенденцію.

Відбиття реалій українського Сходу, проблеми соціально-економічного становища українського суспільства на сучасному етапі, зниження рівня життя більшості населення, його розшарування, знецінення традиційних моральних норм і цінностей, пропаганда жорстокості, бездуховності, насильства, невизначеність в оцінці подій історичного минулого українського народу негативно вплинули на моральні цінності підростаючого покоління, позбавленого почуття національної гідності, гордості, якому насаджується безкультур'я, нівелюється совість, деградується мораль, честь, справедливість та меркантилізм, манкурство.

«Педагогічна драма виховання, – за висловом академіка С. Гончаренка, – стрімко перетворюється на загальнонаціональну трагедію». За висловом заслуженого вчителя України, ветерана війни і праці Петра Щербаня, в державі «відбувається процес деморалізації, дебілізації і денационалізації сучасної молоді, яка втрачає не тільки національне, а й людське обличчя». Ці проблеми є серйозними загрозами національній безпеці України [5].

Важливе значення в досліджуваній проблемі мають загальнотеоретичні і практичні роботи Ю. Азарова, О. Богданової, М. Болдирєва, Г. Ващенко, Д. Донцова, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.

Методологічні та теоретичні основи формування особистості з глибоким почуттям патріотизму, любові до Батьківщини розкриті у працях І. Беха, Г. Біленької, А. Бойко, М. Боришевського, Ю. Завалєвського, П. Ігнатенка, В. Каюкова, Б. Кобзаря

Психолого-педагогічні, соціально-педагогічні особливості національно-патріотичного виховання представлені працями

О. Вишневецького, Т. Дем'янюк, І. Єрмакова, А. Капської, В. Кіндрата, І. Коваленко, П. Кононенко, В. Кузя, І. Мартинюка, В. Оржеховської, С. Павлюка, А. Погрібного, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, Є. Сявавко, К. Чорної, П. Щербаня та ін. їх погляди на поняття національно-патріотичного виховання не тотожні.

У психолого-педагогічній науці виділяються шляхи розвитку почуття етнічної ідентичності як емоційно-психологічної основи патріотизму та реалізації потенціалу особистості підлітка, що знайшло відображення у працях Г. Балла, І. Беха, І. Булах, Л. Долинської, О. Киричука, І. Кона, Е. Помиткіна, В. Рибалки та ін. Проблеми патріотизму, національних цінностей та особливості їх формування в учнівської молоді різного віку відображені в працях О. Гевко, В. Гонського, І. Звереві, В. Ковалю, О. Литовченко, А. Москальової, П. Онищука, Р. Петронговського та ін.

Аналіз означених робіт свідчить про неперервні пошуки шляхів удосконалення навчально-виховного процесу виховання майбутніх педагогів. Саме той факт, що у загальному огляді дисертаційних досліджень не виявлено робіт, які спеціально присвячені проблемам патріотичного виховання під час інформаційної та військової агресії, обумовив можливість працювати в напрямі розробки шляхів патріотичного виховання та узагальнення досвіду.

Спираючись на викладене вище, ми можемо визначити основну мету даної роботи, яка полягає у описі досвіду організації національно-патріотичного виховання у Відокремленому підрозділі «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету Тараса Шевченка».

Питанням етнічних цінностей, до яких належать насамперед мова, історія, культурні надбання, традиції, сім'я, поняття Батьківщина в Лисичанському педагогічному коледжі завжди приділялася значна увага, починаючи з середини 90-х педагогічний колектив надає освітні послуги виключно в українськомовному середовищі.

Становлення громадянських, патріотичних компетентностей у педагогічному коледжі виконується комплексно, цій задачі підпорядкована уся сфера соціально-гуманітарної роботи, починаючи із виховного впливу навчального заняття, дозвілля студента, його участі у Молодіжному медіацентрі. Уа і як результат участь у Всеукраїнських, обласних, регіональних, міських, університетських заходах: конкурсах комп'ютерних програм, патріотичної пісні, проведення інформаційно-просвітницьких заходів.

Позитивним соціалізуючим досвідом сучасного студента є залученість до системи виховної роботи коледжу, більшість заходів якої проходять під патріотичними гаслами «Україна єдина!», «З Україною у серці спорт прославляємо!», «Тюльпан слави», Студентський флешмоб «Маки пам'яті. Схиляємо голови», які допомагають формуванню власної ідентифікації з українським народом.

Формування патріотичних якостей виконується комплексно: це участь у Всеукраїнських, обласних, регіональних, міських, університетських заходах: конкурсах комп'ютерних програм, патріотичної пісні, проведення інформаційно – просвітницьких заходів.

Інтеграція наукової, навчальної та виховної роботи стала детермінантом для створення електронних тематичних програм на патріотичну тематику: «Героям Крут...», «Віхи історії», «Українець доби Відродження», «Маки пам'яті?», «Феномен Івана Світличного», яка містить дослідження публіцистичної, перекладної спадщини митця, стилістики поетичних творів.

2015 став роком колективної справи – успішно апробована програма «Скарби твої безцінні, Україно», що складається з 23-х авторських відео комунікаційних проєктів (викладач – студент) за методиками «занурення в національну культуру», «рівний – рівному». Найбільшу зацікавленість у глядацької аудиторії викликали такі як «Україно, ти для мене диво!», «Українці. Портрет нації», «Жінка-українка: енциклопедія життя», «Видатні діячі освіти України», «Українська пісня – духовне обличчя нації». Вони супроводжуються мультимедійними матеріалами, повідомленнями про інформаційні джерела їх створення.

Окремої уваги заслуговує досвід волонтерського загону «Милосердя», який починаючи з 2004 року мобілізує добровільні зусилля студентів, для спільного вирішення посильних студентству проблем – це і участь у екологічних та еколого-патріотичних акціях, і соціальних проєктах супроводу ветеранів та людей з обмеженими можливостями «Подаруй дітям книгу», «Чорнобильський дзвін», «Увага інвалідам», «Ветеранам присвячується», акції до Дня Перемоги, Дня партизанської слави, «Масляна героям!», «Марш миру», «Лист солдату». «Зустріч з учасниками АТО» на привільнянському блокпосту, адже саме практичні дії є справжнім, реальним патріотизмом.

Значущим напрямом в організації національно-патріотичного виховання є проведення загальноколеджних заходів «Різдвяна містерія», «Масляна», «Андріївські вечорниці» на яких майбутні педагоги отримують знання на народознавчому матеріалі, долучаються до вивчення скарбів українського народу через українську фольклористику, народний побут і одяг, українську кухню.

Педагогічний коледж сьогодні осягнув сучасний інформаційний простір і має всі можливості для широкого застосування засобів мультимедіа у національно-патріотичному становленні майбутнього педагога. Адже не секрет, що виховний вплив навчального матеріалу значно дієвіший при використанні документальні стрічок, відео спогадів, кіно- і фотоматеріали, звукозаписів, художніх творів, які допомагають створити відповідну емоційну атмосферу в досягненні мети. Це фільми – «Собор на крові», «Україна в синьо-жовтих прапорах», «Степан Бандера. Ціна свободи», «ОУН – УПА – війна на два фронти», «Обличчя

української історії», «Микола Хвильовий», «Великі українці?», «Із життя Остапа Вишні», «Олена Теліга. Приватний лист», «Гра долі», «Микола Хвильовий – думки проти течії» та ін.. Сучасне обладнання дозволяє проводити масові перегляди.

Макросегментом по реалізації завдань патріотичного виховання займає діяльність музейного комплексу при педагогічному коледжі, який складається із чотирьох кабінетів – музеїв й забезпечує створення музейного, інформаційного середовища як засобу реалізації підготовки фахівців в умовах єдиного європейського освітнього простору і як головної умови реалізації завдань патріотичного, професійного, морально-духовного становлення особистості. На базі комплексу функціонують лабораторії, проводяться конференції, музейні уроки, тематичні лекції, виховні та інформаційно-просвітницькі години, присвячені ювілейним датам та роковинам, години пам'яті, зустрічі з письменниками, ветеранами війни, ветеранами педагогічної праці, організуються педагогічні дайджести.

У межах відзначення роковин визволення України від німецько-фашистських загарбників, Перемоги над нацизмом в Європі на базі зазначеного комплексу проведені уроки мужності «Твої визволителі, Україно!», виховні години «Вшануймо партизанську славу», «Пам'ять не згасне», «Розіп'ята юність», «До останньої межі».

Діяльність музею «Історії коледжу» присвячена збору та збереженню інформації про тих, ким по праву пишається коледж, – наших випускників. В плані ради музею організація зустрічей із ветеранами педагогічної праці, систематизація матеріалів майбутнього та сьогодення, створення сторінки Web-сайту «Наші випускники – наша гордість», готує експозицій до ювілейних освітянських дат, займається організацією пошуково-дослідної роботи. Патріотично любити свій коледж!

Окрему місію в реалізації завдань національно-патріотичного виховання займає музей українознавства, на базі якого діє обласна наукова лабораторія. Результатом діяльності лабораторії став мультимедійний проект з елементами телекомунікації «200 років тернового шляху», присвячений 200-річчю з дня народження Тараса Шевченка.

Вирішення освітянських задач, навчання та популяризація етноідентифікатив сьогодні можливі за умови використання альтернативних форм роботи в аспекті реалізації завдань Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Так, брак «нових» підручників, зокрема, з історії України можна компенсувати сучасними медіа-ресурсами, електронними бібліотеками, інформаційними збірниками конференцій. Саме медіа-освіта є енергійною силою сьогодення й ефективним впливовим фактором процесу соціалізації сучасного студента.

Медіаосвіта у Лисичанському педагогічному коледжі орієнтована на свободу самовираження і права на інформацію, є інструментом підтримки демократичних поглядів викладацького складу та

студентської молоді. Володіння медіаресурсами дозволять всім учасникам навчально-виховного процесу розширити рамки інформаційної грамотності та культури відповідно до сучасного рівня розвитку інформаційних технологій.

Офіційний сайт коледжу являє собою естетичний взірць й демонструє любов і шану до українсько колориту.

Своєчасне реагування на суспільні вимоги зумовили апробувати нові за змістом заходи та напрями роботи, це створення на сайті коледжу національно – патріотичної сторінки «Мій рідний край» на сайті коледжу, електронну виставку «Декомунізація» за підтримки Українського інституту національної пам'яті.

Педагогічний колектив започатковує нові форми роботи з національно – патріотичного виховання молоді, такі як «Ігри патріотів», «Еколого-патріотична акція», «Алея Героїв АТО», «Тюльпан слави», семінар-практикум «Захист Вітчизни – запорука національної безпеки», «Історія гідності» до відзначення Революції Гідності, участь у лінгвістичному конкурсі «My Grand land», проведення національно-патріотичних справ.

Отже, тільки за умови синергетичного підходу в організації національно-патріотичного виховання студентської молоді педагогічний навчальний заклад стає для студента осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Перспективи подальшого пошуку в напрямку дослідження вбачаємо в обґрунтуванні показників сформованості національної свідомості і самосвідомості майбутніх педагогів.

Список використаної літератури

- 1. Бех І. Д.** Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
- 2. Вишневський О.** Ще раз про народження громадянина: національне і громадське у сучасному українському вихованні / О. Вишневський // Освіта. – 2002. – № 8-9. – С. 6 – 7.
- 3. Гончаренко С. У.** Дидактичні аспекти освіти дорослих / С. У. Гончаренко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2009. – Вип. 1. – С. 67 – 73.
- 3. Гончаренко С. У.** Формування наукової картини світу в дорослих: метод. посіб. [рукопис] / С. У. Гончаренко. – К. : ПООД НАПН України, 2013. – 127 с.
- 4. Павлюк С.** Драматичність процесу самоідентифікації українців у сучасних умовах: влада і суспільство / С. Павлюк // Україна проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. – 2003. – Вересень – С. 243.
- 5. Щербань П.** Проблеми сучасної освіти / П. Щербань // Літературна Україна. – 2006. – Липень. – С. 19.

Міненко Г. М., Чурілова В. Є. Досвід організації національно-патріотичного виховання у відокремленому підрозділі «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»

У статті представлено досвід виховної роботи Лисичанського педагогічного коледжу. Встановлено, що здійснюється значна робота із патріотичного виховання студентської молоді. Змістом патріотичного виховання в коледжі є формування особистості зорієнтованої на національні цінності, прагнучої розбудови демократичної, незалежної української держави. У коледжі звертається увага на дієвому служінні Батьківщині, що передбачає не тільки визнання поваги і любові до всього рідного (територія, предки, мова, історія), а й готовність самовіддано працювати в ім'я і на благо України. Визначений зміст патріотичного виховання реалізуються у ході проведення цілої низки культурно-просвітницьких заходів, заходів з відзначення державних і пам'ятних дат, діяльності музейного комплексу коледжу, волонтерського загону тощо.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, національна свідомість, громадянськість, досвід виховної роботи, форми і методи виховної роботи.

Миненко Г. М., Чурилова В. Е. Опыт организации национально-патриотического воспитания в обособленном подразделении «Лисичанский педагогический колледж Луганского национального университета имени Тараса Шевченко»

В статье представлен опыт воспитательной работы Лисичанского педагогического колледжа. Установлено, что осуществляется значительная работа по патриотическому воспитанию студенческой молодежи. Содержанием патриотического воспитания в колледже является формирование личности ориентированной на национальные ценности, стремящейся развития демократического, независимого украинского государства. В колледже обращается внимание на действенном служении Родине, что предполагает не только признание уважения и любви ко всему родному (территория, предки, язык, история), но и готовность самоотверженно работать во имя и на благо Украины. Определенный смысл патриотического воспитания реализуются в ходе проведения целого ряда культурно-просветительских мероприятий, мероприятий по празднованию государственных и памятных дат, деятельности музейного комплекса колледжа, волонтерского отряда и т.д.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, национальное сознание, гражданственность, опыт воспитательной работы, формы и методы воспитательной работы.

Minenko G. N., Churilova V. E. Experience of national-patriotic education of separate subdivision «Lisichanskiy Pedagogical College»

In the article presents the educational experience of Lysychansk Pedagogical College. It was established that considerable work on patriotic education of students implements. Formation of personality focused on national values, seeking to build a democratic, independent Ukrainian state is contents of patriotic education. College pays attention to the effective service of their country , which involves not only recognition of respect and love for all native (territory, ancestors, history) and the dedication and willingness to work in the name and for the good of Ukraine. The content of patriotic education realized in the course of a series of cultural events, public events to celebrate and memorable dates of the museum complex college, volunteer groups, etc.

Key words: patriotism, patriotic education, national identity, citizenship, educational work experience, forms and methods of educational work.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 371:908(477)

Г. П. Зажарська

КРАСЗНАВСТВО В НАЦІОНАЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ

Розбудова незалежної української держави поставила нові завдання формування національної свідомості громадян перед суспільством взагалі й перед школою зокрема. Це виховання любові до своєї Вітчизни, до рідної мови, до свого народу, його традицій, історії та культури. Значні зміни в житті народу зумовлюють і зміни у виховній системі.

У Національній доктрині розвитку освіти визначено основні пріоритети – «виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду високої культури міжнародних взаємовідносин, формування в молоді потреби та вміння жити у громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, економічної культури». Впровадження цих завдань вимагає кардинальних змін у вихованні підростаючих поколінь, яке є головним гарантом оновлення та процвітання нашої Батьківщини.

Одними із основних принципів виховання сучасних школярів, визначених у Концепції національного виховання, є принципи народності та культуровідповідності. Це передбачає національну спрямованість виховання, оволодіння рідною мовою, формування національної свідомості, любові до рідної землі та свого народу, прищеплення шанобливого ставлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етнічної обрядовості всіх народів, що населяють Україну. Це і органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами і промислами, забезпечення духовної єдності поколінь [2, с. 14].

Вагомий внесок у створення національної системи виховання в Україні зробив український педагог О. Духнович. На перший план педагог ставив виховання у дітей почуття патріотизму. Адже мета виховання, на його думку, – формування громадянина і патріота. Для цього слід розвивати задатки, закладені в людині від природи. Його педагогічна діяльність і творчість значною мірою сприяли поширенню освіти серед українців [5, с. 227].

Ідеал національного виховання найглибше розкрито у працях українського педагога Г. Вашенка («Виховний ідеал», «Виховна роль мистецтва» та ін.). В основі ідеалу національного виховання, за словами автора, покладено загальнолюдські та національні цінності, що є

духовними надбанням народу. До загальнолюдських цінностей належить моральний закон творення добра та боротьби зі злом, пошук правди та справедливості, сповідування ідеалів любові та краси. Водночас людина народжується і живе в конкретному національному середовищі, що вирізняється з-поміж інших мовою, культурою, звичаями. Саме звідси, з походження людини, починається усвідомлення особливостей свого народу, нації, етносу [3, с. 35].

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася система виховання, що ґрунтувалася на національних рисах і самобутності українського народу, але тривалий час нехтувалась і заборонялася. Нині, спираючись на глибинні національно-виховні традиції народу, поступово відроджується національна система виховання, яка враховує такі особливості сьогодення, як перехід України до ринкових відносин, відродження всіх сфер життя українського суспільства і процес розбудови незалежної держави.

Поняття «національне виховання» охоплює всі зазначені особливості. По-перше, воно рівнозначне державному, хоча останнє є вужчим, одиничним щодо виховання як загального поняття. По-друге, в жодній країні світу не існує виховання «взагалі». Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною. І нарешті, національне виховання найбільш відповідає потребам відродження України. Воно однаково стосується як українців, так і інших народів, що проживають в нашій країні. Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної гідності й через пізнання власної історико-культурної спадщини допомагає пізнати глибинність взаємозв'язків кожного з них з українською нацією, її державою, переконатися, що саме українська суверенна держава охороняє національні права всіх громадян України [6, с. 124].

Тому головною метою національного виховання на сучасному етапі є передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду й на основі цього формування особистісних рис громадянина України, розвиток індивідуальних здібностей і талантів. А метою патріотичного виховання школярів на сучасному етапі має стати виховання свідомого громадянина, патріота, набуття високої культури національних взаємин, формування у підростаючого покоління потреби та вміння жити у громадському суспільстві.

Процес передачі досвіду одних поколінь іншим забезпечує народознавчий підхід до здійснення виховного процесу. Він ґрунтується на всебічному й глибокому вивченні всього культурно-історичного розвитку людства. Реалізувати цей процес допомагає народна педагогіка, джерелом вивчення якої є фольклор, етнографічні матеріали, народні

виховні традиції, ігри та іграшки, народні свята, досвід сімейного виховання тощо. З кожним етапом розвитку особистість збагачує свій життєвий досвід, який поступово набуває соціального характеру.

Які ж компоненти синтезують соціальний досвід народу? Це насамперед людські знання, історія поколінь, релігія, народна творчість, мистецтво, культурні досягнення, загальноприйняті норми поведінки. Саме народність є тією силою, яка рухає стрижневу основу виховання, оскільки народне – це кристалево чисте, правдиве, високоморальне, глибоко гуманне, вічне і завжди сучасне [7, с. 64].

Отже, національне виховання ґрунтується на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях, обрядах, багатовіковій виховній мудрості. Національне виховання є конкретно історичним виявом загальнолюдського гуманістичного і демократичного виховання. Таке виховання забезпечує етнізацію дітей як необхідний і невід'ємний складник їхньої соціалізації. Національне виховання духовно відтворює в дітях рідний народ, увічнює в підростаючих поколіннях як специфічне самобутнє, що є в кожній нації її, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй світу.

Національно-патріотичне виховання у загальноосвітніх закладах спрямовується на залучення учнів до пізнання української культури й духовності, формування в дітей і молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання в загальноосвітніх закладах, де забезпечуються всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованості, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності та культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності, спрямованої на процвітання рідного краю [1, с. 19].

Школа – це життєвий простір дитини: тут вона не просто готується до життя, а живе. Тому виховна робота повинна плануватися так, щоб сприяти становленню особистості як творця та проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями й педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями.

Важливу роль у цьому відіграє позакласна робота. Її мета полягає в задоволенні інтересів і запитів дітей, розвитку їх творчого потенціалу, нахилів і здібностей у різних сферах діяльності та спілкування. Домінуюча роль в її організації належить класоводу чи класному керівнику, які є передусім організаторами позакласних виховних заходів. Одночасно вони є ініціаторами залучення учнів до гурткової роботи, секцій у позашкільних закладах.

У рамках національно-патріотичного виховання у школі проводяться виховні години, бесіди, темами яких є святкування

знаменних дат, ознайомлення з історією рідного краю, звичаями та традиціями українського народу, видатними людьми України тощо.

Уже стало традицією розпочинати загальношкільні заходи з виносу державного прапора України, на святкових лінійках звучить державний гімн.

Учні початкової школи знайомляться з державними символами України, її культурною спадщиною. Учителі молодших класів намагаються прищепити їм любов до своєї нації, відчуття себе її частиною. Традиційно проводиться цикл виховних заходів: «Знання свого родоводу», «Моя сім'я», «Що в імені твоїм», «Ми всі українці – єдина сім'я». Улюбленою формою роботи для цього віку є тематичні екскурсії «Знайомство з містом (селом)», екскурсії у краєзнавчий музей.

У підлітковому віці настає період значних зрушень у розвитку самосвідомості особистості. Учні чітко усвідомлюють себе частиною своєї сім'ї. Вони намагаються бути гідними своєї родини. Цьому будуть сприяти такі виховні заходи: «Шануй батька й матір», «Пісні рідного краю», «Народні звичаї та традиції рідного краю». Слід використовувати і спрямовувати інтереси учнів у такому напрямі, як проведення рольових ігор, екскурсій, конкурсів, читацьких конференцій.

Учням старшого шкільного віку притаманне громадсько-державне усвідомлення. Вони переживають процес становлення громадянськості, почуття господаря держави, патріота й оцінюють їх через призму інтересів держави. У виховній роботі зі старшокласниками використовуються такі форми роботи: «круглі столи», години спілкування, диспути, КВК, конференції, вікторини, конкурси, випуск бюлетенів, газет, проведення фестивалів, турнірів. Вони приймають участь у пошуковій роботі: записують спогади про минуле, вивчають історичні місця, знайомляться з подіями, пов'язаними з бойовими діями в роки Великої Вітчизняної війни, збирають цікавий пошуковий матеріал про героїв війни та події тих далеких часів.

В кожному загальноосвітньому закладі оформлено куточок державної символіки, де учні мають змогу ознайомитися з державними символами України – гербом, гімном, прапором. Такі ж куточки є в кожному класі. Учителі та вихователі постійно виховують в учнів повагу до державних символів, розвивають у них свідомість справжніх громадян і патріотів своєї країни. А керівники гуртків приділяють увагу організації та здійсненню різноманітних екскурсій і походів з метою ознайомлення з пам'ятними та історичними місцями рідного краю, допомагають поповнювати експозиції краєзнавчих музеїв цікавими експонатами.

Тематика виховних заходів, які проводять нині в загальноосвітніх закладах, свідчать про те, що виховання повертається до національних джерел. Тому завдання школи та обов'язок педагогів – виростити дітей справжніми громадянами та патріотами свого краю з почуттям особистої відповідальності.

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Цінним способом відродження нації є формування в людини національної гідності за свою країну, готовності захищати її свободу на незалежність, адже метою формування патріотичних почуттів передбачено вироблення та зміцнення у свідомості кожного громадянина гордості за свою Батьківщину, її історію та традиції.

У вихованні почуття національної гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини.

Патріотичне почуття зміцнює героїко-патріотичне виховання, покликане виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни, оволодівати військовими знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії народу, його Збройних сил.

Вихователь повинен чітко бачити сам процес становлення національної свідомості дитини та глибоко розуміти зміст ключових понять («національний», «патріотизм», «націоналізм», «громадянськість» тощо).

У розвитку національної свідомості дитини О. Вишневський виділяє щонайменше три етапи, які накладають на цю свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст.

Перший етап (етнічне самоусвідомлення) – першооснова, коріння патріотизму.

Другий етап (національно-політичне самоусвідомлення) – припадає переважно на підлітковий вік і передбачає усвідомлення себе як частини нації.

Третій етап (громадсько-державне самоусвідомлення) – передбачає формування правильного розуміння понять патріотизму й націоналізму, виховання поваги до національно-культурних цінностей інших народів [4, с. 134].

Великі можливості для формування національної свідомості сучасних школярів закладені в неписаних законах лицарської честі, що передбачають: виховання любові до батьків, до рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимство, готовність захищати слабших, піклуватися про молодших, зокрема дітей; непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності; відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; турботу про розвиток народних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення о рідної природи, землі.

Важливим у національно-патріотичному вихованні є святкування дат народного календаря. Народний календар – це система історичних дат, подій, спостережень за навколишньою дійсністю, народних свят, інших

урочистостей, які відзначаються протягом року; це енциклопедія знань про життя людей, їх побут, спосіб життя, виховну мудрість, природні явища.

Після здобуття Україною незалежності в життя і побут нашого народу входять такі знаменні свята та урочистості, як День Незалежності України (24 серпня), День Конституції України (28 червня), День Соборності України (22 січня), День Державного Прапора України (23 серпня), День захисника України (14 жовтня) та ін. Народний календар поповнюється загальнонаціональними світами: День Знань, День Матері, День Родини. Передбачає він і регіональні урочистості, приурочені до певних історичних подій в минулому, специфічним видам трудової діяльності. Є в народному календарі дати, пов'язані з релігійними святами: Водохреща, Стрітіння, Великдень, Різдво, Покрови Матері Божої, Івана Купала тощо.

Складова народного календаря – родинний календар, який охоплює важливі дати, віхи життя сім'ї, кожного її члена.

Історія краю або краєзнавство – один з найцікавіших напрямів сучасної науки та фундамент формування національної свідомості. Учні повинні усвідомлювати свою етнічну приналежність з перших днів їх життя в сім'ї, з материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки, з участі дитини в народних звичаях та обрядах. У сім'ї й у школі діти засвоюють любов до видатних українських історичних і культурних діячів, повагу до ідеалів, за які вони боролися. Виховується почуття гордості, глибокої поваги до символів держави, іншої загальнодержавної та регіональної символіки та історичних святинь [6, с. 87].

Життя вимагає нового осмислення історії України, повернення із забуття цілого ряду явищ, подій, осіб, героїчних вчинків наших предків, адже цивілізоване суспільство повинно знати свою історію.

Український народ має великі надбання у вихованні людських якостей. Упродовж віків із покоління в покоління передавалися звичаї, обряди та традиції, які допомагали виховувати вмілих господарів, справжніх патріотів свого краю й рідної землі, морально зрілих і фізично досконалих громадян.

Рідна мова й рідна історія – це ті головні компоненти, без яких повноцінне існування нації неможливе. Недаремно кажуть, що народ, який не знає свого минулого, не вартий майбутнього.

Список використаної літератури

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К., 1992. – 43 с. **2. Концепція** безперервного національного виховання. – К., 1994. – 156 с. **3. Ващенко Г. Г.** Виховний ідеал. Підручник для педагогів, виховників, молоді та батьків / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 123 с. **4. Вишневський О. І.** Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси / О. І. Вишневський. – Львів, 1996. – 216 с. **5. Кравець В. П.** Історія української школи і педагогіки / В. П. Кравець. – Тернопіль, 1994. – 211 с. **6. Орієнтовний** зміст виховання в національній школі: Методичні рекомендації. – К., 1996. -

218 с. **7. Стельмахович М. Г.** Теорія і практика українського національного виховання / М. Г. Стельмахович. – Івано-Франківськ, 1996. – 226 с.

Зажарська Г. П. Краєзнавство у національній свідомості сучасних школярів

У статті розкрито один із найцікавіших напрямів сучасної науки – краєзнавство, як основу формування національної свідомості сучасних українських школярів. Сьогодні життя вимагає нового осмислення історії України, повернення із забуття цілого ряду явищ, подій, героїчних вчинків наших предків, адже цивілізоване суспільство повинно знати свою історію, історію свого рідного краю. Тому національно-патріотичне виховання найбільше відповідає потребам відродження України. Найважливішою громадянською рисою особистості сучасного школяра є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідного краю, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Цінним способом відродження нації є формування в молодого покоління національної гідності й гордості за свою Батьківщину. Адже патріотичне виховання у школах спрямовується на залучення учнів до глибинних пластів національної культури й духовності, формування в дітей і молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури. Воно здійснюється на всіх етапах навчання у школі, де забезпечуються всебічний розвиток її здібностей та обдарованості, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина України.

Ключові слова: краєзнавство, рідний край, патріотизм, національно-патріотичне виховання, свідомість, національна свідомість.

Зажарская А. П. Краеведение в национальной сознательности современных школьников

В статье раскрыто одно из самых интересных направлений современной науки – краеведение, как основу формирования национальной сознательности современных украинских школьников. Сегодня жизнь требует нового осмысления истории Украины, возвращения из забвения целого ряда явлений, событий, героических поступков наших предков, поэтому цивилизованное общество должно знать свою историю, историю своего родного края. А национально-патриотическое воспитание больше всего отвечает потребности возрождения Украины. Самой важной чертой характера современного школьника есть формирование национальной сознательности, патриотических чувств к родному краю, к своему народу, готовность к труду во имя Украины. Ценным способом возрождения нации есть формирование у молодого поколения национальной гордости за свою родину. Патриотическое воспитание в школах направлено на привлечение школьников к национальной культуре и духовности,

формирование у детей и молодежи национальных мировоззренческих позиций, идей, взглядов и убеждений. Оно осуществляется на всех этапах обучения в школе, где обеспечивается всестороннее развитие личности, гармоничность и целостность личности, развитие способностей и воспитание гражданина Украины.

Ключевые слова: краеведение, родной край, патриотизм, национально-патриотическое воспитание, сознание, национальное сознание.

Zazharskaya A. P. Country study in the national consciousness of modern students

The article reveals one of the most exciting areas of modern science - local history, as the basis of formation of national consciousness of modern Ukrainian students. Today, life requires a new understanding of the history of Ukraine, returning from oblivion a number of phenomena, events, heroic deeds of our ancestors, so a civilized society should know its history, the history of his native land. A national-patriotic education best suits the needs of the revival of Ukraine.

The most important trait of the modern student is formation of national consciousness, patriotic feelings for his native land, his people, and the willingness to work for the sake of Ukraine. A valuable way of the revival of the nation is the formation of national pride for their country among younger generation. Patriotic education in schools aimed to attract students to the national culture and spirituality, to form children's and youth's national outlook and positive, ideas, opinions and beliefs. It is carried out on all stages of schooling where the full development of personality, harmony and integrity of the individual, the development of skills and education of the citizen of Ukraine are provided.

Key words: studies, homeland, patriotism, national-patriotic education, consciousness, national consciousness.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 372. 881.1

А. В. Нікітіна

**ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ТЕКСТ
ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Текст на уроках української мови є найважливішим методичним засобом, що спрямований на реалізацію навчальних, розвивальних і виховних завдань. Соціокультурна змістова лінія програми орієнтує

вчителя на використання текстів, які слугують меті оволодіння школярами національними й загальнолюдськими культурними й духовними цінностями, а також нормами, що регулюють стосунки між поколіннями, націями, виховують національно-патріотичні почуття як стійкі переконання особистості, сприяють естетичному й морально-етичному, національно зумовленому розвитку особистості школяра загалом і його національно-мовної особистості зокрема. З-поміж текстового дидактичного матеріалу виділяємо тексти, насичені особливо ціннісним національно-патріотичним змістом. Це тексти з категорії прецедентних – таких, що є важливими, значущими, загальновідомими. Погляд на прецедентний текст як засіб національно-патріотичного виховання на уроках української мови представимо в цій розвідці.

Методика роботи з текстом як об'єкт дослідження цікавить учителів-словесників, лінгводидактів, викладачів вищої школи, тобто тих, хто готує до професійної діяльності майбутніх учителів української мови і літератури. До загальної широкої й багатоаспектної проблеми вивчення тексту з погляду його структури, семантики й дидактичних функцій долучилося багато вчених, привертає увагу дослідників і прецедентний текст. Так, у лінгвістиці визначено поняття прецедентного тексту, наприклад, у роботах Ф. Бацевича, Ю. Караулова, В. Красних, В. Костомарова, А. Габідулліної, О. Опаріної, О. Селіванової, Г. Слишкіна та ін.

Уважаємо, що враховувати наукові здобутки в галузі методики роботи з текстом необхідно під час розроблення будь-яких часткових методичних проблем, зокрема й тих, що стосуються методичного застосування прецедентних текстів на уроках української мови. Започаткували методичні пошуки навчання учнів на текстовій основі такі українські дослідники, як О. Біляєв, П. Кордун, В. Мельничайко, К.Плиско, М. Пентиліук, М. Стельмахович. Питання аналізу тексту розглядають в контексті методики розвитку мовлення учнів (В. Бадер, Т. Донченко, О. Горошкіна, Л. Мамчур, Л. Паламар, Л. Скуратівський, Г. Шелехова). Лінгводидакти розробили теоретичні засади роботи з текстом, учителі апробували методику аналізу структури й семантики текстів різних за стилем, типом, жанром мовлення, приділяючи увагу виховному потенціалу текстового дидактичного матеріалу. Аналізують прецедентний текст в українській лінгводидактиці вищої школи А. Будник, Ж. Горіна, І. Хижняк. Однак спеціальних досліджень, присвячених використанню прецедентних текстів як засобів національно-патріотичного виховання учнів середньої школи, немає. Це й зумовило вибір теми дослідження.

Мета цієї статті – проаналізувати прецедентний текст як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках української мови, зокрема уточнити лінгвометодичне поняття «прецедентний текст», виявити семантичні й функційні якості та виховний потенціал прецедентних текстів у дискурсі уроку української мови.

Поняття «прецедентний текст» належить до дискусійних у науковій лінгвістичній літературі, учені пропонують різні назви одного поняття, розглядають його вузько й широко, зважаючи на неоднозначність наукового розуміння тексту. Ми не будемо вдаватися до аналізу відповідної термінології, а виокремимо ті науково обґрунтовані лінгвістичні положення, що є ключовими для порушеної нами лінгводидактичної проблеми. Визначаючи й аналізуючи смисл прецедентного тексту, дослідники єдині в головному: прецедентні тексти – це тексти, важливі для конкретної особистості в когнітивному й емоційному аспектах, широко вживані в культурному середовищі, ціннісні для особистості й нації загалом. Важлива ознака прецедентних текстів – емоційне збагачення спілкування та заощадження мовних і мовленнєвих ресурсів, оскільки зміст прецедентного тексту всім відомий, слухачі за певною фразою, цитатою розгадують інформацію з тексту. Поділяємо думки про те, що кількість прецедентних текстів для певної спільноти впливає на міцність стосунків і взаємозв'язків. Міцнішими є ті спільноти, у яких є багато значущого й вагомого, усіма зрозумілого, ціннісного смислу, відтвореного в текстах.

Прецедентними, як визначає Ю. Караулов, є тексти, «значущі для тієї чи тієї особистості в пізнавальному й емоційному плані, які мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню цієї особистості, разом з її попередниками та сучасниками, та, врешті-решт, ті, звернення до яких поновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості» [1, с. 216]. Дослідник вважає, що прецедентні тексти можна було б назвати хрестоматійними, оскільки навіть за умови, що вони не входили до програми загальноосвітньої школи, ці зразки є відомими для мовців, які прочитали їх самостійно або почули від інших. Хрестоматійність і загальновідомість прецедентних текстів зумовлює їх реінтерпретацію: вони виходять за межі того виду мистецтва, де споконвічно виникли, втілюються в інших сферах, стаючи фактом культури в широкому розумінні слова [1, с. 216 – 217]. Під прецедентним текстом Г. Слишкін пропонує розуміти будь-яку послідовність знакових одиниць, для яких характерна цілісність та зв'язність, а також ціннісна значущість для певної культурної групи [2, с. 28]. На нашу думку, якнайточніше відображають смисл досліджуваного явища ті визначення, що охоплюють усі особливості прецедентних текстів і показують їх сутність: це тексти, значущі для тієї чи тієї особистості в пізнавальному й емоційному відношенні; ці тексти мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому оточенню особистості, разом з попередніми поколіннями й сучасниками; тексти, багаторазово поновлювані в дискурсі національно-мовної особистості.

Важливим для лінгводидактичного диференціювання методик і технологій роботи з прецедентним текстом вважаємо існування такого узагальнювального широкого поняття, як «прецедентний феномен». Прецедентні тексти розглядаємо в структурі прецедентних феноменів.

Інколи ці терміни використовують на означення однакових понять. До прецедентних феноменів відносять не лише прецедентні тексти, а й прецедентні імена, прецедентні висловлювання, прецедентні ситуації (Д. Багаєва, Д. Гудков, І. Захаренко, В. Красних та ін.), що теж можуть бути названі текстом у його альтернативному розумінні (структури, у якій смисл передано невербально; креолізованого тексту).

Так, прецедентне ім'я – це індивідуальне ім'я, пов'язане з широковідомим текстом, прецедентною ситуацією (імена людей: Ярослав Мудрий, Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко, Борис Грінченко та ін., біблійні, літературні персонажі, герої казок, історичних пісень, дум тощо: Богородиця, Мавка, Котигорошко, Морозенко, Березина). Прецедентні висловлювання – це використані мовцем цитати з відомого тексту, крилаті вислови, прислів'я тощо, за якими слухачі уявляють ситуацію й розуміють смисл (наприклад, використання мовцем прислів'я «Життя прожити – не поле перейти», вислову з поезії Оксани Пахльовської «Раби – це нація, котра не має Слова. Тому й не може захистити себе»). Прецедентна ситуація відображає усвідомлені учасниками спілкування смисли в певних подіях, поведінці людей чи персонажів (історичні події, державні свята, національно-обрядові дії тощо). Прецедентний текст як цілісний та зв'язний продукт мовномисленнєвої діяльності людини наділений ціннісною значущістю для певної культурної групи. До прецедентних текстів належать твори художньої літератури, тексти пісень, жанрів народної творчості, політичні, публіцистичні тексти тощо. Вони не тільки формують додаткові значення, уводячи більш широкий культурний контекст, але й створюють особливий емоційно-оцінний смисл висловлювання. Прецедентні феномени зберігають в згорнутому вигляді великий обсяг інформації, зміст якої визначає когнітивна база особистості, здатної до асоціативного сприйняття цієї інформації. У науці існує поділ прецедентних феноменів на вербальні (різноманітні тексти як продукти мовномисленнєвої діяльності) та невербальні (витвори живопису, архітектури, скульптури, музичні твори тощо). [3, с. 173 – 174].

Джерелом навчальних прецедентних феноменів є класичні літературні твори, фольклор, тексти промов тощо. Прецедентні феномени засвідчують належність мовної особистості до певної доби, її культури, слугують виразником особливостей епохи, нації, соціуму, а відтак постають ціннісним джерелом для реалізації виховної мети навчання. Частотність звернення до будь-якого тексту в процесі створення нових текстів свідчить про ціннісне до нього ставлення, і, отже, про його прецедентність. Тексти можуть набувати ознак прецедентності, однак можуть і втрачати ці ознаки, якщо в текстах нівельована значущість смислів, інформація стає неактуальною, непотрібною. Мовне чуття й інтелектуальний розвиток допомагають людині сприймати й відтворювати прецедентність тексту. Дослідники вважають, що прецедентні тексти – це тексти, важливі для конкретної

особистості в пізнавальному й емоційному планах, добре відомі її широкому оточенню, часто вживані особистістю в мовленні. Такі тексти зафіксовані у свідомості носіїв мови та є так званими «готовими інтелектуально-емоційними блоками», стереотипами, зразками, мірками порівняння [1, с. 220], що допомагають людині орієнтуватися в ментальному та вербальному просторах.

Використання прецедентних феноменів на уроках української мови в школі зумовлене їх основними функціями, зокрема: прагматичною, що полягає у здатності впливати на адресата; оцінювальною, що виражається в суб'єктивному ставленні мовця до висловлювання; естетичною, що передбачає почуття прекрасного в оцінюванні сприймання; моделювальною, спрямованою на формування уявлень про світ у вигляді моделі; евфемістичною, що сприяє пом'якшенню висловлювання, приховуванню грубого, неприємного.

Учитель-словесник, використовуючи прецедентні феномени на уроках української мови, повинен ураховувати важливу умову прецедентності – наявність спільної ментально-вербальної бази автора та учня, сформованість у школярів національно-мовної картини світу – і дбати про формування цієї картини світу.

У педагогічному дискурсі прецедентні тексти (так само, як і інші прецедентні феномени) належать до класифікації за *ціннісним спрямуванням*. Відповідно до насиченості ціннісними ознаками виділяють такі тексти: *прецедентні* (еталони культури народу, «інтелектуально-емоційні блоки», стереотипи, зразки, що мають особливу цінність для дискурсної особистості); *культурознавчі* (відображають культурні цінності народу, естетичні за змістом, структурою й лексичним наповненням); *патогенні* (здійснюють негативний вплив на свідомість та поведінку адресата). На противагу першим двом групам текстів, *патогенні* тексти завдають або можуть завдати шкоди моральному чи психологічному здоров'ю особистості чи спільноти, паплюжити гідність людини чи релігійні її почуття. До патогенних текстів належать такі, що загрожують суспільній моралі, націлені на підрив національних та державних інтересів, які мають шкідливий вплив на людину [4, с. 84]. З професійного погляду вчителя-словесника, шкідливим можна назвати текст, який виражає неповагу до мовних традицій народу, зневагу до вироблених правил (тексти з помилками в написанні власних назв, із недбалим пунктуаційним оформленням; примітивні мовні ресурси для передачі думок в Інтернеті оточують учнів і студентів і теж завдають шкоди мовній особистості). Тому особливо цінними є прецедентні тексти, використані в лінгводидактичному дискурсі задля формування в учнів гарного смаку в користуванні українською мовою, моральних якостей, національно-патріотичних почуттів.

У лінгвометодиці використовують важливу ознаку прецедентного тексту – його хрестоматійність як особливу цінність для національної

спільноти і для окремої особистості та багаторазове звернення до нього підчас спілкування в різних ситуаціях. Ця ознака робить прецедентний текст дієвим засобом виховання, оскільки багаторазове звернення до еталонів національної культури формує стійкі патріотичні переконання.

В. Красних висловлює слушну думку по те, що однією із основних ознак прецедентного феномена є здатність виконувати роль еталона культури [3, с. 171]. Прецедентні тексти можуть відображати еталонні загальнокультурні смисли, що стосуються загальнолюдських цінностей, і національно марковані смисли, у яких відбито своєрідність культурної національної спільноти (у другому випадку інколи йдеться про національно-прецедентний текст). Саме ця ознака прецедентних текстів зумовлює їх соціокультурний потенціал, а відтак і спроможність реалізовувати соціокультурну лінію чинної шкільної програми.

На нашу думку, прецедентний текст як лінгвометодичне поняття – це адаптований до теми й мети уроку словесний дидактичний засіб навчання української мови, який містить соціокультурну інформацію, особливо значущу для української спільноти, частиною якої є учні. Соціокультурна інформація у навчальному прецедентному тексті повинна мати прозорі, зрозумілі учням смисли, які легко утворюють асоціативні зв'язки на основі когнітивних і емоційних процесів, спрямовані на розвиток інтелекту учня й виховання національно значущих ознак мовної особистості.

Прецедентність тексту має бути сприйнята й учнем, правильно осмислена, інтерпретована в його свідомості. А для цього учні на уроках української мови повинні систематично долучатися до роботи з такими текстами. Практика використання фразеологізмів, прислів'їв, приказок, звернення до ключових історичних подій в Україні, до національно значущих персоналій має стати правилом для вчителя-словесника в спілкуванні зі школярами. Важливу роль у цьому питанні відіграє співпраця з учителями інших предметів, узгодження роботи, проведення спільних навчально-виховних заходів.

Уроки української мови, відповідно до вимог чинних навчальних програм, спрямовані насамперед на формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови. Реалізація цієї мети передбачає уважне ставлення вчителя до відбору текстового дидактичного матеріалу, адже навчальний текст є не тільки засобом навчання мови як системи комунікативно значущих одиниць з усіма їх характеристиками, а й засобом формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних, соціокультурних уявлень, залучення школярів до культурних надбань людства й українського народу в часовому й просторовому аспекті.

Навчальні прецедентні тексти можуть бути об'єднані в певний корпус, призначення якого – залучати школярів до культурних надбань людства й українського народу, рідного краю, виховувати національно

свідому й розвинену особистість. На уроках української мови прецедентні тексти застосовують у різних навчальних ситуаціях з різною метою: учні аналізують виучувані мовні одиниці, наявні в тексті, характеризують його стильові й жанрові ознаки, виконують творчі роботи з використанням прецедентних висловлювань, описують прецедентні ситуації та ін. Учні переконуються, що знання та використання прецедентних текстів допомагає увиразнити зміст висловлювання, зробити його більш інформативним, цікавим та впливовим.

Отже, прецедентний текст на уроках української мови спрямований на реалізацію навчальних, розвивальних і виховних завдань, оскільки сприяє засвоєнню школярами національних культурних і духовних цінностей, виховує національно-патріотичні почуття. Прецедентні тексти представлені в структурі прецедентних феноменів – прецедентних імен, прецедентних висловлювань, прецедентних ситуацій. З погляду лінгвометодики, прецедентний текст як дидактичний засіб навчання має бути адаптований до теми й мети уроку й містити особливо значущу соціокультурну інформацію, що й виявляє семантичні й функційні якості та виховний потенціал прецедентних текстів на уроках української мови. Застосування прецедентних текстів на уроках української мови вимагає систематичної й цілеспрямованої роботи над їх аналізом і залученням школярів до використання в своєму мовленні прецедентних висловлювань, що загалом дійсно сприяє національно зумовленому розвиткові особистості й національно-патріотичному вихованню учнів.

Подальше лінгводидактичне дослідження прецедентних текстів вбачаємо в теоретичному й практичному розробленні методик і технологій аналізу різних за жанрами прецедентних текстів.

Список використаної літератури

1. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2010. – 264 с. **2. Слышкин Г.** От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г. Слышкин – М. : Academia, 2000. – 146 с. **3. Красных В. В.** «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с. **4. Должикова Т. І.** Практикум з лінгвістики тексту [Текст] : навч. посіб. / Т. І. Должикова, І. В. Мілєва, А. В. Нікітіна. – К. : Ленвіт, 2011. – 142 с.

Нікітіна А. В. Прецедентний текст як засіб національно-патріотичного виховання на уроках української мови

У статті представлено лінгводидактичний погляд на прецедентний текст як засіб національно-патріотичного виховання учнів на уроках української мови. Автор доводить, що прецедентний текст у навчальному процесі спрямований на реалізацію навчальних, розвивальних і виховних завдань, оскільки сприяє засвоєнню школярами національних культурних і духовних цінностей. Унаслідок аналізу лінгвістичної й

методичної літератури автор уточнює лінгвометодичне поняття «прецедентний текст» у структурі поняття «прецедентний феномен», виявляє семантичні й функційні якості та виховний потенціал прецедентного тексту як засобу навчання української мови. Застосування прецедентних текстів на уроках української мови вимагає систематичної й цілеспрямованої роботи над їх аналізом і залученням школярів до використання в своєму мовленні прецедентних висловлювань, що загалом дійсно сприяє національно зумовленому розвитку особистості й національно-патріотичному вихованню учнів.

Ключові слова: прецедентний текст, прецедентний феномен, засіб виховання, уроки української мови.

Никитина А. В. Прецедентный текст как средство национально-патриотического воспитания на уроках украинского языка

В статье с позиций лингводидактики представлен прецедентный текст как средство национально-патриотического воспитания учащихся на уроках украинского языка. Автор доказывает, что прецедентный текст в учебном процессе направлен на реализацию учебных, развивающих и воспитательных задач, поскольку способствует усвоению школьниками национальных культурных и духовных ценностей. В результате анализа лингвистической и методической литературы автор уточняет лингвометодическое понятие «прецедентный текст», в структуре понятия «прецедентный феномен», выделяет семантические и функциональные качества, а также воспитательный потенциал прецедентного текста как средства обучения украинскому языку. Применение прецедентных текстов на уроках украинского языка требует систематической и целенаправленной работы над их анализом и привлечением школьников к использованию в своей речи прецедентных высказываний, что в целом действительно способствует национально обусловленному развитию личности и национально-патриотическому воспитанию учащихся.

Ключевые слова: прецедентный текст, прецедентный феномен, средство воспитания, уроки украинского языка.

Nikitina A. V. The Precedent text as a mean of national-patriotic education at the lessons of Ukrainian language

The language didactic view on the precedent text as a mean of national-patriotic education at the lessons of Ukrainian language, is justified in the article.

The precedent texts are presented in a structure of precedent phenomena – the precedent names, precedent expressions, precedent situations. The author proves that the precedent text, which is in educational process, is directed to the realization of educational, developmental and educational task, because it promotes between pupils the mastering of national cultural and moral values, norms, which regulate the relations between generations, educates national-patriotic feelings and develops stable opinion

of personality. As a result of linguistic analysis of the methodic literature, the author precises the language methodic notion “the precedent text”, points out the semantic and functional qualities and educational potential of the precedent texts in a discourse of the Ukrainian language lesson.

It is emphasized that the using of precedent phoenomenas at Ukrainian language lessons at school is conditioned on its main functions, especially pragmatic, estimating, esthetic, modeling, euphemistic function.

The using of the precedent texts at the Ukrainian language lessons needs semantic and single-minded work with its analysis and joining pupils to using the precedent expressions in their speech. And, in general, it promotes the nationally conditioned development of personalty and national-patriotic education of pupils.

Key words: precedent text, precedent phenomenon, mean of education, Ukrainian language lessons.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.147.31+378.18.035.6(477.61)

Н. Л. Отрощенко

ЛЕКЦІЯ-ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Нині гостро постало питання національно-патріотичного виховання в Україні й, навіть, не питання, а виникла нагальна потреба. Ми сьогодні бачимо наслідок формального, а часом і халатного ставлення до патріотизму. Анексія АР Крим і м. Севастополь та війна на Донбасі суттєво змінили життя усіх громадян України незалежно від місця їх проживання. Найуразливішими під час будь-яких докорінних змін у суспільстві, а особливо, якщо вони пов'язані з військовими чи протовійськовими (як у Криму) протистояннями, є найменш захищені категорії населення. І, в першу чергу – діти та молодь. Найгостріше наслідки війни на собі відчули і відчувають діти, які проживають у Донецькій та Луганській областях. Так, від конфлікту на Донбасі, за даними УГКП ООН, постраждало 5 млн. українських громадян. За підрахунками ЮНІСЕФ, 1,7 млн. постраждалих (або 34% від усієї кількості) – це підростаюче покоління [1].

Тому настав час відповідально поставитись до національно-патріотичного виховання. Ми нарешті маємо чітко усвідомити, що порожнина в мізках і душі заповнюється чужими ідеями та цінностями так

само, як на незасіяному полі проростає бур'ян. А щоб позбутись його, треба докласти неабияких зусиль. Й якщо свідомість певної дорослої частини громадян нашої країни вже не підлягає впливу, а керується набутими раніше знаннями й досвідом, то підростаюче покоління ще можна навчити любити свою Батьківщину по-справжньому [2].

Патріотизм, розвитку якого раніше присвячували багато зусиль, поступово перетворився з необхідного елемента виховання наступних поколінь, у щось зайве, несучасне. На жаль, до розвитку патріотизму серед молоді ставилися, в основному, формально, відбиваючи цим бажання бути патріотом і викликаючи сумнів щодо доцільності цієї особистісної якості.

Ми можемо мати різні політичні погляди, різні оцінки ситуації в державі та різні підходи щодо вирішення соціально-економічних або інших проблем. Разом з тим, *метою* нашого дослідження виступають способи формування національної свідомості та патріотизму студентської молоді Луганської області в процесі національно-патріотичного виховання.

Теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі українські педагоги минулого: Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які значну увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості.

Становлення повноцінного громадянина, здатного захищати свої права в умовах гіпертрофованої популяризації насилля та поляризації громадської думки, можливо, поки що виглядає не найнагальнішим питанням. Особливо в умовах, коли у війні уже загинули тисячі українських громадян, у тому числі й діти. Але стратегічно, – саме від вирішення вектору соціалізації значною мірою залежатимуть майбутні прийнятні моделі соціальної поведінки, а відповідно – майбутнє нашої держави [1].

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженій на колегії МОН України 26 березня 2015 року, вказується, що її метою є «формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу (*patria*) як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін». Тобто, держава не є самоціллю, а основою для людського розвитку [3].

Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів. Переконані, що відповіддю на виклики сучасного світу має стати національне-

патріотичне виховання студентської молоді, яка формуватиме ядро української інтелігенції на основі національної ідеї.

Загальновідомо, що національна ідея об'єднує і консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодій людині, становленню її як особистості. Національний характер виховання полягає у формуванні людини як громадянина України незалежно від її етнічного та соціального походження, віросповідання та передбачає створення спільноти самодостатніх людей, які об'єднані національною ідеєю та оберігають свої цінності й свободи.

Патріотизм – це любов та відповідальність. Любов до землі, на якій ти народився, та відповідальність за її долю та долю власного народу. Чи можна бути патріотом держави, яка за тебе не турбується? Якщо розуміти термін держава як апарат чиновників – то ні. З ним навіть можна боротися. У тому числі й актами мирної громадської непокори, яку зафіксовано у Конституції. Якщо ми говоримо про патріотизм до України як нашої Батьківщини, яку ми любимо над усе, то так.

Студенти Луганщини можуть проявляти свій патріотизм через співання української пісні, носіння стрічки із зображенням національної символіки, вишиванки, шанування традицій власного народу. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Патріотичне виховання – складова національного виховання, головна мета якого – становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

МОНУ рекомендовано виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи з молоддю національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Вважаємо, що важливо виховувати повагу та любов до державної мови; пріоритетними у виховній роботі зі студентами повинно стати україномовне середовище. Українська мова є державною мовою українського народу, визначальною ознакою нашої держави, скарбницею культурних надбань нації і людства, засобом міжособистісного й міжнаціонального спілкування, засобом єднання громадян України в суспільно-історичну спільноту.

Пропонуємо на виховних годинах проводити тематичні лекції-презентації, зокрема, «Україна – суверенна демократична держава». Лекцію розпочинаємо з Гімну України, де студенти разом із викладачем співають його. Патріотизм є позаполітичним і виявляється через служіння народу та любов до Вітчизни, а не до влади та державного устрою. Патріотом є та людина, яка любить свою Вітчизну, шанує її історію, здатна перейматися проблемами, що існують у суспільстві та долею співвітчизників, а головне – працювати на зміцнення держави, бути справжнім захисником своєї Батьківщини.

Лектор наголошує, що патріот України – це не красномовний трибун, а той, хто вміє бачити труднощі, нерозв'язані проблеми, розуміє суспільно-політичну ситуацію в країні, проте не панікує, не стоїть осторонь, а готовий долати перешкоди. Патріот – це той, хто сприяє розбудові демократичної держави.

Свідомий громадянин України є, насамперед, морально стійкою людиною, яка веде здоровий спосіб життя, є скромною, совісною, працьовитою, милосердною, без шкідливих звичок тощо. Варто підкреслити, що для фахівця з вищою освітою повинно бути притаманне почуття господаря, високий ступінь трудової активності, підприємливості, мобільності й адаптованості до виробничих і соціальних вимог. Майбутнє України, а отже, й кожного громадянина, інтеграція її у світове співтовариство залежить від кожного з нас – підсумовує викладач.

Під час лекції студенти разом із викладачем знаходять відповідь на Шевченкове «Хто ми? Чиї сини? Яких батьків?» Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідне не лише для формування національної самосвідомості, але й для використання кращих традицій в етнопатриотичній практиці сьогодення. Людина – це частка єдиного цілого, яким є народ. Любов до рідного краю, повага до батьків, знання свого родоводу є джерелом, що живить патріотизм молоді людини, її любов до Батьківщини.

Війна не лише популяризує агресію, насильницькі методи вирішення питань. Вона дискредитує норми моралі мирного життя, норми права, компроміс та діалог як засіб досягнення цілей. А це значною мірою визначатиме норми поведінки громадян України, які пройшли становлення під час війни. У світі в умовах глобалізації виникають проблеми, які впливають на якість спільного життя країн та націй. Гостро стоїть проблема толерантності, яка охоплює всі сфери суспільного життя української нації: соціальну, релігійну, політичну, особистісну, міжетнічну. Толерантність (походить від лат. *tolerantia* – терпимість, тобто здатність утворювати та підтримувати спільність з людьми, які відрізняються у певному відношенні від переважаючого типу) – це протилежність ворожості, антипатії, ненависті.

Формування громадянського суспільства неможливе без відповідного усвідомлення фундаментальних цінностей демократії. Однією з основних таких цінностей є, зокрема, толерантність. Проблема толерантності сьогодні – одна з центральних проблем як глобального, так і національного порядку, тому що перед людською цивілізацією стоїть проблема нетерпимості та неповаги, яка призводить до економічної нестабільності, соціальної нерівності, проявами ворожого націоналізму, активізації злочинності, тероризму, сприяє технологічним катастрофам та соціальним потрясінням, які негативно впливають на цілісність і суверенність держави. Головною домінантою національно-патриотичного виховання молоді є формування у особистості ціннісного ставлення до

навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Презентація до лекції складається з наступних тематик: короткий документальний фільм «Історичні моменти здобуття незалежності», слайд «Конституція України – Основний закон України», відео «Державні та народні символи України», відео-кліп «Пісня про Луганщину», слайд «Міжнародні документи щодо захисту прав людини», відео «Україна – очима патріотів», слайд-діаграма про багатонаціональність України, відео «Красивий кліп про Україну», відео «Молодь з різних міст України декламують вірш В. Симоненка «Любіть Україну», відео «Луганські музиканти зняли кліп «Україна понад усе!», відео-кліп від «Мистецтва спротиву», слайд, де українська дівчинка говорить Росії, щоб вона поверталася додому, останній слайд – це слова дисидента зі Старобільщини Івана Світличного «Вітчизна – це не хтось й не десть, Я – теж Вітчизна», який супроводжується нарізкою гарних патріотичних українських пісень. У кінці лекції доцільно організувати дискусію про роль та місце кожного громадянина у розбудові та становленні держави Україна.

Таким чином, патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави.

Система освіти в Україні нормативно визнала одним зі своїх завдань формування патріотично налаштованого українця. Причому, усвідомлюється, що патріотизм – по-перше, не визнання домінанти держави у стосунках з людиною (патерналізм), а база саморозвитку самої людини. По-друге, він не зводиться до «шароварщини», а є комплексом цінностей, спрямованих на усвідомлення та реалізацію прав людини та громадянина.

Перспективи наступних наукових розвідок з означеної проблеми вбачаємо у подальшій розробці форм та методів національно-патріотичного виховання студентської молоді Луганської області.

Список використаної літератури

1. Діти війни: дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://uire.org.ua/doslidzhennya/1738/>. **2. Державна незалежність** потребує захисту. МОН пропонує проект Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://pedpresa.ua/119172-proekt-kontseptsiyi-natsionalno-patriotichnogo-vyhovannya-ditej-ta-molodi.html>. **3. Наказ № 641** від 16 червня 2015 року «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-

патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах». – [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.

Отрощенко Н. Л. Лекція-презентація як один із способів формування національної свідомості та патріотизму студентської молоді Луганської області

У статті наголошено, нині гостро постало питання національного-патріотичного виховання в Україні. Патріотичне виховання – складова національного виховання, головна мета якого – становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Акцентовано, що важливо виховувати повагу та любов до державної мови; пріоритетними у виховній роботі зі студентами повинно стати україномовне середовище. Запропоновано рекомендації щодо проведення лекції-презентації з означеної проблеми.

Ключові слова: національна свідомість, патріотизм, лекція-презентація, студентська молодь.

Отрощенко Н. Л. Лекция-презентация как один из способов формирования национального сознания и патриотизма студенческой молодежи Луганской области

В статье отмечено, в настоящее время остро встал вопрос национального-патриотического воспитания в Украине. Патриотическое воспитание – составляющая национального воспитания, главная цель которого – становление самодостаточного гражданина-патриота Украины, гуманиста и демократа, готового к выполнению гражданских и конституционных обязанностей. Акцентируется, что важно воспитывать уважение и любовь к государственному языку; приоритетными в воспитательной работе со студентами должна стать украиноязычная среда. Предложены рекомендации по проведению лекции-презентации по обозначенной проблеме.

Ключевые слова: национальное сознание, патриотизм, лекция-презентация, студенческая молодежь.

Otroschenko N. L. Lecture-presentation as a way of formation of national consciousness and patriotism of the student youth of the Luhansk region

The article noted that currently there was a question of national and Patriotic upbringing in Ukraine and, even, not a question, but there was an urgent need. Patriotic upbringing is a component of national education, whose main goal – becoming self-sufficient citizen-patriot of Ukraine, humanist and Democrat, are willing to perform their civic and constitutional duties, to the inheritance of spiritual and cultural heritage of the Ukrainian people, achieving

high culture of relations. Patriotism is aimed to give new impetus to the spiritual improvement of the people, the establishment in Ukraine of a civil society, which envisages transformation of social consciousness, moral, legal culture, prosperity and national identity is based on the recognition of priority of human rights. The defining feature of Ukrainian patriotism should be its effectiveness, able to turn feelings into actions and actions in favour of the state. The education system in Ukraine, the recognized one of its objectives the formation of patriotically-minded Ukrainian. Accentuated that it was important to instil respect and love for the state language; priority in the educational work with students must be of Ukrainian-language environment. The proposed outline for lectures-presentations on identified problems. Outlined the prospects for further scientific research on this problem

Key words: national consciousness, patriotism, lecture presentation, students.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 364.04+364.442.2-055.2

С. В. Тунтуєва

ЗАСТОСУВАННЯ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ В РОБОТІ З ЖІНКАМИ, ПОСТРАЖДАЛИМИ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Практика роботи свідчить, що більшість жінок, які звертаються по допомогу, роками живуть в ситуації насильства в сім'ї і не виявляють готовності глибоко аналізувати ситуацію, в якій опинилися, активно працювати над подоланням наслідків хронічного стресу, переглядати власні погляди на своє життя та місце й роль у ньому, оскільки травматичні симптоми вже стали їх особистісними характеристиками, а насильство в сім'ї частиною життя. Відповідно до встановленого Законом України «Про соціальні послуги» порядку і умов отримання соціальних послуг, особам, які перебувають в складних життєвих обставинах (а до цієї категорії відносяться й жінки, постраждалі від насильства в сім'ї), необхідно звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування; для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає; у разі якщо особа, яка потребує соціальних послуг, за віком або станом здоров'я неспроможна самостійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства. З огляду на це, жінка, постраждала від

насильства в сім'ї, яка звернулася по допомогу до спеціалізованого закладу має певний ступінь готовності до подолання ситуації насильства в сім'ї та захисту власних прав. Готовність особистості до здійснення таких перетворень є важливим структуроутворювальним компонентом активності і включає наступні складові: мотиваційну (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); орієнтаційну (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); операційну (володіння способами і прийомами діяльності, необхідними ключовими компетентностями); вольову (самоконтроль, самооблізація, вміння управляти діями); оцінну (самооцінка своєї підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам) [3, с. 92].

Отже, саме готовність жінки до виходу з ситуації насильства й звернення по допомогу до певної установи є тією основою, на яку спирається діяльність кейс-менеджера та будується робота з випадком.

Мета статті полягає в адаптації кейс менеджменту в роботу з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї.

Метод кейсів – один із основних методів соціальної роботи, спрямований на вирішення особистісних і соціальних проблем клієнта, сутність якого, на думку Н. Заверико, полягає у вирішенні проблеми з метою надання підтримки та створення ситуації, що спрямовує клієнта до розгляду ситуації й викликає бажання подолати життєві перешкоди. В основу методу покладено механізм адаптації клієнта до життєвої ситуації.

Адаптація технології кейс-менеджменту в роботу з різними категоріями клієнтів відбувається як в теоретичній, так і практичній площині соціальної роботи. Так, О. Анісімова розглядає застосування технології кейс-менеджменту в соціальному супроводженні неповнолітніх правопорушників; М. Андрущенко досліджує можливості кейс-менеджменту в роботі з уразливими до ВІЛ клієнтами; Н. Яковлева та К. Овчиннікова адаптували методику кейс-менеджменту для роботи з неповнолітніми правопорушниками та сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах. Розробляючи технологію кейс-менеджменту на місцевому рівні, Джонатан Уоткінс зазначає, що його метою є «створення умов для більш ефективної допомоги сім'ям у вихованні дітей щодо запобігання потраплянню дітей в інтернатні заклади, зокрема, в будинки маляти чи дитячі будинки» [2, с. 3]; Л. Шульга, О. Токар, Н. Романова та М. Варбан дослідили та представили опис процесу запровадження кейс-менеджменту на всіх етапах системи надання спеціалізованої соціально-медичної допомоги представникам груп ризику та їхньої активної підтримки у процесі призначення та отримання лікування [7]; І. Артеменко акцентує увагу на проблемах професійної підготовки менеджерів соціальної роботи до застосування у професійній діяльності кейс-менеджменту [1].

Кейс-менеджмент може застосовуватись як окремий метод соціальної роботи з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї, так і в процесі соціально-педагогічної реабілітації, який дозволяє оцінити

ступінь проблеми, надати необхідну індивідуальну підтримку та дієву допомогу.

З огляду на те, що кейс-менеджмент це чіткий послідовний алгоритм дій, в теорії кейс-менеджменту виділяють сім етапів: залучення та прийом клієнта в програму; оцінка ситуації клієнта та проведення оцінки потреб; розробка плану роботи з випадком; етап реалізації плану; моніторинг реалізації плану; оновлення плану роботи; вихід з програми.

На етапі *прийому в програму* відбувається безпосереднє звернення постраждалої від насильства в сім'ї жінки до фахівця із соціальної роботи. В процесі спілкування відбувається збір первинної інформації про жінку: ім'я, вік, стать, сімейне становище, наявність дітей, члени родини, місце проживання; освіта, працевлаштованість, рівень зайнятості; стан здоров'я тощо.

Основним методом збору інформації на цьому етапі є інтерв'ю – вербальна соціально-психологічна взаємодія між жінкою та соціальним працівником з метою одержання актуальної інформації. Інтерв'ю може бути вільним, відбуватися за загальною програмою без чіткої деталізації запитань, та формалізованим – за детально розробленим опитувальником, або може поєднувати в собі одразу вільне та формалізоване інтерв'ю. Загальною перевагою інтерв'ю є безпосередня взаємодія соціального працівника із жінкою, що дозволяє не лише фіксувати відповіді, а й спостерігати за невербальними реакціями (мімікою, рухами, жестами, паузами), що дозволить отримати більш об'єктивну інформацію про ситуацію, в якій опинилась жінка. В ході проведення інтерв'ю важливо дотримуватись таких вимог: інтерв'ю має бути оптимальним за часом – не надто коротким, проте й не стомлююче довгим (не довше години); початок інтерв'ю має базуватись на тому, як жінка бачить ситуацію, в якій опинилась, вона має висловити свої міркування щодо проблеми, а можливо, – сформулювати потреби у певній допомозі; емпатійне ставлення до жінки, дотримання принципу незасудження, допоможе їй розкритися під час інтерв'ю; уникнення закритих запитань, а також запитань, які є підказками, нав'язують правильну відповідь; неприпустимість оцінних суджень та звинувачень, невинного заглиблення у внутрішній світ жінки.

Взаємодія із жінкою, постраждалою від насильства в сім'ї, має розпочинатися після підписання контракту або угоди з організацією, яка буде надавати послуги. Підписання угоди символізує підтвердження про згоду обох сторін на співпрацю. Від імені установи угоду може підписувати соціальний працівник, який здійснює супровід жінки як клієнта. Угода містить зобов'язання і права обох сторін взаємодії, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків, тривалість угоди у часі, методи оцінювання результату, передбачає можливість внесення змін обома сторонами [6, с.139]. Угода може враховувати форс-мажорні обставини, які стануть на заваді реалізації домовленостей.

Етап оцінки потреб жінки, постраждалої від насильства в сім'ї. Оцінювання розглядається як фундаментальна технологія, орієнтована на визначення потреб клієнтів, системний моніторинг процесу надання послуг (допомоги, підтримки тощо) і досягнутих результатів, аналіз фінансових витрат і прогнозування економічного ефекту, а також як певний процес визначення базових даних, необхідних для подальшого планування результативної роботи з жінкою із метою подолання її складних життєвих обставин.

Оцінювання базується на принципах і цінностях соціальної роботи, основними із яких є: доступність; добровільність; гуманність; конфіденційність; профілактична спрямованість; безоплатність; партнерство; системність; гарантований захист прав людини, сім'ї; пріоритетність інтересів жінки, врахування її думки.

Як інструмент надання соціальних послуг оцінка потреб допомагає визначити:

- потреби жінки, постраждалої від насильства в сім'ї та її здатність їх самостійно задовольняти;
- межі втручання соціального працівника;
- перелік необхідних послуг;
- коло спеціалістів, необхідних для надання допомоги й підтримки.

Таким чином, оцінка потреб – це гнучкий процес збору, узагальнення та аналізу інформації щодо стану клієнта з метою визначення необхідних видів та обсягів послуг, їх впливу в ході подолання складних життєвих обставин, у яких він опинився. При цьому потреби клієнта є предметом оцінки, а сам клієнт – її об'єктом.

Підхід до надання соціальних послуг на основі з'ясування індивідуальних потреб клієнта вимагає від практиків соціальної роботи визначати унікальні характеристики потреб кожної окремої особи й у відповідь на ці потреби розробляти індивідуальні, а не стереотипні заходи у межах узгодженої місцевої політики та наявних ресурсів.

Оцінка передбачає цілісне дослідження стану здоров'я клієнта, його соціального статусу, психологічного стану, особливостей функціонування його потреб, а також взаємодію і залучення до роботи тих, хто зможе здійснити вплив на життя клієнта, та вивчення взаємодії клієнт – оточення.

Якісно проведена оцінка дає більш повну інформацію для визначення цілей і завдань щодо:

- зміни поведінки клієнтів;
- досягнення більш значущих змін у стосунках, в умовах соціального оточення, знаннях, цінностях;
- розробки стратегії процесу втручання;
- здійснення процесу втручання;
- аналізу результатів впливу [5, с. 16 – 17].

Етап визначення, обговорення й планування подальших кроків виявляється найважчим, оскільки відбувається обговорення можливостей (реальних і наявних ресурсів) обох сторін, залучення яких дозволить вирішити проблему жінки, постраждалої від насильства в сім'ї. В ході реалізації цього етапу особливий наголос необхідно робити на сильні сторони жінки та її оточення.

Як правило, на цьому етапі планується залучення фахівців інших галузей (психологи, психотерапевти, юристи, правоохоронці, медичні працівники, працівники центру зайнятості), чия допомога є необхідною й дієвою. Об'єднані однією метою, члени мультидисциплінарної команди можуть на регулярних зустрічах обговорювати план втручання, робити моніторинг досягнень та, у разі потреби, вносити пропозиції до програми реабілітації. Очолювати таку команду може соціальний працівник, який здійснює соціальний супровід клієнта в умовах певного закладу.

Відповідно до узгоджених обома сторонами кроків складається план-графік реалізації запланованих заходів, який узгоджується підписами обох сторін. Обидві сторони обмінюються контактними телефонами, що сприяє процесу обміну інформацією.

Реалізація запланованих заходів відбувається відповідно до узгодженого сторонами плану-графіку. На цьому етапі жінка, постраждала від насильства в сім'ї, відвідує зустрічі й консультації, заплановані для неї кейс-менеджером у державних закладах і недержавних організаціях. Домовляючись про зустрічі в певних організаціях, фахівець надає постраждалій від насильства в сім'ї жінці вичерпну інформацію про: місце знаходження організації/адресу, транспорт, яким до нього можна дістатися, номер кабінету, посаду, прізвище, ім'я та по-батькові фахівця, що має надати консультацію/допомогу. В свою чергу, кейс-менеджер, на цьому етапі виконує посередницьку функцію, представляючи інтереси жінки, постраждалої від насильства в сім'ї, в організаціях і установах. За домовленістю, після кожної запланованої зустрічі, яку відвідує постраждала жінка, вона повідомляє кейс-менеджера.

Етап *моніторингу* здійснюється завдяки постійній підтримці зв'язку між жінкою та кейс-менеджером. Така взаємна поінформованість обох сторін надає можливість не втративши часу, скорегувати дії кожного учасника процесу ведення випадку на будь-якому етапі.

Загальна оцінка результату відбувається спільно жінкою, постраждалою від насильства в сім'ї та кейс-менеджером. Проводиться аналіз відповідності проблеми, з якою жінка звернулася по допомогу, результатам, які отримали в процесі роботи над випадком, ще раз проговорюються вжиті заходи та ресурси, які були залучені для досягнення мети.

На даному етапі відбувається процес узагальнення результатів попередніх етапів: переглядаються результати вхідної діагностики жінки, вивчаються висновки кожного фахівця мультидисциплінарної команди,

здіяного в процесі реалізації плану дій, аналізуються результати вихідної діагностики. Всебічний аналіз надає можливість мультидисциплінарній команді та соціальному працівнику, який її очолює, робити об'єктивні висновки щодо досягнення чи недосягнення мети роботи з жінкою, оцінити рівень впливу кожного фахівця окремо та команди взагалі.

На цьому етапі кейс-менеджер акцентує увагу на тому, які ресурси жінка задіяла для вирішення поставленої мети, щоб підкреслити її здатність до вирішення проблем самостійно. У разі, якщо жінка, постраждала від насильства в сім'ї, залишається задоволеною результатом спільної роботи, процес ведення випадку припиняється.

Особливу роль в кейс-менеджменті відіграє фахівець із соціальної роботи або кейс-менеджер. Кейс-менеджер – це соціальний працівник, що веде той чи інший випадок. Важливо відзначити, що в кейс-менеджменті, соціальний працівник не просто виокремлює випадок і обирає послугу до цього випадку, але й безпосередньо супроводжує клієнта та здійснює обов'язковий моніторинг. Кейс-менеджмент у соціальній роботі одночасно спрямований на вирішення психологічних та соціальних проблем, проблем зі здоров'ям, із влаштуванням на роботу. Таким чином, кейс-менеджер повинен володіти навичками із консультування, складання оцінки потреб та планування роботи з клієнтом, а також розділяти етичні правила соціальних працівників.

Кейс-менеджер допомагає клієнту вирішити його ситуацію, однак не вирішує проблему замість нього. У зв'язку із цим кейс-менеджеру необхідно добре орієнтуватися в доступних послугах; знати умови, за яких одержання цих послуг можливо; відповідально ставитися до ведення документації.

Таким чином, застосування кейс-менеджменту в роботі з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї, дозволяє соціальному працівнику (кейс-менеджеру) чітко та оперативно реагувати на потреби зазначеної категорії жінок, залучати фахівців інших галузей, чия допомога необхідна, а самим жінкам – бачити та використовувати власний ресурс у здійсненні перетворень та подоланні ситуації насильства щодо себе.

Список використаної літератури

1. Артеменко І. Е. Підготовка менеджерів соціальної роботи до застосування кейс-менеджменту у роботі з клієнтами / І. Е. Артеменко // Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи. – Вип. 1 (8). – 2014. – С. 12 – 18. **2. Джонатан Уоткінс** Кейс-менеджмент в соціальной работе на местном уровне // Справочник для работников системы здравоохранения, образования и социальной защиты / Уоткинс Джонатан. – Астана, 2012. – 55 с. **3. Зимняя И. А.** Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-н/Д: Феникс, 1997. – 480 с. **4. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї: метод. посіб. для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів**

міліції / О. О. Кочемировська, Д. Й. Стрейсяну, Г. О. Христова. – К. : Логос, 2010. – 364 с. 211. **5. Оцінка** потреб дитини та її сім'ї / За заг. ред. І. Д. Звереві. / І. Д. Зверева, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон. – К. : Держсоцслужба, 2007. – 144 с. **6. Теорії** і методи соціальної роботи : підручник для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с. **7. Шульга Л. О.,** Токар А. В., Романова Н. Ф., Варбан М. Ю. Впровадження кейс-менеджменту в рамках реалізації проекту «Збільшення доступності лікування ВІЛ-інфекції для представників груп ризику» / Л. О. Шульга, А. В. Токар, Н. Ф. Романова, М. Ю. Варбан // Соціальна робота в Україні : теорія та практика. – 2013. – № 1-2. – С. 108 – 117.

Тунтуєва С. В. Застосування кейс-менеджменту в роботі з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї

В статті розкривається питання застосування кейс-менеджменту в роботі з жінками, постраждалими від насильства в сім'ї. Акцентується увага на тому, що кейс-менеджмент дозволяє надавати жінці підтримку та створювати ситуацію, яка спрямовує її до розгляду ситуації й викликає бажання подолати ситуацію насильства в сім'ї. Розглядаються етапи ведення випадку жінки, пострадалої від насильства в сім'ї, роль соціального працівника (кейс-менеджера) в цьому процесі та мультидисциплінарної команди фахівців різного профілю, яка формується відповідно до виявлених потреб жінки.

Ключові слова: кейс-менеджмент, кейс-менеджер, жінка, постраждала від насильства в сім'ї, мультидисциплінарна команда.

Тунтуєва С. В. Применение кейс-менеджмента в работе с женщинами, пострадавшими от насилия в семье

В статье раскрывается вопрос применения кейс-менеджмента в работе с женщинами, пострадавшими от насилия в семье. Акцентируется внимание на том, что кейс-менеджмент позволяет предоставлять женщине поддержку и моделировать ситуацию преодоления насилия в семье по отношению к себе. Рассматриваются этапы ведения случая женщины, пострадавшей от насилия в семье, роль социального работника (кейс-менеджера) и мультидисциплинарной команды из числа специалистов разного профиля, которая формируется в соответствии с потребностями, выявленными у женщины.

Ключевые слова: кейс-менеджмент, кейс-менеджер, женщина, пострадавшая от насилия в семье, мультидисциплинарная команда.

Tuntuyeva S. Application of case management in working with women-victims of domestic violence

The possibility of the use of case management in working with women-victims of domestic violence is discussing in the article. Attention is drawn to

the fact that case management is a clear and consistent sequence of actions that allows us to provide support to the woman and simulate a situation to overcome a violence against themselves by a partner or other family members, as well as the needs, possibilities and resources of the woman. The main stages of case management in working with women-victims of domestic violence are considered and characterized: receiving a treatment, needs assessment, discussion and planning of actions to support, implementation support plan, monitoring and stage of evaluation of results. Attention is paid to the role of social worker (case manager) and a multidisciplinary team of experts from different fields: psychologist, psychotherapist, physician, employee of the Interior, lawyer. The team is formed in accordance with the needs identified in woman, and is coordinated by case managers.

Key words: case management, case manager, a woman-victim of domestic violence, multidisciplinary team.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 373.5:37.035

В. М. Швирка

ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ЗАСІБ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ

Сучасна соціокультурна, економічна та політична ситуація в Україні значно загострила проблему духовної безпеки нації, збереження історико-культурних та художньо-естетичних національних традицій, формування духовної культури шкільної та студентської молоді.

Стратегічні завдання виховання в особистості любові до Батьківщини, усвідомлення нею свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина-патріота визначені у Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Концепції педагогічної освіти, Законі України «Про вищу освіту», Указі президента «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави», «Концепції патріотичного виховання учнівської молоді», Національній доктрині розвитку освіти України.

Проблемам, пов'язаним з вихованням патріотизму молодого покоління, присвячені дослідження провідних українських науковців: взаємозв'язок патріотичного, громадянського та національного

виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплучного, Ю. Римаренка, О. Сухомлинської, Г. Шевченко та ін.; національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмахович, М. Щербань та ін.; розвиток теорії та практики виховання, в тому числі національного і патріотичного, на засадах православної моралі досліджено в роботах М. Євтуха, В. Зеньківського, Т. Тхоржевської, К. Ушинського тощо.

Використанню у педагогічному процесі інноваційних педагогічних технологій, у тому числі віртуальної екскурсії як ефективному шляху виховання патріотизму, присвятили свої роботи О. Арламов, М. Бургін, Н. Юсуфбекова, В. Загвязинський, А. Ніколс, В. Журавльов та ін.

Метою статті є визначення потенціалу віртуальної екскурсії як засобу патріотичного виховання сучасної шкільної молоді.

Ставлення до своєї країни, її духовних та культурних цінностей, до співвітчизників – це показник духовно-морального розвитку особистості. Зміни, що відбулися в нашій країні за останні півтора роки призвели до того, що наше суспільство фактично позбавилося ціннісних орієнтирів, суперечливими стали його духовні і моральні ідеали. У зв'язку з цим виховання патріотизму як духовно-моральної якості шкільної молоді яка повинна стати майбутньою інтелектуальною, культурною, політичною, бізнесовою елітою України, набуває особливого значення в умовах сучасної соціокультурної ситуації та є одним з найважливіших завдань у педагогічній науці.

Словник української мови пропонує нам таке визначення патріотизму: патріотизм – любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги [5, с. 97].

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив нам приєднатись до О. Стюпіної щодо визначення поняття «патріотизм» як інтегральної цінності та духовно-моральної якості особистості, що виражається в почутті любові до Батьківщини як відчутті духовного зв'язку з нею, моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати, вільному етнічному та національному самовизначенні, свідомому збереженні та примноженні національних духовних і матеріальних цінностей.

О. Стюпіна визначає наступні етапи виховання патріотизму особистості:

- виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї родини, що повинно формуватися в дошкільному віці в рамках родинного виховання;
- виховання позитивного ставлення до «малої батьківщини» (свого міста, краю, регіону) тобто етнічна самоідентифікація, що формується у підлітків у період шкільного навчання;
- виховання позитивного ставлення до своєї країни (державницького патріотизму) відповідає юнацькому віку;

- виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції східнослов'янських народів, тобто формування через позитивну етнічну ідентичність толерантності в міжнаціональних відносинах;

- виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя [4, с. 10].

А. Нісімчук зазначає, що патріотичне виховання учня – процес вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань та умінь відстоювати їх в умовах реальної дійсності.

Виходячи з цього вчитель у практичній діяльності має реалізувати такі завдання:

- 1) розкриття для кожної особистості поняття патріотизму, любові до свого народу, до рідної Батьківщини.

- 2) формування патріотичних переконань в учнів, обґрунтування необхідності їх постійного удосконалення в реальних умовах навчально-пізнавальної діяльності;

- 3) використання реальних соціально-педагогічних умов у процесі реалізації технології національно-патріотичного виховання особистості;

- 4) застосування нових наукових досягнень у практиці патріотичного виховання особистості, активізація шляхів підвищення ефективності національно-патріотичного виховання учнів у сучасній школі [3, с. 84].

В сучасних умовах для успішної організації процесу з патріотичного виховання перед педагогом постає необхідність пошуку нових форм, методів і засобів.

Реально змусити пережити і усвідомлювати почуття прихильності до своєї рідної землі в учнів можна завдяки екскурсії, в якій вони брали б активну участь: здійснювати походи по пам'ятних місцях рідного краю, зустрічатися з людьми, які вчинили бойові та трудові подвиги, ветеранами і трудівниками тилу. Участь в екскурсії, якщо вона буде відрізнятися високою змістовністю і барвистістю, повинна викликати в учнів почуття захоплення, прагнення наслідувати таким людям [2, с. 80 – 82].

У зв'язку з впровадженням нових інформаційних технологій у процес освіти істотно змінюється підхід до екскурсій, виникають нові її види – віртуальні, інтерактивні та ін.

Термін віртуальний (від лат. *virtualis* – можливий) – можливий, такий, що може проявлятися при певних умовах. Віртуальна екскурсія – організована підбірка фото та відео зображень про видатні місця, іноді з текстовим або аудіо супроводом та засобами навігації; також – перегляд такої підбірки.

Перші віртуальні музеї стали з'являтися в Інтернеті в 1991 році. Вони представляли собою невеликі сайти з інформацією про сам музей,

про його географічне положення та режим роботи. Надалі на сторінках віртуальних музеїв стали з'являтися віртуальні експозиції. Багато музеїв створювали кілька віртуальних експозицій і об'єднували їх у віртуальні екскурсії. В даний час кількість і глибина викладеного матеріалу, доступного через мережу Інтернет, безперервно зростає, і можливо, вже через кілька років свої власні віртуальні екскурсії матимуть усі музеї світу.

Віртуальні екскурсії можна розділити на такі види:

- екскурсії, пов'язані з життям і біографією відомих діячів культури і мистецтва;
- екскурсії по місцях, які зберігають пам'ять про життя і творчість письменника, поета, драматурга;
- екскурсії, що розкривають певні періоди розвитку національної культури;
- екскурсії по світовим виставковим залам.

Розподіл екскурсій на чітко визначені групи носить умовний характер.

Тематика віртуальних екскурсій з патріотичного виховання добирається відповідно до вікових особливостей дітей і проводиться учнями-екскурсоводами. Зазвичай, пошуковці збирають матеріал з певної теми, узагальнюють його, а учні-екскурсоводи за допомогою керівника розробляють зміст віртуальної екскурсії. Так, у навчальному посібнику Т. Жулій, І. Постнікової, В. Шvirки «Наші символи культури. Володимир Даль – Козак Луганський» [1] представлені сценарії віртуальних екскурсій, які дають можливість учням побувати в столиці нашої батьківщини; побродити по берегу Дніпра і українському степу; познайомитися з символікою рушників і вишиванок; дізнатися про національні українські музичні інструменти; відвідати Літературний музей Володимира Івановича Даля, Краєзнавчий музей і Музей історії та культури в Луганську; познайомитися з творчістю Бориса Дмитровича Грінченка в період його життя на Луганщині, пройшовши по меморіальному музею в селі Михайлівка та ін.

Особливо актуальні такого роду екскурсії для школярів зі сходу України, багато з яких змушені були покинути свої будинки і потребують особливої уваги і підходу. Вони дають їм можливість хоча б віртуально побувати в рідному місті, пройти знайомими вулицями, в той же час, дізнатися багато нового про свій рідний край і пишатися своїми співвітчизниками.

Наведемо фрагмент початку віртуальної екскурсії з навчального посібника «Наші символи культури. Володимир Даль – Козак Луганський» [1, с. 7 – 8].

У ПОХІД ЗА СИМВОЛАМИ

Віртуальна подорож в діалогах

Діалоги ведуться у комп'ютерному класі. У ході бесіди учасники діалогу виводять на монітор фотознімки, репродукції картин, тексти та ін.

Дійові особи (учні): Вадим, Єгор, Ольга, Ганна, Катерина.

Пролог

Вадим. Шановні любителі мистецтв! У нашому Клубі вже проводилися і конференції, і літературні вечори, і «посиденьки», і, навіть, заочні екскурсії в музеї. Чи не пора нам відправитися в подорож – хоча б віртуальну?

Єгор. Але ж у нас не Клуб мандрівників.

Ольга. Подорож теж може бути тематично пов'язана з мистецтвом.

Ганна. Ми будемо «віртуальними туристами»? Це цікаво!

Катерина. І куди ж ми відправимося?

Вадим. Пропоную похід за культурними символами.

Єгор. А що це таке?

Вадим. Це яскраві візуальні символи національної культури. Наприклад, пам'ятники архітектури, етнокультурні символи, фольклорні персонажі, імена видатних діячів літератури і мистецтва. Уявіть собі, що ми відправилися в подорож з якоюсь міжнародною молодіжною групою, в яку входять не тільки українці, але і росіяни, поляки. Зберемося ми «за круглим столом» і для першого знайомства назвемо (і покажемо) символи наших країн: спочатку державні (герб, прапор, гімн), потім культурні.

Ольга. Росіяни, напевно, назвуть Кремль, Храм Василя Блаженного, Волгу і Байкал, Невський проспект у Санкт-Петербурзі.

Ганна. Пушкіна і Достоевського, Рєпіна і Чайковського.

Катерина. Покажуть палехські шкатулки, жостовські таці.

Вадим. А поляки представлять красуню Варшаву, повноводну Віслу, назвуть Миколу Коперника, Фредеріка Шопена, Адама Міцкевича. Потім черга дійде до нас. Що ми представимо?

Єгор. У нас теж є красень Київ і Дніпро, Славутич. І живописні пейзажі: Полісся і Карпати, степові простори і Крим.

Ольга. Назвемо імена відомих письменників, композиторів, художників.

Ганна. Покажемо народне мистецтво, звичаї.

Катерина. Але ж треба не тільки назвати і показати, але й розповісти.

Вадим. Так, розповісти про ці символи, але коротко.

Єгор. Зрозуміло, адже це «жанр презентації».

Ольга. Ми постараємося.

Вадим. Тоді визначимо, хто про що розповідатиме і почнемо готуватися. Це і буде наш «похід» за культурними символами України.

Таку форму виховання, як віртуальна екскурсія, просто необхідно використовувати у виховному процесі. Адже саме завдяки екскурсіям можна познайомити учнів з життям, з об'єктами реального світу в їх природному оточенні. У ній відбувається пізнання і активна взаємодія дітей з предметами, об'єктами, явищами природного, соціального, культурного оточення.

Таким чином, використання інформаційно-комп'ютерних технологій (у тому числі і віртуальних екскурсій) робить процес виховання, в тому числі і патріотичного, більш цікавим, якісним і результативним.

Список використаної літератури

- 1. Жулій Т. Б.** та ін. Наші символ культури: Володимир Даль – Козак Луганський : навч. посіб. / Т. Б. Жулій, І. І. Постнікова, В. М. Швирка. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 124 с.
- 2. Кирюханцев К. А.,** Гизатова И. А. Экскурсия как средство патриотического воспитания учеников общеобразовательных школ / К. А. Кирюханцев, И. А. Гизатова // Педагогика: традиции и инновации: материалы II междунар. науч. конф. (г. Челябинск, окт. 2012 г.). – Челябинск : Два комсомольца, 2012. – С. 80 – 82.
- 3. Нісімчук А.** Педагогіка: підручник / А. Нісімчук. – К. : Атіка, 2007. – 343 с.
- 4. Стьопіна О. Г.** Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Г. Стьопіна. – Луганськ, 2007. – 23 с.
- 5. Словник** української мови. – К. : Наукова думка, 1970-1980. – Т. 6. – С. 97.

Швирка В. М. Віртуальна екскурсія як засіб патріотичного виховання шкільної молоді

У статті розкрито особливості патріотичного виховання школярів засобами віртуальної екскурсії. Розкрито сутність та особливості патріотичного виховання в сучасних соціокультурних умовах. Патріотичне виховання учнів розглядається як процес формування чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, про свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань і вміння відстоювати їх в умовах реальної дійсності. Дана характеристика віртуальної екскурсії як засобу патріотичного виховання школярів. Представлені тематика та приклади віртуальних екскурсій.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, віртуальна екскурсія.

Швырка В. Н. Виртуальная экскурсия как средство патриотического воспитания школьной молодежи

В статье раскрыты особенности патриотического воспитания школьников средствами виртуальной экскурсии. Раскрыты сущность и особенности патриотического воспитания в современных социокультурных условиях. Патриотическое воспитание учащихся рассматривается как процесс формирования четкого представления о закономерностях развития патриотических идей, понимания роли исторических знаний о своей стране, о своем народе, его традициях и обычаях, выработки устойчивых патриотических убеждений и умение отстаивать их в условиях реальной действительности. Дана характеристика виртуальной экскурсии как средству патриотического воспитания школьников. Представлены тематика и примеры виртуальных экскурсий.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, виртуальная экскурсия.

Shvyrka V. N. Virtual excursion as a tool of patriotic upbringing of school youngsters

The article reveals peculiarities of patriotic education of schoolchildren with the help of virtual excursion. In the article the essence and peculiarities of patriotic education in the contemporary socio-cultural conditions are opened. Patriotic education of students is seen as the process of forming a clear understanding about the regularities of the development of patriotic ideas, understanding the role of historical knowledge about their country, about its people, its traditions and customs, and developing sustainable patriotic beliefs and the ability to defend them in terms of reality. It is given the characteristics of virtual tours as a means of patriotic upbringing of pupils. It is discovered its educational potential of the interaction of children with subjects, objects, natural phenomena, social and cultural environment. It is also presented the topics and examples of virtual tours. It is proved in the article the efficiency of the use of virtual excursions as a means of patriotic education of pupils.

Key words: patriotism, patriotic education, virtual excursion.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 37.012

Л. Ц. Ваховський

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктивність, достовірність та наукова значимість результатів історико-педагогічного дослідження значною мірою визначаються репрезентативністю його джерельної бази. Тому перед кожним дослідником, який вивчає історію розвитку освіти і педагогічної думки, стоїть надзвичайно складне і відповідальне завдання – сформулювати сукупність історико-педагогічних джерел, яка б у кількісному і якісному відношенні була достатньою для коректних історичних узагальнень, оцінок та інтерпретацій.

До останнього часу проблеми педагогічного джерелознавства у вітчизняній історико-педагогічній науці розглядалися досить рідко. Фахівцям з історії педагогіки відома стаття російського історика Д. Раскіна, в якій була обґрунтована класифікація історико-педагогічних джерел [див.: 14] та роботи М. Анісова, присвячені розгляду джерелознавчих основ історико-педагогічного дослідження, аналізу джерел з історії радянської школи та педагогіки та аналізу джерел з історії педагогіки Росії [див.: 2; 3; 4].

З вітчизняних фахівців на необхідності розвитку педагогічного джерелознавства наполягали Н. Гупан, Н. Дічек, О. Сухомлинська. Як наслідок, у листопаді 2013 року на базі Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії відбулася XII Всеукраїнська історико-педагогічна науково-практична конференція «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень». Її проблематика була представлена такими напрямками: джерельна основа історико-педагогічних досліджень: концепції і підходи; джерелознавство як складова історико-педагогічної науки; класифікація та систематизація джерельної бази дослідження: сучасний стан, проблеми, перспективи. За результатами роботи конференцій було видано збірник наукових праць, який містив більше 150 статей з історіографічної та джерелознавчої проблематики. Зауважимо, що переважна більшість із них була присвячена аналізу джерел дослідження тієї чи іншої історико-педагогічної проблеми. Лише деякі дослідники (Т. Завгородня, С. Золотухіна, В. Шпак) розглянули загальні питання педагогічного джерелознавства [13].

Аналіз публікацій показав, що вчені майже не торкалися питань, пов'язаних із формуванням джерельної бази історико-педагогічного дослідження. Виключенням є стаття О. Адаменко, в якій було зроблено

спробу обґрунтувати методологію формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження як одного з найважливіших чинників його якості [1].

Мета статті – обґрунтувати певну процедуру формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження.

Розгляд цієї проблеми буде доречним почати з деяких термінологічних уточнень. З 20-х років ХХ століття в історичній науці для позначення сукупності джерел використовувався термін «джерелознавча база». У 60-х роках фахівці (зокрема С. Шмідт) запропонували замінити його терміном «джерельна база», оскільки, строго кажучи, словосполучення «джерелознавча база» може розглядатись як сукупність джерелознавчої літератури, а не як сукупність історичних джерел. Широке розповсюдження й однозначну трактовку термін «джерельна база» отримав у 80-х роках ХХ століття. З цього моменту в історичних та в історико-педагогічних дослідженнях його використовують для позначення комплексу джерел різних видів і типів, на які спирається вчений, вирішуючи поставлені дослідницькі завдання. Фахівці також вказують, що існує два основних рівня джерельної бази: а) первісна або початкова; б) реальна. Первісною називають джерельну базу, що сформувалася паралельно з подіями чи невдовзі після них. Проте вона внаслідок стихійних лих, соціальних катаклізмів, революцій, воєнних подій, недбайливого зберігання або цілеспрямованих акцій частково, а інколи й повністю могла бути втраченою. Реальна ж джерельна база – це джерельний корпус або комплекс джерел, що зберігся до наших днів. У свою чергу реальна джерельна база поділяється на актуалізовану (тобто засвоєну шляхом публікацій) та потенційну (таку, що реально існує, але ще невідома історикам) [9].

І, звичайно ж, уточнення потребує термін «репрезентативність», який широко використовується в сучасному джерелознавстві. Він запозичений з теорії вибіркового методу, розробленого в математичній статистиці. Під репрезентативністю в історичному джерелознавстві, як і в статистиці, розуміють властивість вибіркового даних (вибірки) правильно і рівномірно відбивати досліджуваний об'єкт у цілому, тобто відображати так звану генеральну сукупність. З'ясування репрезентативності джерельної бази передбачає, в першу чергу, визначення оптимального обсягу історико-педагогічних джерел, який би охороняв від однобокості, тенденційності, заангажованості висновків.

Необхідно також зазначити, що в сучасній історичній науці стала помітною тенденція до релятивізації понять «об'єктивна істина», «достовірне знання» в історії. Як підкреслюють А. Колесова та А. Колб, сьогодні загальноприйнятим стало розуміння того, що узагальнення й генералізація ідей історичного дослідження залежить від суб'єктивних факторів і в першу чергу від світоглядної позиції дослідника, приналежності його до певної наукової школи. Суб'єктивність вченого

проявляється на всіх етапах історико-педагогічного дослідження: при виборі теми, визначення об'єкта, відборі та систематизації емпіричного матеріалу, його інтерпретації і, звичайно ж, при створенні «тексту» як картини певного сегменту реальності [10].

Більш того, історик педагогіки, вивчаючи переважно письмові джерела, які теж носять суб'єктивний характер, є інтерпретатором інтерпретацій і це, на наш погляд, призводить до ефекту «подвійного спотворення». Означене питання більш докладно розглядалось нами раніше (див.: 5).

Доречно зауважити, що в жовтні 2011 р в Інституті загальної історії РАН відбулося наукове засідання, присвячене проблемі істини та об'єктивності в історичному знанні. Позиції науковців з означеної проблематики варіювали в діапазоні, з одного боку, від визнання повної схожості історичної істини з істиною в природничих науках, з іншого – до повного заперечення історичної істини та об'єктивності в традиціях постмодернізму та заміни цих характеристик терміном «новизна». Найбільш виражену точку зору висловила К. Хвостова, яка звернула увагу на наявність суб'єктивного компонента в історичному знанні й історичній істині. На її думку, історична істина має певні ступені правдоподібності. Найбільш правдоподібними є висловлювання, з приводу істинності яких існує значний консенсус наукового співтовариства. Саме такі висловлювання можна назвати загальнозначимими або об'єктивними [11, с. 180].

Інакше кажучи, в сучасному науковому співтоваристві висловлюються сумніви з приводу об'єктивності, а, значить, і достовірності історичного та історико-педагогічного знання. Вчені майже одностайні в тому, що об'єктивність і достовірність є релятивною, тобто відносною.

У цих умовах актуальність проблеми формування репрезентативної джерельної бази багаторазово збільшується.

Як же сформулювати репрезентативну джерельну базу історико-педагогічного дослідження?

Якщо забезпечення репрезентативності джерельної бази подати як певну процедуру, то вона може включати кілька послідовних кроків.

Крок 1 – пошук, виявлення і подальший відбір необхідних джерел. Виявленням історичних джерел займається спеціальна дисципліна – джерелознавча евристика, яка виробляє спеціальні методи пошуку джерел. Оскільки письмові джерела, з якими переважно має справу історія педагогіки, поділяються на опубліковані та неопубліковані (архівні) матеріали, у джерельній евристиці розрізняють евристику бібліографічну та архівну. Бібліографічну евристику можна охарактеризувати як теорію і методіку бібліографічних розвідок, направлених на виявлення тиражованого книжкового матеріалу або окремих його елементів. Архівна евристика визначається як теорія й методіка пошуків неопублікованих матеріалів з теми дослідження [7, с. 78].

Пошук і виявлення потрібно починати з опублікованих джерел, які зберігаються в бібліотеках, використовуючи різні бібліографічні покажчики, бібліографічні каталоги. Це необхідно для того, щоб не вводити знову в науковий обіг, вже відомі архівні джерела або музейні предмети. Потім виявляються неопубліковані письмові джерела, які зберігаються в архівах, рукописних відділах бібліотек і музеїв і особистих колекціях.

Найбільш складним моментом є відбір джерел. Загальна спрямованість відбору визначається, по-перше, темою, метою, завданнями, хронологічними, географічними рамками історико-педагогічного дослідження і, по друге, інтелектуальними і творчими можливостями самого дослідника.

Але все ж головне при відборі – відповісти на два запитання: 1) які потрібно відібрати джерела? 2) скільки потрібно відібрати джерел? Необхідно визнати, що в сучасній історичній та історико-педагогічній науці не існує будь-яких норм кількості та якості джерел. Однак деякі рекомендації з цього приводу, на наш погляд, можуть бути корисними.

Якщо давати відповідь на запитання, які потрібно відібрати джерела, то вона може бути такою: а) справжні (оригінали), б) автентичні, в) достовірні.

Справжнім може вважатися джерело, текст якого належить тому автору і який виник у тому місці, в той час та умовах, які приписують йому його творці. Автентичним є джерело, яке безпосередньо пов'язане з подією та явищами, що цікавлять дослідника, збігається з ними хронологічно й просторово. Джерело вважається в тій чи іншій мірі достовірним, якщо на його основі можна отримати реальну інформацію про реальні події, що мали місце в минулому.

Відповідаючи на запитання, скільки потрібно зібрати джерел, слід відзначити, що в ідеалі необхідно залучити всі джерела та історичні факти, які мають відношення до досліджуваної проблеми. Відомий радянський історик педагогіки М. Анісов сформулював методологічний принцип врахування сукупності фактів, реалізація якого в дослідницькій практиці саме й передбачає вивчення усіх джерел і фактів. При цьому неприпустимо замовчувати факти, які не подобаються історичному, або не відповідають його поглядам і цінностям [3, с. 92].

Однак на практиці всі джерела й викладені в них факти не можуть бути зібрані через їх розмаїття, оскільки це буде гальмувати дослідження. Накопичення джерел можна припинити, коли їх набір буде оптимальним. Оптимальність настає в тому випадку, якщо зібраний матеріал дозволяє зробити досліднику певні висновки, а нові факти лише підтверджують їх.

Крок 2 – аналіз соціально-історичного контексту створення джерела і, якщо необхідно, характеристика особистості його автора.

Розглядаючи історико-педагогічне джерело як носія інформації про минуле, важливо враховувати, що інформація міститься не тільки в тексті,

але і в контексті, в особистості його творця. Е. Гусинський і Ю. Турчанінова під контекстом розуміють достатньо великий і зв'язний уривок тексту, який дає можливість визначити смисл слів, фраз, виразів, що входять у нього [8, с. 8]. У більш широкому розумінні поняття «контекст» тлумачать як середовище, в якому існує об'єкт. Відомий дослідник А. Лосев сформулював «аксіому контексту», згідно з якою всякий знак отримує свою повноцінну значимість лише в контексті інших знаків, розуміючи під контекстом найширший принцип» [12, с. 98].

На сучасному етапі контекст став системним пізнавальним інструментом, який сприяє переробці, осмисленню й структуруванню інформації й одночасно протистоїть інформаційному маніпулюванню. Виходячи з таких уявлень про контекст, М. Ваховський розглядав історичний контекст як набір характеристик, які уточнюють умови існування феномена, що підлягає вивченню, тобто локалізують досліджувані в просторі й часі події чи процеси [6, с. 27].

Тому формування джерельної бази повинно супроводжуватися вивченням історичної обстановки, в якій він був створений, вивченням особистості автора, його життєвого шляху, світогляду, педагогічної діяльності. Це, безумовно, посилить якість джерела, вплине на репрезентативність джерельної бази.

Крок 3 – осмислення й інтерпретація змісту джерела. У першій половині ХХ століття в історичній науці під впливом позитивізму утвердився примат факту. Історичний факт сприймався як щось об'єктивно існуюче і тому опис минулого, відтвореного за джерелами, документами, розглядався як достовірне знання.

Видатний французький історик Л. Февр, один з представників школи Анналів довів, що історичні факти не є об'єктивно даними, а створюються ученим. На його думку, історик, який проповідує сліпе і беззастережне підпорядкування фактам, ніби вони не були сфабриковані їм самим, не були заздалегідь обрані в усіх значеннях цього слова (а він не може не обирати їх), – такий історик може вважатися хіба що підмайстром, нехай навіть чудовим. Але звання історика він не заслуговує [15, с. 70].

Як наслідок, на перший план вийшла проблема осмислення, інтерпретації і концептуалізації фактів. Дуже часто в умовах політичних, ідеологічних, світоглядних трансформацій одні й ті ж факти отримували протилежну інтерпретацію.

Нове ставлення до історичних фактів та історичних джерел зумовило інший погляд на характер і завдання історичного пізнання. Якщо раніше завдання вбачалася в тому, щоб відтворити за джерелами інваріантне, тобто єдино можливе історичне минуле, то зараз мова йде про реконструкцію минулого, яка заснована на іншому відношенні до джерела. Вивчення історичного джерела – це діалог дослідника з минулим, діалог його свідомості зі свідомістю людей, які жили колись. Результатом діалогу виступає не простий опис того, що міститься в історико-педагогічному

джерелі, а розуміння минулого, розуміння людини досліджуваної епохи, основою якого є історичне джерело як реалізований і об'єктивований продукт людської діяльності. Інтерпретація й розуміння, безумовно, позитивно позначаються на репрезентативності джерельної бази історико-педагогічного дослідження.

Таким чином, репрезентативність джерельної бази є одним з факторів, який забезпечує достовірність і об'єктивність результатів історико-педагогічного дослідження. Вона обумовлена кількістю і якістю історичних джерел, що залучаються дослідником, урахуванням соціально-історичного контексту, а також підходами до осмислення й інтерпретації історичних фактів.

Список використаної літератури

- 1. Адаменко О.** Методологія формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження / О. Адаменко // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – С. 10 – 14.
- 2. Анисов М. И.** Источники изучения истории советской школы и педагогики: Учеб.-метод. пособие для пед. ин-тов / М. И. Анисов. – М. : Просвещение, 1986. – 223 с.
- 3. Анисов М. И.** Источниковедческие основы историко-педагогического исследования / М. И. Анисов. – М. : Просвещение, 1987. – 250 с.
- 4. Анисов М. И.** Источники изучения истории педагогики в России : [Учеб.-метод. пособие для пед. ин-тов] / М. И. Анисов. – М., 1991. – 196 с.
- 5. Ваховський Л. Ц.** Наратив у історико-педагогічному дослідженні: методологічний аналіз / Л. Ц. Ваховський // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 42 – 45.
- 6. Ваховський М. Л.** Методологічні аспекти порівняльного аналізу педагогічних ідей Г. Манна та К. Ушинського / М. Л. Ваховський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – Х. : ХДАДМ, 2008. – № 10. – С. 26 – 31.
- 7. Грицкевич В. П.,** Каун С. Б., Ходин С. Н. Теория и история источниковедения. Учебное пособие для студентов заочных отделений гуманитарных отделений вузов / В. П. Грицкевич, С. Б. Каун, С. Н. Ходин. – Минск, 2000. – 164 с.
- 8. Гусинский Э. Н.,** Турчанинова Ю. И. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М. : Логос, 2001. – 223 с.
- 9. Історичне джерелознавство: Підручник для студентів істор. спец. ВНЗ** / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
- 10. Колесова А. К.,** Колб А. Л. Источниковедческие проблемы исследования материнства в историко-педагогическом дискурсе / А. К. Колесова, А. Л. Колб // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. – С. 343 – 348.
- 11. Кузьмина М. В.** Истина и объективность в историческом знании (обзор докладов научного заседания) / М. В. Кузьмина // Вопросы философии. – 2012. – № 6. – С. 180 – 185.
- 12. Лосев А. Ф.** Проблема символа и реалистическое искусство / А. Ф. Лосев. – М. : Искусство,

1995. – 320 с. **13. Педагогічний дискурс** : зб. наук. праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – 812 с. **14. Раскин Д.** Историко-педагогический источник в свете современных проблем источниковедения и системного подхода / Д. Раскин // Актуальные вопросы историографии и источниковедения истории школы и педагогики. – М., 1986. – С. 87 – 107. **15. Февр Л.** Бои за историю / Пер. с фр. – М. : Наука, 1991. – 629 с.

Ваховський Л. Ц. Репрезентативність джерельної бази історико-педагогічного дослідження

У статті обґрунтовано процедуру формування репрезентативної джерельної бази історико-педагогічного дослідження, яка включає три послідовні кроки: пошук, виявлення і подальший відбір необхідних джерел; аналіз соціально-історичного контексту створення джерела і характеристика особистості його автора; осмислення й інтерпретація змісту джерела. Акцент також зроблено ще на двох моментах. По-перше, при розгляді історико-педагогічного джерела як носія інформації про минуле, важливо враховувати не тільки в текст, але й контекст (набір характеристик, які уточнюють умови виникнення того чи іншого документу), а також особистість його автора. По-друге, нове ставлення до історичних фактів та історичних джерел зумовило інший погляд на характер і завдання історичного й історико-педагогічного пізнання. Його результатом повинен стати не простий опис того, що міститься в джерелі, а розуміння й інтерпретація минулого, розуміння людини досліджуваної епохи.

Ключові слова: джерельна база, репрезентативність, історична істина, об'єктивність історико-педагогічного знання.

Ваховский Л. Ц. Репрезентативность источниковой базы историко-педагогического исследования

В статье обосновано процедуру формирования репрезентативной источниковой базы историко-педагогического исследования, которая включает три последовательных шага: поиск, обнаружение и дальнейший отбор необходимых источников; анализ социально-исторического контекста создания источника и характеристика личности его автора; осмысление и интерпретация содержания источника. Акцент также сделан еще на двух моментах. Во-первых, при рассмотрении историко-педагогического источника как носителя информации о прошлом важно учитывать не только сам текст, но и контекст (набор характеристик, которые уточняют условия возникновения того или иного документа), а также личность его автора. Во-вторых, новое отношение к историческим фактам и историческим источникам обусловило другой взгляд на характер и задачи историко-педагогического познания. Его результатом должно стать не просто описание того, что содержится в источнике, а понимание и интерпретация прошлого.

Ключевые слова: источниковая база, репрезентативность, историческая истина, объективность историко-педагогического знания.

Vakhovskyi L. Representativeness of source base of historico-pedagogical research

The article explains the procedure of representative source base of historico-pedagogical research formation. It shows that the procedure includes three subsequent levels: search and further selection of necessary sources; socio-historical context analysis of the source foundation and the analysis of the personality of its author; interpretation of the context of the source. The most difficult task is to select the necessary amount of original, authentic and truthful sources. Two other aspects are also emphasized in the article. The first one states that while studying a historico-pedagogical source as an informational unit about the past, it is important to take into account not only the text itself, but also the context (the set of features which define the condition of the release of any document), as well as it is important to study the personality of its author. Secondly, the new attitude to historical facts and sources leads to a new opinion about the character and the tasks of historico-pedagogical knowledge. As a result it must not only describe what is given in the source chosen for analysis, but give an understanding and interpretation of the past, understanding of a person of the epoch studied. So further on, the study of the historical source turns into the dialogue of a researcher with the past, the dialogue between the minds of a scientist and people who lived before.

It is proved that the representativeness of source base of historico-pedagogical research is a prominent factor, which provides the truthfulness and objectivity of historico-pedagogical knowledge.

Key words: source base, representativeness, historical truth, objectiveness of historico-pedagogical knowledge.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.013.74

М. Л. Ваховский

**ДІЯЛЬНІСТЬ УСЕСВІТНЬОЇ РАДИ СПІВТОВАРИСТВ
З ПОРІВНЯЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

В умовах глобалізації та формування єдиного освітнього простору особливої актуальності набувають порівняльно-педагогічні розвідки, які

визначально впливають на освітню політику держав, сприяють досягненню національними освітніми системами міжнародних стандартів якості. В Україні з 90-х років ХХ століття спостерігається бурхливий розвиток порівняльної педагогіки, яка прагне забезпечити ретельне вивчення, осмислення й використання зарубіжного педагогічного досвіду. На жаль, ця важлива галузь педагогічного знання в нашій країні розвивається дещо відособлено від міжнародного дискурсу, тобто від соціально відтворюваного комплексу педагогічних ідей і способів мислення, які відображаються в текстах і реалізуються в певних соціальних полях. Саме дискурс, як зазначав Б. Маккена, є продуктом певного співтовариства (у нашому випадку співтовариства педагогів-компаративістів), яке встановлює межі того, «що і про що» можна говорити [1, с. 15]. Зрозуміло, що поза міжнародним порівняльно-педагогічним дискурсом сучасна вітчизняна порівняльна педагогіка не зможе ефективно реалізовувати свої провідні функції.

Важливим чинником формування системи порівняльно-педагогічних ідей і відповідних способів мислення, підвищення ефективності вербальної комунікації в галузі порівняльної й міжнародної освіти є діяльність міжнародних організацій і, перш за все, Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти – WCCES (World Council of Comparative Education Societies).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що провідні вітчизняні педагоги-компаративісти зосередились на дослідженні методологічних проблем порівняльної педагогіки (Н. Лавриченко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська), визначенні основних етапів і тенденцій її розвитку в Україні (Н. Лавриченко, Х. Лісковацька, О. Локшина, А. Сбруєва та ін.), вивченні різноманітних аспектів зарубіжного педагогічного досвіду, переважно розвинених країн світу. Діяльність же міжнародних організацій у галузі освіти й, зокрема, Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти вітчизняними науковцями спеціально не досліджувалась. Лише окремі аспекти цієї проблеми знайшли відображення в публікаціях деяких українських учених (Л. Ваховський, В. Курило), російських дослідників проблем порівняльної освіти (Є. Бражник, Б. Вульфсон, А. Джуринський, Є. Заір-Бек та ін.) та педагогів-компаративістів далекого зарубіжжя (Б. Едамсон (B. Adamson), М. Брей (M. Bray), В. Мейсемен (V. Masemann) М. Мейсон (M. Mason), М. Мензон (M. Manzon) та ін.).

Мета статті – визначити вплив Усесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти на формування проблематики та характеру сучасних компаративно-педагогічних досліджень.

Предметом для аналізу нами були обрані матеріали XIV Всесвітнього конгресу (м. Стамбул, 2010 р.) та XV Всесвітнього конгресу з порівняльної освіти (м. Буенос-Айрес, 2013 р.).

Перш за все зазначимо, що Всесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти була створена в 1970 році в м. Оттава (Канада) у

складі чотирьох національних і одного регіонального співтовариства. Засновником цієї авторитетної міжнародної організації став Міжнародний комітет із компаративної освіти, який розпочав роботу в 1968 році в одному з провідних канадських вищих навчальних закладів – університеті Британської Колумбії [2, с. 1].

Важливою віхою в історії цієї організації став 2010 рік, коли Всесвітня рада співтовариств із порівняльної освіти відзначила своє 40-річчя. Сьогодні до її складу входять асоціації із порівняльної й міжнародної освіти 39 держав, зокрема США, Великобританії, Франції, Аргентини, Японії, Німеччини, ПАР, Туреччини, Чехії, Росії, Казахстану та ін. 37-м членом Усесвітньої ради стала Україна, яку представляє регіональна Асоціація з проблем компаративної педагогіки, створена на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка [3, с. 5].

Один раз на три роки Всесвітня рада проводить Всесвітній конгрес з порівняльної освіти. Як зазначалось раніше, ми проаналізуємо роботу двох останніх наукових форумів, щоб з'ясувати, які освітні проблеми намагається вирішити міжнародне наукове співтовариство на сучасному етапі.

XIV Всесвітній конгрес, який проходив у червні 2010 року у м. Стамбулі на базі університету Богазічі, зібрав близько 1500 учених із 98 країн світу. Учасники намагались знайти шляхи вдосконалення освіти як соціального інституту, забезпечити підвищення ефективності освітньої діяльності в умовах глобального світу, опрацюючи тему «Встановлення меж, розмежування й нові можливості в освіті та суспільстві» («Bordering, Re-Bordering and New Possibilities for Change in Education and Society») [4].

Ми погоджуємося з коментарем Л. Ваховського та В. Курила з приводу теми конгресу, які зазначили, що вона сформульована узагальнено, з використанням не педагогічних, а, ймовірно, соціологічних термінів, і це дало можливість для її обговорення вченим різних наукових галузей. Дійсно, таке формулювання дозволило вченим розглянути проблеми освіти на високому рівні узагальнення, враховуючи не лише суто педагогічні, а й філософські, соціологічні, історичні, соціально-економічні аспекти. Додамо, що вибір теми, на наш погляд, був зумовлений викликами глобального світу й певними ризиками, пов'язаними з формуванням єдиного світового освітнього простору.

У рамках конгресу працювало 14 тематичних груп, які розглядали наступні проблеми:

1. Управління освітою, освітня політика в межах кордонів і поза ними.
2. Компаративна освіта: перегляд теорій і методів.
3. Освіта, конфлікт і модуляція всередині спільнот.
4. Розкриття якості освіти.
5. Переформований навчальний план.
6. Критичні перспективи підготовки вчителів.

7. Ідентичність, простір і різноманітність в освіті.
8. Освіта, людський і соціальний розвиток, можливості.
9. Нові технології та доступність навчання.
10. Освіта і права дітей в глобалізованому світі.
11. Освіта, політика домінування, «придушені» мови та мови, що зникають.
12. Приватизація та маркетизація в освіті.
13. Освіта, міграція, громадянство й держава.
14. Міжтематичні групи (семінари, симпозіуми, круглі столи).

У доповіді британської дослідниці С. Робертсон (S. Robertson) було наголошено, що в єдиному освітньому просторі досягаються, породжуються й оскаржуються відмінності, і тому він завжди пов'язаний із межами, а виробництво та контроль простору й меж – із проблемою влади й політики, породженням проблеми нерівності. Межі в освіті, на думку С. Робертсон дають можливість здійснювати силовий тиск та забезпечувати регулювання. Дослідниця зафіксувала певне протиріччя: з одного боку, наявність меж необхідна, з іншого – залишатися в них нерозумно й небезпечно, оскільки це неминуче призведе до деградації. С. Робертсон дійшла висновку, що перш ніж відкрити кордони для глобального освітнього простору, потрібно відкрити межі всередині країни. Для цього потрібна нова «прискорювальна» освітня стратегія, кінцева мета якої – відкриття кордонів між системами: держава – освіта – громадянин. Ліквідації кордонів сприяють чотири тенденції, які характеризують розвиток освіти в сучасному світі: денаціоналізація, роздержавлення, розбиття на сектори та деполітизація [4, с. 21 – 22].

Як бачимо, один з головних доповідачів на конгресі С. Робертсон звертала увагу на те, що формування єдиного освітнього простору породжує не тільки педагогічні, а й політичні, соціальні, економічні проблеми, розв'язанню яких повинна сприяти виважена освітня політика держав, які прагнуть до зняття кордонів. Питання, що розглядалися тематичними групами, якраз і торкалися всього розмаїття проблем, зумовлених глобалізаційними процесами в освіті.

На нашу думку, XIV Всесвітній конгрес з компаративної освіти не лише окреслив актуальну проблематику для порівняльно-педагогічних досліджень, а й зробив акцент на тому, що вирішення актуальних проблем освіти в умовах глобалізації потребує міждисциплінарного підходу. Останнє зауваження є надзвичайно важливим для української педагогічної компаративістики, в якій превалюють моно дисциплінарні дослідження.

XV Всесвітній конгрес з компаративної освіти відбувся в червні 2013 року в м. Буенос-Айресі. Місце проведення наукового форуму було обране не випадково. У виступі президента Всесвітньої ради підкреслювалось, що WCCES як відкрита організація, що динамічно розвивається, займається не тільки глобальними проблемами, а й проблемами місцевого значення й тому завжди готова почути нові

голоси, отримати нові можливості для порівняння, у тому числі й у міждисциплінарному аспекті. Всесвітня рада, наголосив він, намагається в своїй роботі показати «більш широкую модель майбутнього, яка включає в себе освітні дані із різних цивілізацій» [5].

Обравши місцем проведення конгресу столицю Аргентини, WCCES дала сигнал про розширення географії компаративних досліджень, про підсилення уваги до педагогічних ідей і освітніх практик країн Латинської Америки. Відповідним чином було сформульовано й тему XV Всесвітнього конгресу «Нові часи, нові голоси» (New Times, New Voices). Було заплановано роботу 170 секцій і більш ніж тисячу усних виступів учених-компаративістів із більш ніж 80 країн з усіх регіонів світу. У відсотковому відношенні «географія» делегатів наукового форуму мала наступний вигляд: 50% учасників представляли Латинську Америку й країни Карібського басейну, – 15% – Азію, Африку й Океанію, біля 30% – Північну Америку та Європу. Проблематика була представлена в 12 основних тематичних групах:

- 1 – Теорія и методологія
- 2 – Голоси с Півдня
- 3 – Держава
- 4 – Діячі освіти
- 5 – Нові часи
- 6 – Інтернаціоналізація
- 7 – Різноманітність
- 8 – Голоси й мови
- 9 – Навчальні плани
- 10 – Зони конфліктів
- 11 – Післядипломна освіта
- 12 – Комунікації [5, с. 4].

Предметом особливої уваги, як і раніше, залишились проблеми теорії й методології порівняльних досліджень. Акцент було зроблено на тому, що методологія порівняльно-педагогічних досліджень виникла в той час, коли політику в галузі освіти визначали в основному держави. В умовах глобалізації на освітню діяльність впливають такі глобальні сили, як міжнародні та регіональні урядові організації, міжнародні неурядові організації або глобальні освітні мережі, які підривають традиційні порівняльні методи та підходи і вимагають переосмислення порівняльних стратегій.

З метою осмислення зв'язків між різними дискурсами, освітніми практиками і створення транснаціональних сценаріїв порівнювався педагогічний досвід Німеччини, Франції, Англії, Сполучених Штатів та Латинської Америки в період з 1970 по 2010 рік. У рамках першої тематичної групи було також представлено результати аналізу освітніх дискурсів, створених міжнародними агентствами з освіти за останню третину XX століття для забезпечення діалогу між загальним педагогічним дискурсом і концептуальним полем міжнародних агентств,

позначено концептуальні, дисциплінарні та епістемологічні зміни, які підвищують рівень узагальнення в галузі порівняльної освіти. Було розглянуто в порівняльному плані історію освіти, сучасні педагогічні парадигми і концепти, обґрунтовані вченими Колумбії Аргентині та Бразилії [6].

Учасники другої тематичної групи виходили з того, що освіта на Півдні традиційно розглядалася через колоніальну призму і тому на сучасному етапі є актуальним питання ефективності відтворення колоніальних моделей і значущості академічного шаблону. Даючи трибуну «голосам з Півдня», XV Всесвітній конгрес сприяв також формуванню нових тенденцій в теорії, інноваційних стратегій і розвитку педагогічних чи дидактичних форм. Було представлено результати порівняльного дослідження методологічних, епістемологічних та етичних аспектів застосування клінічного підходу в педагогіці (Аргентина, Бразилія, Франція), проаналізовано технології соціальної мобілізації в освіті (Бразилія, Індія, США), моделі альтернативної освіти (Малі) [7].

У рамках третьої тематичної групи розглядалась роль держави в сучасній освітній політиці в контексті глобалізації, зміни конфігурації взаємовідносин між державою і суспільством, громадським та приватним сектором, громадянами та спільнотами, проблема співвідношення глобального й локального в освіті. До найбільш важливих доповідей, в яких висвітлювались означені питання, можна віднести наступні: «Порівняльний аналіз освітньої політики в Бразилії і Чилі: реформи у фінансуванні освіти»; «Структура дитинства, право на освіту уразливих груп в Іберо-Америці»; «Політика інклюзивності у вищій освіті: досвід Аргентини, Бразилії, Чилі й Туреччини»; «Глобалізація і освіта: інтеграція та дебати крізь культури»; «Неоліберальні освітні реформи: критичний аналіз»; «Право на освіту і якість освіти: порівняльне дослідження Бразилії Аргентини і Уругваю» та ін. [8].

Четверта група фокусувалась на зростаючій ролі окремих діячів і соціальних груп (в силу їх власного бажання або мандата від держави) в освітній політиці та практиці. Особливий інтерес викликали протестні рухи, зокрема аналіз діяльності австралійської радикальної групи (RED G) та її неомарксистської критики сучасної освіти. Розглядалась діяльність мобільних в шкіл в Бразилії для працівників, у яких немає постійного місця проживання. Узагальнено досвід роботи публічних чартерних шкіл, ідея яких народилася в США і полягала в державному фінансуванні але приватному управлінні такими школами спеціальними чартерними компаніями, громадськими діячами, включаючи батьків, працівників освіти, активістів тощо [9].

У тематичній групі «Нові часи» порушувалось питання про різні шляхи вирішення нових проблем, з якими стикаються громадські освітні системи, про подолання відставання у розвитку освіти, забезпечення якості освітньої діяльності. У зв'язку з цим предметом аналізу були порівняльні перспективи тіньової освіти в таких країнах, як Мексика,

Ямайка, Японія (регулювання ринку тіньового освіти, теорія тіньового освіти), питання акредитації вищої освіти в Південній Америці, дослідження якості освіти (метааналіз якості шкільної освіти в Китаї), оцінка роботи вчителів: дебати та пропозиції в Європі і Латинській Америці [10].

Шоста тематична група об'єднувала дослідження, присвячені реформуванню й інтернаціоналізації вищої освіти. Серед проблем, які порушували дослідники, найбільш цікавими були наступні: порівняльні погляди на інтернаціоналізацію вищої освіти в Китаї: інновації, нові місії і партнерство; сучасні зміни в роботі викладачів і вчених світу; вища освіта і справедливість; прогрес і проблеми Болонського процесу. В значній кількості доповідей розглядалась у порівняльному плані вища освіта в Латинській Америці і Європі: криза, проблеми та пропозиції. Зокрема йшлося про створення загального освітнього простору між країнами Латинської Америки і Карибського басейну та Європи (ALCUE), побудову власного латино-американського інституту вищої освіти, відмінного від колоніального, та постколоніальні пропозиції від європейських та північно-американських країн, перспективи співпраці між університетами, уніфікацію вищої освіти в Азії, проблеми підготовки вчителів в Іbero-Америці, налагодження контактів і взаєморозуміння в наукових міжнародних колах [11].

Сьома група під назвою «Різноманітність» була орієнтована на доповіді, що розглядають особливості демократизації освіти в XXI столітті. У порівняльній перспективі розглядались результати програми CARE з розвитку лідерства серед дівчаток підлітків, проблема інклюзивності шкільної освіти у Східній Європі. Слід зауважити, що велику увагу було приділено проблемі навчання ЛГБТ в школі (термін ЛГБТ підкреслює різноманітність «сексуальності й гендерної ідентичності на основі культури» і використовується для позначення гомосексуальних, бісексуальних і трансгендерних людей). Порушувались питання про створення сприятливих умов для навчання ЛГБТ в школах, вплив на шкільний клімат, рівність і доступність освіти, аналізувались думки і практика вчителів [12].

Восьма й дев'ята тематична групи обговорювали проблеми, які були порушені ще на XIV Всесвітньому конгресі: роль мов малих народів та їх носіїв в контексті зростаючої глобальної гомогенізації; навчальні плани.

Дискусії стосовно мов торкалися гуманітарного та культурного значення зниження мовного розмаїття, можливого впливу втрати мови на мудрість і знання людства, визнання необхідності культурного та мовного розмаїття в навчальній програмі. Означені питання порушувались у ході аналізу педагогічного досвіду мовної освіти в країнах Латинської Америки, Монголії.

Розглядались нові підходи до розробки навчальних планів, а також нові способи організації шкільного знання та шкільних предметів.

Особливо цікавими були доповіді стосовно так званих STEM центрів – інноваційної системи навчання для школярів, які дають унікальну можливість для кожного учня стати справжнім ученим, увійти до складу проектної дослідницької групи, побачити в дії сучасне лабораторне обладнання. Це сучасний проект Національної інженерної академії США та Національної наукової асоціації має на меті об'єднання природничо-наукових, технічних, інженерних та математичних спеціальностей і надання їм «соціальної» складової. Для цього пропонується переформатувати навчальний план з урахуванням педагогічного досвіду, щоб замість теоретиків ми змогли отримати на виході мислячих фахівців, які зможуть застосовувати свої знання на практиці [13; 14].

Для нашої країни, яка проводить антитерористичну операцію, надзвичайно актуальною є проблематика десятої тематичної групи «Зони конфліктів». Зауважимо, що за два останні десятиліття тема «Освіта й конфлікти», яка була на периферії порівняльної й міжнародної освіти, стала предметом першорядної уваги вчених та практиків. Одноставно визнається, що країнам і регіонам, які переживають конфлікти, найскладніше забезпечити загальну освіту.

Учасники зробили спробу виявити сучасні тенденції освіти в «критичних ситуаціях», стратегії покращення якості освіти в умовах кризи в зонах конфліктів [15].

Одинадцята тематична група зосередилась на питаннях післядипломної освіти. Вчені намагались визначити шляхи реалізації ідеї «освіти довжиною в життя» (Lifelong Education). У зв'язку з цим обговорювалось проблеми: забезпечення доступу до вищої освіти для дорослих; глобалізація та освіта для дорослих, політика та практика «дорослої освіти»; організація «дорослої освіти» в міській та сільській місцевості [16].

Учасники дванадцятої тематичної групи обговорювали нові сценарії комунікації, нові способи обміну інформацією, вплив он-лайн технологій на світові освітні практики, зміни у підготовці викладачів в рамках цифрової культури [17].

Можна констатувати, що на XV Всесвітньому конгресі розглядалось максимально широке коло проблем освіти, вирішення яких неможливе без спілкування й співробітництва педагогів-компаративістів із різних країн світу. Було зроблено спробу дещо відійти від європоцентризму в галузі порівняльної освіти, який явно чи приховано проголошував пріоритетність західноєвропейських методологічних підходів, концептуальних ідей в порівняльно-педагогічних дослідженнях, що визнавались єдино правильними і зразковими. З цією метою до міжнародного дискурсу залучались, педагогічні ідеї, концепції, освітні стратегії країн Латинської Америки й Карибського басейну.

Отже, важливим напрямом діяльності Всесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти є активізація й підвищення результативності порівняльно-педагогічних досліджень, координація

наукових пошуків вчених різних країн світу. Задля вирішення цих завдань, починаючи з 1970 року, проводяться Всесвітні конгреси. Проведений аналіз результатів роботи останніх двох всесвітніх наукових форумів, засвідчив, по-перше, що міжнародне співтовариство педагогів-компаративістів приділяє першочергову увагу питанням методології й методів порівняльних досліджень у галузі освіти, оскільки глобалізація й інформаційні технології потребують відмови від традиційних порівняльних підходів та методів та створення нових порівняльних стратегій. По-друге, предметом порівняльного аналізу стають не лише педагогічні, а й політичні, соціальні, економічні аспекти освіти, що надзвичайно актуалізує міждисциплінарні дослідження. По-третє, на «авансцену» порівняльної педагогіки виходять проблеми, які були в недалекому минулому периферійними, зокрема освітня діяльність у зонах конфліктів, неформальна освіта, проблеми інклюзивності шкільної освіти, навчання ЛГБТ в школі та ін. По-четверте, до міжнародного дискурсу залучаються педагогічні ідеї й концепти різних країн і цивілізацій, що дасть змогу створити методологічне й теоретичне розмаїття, сприятиме збереженню унікальних педагогічних поглядів і альтернативного педагогічного знання.

Список використаної літератури

- 1. Bernard McKenna.** Critical Discourse Studies: Where to From Here? Critical Discourse Studies, vol.1, N 1, April 2004.
- 2. Masemann V., Bray M., Manzoni M.** Histories of the World Council of Comparative Education Societies and its Members. HongKong, 2007.
- 3. Курило В. С., Ваховський Л. Ц.** Проблеми освіти в контексті сучасних компаративних досліджень (за матеріалами XIV Всесвітнього конгресу з компаративної освіти) / В. С. Курило, Л. Ц. Ваховський // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 5-6. – С. 5 – 10.
- 4. Bordering, Re-Bordering and New Possibilities for Change in Education and Society.** The 14th World Congress of Comparative Education Societies, Istanbul, 2010, 14 – 18 June. Istanbul, 2010
- 5. Buenos Aires 2013, XV Comparative Education World Congress, New Times, New Voices, General Program.** – WCCES, 2013. – 175 p.
- 6. Alberto J. et al.** Concepts and Paradigms in Pedagogy and Education. Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/COMPARADA01568.pdf>;
- 7. Guadalupe M. et al.** A Comparative Perspective in Clinical Approach Research in Educational Sciences (Argentina, Brazil and France) Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract00848.pdf>;
- 8. Miranda E. M. et al.** Expansion Policies and Strategies of Inclusion in Higher Education Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract01361.pdf>;
- 9 Griffiths T. G. et al.** Counter Voices' to Dominant Global Paradigms: Case studies of Dissent Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/COMPARADA00440.pdf>;
- 10. Silova I.,**

- Bray M. et al. Comparative Perspectives of Shadow Education Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract01248.pdf>;
- 11. Ross H., Lin Jun J.** et al. Comparative Perspectives on Internationalizing Higher Education in China: Innovations, New Missions and Partnerships Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract00676.pdf>.
- 12. Byard E., Cornu Ch.** et al. Comparative and International Perspectives of Lesbians, Gays, Bisexuals and Transgender Students in Schools Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract00670.pdf>.
- 13. Denman B. D., Sude, Tana.** From Education Disadvantage to Advantage: Cultural Ecology, Ethnic Minority Identity, and Educational Equity in Inner Mongolia Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/COMPARADA00362.pdf>;
- 14. Sanders J. R., Arce P. E.** Developing the 21st Century Da Vinci (STEM) Professionals: Elements, Functions and Adaptability of a New Renaissance Curriculum Paradigm Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract01074.pdf>
- 15. Osorio C., Transberg P.** Current Trends in Education in Emergencies (EIE): Strategic Directions for Improving Quality and Equitable Education in Conflict-and Crisis-Affected Contexts Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/COMPARADA00689.pdf>.
- 16. Slowey M., Canen A.** et al. New Students for New Times? Global Region Perspectives on the Challenge of Opening Higher Education to Adults Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract01303.pdf>;
- 17. Magadan C.** Multimodal Literacies: How Digital Media Reshape Educational Practices Режим доступу: <http://wcces2013.com/resumen/pdf/comparadaAbstract01214.pdf>.

Ваховський М. Л. Діяльність Усесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти як чинник розвитку порівняльно-педагогічних досліджень

У статті на основі аналізу матеріалів XIV та XV Всесвітнього конгресів з компаративної освіти показано вплив Усесвітньої ради співтовариств з порівняльної освіти (World Council of Comparative Education Societies) на проблематику та характер сучасних порівняльно-педагогічних досліджень. Підкреслено, що в фокусі уваги сучасної порівняльної освіти знаходяться не лише педагогічні, а й політичні, соціальні, економічні аспекти освітньої діяльності. Ця ситуація надзвичайно актуалізує міждисциплінарні наукові розвідки у галузі освіти. Встановлено, що найбільш важливими проблемами, до яких прикута увага педагогів-компаративістів світу, є: методологія й методи порівняльних досліджень; освіта в контексті глобалізації й інформаційних технологій; збагачення міжнародного порівняльно-педагогічного дискурсу педагогічними ідеями й концептами різних

цивілізацій. Виявлено тенденцію до виходу на перший план у порівняльній педагогіці питань, що в минулому були периферійними.

Ключові слова: Всесвітня рада співтовариств з порівняльної освіти; Всесвітній конгрес з компаративної освіти, глобалізація, міждисциплінарні дослідження.

Ваховский М. Л. Деятельность Всемирного совета сообществ по сравнительному образованию как фактор развития сравнительно-педагогических исследований

В статье на основе анализа материалов XIV и XV Всемирного конгрессов по компаративному образованию показано влияние Всемирного совета сообществ по сравнительному образованию (World Council of Comparative Education Societies) на проблематику и характер современных сравнительно-педагогических исследований. Подчеркнуто, что в фокусе внимания современного сравнительного образования находятся не только педагогические, но и политические, социальные, экономические аспекты образовательной деятельности. Эта ситуация чрезвычайно актуализирует междисциплинарные научные исследования в области образования. Установлено, что наиболее важными проблемами, к которым приковано внимание педагогов-компаративистов всего мира, являются: методология и методы сравнительно-педагогических исследований; образование в контексте глобализации; обогащение международного сравнительно-педагогического дискурса педагогическими идеями и концептами различных цивилизаций.

Ключевые слова: Всемирный совет сообществ по сравнительному образованию; Всемирный конгресс по компаративному образованию, глобализация, междисциплинарные исследования.

Vakhovskyi M. The Work of World Council of Comparative Education Societies as a Factor of Development of Comparative Educational Researches

Based on the analysis of materials of XIV and XV World Congresses of Comparative Education Societies the article shows the influence of World Council of Comparative Education Societies on range and nature of problems of modern comparative educational researches. It is empathized in the article that modern comparative education today focuses its attention not only on pure educational, but also political, social and economic aspects of educational activity. This fact actualizes interdisciplinary scientific research in the field of education like never before. The article states that educationalists-comparativists world-wide are mostly interested in the following areas of research: methodology and methods of comparative educational researches; education in context of globalization and high technology development; enrichment of international comparative educational discourse with pedagogic ideas and concepts from different civilizations which is aimed to create methodological and theoretical diversity; preservation of unique pedagogical

views as well as alternative educational knowledge. The article also reveals the tendency of the shift in the importance and practical significance of different problems of comparative education. Namely, it shows how topics for research that used to be of secondary importance now become in the center of interest of scientists in the field of comparative education. To name a few, education in conflict affected areas, informal education, inclusiveness in high school education, problems of shadow education and education and curriculum reforms.

Key words: World Council of Comparative Education Societies, World Congresses of Comparative Education Societies, globalization, interdisciplinary research.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Алексєєва Оксана Радиславівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

2. **Аль-Хамадані Наталія Дмитрівна** – викладач ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

3. **Бабічев Олександр Іванович** – кандидат історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

4. **Баранівський Василь Федорович** – доктор філософських наук, професор, Заслужений працівник освіти України, провідний науковий співробітник Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

5. **Бикадорова Наталія Олексіївна** – старший викладач кафедри фінансів, обліку та банківської справи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

6. **Богайчук Вадим Жоржович** – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

7. **Брюховецька Оксана Антоліївна** – викладач загальнотехнічних дисциплін ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

8. **Ваховський Леонід Цезаревич** – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

9. **Ваховський Максим Леонідович** – докторант ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

10. **Вдович Ольга Миколаївна** – викладач ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

11. **Вінтоняк Вікторія Федорівна** – кандидат психологічних наук, викладач кафедри суспільних наук Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

12. **Головня Владислава Олександрівна** – аспірант кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури.

13. **Гуцол Алла Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри туризму, готельної і ресторанної справи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

14. **Дідик Наталія Михайлівна** – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

15. **Дудник Оксана Миколаївна** – аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

16. **Спіхіна Марина Анатоліївна** – асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

17. **Желанова Вікторія Вячеславівна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка.

18. **Зажарська Ганна Петрівна** – асистент кафедри дошкільної та початкової освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

19. **Клочан Юлія Вікторівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури.

20. **Костенко Сергій Юрійович** – викладач кафедри фізичного виховання ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

21. **Котенєва Ірина Сергіївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

22. **Кравчук Оксана Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

23. **Крошка Світлана Андріївна** – вчитель-методист, викладач вищої категорії предметів фізкультурного циклу ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

24. **Курліщук Інна Іванівна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

25. **Ливацький Олександр Васильович** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

26. **Літовка Євген Юрійович** – вчитель трудового навчання, інформатики Лисичанської загальноосвітньої школи №4.

27. **Літовка Олена Петрівна** – викладач психолого-педагогічних дисциплін ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

28. **Матліна Олена Володимирівна** – заступник директора з соціально-гуманітарної роботи ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

29. **Мінєнко Галина Миколаївна** – директор, учитель-методист, магістр ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

30. **Мордовцева Наталія Валеріївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

31. **Мороз Володимир Петрович** – аспірант ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

32. **Назмієв Антон Олександрович** – співробітник кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

33. **Нікітіна Алла Василівна** – доктор педагогічних наук, професор, в.о. завкафедри кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

34. **Отрощенко Наталія Леонідівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

35. **Пивоварова Ганна Сергіївна** – викладач предметів соціально-гуманітарного циклу ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

36. **Починкова Марія Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

37. **Радченко Аліна Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, фізичної реабілітації, безпеки життєдіяльності, охорони праці та цивільного захисту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

38. **Сергієнко Наталія Володимирівна** – викладач загальнотехнічних дисциплін ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

39. **Сидоренко Наталія Миколаївна** – викладач ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

40. **Степаненко В'ячеслав Володимирович** – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри лабораторної діагностики, хімії та біохімії ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

41. **Степаненко Вікторія Іванівна** – асистент кафедри соціальної роботи ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

42. **Сура Наталія Анатоліївна** – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

43. **Тунтуєва Світлана Володимирівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

44. **Федотова Тетяна Володимирівна** – асистент кафедри психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

45. **Хомич Олена Миколаївна** – викладач предметів психолого-педагогічного циклу, психолог ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

46. **Цимбал Олена Вячеславівна** – викладач загальнотехнічних дисциплін ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

47. **Чурілова Вікторія Євгенівна** – викладач суспільних дисциплін ВП «Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка».

48. **Швирка Вікторія Миколаївна** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

49. **Шинкарьов Сергій Іванович** – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

50. **Шинкарьова Олена Дмитрівна** – викладач кафедри фізичного виховання ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

51. **Юніна Ольга Євгенівна** – викладач кафедри англійської філології Київського університету імені Бориса Грінченка.

52. **Юрків Ярослава Ігорівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукове видання

ВІСНИК
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка
(педагогічні науки)

№ 7 (296) жовтень 2015

Частина II

Відповідальний за випуск:
д. п. н., проф. **О. Л. Караман**
к. п. н., доц. **Я. І. Юрків**

Здано до склад. 30.09.2015 р. Підп. до друку 30.10.2015 р.
Формат 60x84 1/8.Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 33,6. Наклад 200 прим. Зам. № 158.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703. т/ф: (06461) 2-16-02.
e-mail: luguniv.info.edu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.